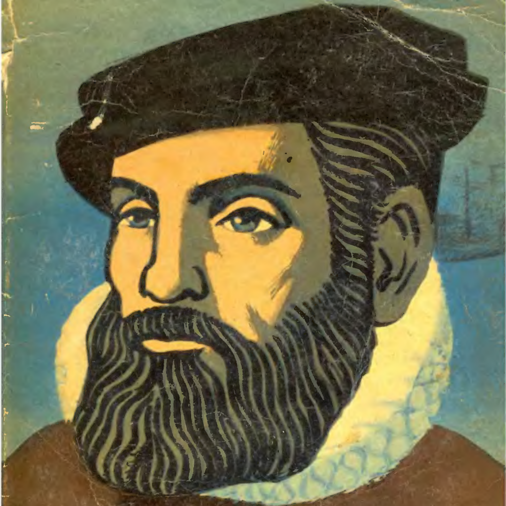

A. Pigafetta

cu MAGELLAN ÎN JURUL LUMII

CU MAGELLAN ÎN JURUL LUMII

NOTIZIE DEL MONDO NUOVO CON LE FIGURE DEI PAESI SCOPERTI, DESCRITTE DA ANTONIO PIGAFETTA CAVALIERE DI RODI,

RACCOLTA COLOMBIANA
Roma 1894

CU MAGELLAN
ÎN JURUL LUMII

RELATAREA LUI ANTONIO PIGAFETTA
ŞI ALTE IZVOARE CONTEMPORANE

Ediţia a II-a

EDITURA ŞTIINŢIFICĂ
BUCUREŞTI, 1962

INTRODUCERE

CĂLĂTORIA

Ideea, împrejurările şi oamenii, ruta, suferinţele şi faima, tot ceea ce alcătuieşte şi caracterizează călătoria lui Magellan şi a continuatorului său El Cano în jurul lumii, totul contribuie şi se îmbină parcă pentru a face din acest prim periplu al globului pămîntesc o pagină uluitoare în cronica descoperirilor geografice şi un spectacol puţin obişnuit chiar în acea epică — Renaşterea — „care avea nevoie de titani şi care a creat titani"[1].

Ideea călătoriei ducea mai departe îndrăzneala lui Columb, cea deschizătoare de drumuri în necunoscut. Într-adevăr, plecînd din portul spaniol San Lúcar, în anul 1519, Magellan îşi propunea să ocolească pe la sud ţinuturile abia descoperite ale Americii, deşi se credea, în genere, că ele se întind neîntrerupt pînă la gheţurile presupusului continent australian. Îşi propunea deci să găsească o trecere între Oceanul Atlantic şi aşa-numita Mare a Sudului (Oceanul Pacific) întrezărită de curînd dincolo de istmul Panama şi apoi, trecînd de marginile lumii cunoscute, să străbată noul şi misteriosul ocean pentru a ajunge „pe cealaltă parte", dinspre apus, în patria mirodeniilor— Insulele Molucce —şi în Asia, în ţările fabuloaselor bogăţii descrise de Marco Polo.

Împrejurările călătoriei au fost dintre cele mai dramatice: sabotaj şi intrigi în timpul pregătirii expediţiei, revolta ofiţerilor spanioli împotriva lui Magellan — conducător

[1] Fr. Engels, *Dialectica naturii*, Editura Politică, Bucureşti, 1959, p. 5.

aspru şi, pe deasupra, portughez — urmată de o sîngeroasă reprimare, triumful descoperirii trecerii în Pacific, umbrit însă de naufragiul unei corăbii şi de dezertarea alteia, uciderea lui Magellan în insulele Filipine cînd călătoria îşi atinsese, aproape, ţelul şi în sfîrşit „saltul desperat" al ultimei corăbii care se întoarce din Oceanul Indian în Spania, ocolind Africa, fără escală.

Oamenii sortiţi acestor încercări alcătuiau un amestec pestriţ şi turbulent din care numai voinţa de fier şi autoritatea inflexibilă a lui Magellan puteau face, cu greu, un echipaj. Ofiţerii erau *hidalgos* iuţi de spadă şi setoşi, cu toţii, de putere şi avuţie; în rîndurile mateloţilor se strînseseră, după obiceiul vremii, pe lîngă marinari pricepuţi, şi vîntură-lume, amatori de piraterie sau delincvenţi de drept comun graţiaţi cu acest prilej. Se îmbarcaseră sau fuseseră îmbarcaţi spanioli, portughezi, italieni, flamanzi, mauri şi negri; afară de cei cu îndeletniciri marinăreşti, se înghesuiau pe punţile caravelelor feluriţi meşteşugari, „bombardieri", preoţi şi chiar un astrolog... Se mai afla şi un tînăr italian, puţin naiv, doritor de a vedea lucrurile minunate ale lumii — altfel fire leală, ochi ager şi povestitor sincer: Antonio Pigafetta, ale cărui însemnări — un fel de jurnal de bord foarte liber alcătuit — le publicăm în cartea de faţă. Datorită sîrguinţei şi pornirii spre scris vădite de acest martor ocular, putem urmări ruta lui Magellan, priveliştile şi întîmplările ei, descrise uneori fugar, alteori amănunţit, întotdeauna însă cu accentul inimitabil al lucrurilor văzute şi trăite. Se succed astfel, în relatarea lui Pigafetta, coastele verzi ale Braziliei, pustietăţile îngheţate ale Patagoniei, nesfîrşita întindere a Pacificului „mai mare decît mintea omenească ar fi putut să şi-o închipuie", puzderia de insule din arhipelagurile Malaeziei, unde întîlneşte cînd sălbatici goi, cînd rajahi înveşmîntaţi în mătase, în sfîrşit ţărmurile Africei, văzute de departe, de teama portughezilor.

Toate acestea au fost însă scump plătite în suferinţe şi vieţi omeneşti. În cei trei ani fără paisprezece zile, cît a durat călătoria, oamenii au îndurat foamea şi setea, arşiţa şi gerul. Au murit de boli, au căzut sub săgeţile băştinaşilor sau au putrezit în închisorile portugheze, aşa încît, din 265 de membri ai echipajelor, se mai întorc în Spania 18

oameni, dar aceştia străbătuseră peste 70 000 de km — de zece ori distanţa parcursă de Columb în prima lui călătorie — şi prin fapta lor statorniciseră pentru totdeauna, în cugetele oamenilor, forma planetei pe care o locuim.

Răsunetul călătoriei — dacă nu consecinţele ei imediate — a fost imens şi în cuvintele contemporanilor vibrează intens şi uneori naiv uimirea plină de admiraţie, atunci stîrnită. Fapta spaniolilor, spune, de pildă, Maximilian Transylvanul, secretarul lui Carol V, trebuie socotită „una din cele mai minunate din cîte se cunosc şi despre care acei mari filozofi ai antichităţii auzind vorbindu-se ar rămîne uimiţi şi s-ar pierde cu firea".

EPOCA

Acesta este, sumar schiţat, tabloul călătoriei lui Magellan. Ea constituie însă nu numai un spectacol impresionant, ci şi o pagină semnificativă de istorie. Astfel fiind, liniilor şi culorilor trebuie să li se adauge cauzele şi înţelesurile. Ca toate descoperirile geografice în seria cărora se integrează, prima călătorie în jurul lumii nu poate fi înţeleasă şi explicată decît în funcţie de condiţiile economice şi sociale ale vremii, dominate, toate, de marele proces al descompunerii feudalismului şi al ridicării burgheziei.

La începutul secolului al XVI-lea, cînd Magellan întreprinde călătoria lui, faţa lumii şi rînduirile ei se schimbau cu repeziciune. Începutul îl făcuseră, ca de obicei, uneltele. Oamenii izbutiseră să prindă ceva din forţa apei — roata hidraulică — şi a vîntului — moara cu aripi. Îmbinînd meşteşugit roţi şi arcuri, pîrghii şi supape, ei creau noi maşini şi instrumente care le sporeau puterea asupra naturii. Cîrma corăbiilor, busola, astrolabul, le deschideau căile oceanelor; furnalul înalt şi ciocanele grele le aduceau, mlădioase şi ascultătoare, metalele; ştofele se ţeseau uşor şi repede cu fusul mecanic, iar meşteşugul nou al lui Gutemberg — tiparul — răspîndea în valuri noile cunoştinţe. Dar perfecţionarea uneltelor cerea ca truda celor care le mînuiau să se adune, să se întregească. E epoca întîi a cooperaţiei simple şi apoi a începuturilor manufacturii. Apar acum ateliere cu zeci şi sute de lucrători, apare munca salariată. Producătorul direct e rupt de proprietatea mijloacelor de

producţie şi se profilează astfel capitalismul cu primele lui consecinţe: producţia sporită, pentru schimb, şi necruţătoarea plată în bani care dizolvă raporturile feudale. Din naturală, economia devine bănească, centrul vieţii economice se mută de la domeniul rural la oraş. Se deschid larg căile comerţului naţional şi — cum vom vedea — se constituie acelea ale comerţului mondial. Tîrgoveţii, deţinători ai banilor şi ai mijloacelor de producţie, sînt pe cale să învingă, economic, nobilimea feudală. Aceasta îşi pierde totodată şi puterea politică în favoarea monarhiei, care, sprijinită de oraşe, lichidează fărîmiţarea feudelor şi turbulenţa cavalerilor. Bombardele regale şi aurul neguţătorilor năruiesc — dinăuntru sau dinafară — trufaşele castele medievale şi dau monarhiei posibilitatea de a crea state unitare, puternic centralizate, în cadrul cărora se nasc naţiunile de astăzi. În Spania, Franţa şi Anglia regele dispune acum nu numai de puterea absolută, dar şi de mijloace moderne de constrîngere: armată permanentă, impozite regulate, aparat de stat centralizat. Lepădînd scrupulele religioase medievale, suveranii vremii acţionează rece, din interes ecnomic sau raţiune de stat. Sînt pe cale, de altfel, să primească un manual în această privinţă: *Principele* lui Macchiavelli. Cultural, descompunerea feudalismului se face simţită prin eliberarea gîndirii şi a sensibilităţii de tutela înrobitoare a bisericii, prin risipirea fantomelor teologale: miracole, dogme, superstiţii. Adevărul şi frumosul nu mai sînt date, etern şi imuabil, de revelaţia divină; ele sînt căutate în natură, tot mai adînc, tot mai departe şi tot mai îndrăzneţ. Afirmaţiile cărţilor sfinte sînt dezminţite pe rînd de observarea vieţii asupra căreia se pleacă, cu nesăţioasă pasiune, atît omul de ştiinţă, cît şi artistul. Ştiinţa se orientează spre cunoaşterea empirică şi spre înţelegerea mecanicistă a universului; arta, laicizată, redescopere şi-şi însuşeşte cultul antichităţii pentru frumuseţea trupului, pentru podoabă şi pentru plăcerile vieţii pămînteşti. Umanismul, sceptic faţă de dogme, ironic faţă de ascetism, e încă un agent dizolvant al dominaţiei bisericii. Îl ajută, e drept, la aceasta, biserica însăşi prin luxul şi corupţia curţii papale, prin scandalul indulgenţelor şi prin ororile inchiziţiei.

În toate aceste fenomene caracteristice începuturilor orînduirii capitaliste — acumularea banilor, creşterea puterii monarhice, cercetarea pozitivă a naturii şi răsturnarea autorităţii bisericii — descoperirile geografice joacă rolul unui puternic adjuvant.

Producţia pentru marfă şi intensificarea comerţului făcuse din bani un mijloc general de schimb iar din acumularea lor, nu numai un izvor miraculos de putere, ci şi o bază de plecare indispensabilă capitalismului care se năştea. Dar setea de aur care cuprinsese toată Europa occidentală nu putea fi satisfăcută de resursele continentului limitate la minele din Germania şi Ungaria. Aurul trebuia căutat în adîncurile Africei sau în depărtatele ţări ale Asiei: în India, în Chitai, sau, şi mai bine, în acel Zipangu unde — asigura Marco Polo din auzite, căci nu fusese niciodată în Japonia — „palatul domnitorului din insulă e acoperit cu aur, cum se acoperă la noi bisericile cu plumb. Şi toate ferestrele, şi zidurile, şi toate lucrurile, şi sălile, toate sînt acoperite cu aur şi nici că s-ar putea socoti bogăţia acelei insule".[1] Vechile drumuri pe uscat, prin Mongolia, Siria sau Egipt — lungi, anevoioase, pline de primejdii şi de intermediari — erau acum părăsite sau întrerupte de turcii care cuceriseră Bizanţul, Asia anterioară, Egiptul. Trebuiau deci deschise drumuri noi spre aur. Iată ceea ce căutau cu sălbatică pasiune navigatorii, descoperitorii şi conchistadorii, toţi „cavalerii acumulării primitive". „*Aur* căutau portughezii pe coastele Africei, în India, în Extremul Orient, *aur* era cuvîntul magic care împinse pe spanioli dincolo de Oceanul Atlantic, spre America. *Aur* era primul lucru pe care îl cereau albii de îndată ce puneau piciorul pe un ţărm nou descoperit"[2]. Aur sau lucruri preţuite greu tot în aur: parfumuri, mătase, fildeş, şi, mai ales, mirodenii. Aduse din Malacca, peste munţi şi deşerturi, cu caravane sau corăbii şi trecînd prin zeci de mîini, aceste aromate aveau în evul mediu şi în Renaştere o valoare de necrezut: piperul se cîntărea în argint iar cîştigul neguţătorilor de

[1] Marco Polo, *Milionul*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1959 p. 153.
[2] Fr. Engels, *Războiul ţărănesc german*, E.S.P.L.P., Bucureşti, 1958, pp. 185—186.

mirodenii era încă de 600%, chiar după ce descoperirile portugheze făcuseră să scadă prețurile de cinci ori.

Căci cei dintîi care au căutat și au găsit un drum nou, pe mare, spre Indii și spre insulele mirodeniilor au fost portughezii și, alături de ei, vecinii și concurenții lor, spaniolii. Împrejurări specific iberice i-au favorizat: poziția geografică a peninsulei, post avansat în ocean, folosirea experienței maritime arabe și genoveze, unificarea statală și mai ales — în urma încetării războaielor cu maurii — disponibilitatea unui mare număr de *hidalgos* săraciți, mîndri, pricepuți în meșteșugul armelor și care, decît să muncească, „merg mai degrabă la război sau în Indii pentru a face avere; calea aceasta le place mai mult decît oricare alta" — ne spune ambasadorul venețian Navagero, care străbate Spania la începutul secolului al XVI-lea. Spre descoperirea și acapararea de noi pămînturi dincolo de mare convergeau de altfel, cu entuziasm, nenumărate interese. Monarhia era, firește, dornică de *grandeza*: de noi teritorii, noi supuși și noi venituri; nobilii se și vedeau viceregi sau guvernatori; clerul se arăta nerăbdător de episcopate noi și de convertirea *volens-nolens* a indigenilor; negustorii așteptau la fiecare expediție înzecirea banilor cheltuiți. Plebea orașului își putea încerca și ea norocul; țărănimea spera să i se mai ușureze povara impozitelor. Nu e de mirare deci că febra descoperirilor cuprinde imaginația tuturor. „Fasta los sastres descubren"[1] — scrie, puțin exasperat, Columb.

Istoria descoperirilor geografice este caracterizată la început de întîietatea portughezilor, apoi, de la 1492, de rivalitatea lor cu spaniolii. Expediția lui Magellan se proiectează și ea pe fondul acestei curse spre aur și mirodenii.

Chiar în anii următori ocupării Ceutei (1415), navigatorii portughezi încep să „coboare" spre sud, de-a lungul țărmurilor Africei. Extinzîndu-și incursiunile, ei ajung în Azore (1432) și pun stăpînire pe insulele Capului Verde (1445). În același timp, prevăzătorul prinț Enric Navigatorul (1394—1460) pregătește temeinic — tehnic, științific și chiar juridic — marile expediții viitoare. Întemeiază o școală de navigație, un observator și un șantier naval în

[1] Pînă și croitorii vor să descopere.

care se construiesc vestitele caravele: trei catarge, tonaj sporit, pînze oblice. Adună hărţi — de la catalani —, instrumente — de la arabi —, informaţii — de la genovezi — şi obţine chiar de la papă un *breve*[1] care atribuie exclusiv portughezilor toate mările şi ţările încă nedescoperite dincolo de Capul Bodajor. Şi călătoriile continuă, finanţate de nobili, de negustorii bogaţi şi de... Compania lui Isus. Denumirile care în deceniile următoare apar pe harta Africei arată clar cu ce gînduri evlavioase veneau pe aceste meleaguri protejaţii papii: Coasta Aurului, Coasta Piperului, Coasta Sclavilor. În 1484, Diogo Cão ajunge pe ţărmurile Congoului, iar peste doi ani, Bartolomeo Diaz descoperă Capul Bunei Speranţe. Drumul pe mare, spre Indii, era deschis. Îl va străbate, în 1497, Vasco da Gama, ajungînd la Calicut, „portul întregii mări indiene", cum îl numise negustorul rus Atanase Nikitin, care, mergînd pe uscat, precedase cu 27 ani pe navigatorul portughez. Descoperirilor le urmează ocupaţia, iar tratatelor de alianţă ale lui Vasco da Gama, bătăliile şi măcelurile lui Albuquerque, care distruge flota arabă, la 1509, şi ocupă Malacca la 1511. Pentru mai bine de un secol portughezii stabilesc în aceste părţi ale lumii unul dintre cele mai brutale monopoluri comerciale. Pe ţărmurile descoperite întemeiază factorii şi ridică fortăreţe, pe mare patrulează flota de caravele înarmată cu bombarde. Au exclus intermediarii, şi-au înfrînt şi alungat rivalii, iar în anii premergători expediţiei lui Magellan au ajuns, fără să se stabilească încă, în principala piaţă de mirodenii, Arhipelagul Molucelor.

Stăpînirea portugheză este apăsătoare, exclusivistă şi, pe drept cuvînt, bănuitoare. O ameninţă serios concurenţa vecinilor mai puternici, spaniolii. Aceştia, ocupaţi cu realizarea unităţii statale şi cu terminarea Reconquistei[2], se angajează în cursa descoperirilor cu oarecare întîrziere, în 1492, dar în schimb — datorită lui Cristofor Columb — încearcă să dea problemei drumului spre Indii o soluţie revoluţionară şi — aşa cum se va dovedi — deschizătoare de mai

[1] Document pontifical avînd drept scop acordarea unei concesiuni la cererea interesatului.
[2] Recucerirea Spaniei de sub dominaţia arabă, terminată o dată cu cucerirea ultimului regat maur — al Granadei — la 1492.

bogate perspective. Revoluţionară era călătoria lui Columb atît prin îndrăzneala ideii —sfericitatea pămîntului — cît şi prin curajul faptei —înfruntarea *pieptiş* a necunoscutului, traversarea oceanului. Bogată în perspectivă pentru că navigatorii şi exploratorii care îi urmează lui Columb încep să-şi dea seama fie de întinderea vastă a noilor pămînturi — o lume nouă, afirmă Americo Vespucci — fie de poziţia acestora, barieră dar poate şi popas în drumul spre Asia, sau, mai precis, spre *Islas de las Especerias*.[1] Lucrul devenise neîndoielnic după ce Núñez de Balboa străbate istmul Panama şi descoperă altă mare, pe care o numeşte Marea Sudului (1513). Problema lui Columb renaşte: străbaterea a încă unui ocean necunoscut, agravată de îndoiala în ceea ce priveşte existenţa unei treceri între Atlantic şi Pacific. Această trecere e căutată cu înfrigurare şi, deocamdată, zadarnic: pretutindeni ţărmul se vădeşte a fi neîntrerupt. Neîntrerupt în nord, unde Cabot e oprit de ţărmurile reci ale Labradorului (1497), neîntrerupt în America Centrală, cercetată de Hojeda, Balboa şi Juan Ponce de León, neîntrerupt în America de Sud, unde portughezul Cabral descoperă Brazilia (1500) iar Juan de Solís coboară pînă la estuarul rîului La Plata (1516). Trecerea şi drumul prin apus spre insulele aromatelor le era spaniolilor cu atît mai necesar, cu cît, după primul entuziasm, descoperirea noilor pămînturi dezamăgise marile şi multele aşteptări. Aur puţin, — Mexicul şi Peru nu erau încă cunoscute — mirodenii de loc, afară de un soi de piper sălbatic, dispariţia rapidă a indigenilor în urma atrocităţilor săvîrşite de conchistadori şi starea jalnică a primelor aşezări coloniale, acestea erau rezultatele descoperirilor spaniole, în timp ce Lisabona ajunsese centrul comercial al lumii şi un exemplu revoltător — pentru vecini — de opulenţă.

Rivalitatea spaniolo-portugheză era deci mai vie decît oricînd, deşi, trebuie spus, se încercase rezolvarea ei încă din 1494 prin tratatul de la Tordesillas. După călătoria şi descoperirile lui Columb se simţise nevoia ca cineva să traseze o linie de despărţire între pretenţiile spaniolilor şi portughezilor şi totodată să le dea în posesiune — unora

[1] Insulele mirodeniilor.

şi altora — pămînturile care în realitate nu le aparţineau lor, ci băştinaşilor. Cel mai indicat pentru această donaţie s-a socotit a fi faimosul papă Alexandru Borgia. Împărţind globul în două printr-o linie care trecea de la nord la sud la 370 leghe de insulele Capului Verde, papa, „dona" portughezilor jumătatea răsăriteană (Brazilia, Africa, Indiile) şi spaniolilor jumătatea apuseană (America). Vor fi desigur proteste — printre nebeneficiari — şi mai tîrziu regele Franţei Francisc I va cere să vadă clauza testamentului lui Adam în virtutea căruia celelalte ţări sînt excluse de la împărţirea lumii. Oricum, dacă linia despărţitoare rezolvase problema în Atlantic, ea nu spunea nimic despre Pacific, despre acele depărtate insule ale mirodeniilor abia cunoscute (Moluce), care, după portughezi, erau o anexă a Indiilor, făcînd parte, ca şi acestea, din emisfera lor orientală, iar după spanioli, se aflau în apropierea Americii, deci în emisfera occidentală. Desigur concurenţii nu bănuiau că în realitate amîndoi aveau, parţial, dreptate. Într-adevăr, linia despărţitoare — în fond un meridian — prelungită peste poli în Pacific, trecea în apropierea Noii Guinee, tăind în două mult doritele insule. Pentru cei doi competitori, poziţia şi posesiunea lor erau atunci o problemă deschisă şi, pentru motivele arătate, de o extraordinară importanţă. Această problemă se oferă s-o rezolve în favoarea Spaniei portughezul Magellan.

OMUL

Bartolomé de las Casas[1], care îl întîlneşte pe Magellan în primăvara anului 1518 la reşedinţa regală din Valladolid, izbuteşte să prindă, în a sa *Historia de las Indias* (vol. III, cap. 101) ceva din înfăţişarea şi caracterul navigatorului portughez, aşa cum apăreau ele contemporanilor. Bunul „apărător al indienilor" vede intrînd în sala Consiliului un om mai degrabă scund (pequeño de cuerpo), dar lat în spate, vînjos şi dînd o impresie de curaj şi de forţă stăpînită — ascunsă chiar (recatado y de coraje). Portretul lui Magellan, păstrat la muzeul naval din Madrid, întregeşte şi confirmă impresia lui Las

[1] Istoric spaniol, (1475—1566), autorul *Scurtei relatări asupra distrugerii Indiilor*, în care apără cauza indienilor şi denunţă atrocităţile conchistadorilor şi ale colonizatorilor spanioli în America.

Casas: fața năpădită de barba deasă și neagră, privirea dură și fixă, în totul un chip puțin întunecat, respirînd energia îndărătnică, îndrăzneala, pornirea spre lucruri mari[1].

Într-adevăr, în audiențele obținute pe rînd la episcopul Fonseca, la cancelarul Sauvage și, în sfîrșit, la regele Carol I — mai tîrziu împărat al Germaniei sub numele de Carol V — Magellan oferă mult și cere mult. Oferă o experiență navală și militară excepțională, cunoștințe pe care el le consideră „secrete" și, desigur, viața, persoana. În acea vreme, Magellan se apropia de 40 de ani. Se născuse către 1480, dintr-o familie de mici nobili săraciți. Luptase ca simplu soldat sau matelot la Cannanore (1505), la Goa (1510), la Malacca (1509 și 1511), la Azamor (1513), întotdeauna în linia întîi, în locurile de primejdie. Fusese rănit de trei ori, trecuse, bărbătește, printr-un naufragiu. Străbătuse în lung și-n lat oceanele Atlantic și Indian, zăbovise în Africa, India și Malaezia, cunoștea — în amănunt — geografia și — în practică — politica imperiului colonial portughez: situația porturilor și a insulelor, felurile bogățiilor, metodele de supunere și exploatare. Personal, după zece ani de expediții, Magellan rămîne un ofițer sărac și obscur. Fire aspră și tăcută, lipsit de darul lingușirii și de arta solicitării, el vede refuzîndu-i-se orice înălțare în grad; regele Manuel îi dă chiar, cu ușurință, permisiunea de a-și oferi ideile și experiența altcuiva, în altă țară. Este ceea ce și face Magellan expatriindu-se și punînd acum la dispoziția tînărului rege al Spaniei, Carol I, nu numai experiența, ci și informațiile lui secrete: cele referitoare la insulele Moluce obținute de la un prieten al lui — Francisco Serrano — rătăcit pe acolo, și cele referitoare la trecerea în Pacific, culese din misterioasele arhive navale portugheze, probabil din harta geografului Martin Behaim. La aceste informații secrete se adaugă calculele destul de fanteziste dar impresionante ale asociatului lui Magellan, un astrolog extravagant, Ruy Faleiro. În fața consilierilor e adus un glob pămîntesc cu locul strîmtorii lăsat în alb pentru a nu se dezvălui secretul; urmează o demonstrație încîlcită pe bază de longitudini,

[1] *Hombre de animo y valeroso en sus pensamientos y para emprender cosas grandes* (om curajos și viteaz în gîndurile sale, gata de a săvîrși lucruri mari).

latitudini şi distanţe, menită să convingă pe spanioli de ceea ce ei doresc din toată inima să creadă: proximitatea insulelor mirodeniilor faţă de America şi apartenenţa lor la coroana spaniolă. Structural, viziunea geografică a lui Magellan era şi s-a dovedit justă, distanţele însă erau greşit apreciate. Strîmtoarea se găsea mai la sud decît credea el[1], insulele se aflau şi ele mai departe decît se aştepta[2], cauza erorii fiind „subestimarea" ecuatorului, socotit de Magellan la 37 000 km, adică cu 3 000 km mai puţin.

Chiar aşa, călătoria aceasta cu două necunoscute şi durată nedeterminată — se vor lua alimente pentru doi ani — era dintre cele mai primejdioase. Magellan adăugase implicit la ofertă riscul vieţii. Dacă însă ceea ce oferea avea un aer de aventură eroică, ceea ce cerea şi felul în care i s-a dat ceea ce cerea arată limpede „ţelurile burgheze" — ca să folosim expresia lui Engels — caracteristice acestei expediţii ca şi tuturor celorlalte din epoca acumulării primitive. Magellan cerea titlul de *adelantado*, de guvernator al tuturor ţinuturilor pe care le va descoperi, monopolul relaţiilor cu acestea timp de zece ani, a douăzecea parte din venituri. Consiliul aprobă aceste „ţeluri burgheze" în urma unor manopere la fel de burgheze. Imediat după venirea lui în Spania, Magellan îşi asigurase sprijinul influentului comandant militar al Sevillei, Diego Barbosa, cu a cărui fiică se căsătorise. Altui personaj de vază, lui Juan de Aranda, membru în Casa de comerţ cu Indiile, îi promisese o optime din venituri pentru ceea ce astăzi am numi „trafic de influenţă" pe lîngă Consiliul regal, bogătaşul flamand Cristofor de Haro, armator şi bancher, se oferă să finanţeze expediţia şi astfel proiectul şi cererile lui Magellan sînt aprobate. La 22 martie 1518 regele semnează Capitulaţia potrivit căreia se obligă a echipa cinci corăbii în scopul (aici documentul devine foarte vag şi discret) de „a face descoperiri". Ba mai mult, regele nu uită să recomande, ipocrit, lui Magellan „să nu pricinuiască nici o pagubă scumpului meu unchi şi frate, Majestăţii Sale Regelui Portugaliei". „Scumpul unchi şi frate" vede însă clar că expediţia e o ameninţare gravă a intereselor lui comerciale şi se străduieşte s-o îm-

[1] La 52° latitudine sudică, în loc de 40° cît socotea Magellan.
[2] La 127°—129° longitudine estică în loc de 136°—138°.

pedice prin tot felul de mijloace: proteste diplomatice, sabotarea pregătirilor şi chiar — ne spune Bartolomé de Las Casas — încercări de asasinarea lui Magellan. La rîndul lui, Consiliul regal, care nu o dată frustase pe descoperitori de drepturile lor şi-i redusese, ca pe Columb, la mizerie, nutreşte pe ascuns temerea că portughezul Magellan ar putea avea gînduri — tot ascunse — de trădare. Şi atunci îl înconjoară de ofiţeri spanioli care primesc, probabil, pe lîngă sarcinile lor de supraveghetori, trezorieri, casieri sau cîrmaci, şi dreptul de a trăda pe trădător. Engels a caracterizat admirabil, în perspectiva cauzelor istorice, această atmosferă — amestec de aventură cavalerească, mercantilism şi lipsă de scrupule — proprie ridicării burgheziei şi acumulării primitive.

„Lumea devenise dintr-o dată aproape de zece ori mai mare; în loc de o pătrime de emisferă, întregul glob pămîntesc se găsea acum în faţa ochilor europenilor occidentali, care se grăbiră să intre în posesiunea celorlalte şapte pătrimi. Şi întocmai ca vechile hotare strîmte ale patriei, căzură şi hotarele milenare ale mentalităţii impuse de evul mediu. În faţa ochiului şi a minţii omului se deschidea un orizont infinit mai larg. Ce valoare mai avea reputaţia de onestitate sau onorabilul privilegiu de breaslă transmis din generaţie în generaţie pentru un tînăr pe care îl atrăgeau bogăţiile Indiei, minele de aur şi de argint din Mexic şi Potosí? Era vremea cavalerilor rătăcitori ai burgheziei, care şi-a avut şi ea romantismul şi exaltările ei amoroase, dar pe măsură burgheză şi, în ultimă instanţă, cu ţeluri burgheze"[1].

ITINERARUL

Echiparea flotilei se face la Sevilla şi durează mai bine de un an, primejduită mereu de intrigi, şicane şi încercări de sabotaj. A trebuit voinţa neînfrîntă a lui Magellan — dublată de o neobişnuită capacitate de răbdare tăcută — pentru ca toate piedicile să fie, pe rînd, înlăturate şi la 20 septembrie 1519 să poată porni în larg, din portul San Lúcar, cele cinci corăbii: *Trinidad*, *San Antonio*, *Concepción*, *Santiago* şi *Victoria*. Din acest moment îşi începe relatarea Pigafetta, pe care, cu toată sinceritatea şi buna lui credinţă, nu-l putem lăsa să stră-

[1] Fr. Engels: *Originea familiei, a proprietăţii private şi a statului*, E.S.P.L.P., Bucureşti 1957, p. 82.

bată lungul itinerar fără a-l însoţi cu anume precizări şi întregiri. Acestea sînt necesare, nu atît din cauza vechilor denumiri geografice folosite în naraţiune (pentru că identificarea lor cu cele moderne a fost făcută în notele de la sfîrşitul volumului), cît din pricină că Pigafetta, atent la faptul apropiat şi la pitoresc — pe care le redă cu încîntătoare spontaneitate — nu vede cauzele mai adînci ale întîmplărilor, mobilurile şi consecinţele. Personal, pare un om de treabă şi cinstit („bunul Pigafetta" — îl numesc comentatorii) şi totuşi, pătruns de ideile vremii şi ale clasei sale, el nu-şi dă seama, de pildă, de oroarea vînătorii de oameni la care se dedau cîteodată membrii echipajelor sau de scopurile ascunse ale creştinării băştinaşilor: acapararea de bogăţii şi aservirea populaţiei indigene.

Pe de altă parte, Pigafetta — prins, poate, între lealitatea lui faţă de comandant şi repulsia pentru cruzimea cu care acesta reprimă revolta din golful San Julián — menţionează sumar conflictul sîngeros dintre Magellan şi ofiţerii spanioli. Alte izvoare însă, ca, de pildă, *Lendas da India* a lui Correa, publicat în volumul de faţă, ne arată că rivalitatea s-a manifestat de la început, ocazia fiind dată de stabilirea itinerarului. *Ocazia*, căci cauzele adînci erau şovinismul, gelozia profesională, lupta pentru putere... De la insulele Canare, Magellan hotărăşte, fără explicaţii şi fără consultări, să nu folosească drumul direct, în direcţia sud-vest, către Venezuela, cunoscut spaniolilor, ci ruta portugheză. Pentru aceasta, coboară spre sud de-a lungul Africei pînă în dreptul Guineii şi de aici, folosind alizeele, se îndreaptă spre Brazilia. Juan de Cartagena, numit de rege un fel de comandant adjunct, *persona adjunta*, protestează contra itinerarului şi a procedeului într-un mod echivalent cu nesupunerea. Magellan îl arestează şi îl dă în paza altui ofiţer spaniol, Luis de Mendoza. Cu aceasta, nemulţumirile sînt, deocamdată, înăbuşite. La 26 octombrie expediţia atinge ţărmurile Braziliei (Verzin) şi popasul de aprovizionare îi dă posibilitatea lui Pigafetta să înşire, uimit, toate minunăţiile pe care le vede — oameni, locuri, obiceiuri — şi chiar pe cele pe care le aude, povestite de acele rude ale vînătorilor care sînt marinarii bătrîni. Coborînd spre sud, flotila intră la 10 ianuarie în golful La Plata,

care, explorat amănunţit de Juan Serrano cu al său *Santiago*, se dovedeşte a nu fi strîmtoarea căutată, ci un estuar. Aceeaşi deziluzie la golful San Matías. Ţărmurile sînt acum pustii, furtunile groaznice. Cu greu ajung, la 31 martie, în golful San Julián, la 49⁰ latitudine sudică. În acest loc, unde nu pătrunsese nimeni mai înainte, hotărăşte Magellan să ierneze pentru a-şi relua cercetările la primăvară. Ţinutul este sinistru, oamenii descurajaţi. Ofiţerii spanioli cred că a venit momentul răscoalei făţişe. La 2 aprilie ei rănesc sau pun în lanţuri pe oamenii credincioşi ai lui Magellan şi ajung astfel stăpîni pe trei corăbii. Magellan pare pierdut, dar printr-o lovitură îndrăzneaţă răstoarnă situaţia: alguazilul[1] devotat lui, Gómez de Espinoza, urcă însoţit numai de cîţiva oameni pe bordul navei *Victoria* şi, sub pretext de a înmîna o scrisoare comandantului rebel Luis de Mendoza, îl omoară cu pumnalul. Ceilalţi răsculaţi sînt prinşi sau se predau. Acum Magellan dispune de trei corăbii şi poate supune prin forţă pe celelalte două. Pedepsele sînt crîncene. Quesada este condamnat la moarte, executat şi cadavrul ciopîrţit, Juan de Cartagena şi un preot sînt părăsiţi pe ţărmul pustiu, alţii vor lucra trei luni la pompe, în fundul corăbiilor. Desigur mulţi rebeli rămîn nepedepsiţi; printre aceşti norocoşi se află şi El Cano, cel care va continua expediţia după moartea lui Magellan şi va primi, în locul lui, onorurile şi beneficiile.

Alt episod întîmplat în cursul celor patru luni de iernat merită să fie reţinut. Ţinuturile sînt locuite de uriaşi „cu picioarele lungi" *patagones*, cum îi numesc spaniolii care hotărăsc să prindă cîţiva pentru plăcerea regelui, la întoarcerea în ţară. Încrezători, doi din băştinaşi urcă pe bord şi sînt copleşiţi cu daruri, astfel încît uriaşii să aibă braţele ocupate; atunci spaniolii le arată ceva foarte frumos, sclipitor şi cu clinchet de clopoţei; două perechi de cătuşe, cerîndu-le prin semne învoirea să le pună asemenea podoabe la picioare. Uriaşii primesc bucuros şi, o dată încătuşaţi, zbaterea lor furioasă e tîrzie şi zadarnică. E aici, în germene, o metodă, printre altele, ale epocii colonialismului care începea.

[1] Ofiţer de poliţie.

Strîmtoarea pe care o căuta Magellan se afla la numai 300 de km de locul unde se petrec aceste întîmplări. Cînd se reia navigaţia, la 24 august 1520, străbaterea acestei distanţe destul de neînsemnate se face totuşi foarte greu. *Santiago*, trimis în recunoaştere, naufragiază la jumătate de drum, iar restul flotilei ajunge abia la 21 octombrie la 52° latitudine sudică. Acolo există într-adevăr faimosul *paso*, mult dorita trecere în care Magellan pătrunde cu hotărîre. Dar tocmai acum cînd marea descoperire nu mai poate fi pusă la îndoială, echipajul corăbiei *San Antonio*, sătul de primejdii şi instigat de cîrmaciul Esteban Gómez, pune în fiare pe căpitanul Alvaro de Mesquita, se răzleţeşte de celelalte vase, dezertează şi se întoarce în Spania, luînd majoritatea proviziilor. Între timp, Magellan înaintează încet, dibuind, prin întortocheata strîmtoare lungă de 500 de km, trecînd prin mijlocul unui peisaj sălbatic şi înspăimîntător la început, surîzător către ieşirea în Pacific. Traversarea durează 4 săptămîni. Pigafetta, puţin interesat în procesele sufleteşti, notează totuşi că în acel moment solemn de biruinţă, cînd trecerea spre noul ocean e un fapt sigur, căpitanului general, omului aspru şi neînduplecat, „îi dădură lacrimile de bucurie".

O bucurie aducătoare însă de neînchipuite suferinţe. Hotărîrea lui Magellan de a străbate un ocean cu trei corăbii obosite, cu un echipaj care călătorea de peste un an şi aproape fără provizii era o îndrăzneală nesăbuită. Timp de o sută de zile cît durează traversarea Pacificului, oamenii trăiesc chinurile îngrozitoare ale foamei. „Beam apă galbenă putrezită de multe zile şi mîncam nişte piele de bou cu care era îmbrăcată antena cea mare... piei foarte aspre din pricina soarelui, ploii şi vîntului. Le lăsam vreme de patru sau cinci zile în mare şi apoi le puneam pe jăratec şi aşa le mîncam şi de asemenea de multe ori [mîncam şi] rumeguş de lemn. Şoarecii se vindeau cu o jumătate de ducat unul şi nici aşa nu se găseau prea mulţi". Scorbutul îşi cerea şi el partea lui de morţi. În sfîrşit, la 6 martie 1521, ajung în Insulele Mariane — „ale tîlharilor" le denumesc descoperitorii. Băştinaşii, trăind pe treapta de jos a barbariei, nu cunosc decît comunitatea de bunuri; ca atare ei oferă ce au ei, dar şi iau, fără să întrebe, una din bărcile spaniolilor

care le place şi de care au nevoie. Ei plătesc scump — după cum spune Svet — ignorarea dreptului penal spaniol în materie de proprietate. Magellan ordonă „represalii": se incendiază 40—50 de colibe şi şapte indigeni sînt omorîţi, ca exemplu. După această „lecţie", escadra pleacă, glorioasă, mai departe. La 16 martie Magellan descoperă şi debarcă pe una din insulele care urmau să se numească Filipine şi să rămînă sub stăpînire spaniolă pînă la 1898. El îşi dă seama că se află la porţile Asiei şi în apropierea insulelor mirodeniilor: sclavul său malaiez, Enrique, înţelege limba indigenilor. Ţelul călătoriei fiind aproape atins, navigatorul lasă locul colonizatorului, a cărui carieră, scurtă şi terminată sîngeros, e demnă de atenţia noastră.

Desigur, prudenţa proprie lui Magellan, temuta lui autoritate şi disciplina pe care o impusese echipajelor fac ca, atîta timp cît el este în viaţă, oamenii lui să nu săvîrşească crimele care abundă în alte expediţii. Totuşi, ca tendinţă, „politica" lui Magellan faţă de băştinaşi este vădit asemănătoare cu aceea a descoperitorilor şi conchistadorilor vremii, urmînd o schemă bine cunoscută: întîi, schimb de daruri şi comerţ, adică cumpărarea aurului şi a mirodeniilor cu mărgele de sticlă sau cărţi de joc uzate; apoi, demonstraţie de forţă — armuri, archebuze — şi creştinarea indigenilor înmărmuriţi de bubuitul bombardelor; în sfîrşit, supunerea ţării prin tratat sau prin forţă — după caz — şi ocuparea ei în numele regelui Spaniei. Toate aceste fapte se întîmplă şi cu ocazia expediţiei lui Magellan, iar Pigafetta, care le descrie, se lasă uneori înduioşat de aparenţele idilice pentru că nu poate pătrunde, la nivelul lui de simplu *sobresaliente*, legătura logică dintre acapararea bogăţiilor, evanghelizare şi cotropirea pămînturilor descoperite. Alţii însă, avînd o răspundere mai înaltă şi o viziune mai pătrunzătoare, desluşesc foarte bine lanţul faptelor, ba chiar îl *propun*, aşa cum face Columb, într-o situaţie asemănătoare cu acea a lui Magellan. Iată ce scrie descoperitorul Lumii Noi regilor catolici: „Aceşti oameni [indienii din America] n-au nici un fel de religie, dar nu se închină la idoli, ci sînt oameni foarte paşnici, care nu ştiu ce e răul, crima şi furtul. Ei n-au arme şi sînt atît de fricoşi, încît oricare dintre oamenii noştri poate să pună pe fugă o sută de

indieni... Sînt creduli şi ferm convinşi că noi ne-am coborît din cer. Învaţă foarte uşor orice rugăciune, repetînd după noi, şi-şi fac cruce. Astfel Majestăţile Voastre trebuie să luaţi hotărîrea de a-i creştina. Totul e să începem şi sînt sigur că în scurt timp se va putea înfăptui convertirea multor popoare la sfînta noastră religie şi atunci *Spania va stăpîni proprietăţi întinse şi mari bogăţii*"[1]. Într-adevăr, după interpretarea teologilor şi a juriştilor spanioli, dar mai ales după practica conchistadorilor, indienii care se converteau la creştinism se converteau implicit în supuşi ai regelui Castiliei. Urma după aceasta repartizarea, „recomandarea"[2] lor la munca de sclavi din mine şi de pe plantaţii.

Magellan nu străbate tot acest drum, dar păşeşte destul de departe pe el. Neguţătoreşte, creştinează, dobîndeşte „vasali", dă foc satelor recalcitrante. E prins aşa de bine în logica acţiunii colonialiste, încît termină — el, marele navigator — prin a se amesteca în măruntele rivalităţi tribale şi, în cursul unei expediţii de pedepsire a unui duşman al protejatului său, îşi pierde viaţa, ucis de indigeni.

După moartea lui Magellan, expediţia suferă o rapidă decădere materială şi morală. Pierderi grele de oameni, dezmăţ, laşitate şi violenţă, acestea sînt caracteristicile lunilor care urmează — luni de rătăcire între insulele Filipine, Borneo şi Moluce. Mitul invincibilităţii lor o dată spulberat, spaniolii se văd alungaţi, atacaţi, ucişi. Aliatul lor, Humabon, creştinat cu numele de Carlos, omoară la un ospăţ douăzeci de ofiţeri, printre care şi pe Duarte Barbosa, cumnatul şi succesorul lui Magellan. Rămîne acum ca şef al expediţiei cîrmaciul Carvahlo, pentru care a fi conducător înseamnă a avea harem cu femei indigene, a face piraterie, a trăda pe ceilalţi. Nemulţumirile echipajelor cresc şi Carvahlo e înlocuit cu Gómez de Espinoza care devine căpitanul corăbiei *Trinidad*, şi cu Sebastian

[1] Citat de Svet în introducerea la *Călătoria lui Magellan* de Pigafetta, Moscova, 1955, p. 31.

[2] Indienii erau încredinţaţi şi „recomandaţi" (*encomendados*) proprietarilor spanioli care îi foloseau ca sclavi. Proprietăţile se numeau *encomiendas*.

El Cano, ales comandant al *Victoriei*. *Concepción*, care lua apă și nu mai putea fi folosită, e părăsită și arsă.

În sfîrșit, după peregrinări care dau prilejul lui Pigafetta să scrie pagini pline de interes și de culoare despre această lume a insulelor, amestec de fast oriental și de viață primitivă, cele două corăbii ajung la 8 noiembrie 1521 în insulele mirodeniilor. Regele insulei Tidore, unde debarcă, îi primește cu brațele deschise, le dă tot ce au nevoie, se recunoaște supus credincios al Spaniei. Omul ar fi făcut orice, numai să-l apere cineva de portughezii pe care avusese ocazia să-i cunoască. Spaniolii încarcă pe cît pot corăbiile cu mirodenii și, înștiințați că o flotă portugheză e în căutarea lor, se grăbesc să se întoarcă acasă. Aici însă drumurile și destinele celor două corăbii se despart. *Trinidad* rămîne în insulă pentru reparații pînă la 6 aprilie 1522 și apoi, după 6 luni de rătăcire în Pacific — încerca să ajungă în America — e silită să se întoarcă în Tidore, unde cade în mîinile portughezilor. Echipajul e capturat și aruncat în închisoarea de la Ternate. O parte din oameni mor în captivitate, alții, duși în India, se pierd în mizeria anonimă a cerșetorilor; singur Espinoza cu doi marinari și un preot par a fi putut să ajungă în Spania în 1527. Între timp, *Victoria*, care plecase cea dintîi din Tidore, la 21 decembrie 1521, e condusă spre Spania de El Cano cu o energie mai neînduplecată decît aceea a lui Magellan. Ținîndu-se departe de țărm, pentru a nu fi prinși de caravelele portugheze, spaniolii străbat Oceanul Indian, ocolesc toată Africa, plătind din nou foamei și scorbutului greu tribut de morți. În ultima parte a călătoriei, cînd Spania nu mai e departe, *Victoria* seamănă mai mult cu o epavă: nava ia apă, oamenii — 18 supraviețuitori sleiți de puteri — abia mai mînuiesc pompele. În sfîrșit, la 6 septembrie 1522 ultima corabie a lui Magellan și cea dintîi care a făcut înconjurul lumii ancorează la Sevilla. Vestea se răspîndește ca fulgerul în Spania și în toată Europa. El Cano, însoțit de Pigafetta, se prezintă împăratului Carol V, la Valladolid, pentru raportare. Fostului rebel i se acordă o pensie de 500 de ducați, rang de noblețe iar pe blazonul său se poate vedea globul pămîntesc încoronat de deviza *Primus circumdedisti me*. Bucuria e generală. Împăratul dobîndește noi teritorii, negustorii,

vînzînd cuișoarele, își scot toate cheltuielile expediției și le rămîne încă un cîștig ademenitor, trădătorii de pe *San Antonio* sînt iertați sau chiar răsplătiți. Singurul despre care nu se vorbește e Magellan. Soția și cei doi fii ai lui au murit între timp, prietenii său au pierit în cursul călătoriei. Chiar însemnările, jurnalul lui, „se pierd". Pigafetta, pentru care Magellan continuă să fie „marele căpitan" și „adevăratul conducător", se îndepărtează cît mai repede de acest spectacol și, reîntors în Italia, hotărăște să pună în scris „toate veghile, ostenelile și călătoriile sale" — cartea de față.

REZULTATE

Erorile de calcul mai sus arătate și anumite împrejurări iberice următoare expediției au făcut ca descoperirile lui Magellan să aibă o importanță destul de redusă pentru Spania și un destin neprevăzut față de scopurile călătoriei.

Drumul nou deschis de Magellan spre Extremul Orient prin ocolirea Americii de Sud se dovedește prea lung nu numai pentru portughezi, care dispuneau de ruta lor mai scurtă pe la Capul Bunei Speranțe, dar chiar pentru spanioli, care pot pleca spre Asia din porturile la Pacific ale Americii Centrale. Printr-o ironie a istoriei, strîmtoarea lui Magellan a fost folosită mai degrabă de corsarii olandezi și englezi, cu un secol mai tîrziu, dar contra Spaniei: pentru a-i prăda galeoanele încărcate cu aur și a-i submina monopolul comercial.

În privința insulelor Moluce — ținta călătoriei — interesul spaniolilor scade de asemenea considerabil. Îmbogățirea prin negoțul mirodeniilor pălește în fața îmbogățirii prin jefuirea aurului din Mexicul descoperit și cucerit de Hernán Cortés tocmai în acești ani (1519-1521). Vor urma, puțin mai tîrziu, descoperirea și jefuirea aurului din Peru, deschiderea minelor de argint de la Potosí, îmbogățirea prin munca de sclavi a indigenilor. În aceste condiții, încercările lui Carol V — tot mai absorbit de războaiele lui europene — de a stabili dominația spaniolă în insulele mirodeniilor sînt puține și neconvinse. Expediția condusă de Loaysa (1526) și întărită de Saavedra Cerón (1527) se lovește de greutățile distanței și de atacurile îndîrjite ale portughezilor. În realitate era vorba mai mult de o afirmare de drepturi,

de crearea unei monede de schimb în negocierile cu portughezii. Într-adevăr, prin tratatul de la Zaragoza (1529), Carol V are abilitatea de a vinde lui João III ceea ce nu prea avea, adică „partea sa" din insule. Cît despre portughezi, ei cumpără cu 350 000 de ducați ceea ce nu vor putea păstra, căci, la începutul secolului următor, aceste insule le vor fi răpite, împreună cu multe altele, de olandezi. În schimb, arhipelagul Sf. Lazăr descoperit de Magellan din întîmplare și explorat apoi de Villalobos (1542), care dă insulelor numele de Filipine, va forma și va rămîne un viceregat spaniol timp de peste 300 de ani.

În contrast cu modestele rezultate locale, — economice sau politice —, consecințele de ordin general științific ale expediției Magellan au o importanță covîrșitoare. Datorită ei, sfericitatea pămîntului devine, ca să spunem așa, un „fapt tangibil". Configurația continentelor și întinderea oceanelor se conturează, erorile geografiei antice și legendele biblice — dominante încă în cugetul lui Columb — se spulberă. Prețiosul material etnografic, lingvistic etc. pe care îl conțin însemnările lui Pigafetta satisface și totodată sporește setea de a cunoaște lumea largă în adevărul și materialitatea ei, sete caracteristică Renașterii, „cea mai mare răsturnare progresistă din cîte trăise omenirea pînă atunci".[1] Iar dintre observațiile științifice prilejuite de expediție, vom aminti una singură: ziua care se pierde, după cum notează Pigafetta, ocolind pămîntul spre apus, ziua care invită parcă la meditație asupra rotației pămîntului și pregătește revoluția coperniciană.

Din acest punct de vedere, prima călătorie în jurul globului este un act remarcabil în lunga serie de cuceriri ale științei bazate pe experiență și rațiune, o confirmare mîndră a puterii crescînde a omului asupra planetei pe care viețuiește.

Desigur, alte silințe și alte rezultate vor întregi pe acelea ale lui Magellan. Mulți ani după călătoria lui, harta Pacificului va prezenta încă enorme pete albe, zone nepătrunse pentru cunoașterea cărora merită să fie menționate numele unor exploratori ca Cook sau Bougainville și contri-

[1] Fr. Engels, *Dialectica naturii*, Editura Politică, București, 1959, p. 5.

buțiile deosebit de importante ale călătorilor ruși: Semion Dejnev, Behring, Cirilov în nord, pe țărmurile Siberiei și Alaskăi; Bellinghausen și Lazerev în sud, în Antarctida.

ALCĂTUIREA EDIȚIEI

Relatarea lui Pigafetta este cel mai bogat izvor de documentare asupra expediției lui Magellan, dar nu singurul. Editura a socotit deci folositor să o completeze cu alte documente ale epocii, să *înconjoare* călătoria cu arătările altor martori, care au privit întîmplarea din alte locuri, și cu povestirile unor autori care aveau alte îndeletniciri decît cavalerul vicentin Pigafetta. La narațiunea acestuia s-a adăugat deci, în primul rînd, relatarea unui cîrmaci genovez, pe nume, se pare, Leone Pancaldo di Savona. Propriu-zis nu este narațiunea unui scriitor — chiar diletant —, ci jurnalul de bord al unui marinar: longitudini, latitudini, distanțe, date; faptele arătate scurt și strîns, mereu în subiect și fără aerul de voioasă excursie pe care și-l ia uneori Pigafetta. Jurnalul este util pentru că precizează multe din datele lui Pigafetta și constituie o mărturie prețioasă a călătoriei corăbiei *Trinidad*, după despărțirea de *Victoria*.

Editura a considerat de asemenea interesant să reproducă scurta și, în simplitatea ei, emoționanta povestire a unui marinar anonim portughez, tovarăș al lui Duarte Barbosa.

S-a publicat apoi scrisoarea lui Maximilian Transylvanul — cea mai veche tipăritură asupra călătoriei — care transpune pierduta relatare a lui Sebastian El Cano într-un stil înflorit, aulic, așa cum se cădea unui secretar al cancelariei imperiale.

În anexă, cititorii vor găsi un fragment din *Lendas da India*[1] ale istoricului Gaspar de Correa, interesant prin detaliile referitoare la revolta ofițerilor spanioli și prin punctul de vedere portughez al autorului.

Jurnalul complet pe care Pigafetta declară că l-a dăruit lui Carol V —„o carte scrisă cu mîna mea despre lucrurile petrecute zi cu zi în călătoria noastră" — s-a pierdut, păstrîndu-ni-se numai un rezumat care s-a publicat pentru

[1] Legendele Indiei.

prima oară în franțuzește sub titlul: *Le Voyage et Navigation, faict par les Espaignols es Isles de Mollucques, des isles quils ont trouve audict voyage, des Roys dicelles, de leur gouvernement et maniere de vivre, avec plusieurs autres choses*[1]. Textul acesta francez a fost tradus în limba italiană și publicat în numeroase ediții, începînd din anul 1536. Sub această formă îl reproduce și cosmograful umanist G.B. Ramusio în culegerea sa *Navigationi et Viaggi* (ed. I 1550) și îl traduce în englezește, în 1555, W. Powel. Din ultimele rînduri ale tipăriturii franceze (Cy finit lestraict du dict livre translate de italien en francais)[2], rezultă că trebuie să fi existat o versiune originală italiană, de asemenea prescurtată. Acest presupus manuscris italian a fost descoperit în Biblioteca Ambrosiana din Milano (L. 103 sup.) de către Carlo Amoretti, care l-a tipărit în anul 1800 cu destule omisiuni și erori.

Pe baza ediției Amoretti s-a efectuat traducerea engleză din 1874, publicată de lord Stanley of Alderley în colecția societății Hakluyt. Ediția savantului belgian I. Danucé din 1923 pornește de la textul francez, dar face loc în note variantelor italiene.

O traducere prescurtată în limba rusă a apărut la Moscova în 1950, datorită lui V.S. Uzin, cu o introducere de I.M. Svet.

O ediție științifică a manuscrisului ambrosian apare abia în 1894, cu ocazia comemorării a 400 de ani de la descoperirea Americii de către Columb. Îngrijită de Andrea da Mosto, ea poartă titlul: *Il primo viaggio intorno al globo di Antonio Pigafetta e le sue regole sull'arte del navigare*[3]. De remarcat că titlul manuscrisului din Biblioteca Ambrosiana este *Notizie del Mondo Nuovo con le figure dei paesi scoperti, descritte da Antonio Pigafetta, cavaliere di Rodi*[4].

[1] Călătoria și navigația făcută de spanioli în insulele Moluce, despre insulele pe care le-au descoperit în zisa călătorie, despre regii acestora, despre cîrmuirea lor și despre felul lor de trai cu multe alte lucruri.

[2] Aici se termină rezumatul numitei cărți tradusă din italiană în franceză.

[3] Prima călătorie în jurul globului de Antonio Pigafetta și regulile lui despre arta de a naviga.

[4] Însemnări despre lumea nouă cu hărțile țărilor descoperite, descrise de Antonio Pigafetta, cavaler de Rodos.

Manuscrisul ambrosian are 82 de folii şi cuprinde 23 de hărţi colorate, copiate după desenele originale ale lui Pigafetta. Este scris într-o italiană puternic colorată de dialectul venet şi presărată cu numeroase cuvinte spaniole.

Traducerea de faţă a fost făcută după ediţia lui Andrea da Mosto care reproduce cu rigoare ştiinţifică textul manuscrisului din Biblioteca Ambrosiana. Pentru lămurirea unor pasaje obscure, s-a folosit şi ediţia lui Camilo Manfroni, care modernizează pe alocuri textul. Titlul acesteia este: *Relazione del primo viaggio intorno al mondo di Antonio Pigafetta, seguita del Roteiro d'un pilota genovese. Edizioni „Alpes" Milano 1928*[1].

Relatarea pilotului genovez este un rezumat în limba portugheză făcut probabil în Malacca. Manuscrisul a fost publicat de Academia de Ştiinţe din Lisabona sub îngrijirea lui Antonio Núnez de Carvalho sub titlul: *Roteiro de viagem de Fernão de Magalhães*.[2] Traducerea prezentă a fost efectuată după versiunea literală în limba italiană a lui Camilo Manfroni, publicată în volumul citat, versiune care, întocmită după mai multe manuscrise, poate fi considerată o adevărată nouă ediţie exactă şi integrală a relatării.

Scurta relatare a unui anonim portughez a fost tradusă după singura ediţie în care s-a păstrat: cea din volumul I al culegerii lui G.B. Ramusio *(Navigationi et viaggi*, 3-a edizione, 1563).

Scrisoarea lui Maximilian Transylvanul trimisă din Valissoletti la 23 octombrie 1522, adică la numai o lună şi jumătate de la sosirea corăbiei *Victoria* la Sevilla, a apărut în ianuarie 1523 la Colonia, în limba latină. În lipsa originalului latin, traducerea de faţă s-a efectuat după versiunea italiană din volumul I al culegerii lui Ramusio, confruntată cu traducerea engleză a lui James Baynes publicată în volumul *The first voyage round the world by Magellan*, London, Hakluyt Society, 1874[3].

Fragmentul din *Lendas da India* de Gaspar Correa a fost tradus după versiunea engleză a ediţiei lordului Stanley of Alderley.

[1] Relatarea primei călătorii în jurul lumii a lui Antonio Pigafetta, urmată de jurnalul unui pilot genovez.
[2] Cartea de drum a lui Fernan de Magalhães.
[3] Prima călătorie în jurul lumii făcută de Magellan.

În traducerea acestor scrieri de acum 400 de ani, s-a căutat să se evite neologismul strident dar şi autohtonizarea forţată. S-a preferat ca ceea ce se numeşte „culoare istorică" să nu rezulte dintr-un lexic arhaizat, ci din alte elemente, păstrate şi ele în limite acceptabile, precum: repetiţia conjuncţiilor, simplitatea adjectivaţiei sau chiar stîngăcia topicei.

În privinţa denumirilor geografice s-au păstrat bineînţeles formele din textele originale, chiar dacă ele variau, socotind că şovăielile în grafia lor caracterizează tocmai situaţia descoperitorilor vremii: contactul cu realităţi noi şi surpriza în faţa necunoscutului.

Cu multă parcimonie, s-a adăugat — punîndu-le între paranteze drepte — cuvintele necesare înţelegerii textului.

Textele sînt însoţite de două categorii de note. Unele în subsol, cerute de lămurirea semantică a unor termeni sau necesare pentru exacta înţelegere a pasajului respectiv; altele, mai numeroase şi aşezate la finele volumului, avînd caracterul de explicaţie geografică, istorică, etnografică etc.

În sfîrşit să mai spunem că titlurile marginale, care uşurează urmărirea neobositului Magellan şi ajută pe lector să se situeze în fiecare moment de-a lungul marelui itinerar, aparţin Editurii.

PAUL ALEXANDRU GEORGESCU

I

ÎNSEMNĂRI DESPRE LUMEA NOUĂ, CU HĂRȚILE ȚĂRILOR DESCOPERITE, DESCRISE DE ANTONIO PIGAFETTA, VICENTIN, CAVALER DE RHODOS

ANTONIO PIGAFETTA, PATRICIAN VICENTIN[1] ŞI CAVALER DE RHODOS[2] PREA IUBITULUI ŞI PREA EXCELENTULUI DOMN FILIP DE VILLERS LISLEADAM[3] VESTIT MARE MAESTRU DE RHODOS, STAPIN AL SĂU PREA VREDNIC DE CINSTE

Cum şi de ce se îmbarcă Pigafetta

Deoarece mulţi curioşi, prea ilustre şi înălţate doamne, nu se mulţumesc să cunoască numai şi să audă marile şi minunatele lucruri pe care dumnezeu mi-a îngăduit să le văd şi să le încerc în lunga şi primejdioasa mea călătorie pe ape, mai jos arătată, ci vor să afle şi mijloacele şi chipurile şi căile pe care le-am urmat spre a purcede într-acolo, nedînd crezămînt pe de a-ntregul sfîrşitului, dacă mai întîi nu pricep limpede începutul, să ştie de aceea prea ilustra voastră înălţime că, aflîndu-mă în anul de la naşterea mîntuitorului nostru 1519 în Spania, la curtea serenissimului rege al romanilor[4], împreună cu cucernicul monsenior Francesco Chieregato[5], pe atunci protonotar apostolic, însărcinat cu sfînta pomenire a papei Leon X şi care prin virtutea sa s-a înălţat apoi la episcopatul de Aprutin[6] şi la principatul de Teramo, aflînd eu multe ştiri din numeroasele cărţi citite şi de la oamenii care veneau pe la înălţimea sa, despre marile şi uimitoarele lucruri din marea Oceanul[7], mă hotărîi, cu bunăvoinţa maiestăţii sale regale şi a sus-numitului stăpîn al meu, să le încerc eu însumi şi să merg să văd acele lucruri, care ar putea să-mi dea oarecare mulţămire şi să-mi zămislească bun nume pe lîngă urmaşi.

Avînd ştire că atunci, în oraşul Sevillei, se pregătise o *armadă** de cinci corăbii spre a merge să descopere mirodeniile

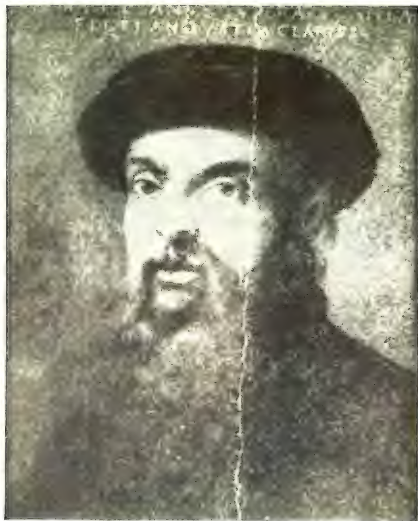
* Numele pe care spaniolii îl dădeau escadrelor navale. Termenul a fost însuşit, ca specific, de mai multe limbi (N.T.).

în insulele Maluco[8], *armadă* al cărei căpitan general era Fernando de Magaglianes*, gentilom portughez, comandor al [ordinului] Santiago de la Spada[9], care în mai multe rînduri, cu multă laudă, străbătuse în felurite chipuri marea Oceanul, pornii cu multe scrisori de recomandare din cetatea Barcelonei, unde-şi avea atunci scaunul maiestatea sa, şi pe o corabie mersei pînă la Malaga, de unde, apucînd calea de uscat, ajunsei la Sevilla; şi acolo, după ce zăbovii aproape trei luni, aşteptînd ca numita *armadă* să se rînduiască pentru plecare, în sfîrşit, aşa cum mai jos va cunoaşte prea înălţimea voastră, cu prea fericite auspicii, începurăm călătoria noastră pe ape; şi pentru că în timpul şederii mele în Italia, în drum către sfinţia sa papa Clement[10], la Monterosi prin bunăvoinţa voastră v-aţi arătat plin de blîndeţe şi omenie faţă de mine şi mi-aţi spus că v-ar face plăcere să aştern pe hîrtie toate acele lucruri pe care le văzusem şi prin care trecusem în timpul navigaţiei, şi deşi am avut pentru aceasta puţină înlesnire, totuşi, după slaba mea putinţă, am voit să vă mulţumesc.

Şi astfel vă înfăţişez în această cărticică a mea toate veghile, ostenelile şi călătoriile mele, rugîndu-vă, cînd veţi fi liber de necurmatele griji ale ordinului, să binevoiţi a le străbate; lucru pentru care mă voi socoti nu puţin răsplătit de prea ilustra voastră înălţime, bunăvoinţei căreia mă dăruiesc şi mă dau în grijă.

Hotărîndu-se căpitanul general[11] să facă o atît de lungă navigaţie pe marea Oceanul, unde totdeauna sînt vînturi năprasnice şi mari furtuni, şi nevoind să dea pe faţă nici unuia dintre ai săi drumul pe care voia să-l facă, spre a nu fi tulburat în gîndul de a împlini o atît de mare şi uimitoare faptă pe care a şi săvîrşit-o cu ajutorul lui dumnezeu —

* Numele original al navigatorului portughez era Fernão de Magalhães. Pigafetta redă sunetul portughez prin *glia* (N.T.).

PORTRETUL LUI MAGELLAN

MVNDVS NOWS

TIERA DE PA TAGONES

TIERA DE FERNA DE MAGAL LAES

estrecho del fernã de magallaes

PATAGONIA ŞI STRÎMTOAREA MAGELLAN (HARTA LUI RIBERO 1529)

(căpitanii săi, pe care-i luase cu sine, îl urau foarte, pentru ce nu știu, afară numai fiindcă era portughez, iar ei spanioli) — voind să ducă la bun sfîrșit ceea ce făgăduise cu jurămînt împăratului Don Carlo, rege al Spaniei, porunci această rînduială și o dădu tuturor piloților și maiștrilor corăbiilor sale, pentru ca, în furtuni și în timpul nopții corăbiile să nu se piardă una de alta. Rînduiala era așa:

În timpul nopții, el trebuia să meargă mereu în fruntea celorlalte corăbii, iar acestea s-o urmeze pe a lui, după un felinar mare de lemn, ce-i zic „farol"*, și pe care îl purta totdeauna atîrnat la pupa corăbiei sale. Aceasta însemna ca navele celelalte s-o urmeze pe dată. Dacă făcea un alt foc cu un felinar sau cu o bucată de funie de papură, — pe care o numesc „strengue"** [făcută] din rogoz îndelung bătut în apă și apoi uscat la soare sau la fum, foarte bun pentru astfel de lucru — să-i răspundă, spre a ști prin acest semn că toate veneau laolaltă. Dacă făcea două focuri fără felinar, să cîrmească sau să se îndrepte în altă parte, aceasta cînd vîntul nu era bun și potrivit spre a merge pe drumul nostru sau cînd voia să meargă încet. Dacă făcea trei focuri, trebuia să coboare boneta, o bucată de pînză ce se leagă în josul velei celei mari, cînd e vreme bună, spre a merge mai repede; ea se scoate pentru ca să fie mai ușor de strîns pînza cea mare, atunci cînd trebuie dată jos în grabă la vreme rea. Dacă făcea patru focuri, să coboare toate pînzele, urmînd ca el, cînd se va opri, să facă apoi un semnal cu foc. Dacă făcea mai multe focuri, sau dacă slobozea vreo bombardă, să fie semn de pămînt sau de funduri mici. Apoi făcea patru focuri, cînd voia să se înalțe pînzele sus, pentru ca ei să navigheze urmînd mereu acea flacără de la pupă. Cînd voia să se înalțe boneta, făcea trei focuri, cînd voia să-și schimbe

* În limba spaniolă „felinar" (N.T.).
** Derivație din spaniolul „trenza" — împletitură (N.T.).

drumul, făcea două. Dorind apoi să știe dacă toate corăbiile îl urmau și veneau laolaltă, făcea unul, ca fiecare din ele să facă la fel și să-i răspundă.

În fiecare noapte trebuiau să se facă trei străji: prima la începutul nopții, a doua, pe care o numesc *modora**, la miezul nopții, a treia la sfîrșitul nopții. Toți oamenii de pe corabie se împărțeau în trei cete: prima era a căpitanului, sau a contramaistrului**, fiecare cîte o noapte; a doua a pilotului sau a cîrmaciului***, a treia a maistrului****. Deci căpitanul general porunci ca toate corăbiile să țină seamă de aceste semnale, spre a merge mai în siguranță.

Plecarea din Sevilla

Armada fiind înzestrată cu toate lucrurile necesare pe mare[12] și tot felul de oameni (eram două sute și treizeci și șapte de oameni[13]), luni 10 august, în ziua sfîntului Laurențiu, în anul amintit, dimineața, se grăbi să pornească de pe cheiul Sevillei și, slobozind multe bombarde, înălțară în vînt pînzele catargului trinchet; și coborî în josul rîului Betis, astăzi numit Gadalcuvir*****, trecînd printr-un loc ce-i spune Gioan Dalfarax[14], care era mai înainte o mare așezare a maurilor, în mijlocul căruia se afla un pod peste acel rîu, pentru a ajunge la Sevilla, [pod] din care au rămas pînă azi, în fundul apei, numai două picioare, astfel încît, cînd trec corăbiile, e nevoie de oameni care să cunoască bine lo-

* În limba spaniolă *modara* sau *medora* înseamnă jumătate de oră, iar *hora de la medora*, acea parte din noapte care precede imediat zorilor. În termeni marinărești e vorba deci de cartul din zori (N.T.).

** Contramaistru, primul dintre subofițerii de pe corabia căpitanului general (subșef de echipaj sau al doilea cîrmaci) (N.T.).

*** Pilotul era primul ofițer de bord, cîrmaciul unul din subofițerii de la cîrmă. În lista echipajelor celor cinci nave, pilotul venea imediat după căpitanul corăbiei (N.T.).

**** Maistru era numele pe care îl purta atunci un subofițer superior contramaistrului și cîrmaciului. Se mai numea *nostromo* (șef de echipaj) (N.T.).

***** Corect, în spaniolă, Guadalquivir (N.T.).

cul picioarelor pentru ca să nu se lovească de ele, şi mai trebuie să le treacă atunci cînd apele rîului sînt în creştere şi, la fel, pentru multe alte locuri din rîu, care nu e atît de adînc spre a îngădui plutirea corăbiilor încărcate, şi trebuie ca acestea să nu fie prea mari. Apoi sosiră într-un alt loc, care se numeşte Coria[15], trecînd prin multe alte sate de-a lungul rîului, pînă ce ajunseră la un castel al ducelui de Medina Sidonia[16], care se numeşte San Lúcar[17] şi care e pus la intrarea în marea Oceanul, pe aceeaşi latitudine cu capul Sf. Vincenţiu[18], situat la 37 grade latitudine şi la depărtare de 10 leghe de acel loc. De la Sevilla pînă aici, pe rîu, sînt 17 sau 20 de leghe. După cîteva zile veni căpitanul general cu ceilalţi căpitani, pe rîu în jos, cu bărcile corăbiilor şi aici stăturăm multe zile spre a termina înzestrarea *armadei* cu cîteva lucruri care îi lipseau; şi în fiecare zi mergeam pe pămînt spre a asculta liturghia într-un loc care se cheamă Nostra Dona di Baremeda, lîngă San Lúcar. Şi înainte de plecare, căpitanul general voi ca toţi să se spovedească şi spre mai bună cuviinţă, nu îngădui să vină la *armadă* nici o femeie.

Popas în Insulele Canare

Marţi 20 septembrie, în acelaşi an, pornirăm dintr-acest loc numit San Lúcar, apucînd calea de sud-vest, şi la 26 ale lunii ajunserăm la o insulă din Gran Canaria, care se numeşte Tenerifa[19], la 28 de grade latitudine, spre a lua carne, apă şi lemne. Zăbovirăm acolo trei zile şi jumătate spre a înzestra *armada* cu aceste lucruri de trebuinţă; apoi merserăm într-un port al aceleiaşi insule, numit Monte Rosso, după smoală, întîrziind două zile. Să ştie înălţimea voastră că printre insulele Gran Canaria e una între altele în care nu se află picătură de apă de izvor, ci doar la amiază coboară o negură din cer şi înconjură un mare arbore din insulă, făcînd să picure din frunzele şi ramurile lui multă apă; şi la picioarele acestui arbore e săpată, ca un fel de fîntînă, o groapă, unde cade apa şi din care oamenii şi animalele, atît

de casă, cît şi cele sălbatice, se adapă în fiecare zi din belşug cu această apă şi nu cu alta[20].

Traversarea Oceanului Atlantic

Luni 3 octombrie, la miezul nopţii, desfăcurăm pînzele în calea austrului* şi pătrunserăm în marea Oceanul, trecînd printre Capul Verde şi insulele lui, la 14 grade şi jumătate; şi astfel multe zile navigarăm de-a lungul coastei Ghineii sau Etiopiei[21] (unde e un munte numit Sierra Leone, la 8 grade latitudine) cu vînturi potrivnice, cu văzduhul nemişcat şi ploi fără vînt, pînă la linia echinocţială**, plouînd şaizeci de zile în şir, împotriva părerii celor vechi[22]. Înainte de a ajunge la linia echinocţială la 14 grade***, multe izbucniri de vînturi năvalnice şi curenţi de apă se iscară împotrivă-ne. Neputînd face un pas înainte, pentru ca navele să nu fie primejduite, se coborau toate pînzele şi în acest chip pluteam cu valurile travers, pînă ce trecea năvala vîntului, care venea foarte furioasă. Cînd ploua, nu era vînt; cînd se arăta soarele, marea era liniştită. Veneau la bordul corăbiilor nişte peşti mari, care se numesc rechini şi care au dinţi grozavi şi dacă găsesc oameni în mare îi mănîncă. Prinserăm mulţi cu undiţe de fier, deşi nu sînt buni de mîncat, în afară de cei mici, şi nici aceia nu prea.

În aceste furtuni de multe ori ne apăru trupul sfînt, adică sfîntul Elmo[23], în lumină; printre altele, într-o noapte foarte întunecată, strălucind puternic, ca o flacără arzîndă, în vîrful celei mai înalte gabii a catargului; şi stătu aproape mai bine de două ore cu noi, alinîndu-ne, încît ne dădură lacrimile. Cînd această binecuvîntată lumină binevoi să plece de la noi, se aprinse în faţa ochilor noştri cu o atît de mare strălucire, încît stăturăm mai bine de un sfert de oră orbi cu toţii, strigînd îndurare, şi într-adevăr crezîndu-ne morţi. Marea numaidecît se potoli.

* Adică în direcţia sud. (N.T.).
** Ecuatorul.
*** 14° latitudine nordică (N.T.).

Văzui multe soiuri de păsări, printre care una, care nu avea tîrtiță; o alta, cînd femeiușca vrea să facă ouă, le face pe spatele bărbatului, și acolo scot pui; nu au picioare și trăiesc totdeauna pe mare; un alt soi, care se hrănește cu găinațul altor păsări și nu cu altceva: așa cum văzui de multe ori această pasăre, care se numește *cagasella*, fugind după alte păsări, pînă cînd acelea erau silite să dea drumul găinațului; îndată îl iau și lăsau pasărea să-și cate de drum[24]. Mai văzui mulți pești care zburau[25] și mulți alții, strînși, laolaltă, încît păreau o insulă. După ce trecurăm linia echinocțială, către meridian*, pierdurăm din ochi steaua polară și astfel navigarăm către sud-sud-vest, pînă la un pămînt care se numește pămîntul *Verzin*[26], la 23 grade și jumătate către polul antarctic[27], și care e pămînt al capului Sf. Augustin, ce se află la 8 grade către același pol, unde ne aprovizionarăm din belșug cu găini, cartofi, un soi de mere foarte dulci[28], fructe dintre cele mai gustoase, un soi de carne „anta"[29] la fel cu cea de vacă, trestii de zahăr și alte nenumărate bucate, pe care le las deoparte spre a nu încărca povestirea. Pentru o undiță de pescuit sau pentru un cuțit, ne dădeau cinci sau șase găini; pentru un pieptene, o pereche de gîscani; pentru o oglindă sau o foarfecă, atîta pește cît ar fi fost de ajuns să hrănești zece oameni; pentru un clopoțel sau un găitan, un coș de cartofi; acești cartofi au gust de castane și sînt lungi ca napii; și pentru o carte de joc care era un rege cu dinari[30], îmi dădură șase găini, și mai credeau că ne și păcăliseră. Intrarăm în acest port în ziua de sfînta Lucia, și în acea zi avurăm soarele la zenit și îndurarăm mai mult zăduh, atunci și în zilele următoare[31], cînd avurăm soarele la zenit, decît cînd ne aflam sub linia echinocțială.

Corăbiile ajung pe țărmurile Braziliei

* Se referă la primul meridian, stabilit convențional în acea epocă la 100 leghe la vest de Insula Fierului din Oceanul Atlantic.

Locuri, oameni, obiceiuri

Acest pămînt Verzin e foarte îmbelşugat şi mai mare decît Spania, Franţa şi Italia la un loc: e al regelui Portugaliei. Popoarele de pe acest pămînt nu sînt creştine şi nu se închină la nimic; trăiesc după obiceiul naturii şi vieţuiesc o sută douăzeci şi cinci de ani şi o sută patruzeci[32]; umblă goi, atît bărbaţii, cît şi femeile[33]; locuiesc în nişte case lungi pe care le numesc *boii* şi dorm în plase de bumbac, numite *hamacuri*, legate, la capete, de pari groşi aşezaţi în aceleaşi case; fac foc între *hamacuri* pe pămînt. În fiecare din aceste *boii* sălăşluiesc cîte o sută de oameni cu nevestele lor şi cu copiii, făcînd mare zarvă. Au bărci dintr-un singur trunchi, dar subţiri, numite *canoe*, săpate cu securi de piatră. Aceste popoare folosesc pietrele, ca noi fierul, pentru că acesta le lipseşte. Încap cîte treizeci şi patruzeci de oameni într-una din aceste [canoe]; vîslesc cu lopeţi, ca cele de cuptor, şi aşa negri, goi şi tunşi seamănă, cînd vîslesc, cu cei de pe mlaştina Stixului.

Sînt rînduiţi bărbaţi şi neveste ca şi noi; mănîncă carne de om, a vrăjmaşilor, nu pentru că ar fi bună, ci dintr-un obicei. Acest obicei se trage de la o bătrînă, care avea numai un fecior ce fu omorît de duşmanii săi; după cîteva zile, ai săi prinseră pe unul dintre cei ce-i omorîseră feciorul şi-l duseră în faţa acestei bătrîne. Ea, văzîndu-l şi amintindu-şi de fiul său, ca o căţea turbată, se aruncă asupra-i şi-l muşcă de un umăr. Acesta, după puţină vreme scăpă şi fugi la tovarăşii săi şi le spuse cum voiseră să-l mănînce, arătîndu-le semnul de pe umăr. Cînd aceştia prinseră apoi pe unul din vrăjmaşi, îl mîncară, şi la fel făcură şi ceilalţi; şi în acest chip s-a statornicit acest obicei. Nu se mănîncă dintr-o dată, ci fiecare taie o bucată şi o duce acasă, punînd-o la afumat, apoi la fiecare opt zile taie o bucăţică, mîncînd-o friptă cu alte feluri în amintirea duşmanilor lor. Acestea

mi le-a spus Ioane Carvagio[34], pilot, care era cu noi şi care stătuse în acel ţinut patru ani.

Aceşti oameni îşi însemnă de minune tot corpul şi faţa, cu fier înroşit*, în diferite chipuri; aşijderea şi femeile; sînt tunşi şi fără barbă, pentru că şi-o jumulesc. Se îmbracă cu veşminte din pene de papagal, iar la şezut îşi pun o roată înfoiată şi caraghioasă, făcută din pene mai mari. Aproape toţi oamenii, în afară de femei şi copii, au trei găuri în buza de jos, unde poartă pietre rotunde şi lungi de un deget, atîrnînd mai mult sau mai puţin în afară. Nu sînt cu totul negri, ci măslinii; umblă cu părţile ruşinoase neacoperite; corpul lor e fără păr, şi atît bărbaţii cît şi femeile umblă totdeauna goi. Regele lor se numeşte *cacich*. Au papagali fără număr şi dau opt sau zece pentru o oglindă; au şi maimuţe mici[35], la chip ca leii, dar galbene, lucru foarte frumos. Fac pîine rotundă, albă, nu prea bună, dintr-un miez de copac[36], care creşte între trunchi şi coajă şi e ca smîntîna; au porci cu buricul pe spinare[37] şi păsări mari cu ciocul ca o lingură şi fără limbă[38].

Ne dădeau pentru o bardă sau pentru un cuţit mare una sau două dintre fetele lor, ca roabe; dar pe nevestele lor nu le-ar fi dat pentru nimic în lume. După cum ni s-a spus ele nu şi-ar înşela bărbaţii ori ce le-ai da. În timpul zilei nu se dau bărbaţilor lor, ci numai în timpul nopţii. Ele lucrează şi aduc toată mîncarea de la munte în coşuri pe spate, sau în coşuri pe cap sau legate de cap; dar avînd alături totdeauna pe bărbaţii lor, [înarmaţi] cu un arc de lemn roşu sau de palmier negru şi cu un mănunchi de săgeţi din trestie şi fac aceasta pentru că sînt geloşi. Femeile îşi poartă copiii legaţi de gît într-o plasă de bumbac. Las deoparte alte lucruri, spre a nu fi prea lung.

Se săvîrşi de două ori liturghia pe uscat şi băştinaşii stăteau cu atîta pocăinţă în genunchi, ridicînd mîinile împreu-

* Textul spune „cu foc".

nate, încît era o foarte mare plăcere să-i priveşti. Clădiră o casă pentru noi, gîndind că avem să stăm cu ei cîtva timp, şi tăiară mult lemn roşu spre a ni-l da la plecare. Trecuseră poate două luni de cînd nu mai plouase pe acest pămînt; şi cînd ajunseserăm noi în port, din întîmplare se porni să plouă. De aceea spuneau că noi venim din cer şi am adus cu noi ploaia. Aceste noroade ar trece uşor la credinţa lui Isus Cristos. La început, aceştia credeau că bărcile ar fi copiii corăbiilor şi că acestea le fătau atunci cînd erau coborîte de pe corabie în mare; şi stînd aşa aproape de corăbii, cum e obiceiul, credeau că corăbiile le dădeau să sugă.

CÎTEVA CUVINTE ALE ACESTOR POPOARE DIN VERZIN

mei, *maiz*[39]	pieptene *chigap*
făină, *hui*	foarfecă, *pirame*
undiţă, *pinda*	clopoţel *itanmaraca*
cuţit, *tacse*	bun, mai bun, *tum*, *maragatum*

Magellan coboară de-a lungul coastei Americii de Sud

Stăturăm 13 zile pe acest pămînt. Urmîndu-ne apoi calea, merserăm pînă la 34 de grade şi o treime către Polul Antarctic, unde aflarăm, pe un fluviu de apă dulce[40], oameni care se numesc Canibali şi mănîncă carne de om. Unul din ei, cît un uriaş veni pînă la corabia căpitanului, ca să-i liniştească pe ceilalţi [tovarăşi] ai săi. Avea o voce ca de taur. În timp ce acesta stătu pe corabie, ceilalţi îşi luară lucrurile din locul unde sălăşluiau, ducîndu-le mai departe înlăuntrul ţinutului, de frica noastră. Văzînd aceasta, sărirăm pe pămînt o sută de oameni spre a culege ştiri şi a vorbi cu ei, sau a prinde cu sila pe vreunul. O luară la fugă, şi fugind făceau pasul atît de mare, încît noi, chiar sărind, nu puteam să ne apropiem de ei. În acest fluviu se află şapte insule. Pe cea mai mare dintre acestea, care se numeşte Capul Sf. Marii, se găsesc pietre scumpe.

Se credea că de aici se trece în Marea de Sur[41], adică de miazăzi, şi mai departe de aici pînă acum nu s-a mai

mers. Acum [s-a văzut că] nu e un cap [aici], ci un fluviu, cu o gură largă de 17 leghe. Altă dată la acest fluviu a fost mîncat de aceşti Canibali, pentru că se încrezuse prea mult în ei, un căpitan spaniol, care se numea Iohan de Solís, şi 60 de oameni care mergeau, ca şi noi, să descopere pămînturi noi[42].

Pinguini şi foce

Apoi, urmînd acelaşi drum către Polul Antarctic, pe lîngă ţărmuri, dădurăm peste două insule pline de gîscani şi lupi marini[43]. Nu s-ar putea spune întocmai, cît de mare era numărul acestor gîscani. Într-o oră am fi încărcat cele cinci corăbii. Aceşti gîscani sînt negri şi au toate penele într-un fel, atît pe corp, cît şi pe aripi, nu zboară şi se hrănesc cu peşti. Erau atît de graşi, încît nu trebuiau jumuliţi, ci jupuiţi. Au ciocul ca al unui corb. Iar lupii marini sînt de felurite culori şi mari ca viţeii, cu capul ca al acestora, cu urechile mici, rotunde şi cu dinţii mari. Nu au picioare, ci numai labe legate de corp, asemănătoare cu mîinile noastre, cu unghii mici şi, între degete, cu pieliţă, ca gîştele. Ar fi foarte cruzi dacă ar putea să alerge; înoată şi se hrănesc cu peşte. Aici corăbiile avură foarte mare noroc, căci ne apărură de multe ori cele trei corpuri sfinte, adică sf. Elmo, sf. Nicolae şi sfînta Clara, şi numaidecît se potolea furtuna.

O ţară friguroasă, locuită de uriaşi

Plecînd de aici, ajunserăm pînă la 49 de grade şi jumătate către Antarctic. Venind vremea friguroasă, corăbiile intrară într-un port bun spre a ierna[44]. Aici stăturăm două luni fără a vedea chip de om. Într-o zi, pe neaşteptate, zărirăm un om, cu o statură de uriaş, care sta gol pe ţărmul portului, dănţuind, cîntînd şi aruncîndu-şi pulbere pe cap. Căpitanul general trimise pe unul dintre ai noştri la el, ca să facă aceleaşi gesturi în semn de pace; după ce le făcu, îl duse într-o insuliţă în faţa căpitanului general. Cînd se află în faţa lui şi a noastră, mult se minună şi făcea semn cu un deget în sus, crezînd că am venit din cer. Era atît de înalt, încît

de-abia îi ajungeam la brîu, şi bine făcut, avea faţa mare şi pictată cu roşu, iar în jurul ochilor cu galben, cu două inimi zugrăvite în mijlocul obrajilor. Puţinul păr pe care-l avea era vopsit în alb; era îmbrăcat cu piei de animal cusute mărunt între ele; animalul [de care vorbesc] are capul şi urechile mari ca de catîr, gîtul şi corpul ca o cămilă, picioarele de cerb, coada de cal; şi nechează precum acesta; sînt foarte mulţi în acest ţinut[46]. În picioare uriaşul avea opinci dintr-aceeaşi piele, care-i acopereau picioarele ca nişte ghete[47], iar în mînă un arc scurt şi gros, cu coarda ceva mai groasă decît a lăutei, făcută din maţele aceluiaşi animal, cu un mănunchi de săgeţi din trestie, nu prea lungi, înaripate ca ale noastre. În loc de fier, au la vîrf cremene albă şi neagră — după chipul săgeţilor turceşti — pe care o ascut cu o altă piatră.

Cum sînt patagonezii

Căpitanul general porunci să i se dea de mîncat şi de băut, şi printre alte lucruri pe care i le arătă fu şi o oglindă mare de oţel. Cînd el îşi văzu chipul, tare se spăimîntă, şi sări înapoi trîntind la pămînt trei sau patru oameni de-ai noştri. După aceea îi dădu clopoţei, o oglindă, un pieptene şi nişte mătănii, şi-l trimise pe pămînt însoţit de patru oameni înarmaţi. Un tovarăş al său, care nu voise de loc să vină la corăbii, cînd îl văzu venind pe acesta cu ai noştri, alergă unde stăteau ceilalţi; se aşezară în şirag, goi cu toţii. Ajungînd ai noştri la ei, începură să dănţuiască şi să cînte, ridicînd un deget către cer şi arătîndu-le pulbere albă de rădăcină de iarbă, pusă în oale de pămînt, ca s-o mănînce, pentru că nu aveau altceva. Ai noştri le făcură semn că ar trebui să vină la corăbii şi că îi vor ajuta să-şi ducă lucrurile lor, ceea ce auzind, aceşti oameni îşi luară de îndată numai arcurile, iar femeile lor, încărcate ca nişte asini, duseră [în spate] totul.

Aceste [femei] nu sînt prea mari, ci mai mult grase. Cînd le văzurăm, rămaserăm tare uimiţi. Au sînii lungi cît o

jumătate de braţ; sînt vopsite şi îmbrăcate ca bărbaţii lor, numai că în faţa părţilor ruşinoase au o bucăţică de piele, care le acoperă. Duceau patru din acele animale mici, ţinute cu legături în chip de căpăstru. Aceşti oameni, cînd vor să prindă animale de astea, leagă un pui de un mărăcine; apoi vin cele mari spre a se juca cu puii; şi ei stînd ascunşi, le omoară cu săgeţile. Ai noştri aduseră la corăbii optsprezece [oameni], bărbaţi şi femei, şi-i împărţiră în cele două laturi ale portului ca să prindă cîteva animale din acelea.

Şase zile după aceea, fu văzut de către cîţiva dintre ai noştri, care tăiau lemne, un uriaş, zugrăvit [pe trup] şi îmbrăcat în acelaşi chip. Avea în mînă un arc şi săgeţi. Apropiindu-se de ai noştri, mai întîi îşi atinse cu mîna capul, faţa şi trupul şi acelaşi lucru le făcea şi alor noştri, şi apoi ridica mîinile către cer. Cînd căpitanul general află, trimise să-l ia cu barca şi-l duse pe insulă care se afla în port, unde făcuseră o casă pentru fierari şi spre a adăposti cîteva lucruri de pe corabie. Acesta era mai mare şi mai bine făcut decît ceilalţi, foarte blajin şi cu înfăţişare atrăgătoare. Juca săltînd şi, cînd dănţuia, îşi vîra picioarele în pămînt de o palmă. Stătu multe zile cu noi, încît îl botezarăm, dîndu-i numele de Ion. Atît de limpede pronunţa Iisus, tatăl nostru, Ave Maria şi Ion, întocmai ca noi, numai cu un glas foarte gros. Apoi căpitanul general îi dădu o cămaşă, un pieptar de postav, pantaloni de postav, o bonetă, o oglindă, un pieptene, clopoţei şi alte lucruri, şi-l trimise la ai săi. El plecă foarte vesel şi mulţumit. În ziua următoare, aduse căpitanului general unul din acele animale mari, pentru care primi multe lucruri, ca să ne mai aducă şi altele; dar nu-l mai văzurăm. Ne-am gîndit că ai săi îl omorîseră pentru că stătuse de vorbă cu noi.

După 15 zile, văzurăm patru uriești dintre aceștia, fără arme, pentru că le ascunseseră în niște mărăcini; mai în urmă doi dintre ei, pe care-i prinserăm, ne spuseră aceasta. Fiecare era zugrăvit în chip deosebit. Căpitanul general opri doi, cei mai tineri și mai bine făcuți, cu mare șiretlic, spre a-i duce în Spania. Dacă ar fi făcut altfel, cu ușurință ar fi omorît pe vreunul din noi. Șiretlicul de care se folosi spre a-i prinde fu acesta: le dădu multe cuțite, foarfece, oglinzi, clopoței și mărgele de sticlă. În timp ce stăteau cu brațele pline cu aceste lucruri, căpitanul general puse să se aducă două perechi de cătușe din cele ce se pun la picioare, prefăcîndu-se că vrea să le dăruiască, și, fiind de fier, aceștia se bucurau mult; dar nu știau cum să le ducă și le părea rău să le lase; nu aveau unde să pună celelalte mărfuri și trebuiau să-și țină cu mîinile pielea în care erau înfășurați. Ceilalți doi voiră să le ajute, dar căpitanul nu le îngădui. Văzînd cît de rău le părea să lase acele fiare, le spuse prin semne că va porunci să le fie puse de picioare și așa le vor lua cu ei. Ei dădură din cap că se învoiesc. Numaidecît porunci să le fie puse la amîndoi deodată, și cînd le închiseră cu zăvoarele, aceștia se tulburară, dar căpitanul, liniștindu-i, stătură nemișcați dîndu-și seama apoi de înșelăciune, sfornăiau ca taurii, strigînd cu putere pe *Setebos** să le vină într-ajutor. Pe ceilalți doi, după ce izbutirăm să le legăm mîinile, îi trimiserăm pe uscat cu nouă oameni, pentru ca să-i conducă pe ai noștri la locul unde se afla nevasta unuia din cei pe care-i prinsesem, pentru că tare plîngea după ea, așa cum, prin semne, pricepurăm. Pe drum, unul își dezlegă mîinile și o luă la fugă cu atîta iuțeală, încît ai noștri îl pierdură din ochi. Merse unde se afla ceata sa și găsi pe unul dintre ai săi, care rămăsese cu femeile, pentru că se dusese acasă.

Un vicleșug josnic

* Așa cum se explică mai jos, *Setebos* e numele pe care patagonezii îl dădeau unui diavol (N.T.).

Îndată alergă să-l găsească, şi-i povesti toată întîmplarea. Celălalt într-atît se silea să se dezlege, încît fu lovit de ai noştri cu putere în cap şi sfornăind, îi conduse [apoi] la locul unde se aflau femeile lor. Ioan Carvagio, pilotul, căpetenia alor noştri, nu voi să ia femeia în acea seară, ci se culcă acolo, pentru că se înnopta. Ceilalţi doi veniră şi, văzîndu-l pe celălalt rănit, se neliniştiră şi nu spuseră nimic atunci, dar în zori vorbiră cu femeile. Îndată o luară la fugă şi alergau, cei mici mai iute decît cei mari, lăsîndu-şi acolo toate catrafusele. Doi se dădură într-o parte, trăgînd cu arcul într-ai noştri; un altul alunga din urmă acele animale mici care le slujeau [drept momeală] la vînat; şi astfel luptînd, unul din ei străpunse cu o săgeată coapsa unuia dintr-ai noştri, care îndată muri. Cînd văzură aceasta, o luară neîntîrziat la fugă. Ai noştri aveau sineţe şi arbalete, dar nu putură să-i rănească de loc. Cînd aceştia luptau, nu stăteau o clipă pe loc, ci săltau de ici colo. Ai noştri îngropară mortul şi arseră toate catrafusele pe care le lăsaseră. Nu încape îndoială că aceşti uriaşi aleargă mai repede decît caii şi sînt straşnic de geloşi pe nevestele lor.

Boli şi leacuri patagoneze

Cînd oamenii aceştia se simt rău la stomac, în loc să ia o curăţenie, îşi vîră în gură o săgeată de două palme şi mai bine şi vomită o culoare verde amestecată cu sînge, pentru că mănîncă un fel de anghinarie. Cînd îi doare capul, îşi fac o crestătură de-a lungul frunţii, şi la fel în braţe, în picioare, în fiecare loc de pe corp, luîndu-şi mult sînge. Unul dintre cei pe care îi prinsesem, care sta pe corabia noastră, spunea cum acel sînge nu voia să stea acolo şi de aceea îi făcea să sufere. Au părul tăiat ca monahii, dar mai lung, cu un şnur de bumbac în jurul capului, în care înfig săgeţile cînd merg la vînătoare. Îşi leagă mădularul lîngă trup din pricina frigului foarte mare. Cînd moare vreunul dintre ei, se ivesc zece sau doisprezece diavoli zugrăviţi pe tot

corpul, şi dănţuiesc foarte veseli în jurul mortului. Printre ei se zăreşte unul cu mult mai mare decît ceilalţi, strigînd şi făcînd mare tămbălău. Aşa cum diavolul le apare zugrăvit [pe trup], în acest chip se zugrăvesc [şi ei]. Pe diavolul cel mare îl numesc *Setebos*[48], pe ceilalţi *Cheleulle*. Acelaşi [prins] ne-a mai spus prin semne că a văzut diavoli cu două coarne pe cap şi cu păr lung ce le acopereau picioarele, zvîrlind foc pe gură şi pe şezut. Căpitanul general dădu acestor popoare numele de *Patagoni*. Cu toţii se îmbracă cu pielea animalului despre care am vorbit. Nu au case, ci numai corturi făcute din pielea aceluiaşi animal şi cu acestea merg din loc în loc, aşa cum fac ţiganii. Se hrănesc cu carne crudă şi cu o rădăcină dulce pe care o numesc *chapae*. Fiecare dintre cei doi pe care-i prinsesem, mînca un coş de biscuiţi şi bea dintr-o sorbitură o jumătate de bărdacă de apă. Şi mîncau şoarecii fără să-i jupuiască.

Căpitanii spanioli se răscoală împotriva lui Magellan; pedepsirea lor

Stăturăm în acest port, pe care-l numirăm portul sfîntului Iulian, aproape cinci luni, şi-n acest timp se întîmplară multe lucruri. Pentru ca înălţimea voastră să afle cîteva, [voi spune că] îndată ce intrară în port, căpitanii celorlalte patru corăbii[49] urzîră o trădare spre a-l omorî pe căpitanul general[50]; şi aceştia erau *vehedorul* [*armadei*[51]], care se numea Juan de Cartagena, vistiernicul Alvise de Mendoza, contabilul Antonio Cocha şi Gaspar de Cazada. Trădarea fiind descoperită, după ce vehedorul fu ciopîrţit de către oameni, vistiernicul fu omorît cu lovituri de pumnal. După cîteva zile, Gaspar de Cazada, vrînd să pună la cale o altă trădare, fu izgonit cu un preot pe acest pămînt al Patagoniei. Căpitanul general nu voi să-l ucidă, pentru că împăratul Don Carlo îl făcuse căpitan[52].

Naufragiul corăbiei Santiago

O corabie, numită Santiago, mergînd în cercetarea coastei se pierdu. Toţi oamenii scăpară ca prin minune, fără să se înece. Numai doi dintre ei veniră la corăbii şi ne aduseră la

cunoştinţă totul. Aflînd aceasta, căpitanul general le trimise cîţiva oameni cu saci plini de pezmet. Timp de două luni trebui să le ducă hrană; pentru că în fiecare zi găseau cîte ceva din corabie. Drumul pînă acolo era lung de 24 de leghe, ceea ce înseamnă o sută de mile; calea foarte aspră şi plină de mărăcini. Făceau cîte patru zile pe drum; noaptea dormeau în desişuri; nu găseau apă de băut, ci numai gheaţă, ceea ce ne da foarte mare osteneală*. În acest port se aflau foarte multe scoici, cărora le spun *missiglione (mejillon)*; aveau perle în mijloc, dar mici, încît nu se puteau mînca. Se mai găsea încă tămîie[53], struţi, vulpi[54], vrăbii şi iepuri[55], mult mai mici ca ai noştri. Aici, în vîrful celui mai înalt munte, înălţarăm o cruce în semn că acest pămînt era al regelui Spaniei şi-i dădurăm acestui munte numele de Muntele lui Cristos.

Pornind de aici, la 51 de grade fără o treime către Antarctic, aflarăm un fluviu cu apă dulce[56] în care corăbiile erau cît pe aci aproape să piară din pricina grozavelor furtuni; dar dumnezeu şi corpurile sfinte le veniră în ajutor. În acest fluviu zăbovirăm aproape două luni spre a lua apă, lemne, şi peşte, [acesta] fiind lung de un braţ şi mai bine, cu solzi[57]. Era foarte bun, dar puţin; şi înainte de a pleca de aici, căpitanul general şi noi toţi ne spovedirăm şi ne împărtăşirăm ca nişte buni creştini.

Descoperirea „trecerii" spre Pacific

Apoi, mergînd la cincizeci şi două de grade către acelaşi pol, găsirăm, în ziua celor unsprezece mii de fecioare, o strîmtoare[58] al cărei cap îl numirăm Capul celor unsprezece mii de fecioare, în amintirea marii minuni. Această strîmtoare e lungă de o sută şi zece leghe, ceea ce înseamnă 440 de mile[59], şi largă cam de o jumătate de leghe, şi duce

* Această încheiere: „ne da foarte mare osteneală" faţă de verbele precedente, la persoana a treia (făceau, dormeau) ar face să se creadă că şi Pigafetta luase parte la astfel de drumuri (N.T.).

într-o altă mare, numită marea Pacific, înconjurată de munţi foarte înalţi acoperiţi cu zăpadă. Nu puteam să-i dăm de fund decît cu sonda, pe lîngă ţărm, la 25 şi 30 de braţe. Şi dacă nu era căpitanul general nu găseam această strîmtoare, pentru că toţi gîndeam şi spuneam că era închisă de jur-împrejur; dar căpitanul general, care ştia că trebuia să navigheze printr-o strîmtoare foarte ascunsă, cum văzuse în vistieria regelui Portugaliei, într-o hartă făcută de acel prea învăţat bărbat Martin de Boemia[60], trimise două corăbii, *San Antonio* şi *Concepción*, căci aşa se numeau, să vadă ce se află la capătul golfului[61].

Noi, cu celelalte două corăbii, adică cu nava căpitanului, care se numea *Trinidad*, şi cu cealaltă, *Victoria*, rămaserăm să aşteptăm în golf[62]. Peste noapte, se stîrni o mare furtună, care ţinu pînă a doua zi la amiază, din care pricină furăm siliţi să ridicăm ancorele şi să ne lăsăm împinşi de ici colo prin cuprinsul golfului. Celorlalte două corăbii le stătea împotrivă vîntul vijelios şi nu puteau trece de un cap pe care-l făcea golful aproape de capăt, spre a veni către noi, astfel că erau cît pe-aci să se înnămolească. Totuşi, apropiindu-se de capătul golfului, socotindu-se pierduţi văzură o deschidere mică, ce nu părea gură, ci [un] colţ de stînci şi socotindu-se fără scăpare, se adăpostiră înăuntru, astfel că, fără să vrea, descoperiră strîmtoarea; şi văzînd că nu era [un] colţ, ci o strîmtoare de pămînt, merseră mai înainte şi găsiră un golf[63]. Apoi mergînd şi mai departe, găsiră o altă strîmtoare[64] şi un alt golf[65] mai mare decît primele două. Foarte veseli, se întoarseră îndată înapoi spre a spune acest lucru căpitanului general.

Noi ne gîndeam că s-au pierdut, mai întîi din pricina furtunii mari, apoi pentru că trecuseră două zile şi nu mai apăreau, şi încă din pricina unor fumuri pe care le făceau doi dintre cei trimişi de ei pe pămînt, spre a ne da de veste. Şi stînd aşa în aşteptare, văzurăm venind cele două corăbii,

cu pînzele umflate şi cu pavilioanele în vînt, către noi. Cînd fură mai aproape, deodată sloboziră multe bombarde şi dădură chiote apoi cu toţii împreună, mulţumind lui dumnezeu şi fecioarei Maria, pornirăm să cercăm mai departe.

Intrînd în această strîmtoare, aflarăm două guri, una către sud-est, cealaltă către sud-vest[66]. Căpitanul general trimise corabia *San Antonio* împreună cu *Concepción* spre a vedea dacă acea gură, care era îndreptată către sud-est, avea ieşire în marea Pacific. Corabia *San Antonio* nu voi să aştepte pe *Concepción*, pentru că voia să fugă spre a se întoarce în Spania, cum şi făcu. Pilotul acestei corăbii se numea Estebán Gómes[67] şi-l ura mult pe căpitanul general, pentru că, înainte de a se alcătui această escadră, el mersese la împărat spre a obţine cîteva caravele ca să meargă să descopere pămînturi noi; dar, din pricina venirii căpitanului general, maiestatea sa nu i le dădu. De aceea, se înţelese cu nişte spanioli, şi în noaptea următoare, puseră mîna pe căpitanul corăbiei lor, care era văr cu căpitanul general şi se numea Alvaro de Mesquita, îl răniră şi-l puseră-n fiare şi astfel îl duseră-n Spania. Pe această corabie se afla celălalt uriaş, pe care-l prinsesem, dar cînd intră în zona caldă, muri.

San Antonio *dezertează şi se întoarce în Spania*

Concepción, neputînd să urmeze cealaltă corabie, o aştepta plutind de ici colo. *San Antonio*, cînd se făcu noapte, se întoarse înapoi şi fugi prin aceeaşi strîmtoare. Noi merserăm să descoperim cealaltă gură către sud-vest. Aflînd mereu aceeaşi strîmtoare, sosirăm la un fluviu, pe care-l numirăm fluviul Sardelelor[68], pentru că erau sumedenie în apropierea lui; şi astfel zăbovirăm aici patru zile în aşteptarea celorlalte două corăbii. În aceste zile trimiserăm o barcă bine înzestrată spre a descoperi capul către cealaltă mare. Se întoarse după trei zile şi ne spuse cum au văzut capul şi marea cea întinsă.

Căpitanului general îi dădură lacrimile de bucurie și numi acel cap *Deseado*, pentru că de multă vreme îl doriserăm. Ne întoarserăm înapoi spre a căuta cele două corăbii și nu găsirăm decît pe *Concepción*; întrebîndu-i unde era cealaltă, răspunse Gioan Serrano[69], care era căpitan și pilot al acesteia iar înainte fusese al celei care se pierduse, că nu știa și că n-o mai văzuse după ce intrase în strîmtoare. O căutarăm prin toată strîmtoarea pînă la acea gură pe unde fugise. Căpitanul general trimise înapoi corabia *Victoria* pînă la începutul strîmtorii spre a vedea dacă era acolo; iar dacă n-o va găsi, să pună un drapel în vîrful unei movile cu o scrisoare într-o oală, băgată în pămînt alături de steag, pentru ca alții, văzînd steagul, să găsească scrisoarea și să afle drumul pe care noi îl făceam; căci așa se dăduse poruncă printre noi, dacă se rătăceau navele una de alta. Se puseră două drapele cu scrisorile, una pe un delușor în primul golf, cealaltă pe o insuliță[70] într-al treilea golf unde erau mulți lupi marini și păsări mari.

Căpitanul general îl așteptă* cu cealaltă corabie lîngă rîul Isleo[71] și puse să se ridice o cruce pe o insuliță în apropierea acestui fluviu, care curge printre munți încărcați de zăpadă și se varsă în mare lîngă fluviul Sardelelor. Dacă nu găseam această strîmtoare, căpitanul general hotărîse să meargă pînă la 75° către polul Antarctic, unde la asemenea înălțime în timpul verii nu e noapte, iar dacă este, e scurtă, și tot așa în timpul iernii, în ce privește ziua.

Astfel prea luminăția voastră să creadă că atunci cînd ne aflăm în această strîmtoare, nopțile erau numai de trei ore[72] și era în luna lui octombrie. Țărmul acestei strîmtori pe partea stîngă[73] era jos și îndreptat către sud-est. Numirăm această strîmtoare „Strîmtoarea Patagoneză"; în ea se întîlnesc, la fiecare jumătate de leghe, porturi foarte sigure;

* Pe Serrano cu corabia *Victoria* (N.T.).

ape foarte bune, lemne numai de cedru, peşte, sardele, missilioni, ţelină sălbatică[74], ierburi dulci, dar şi amare; cresc în jurul izvoarelor şi mîncarăm din ele multe zile, neavînd altceva.

Nu cred să se afle pe lume o strîmtoare mai frumoasă şi mai bună ca aceasta. În această mare Oceanul, e un foarte îmbietor belşug de peşti. Sînt trei feluri de peşti, lungi de un braţ şi mai bine, care se numesc *dorade*, *albacore* şi *bonite*, care vînează peşti de zboară, numiţi *colondrini*, lungi de o palmă şi mai bine, foarte buni de mîncat. Cînd cele trei soiuri de peşti întîlnesc cîţiva din aceşti peşti zburători, îndată zburătorii sar afară din apă şi zboară, cît timp au aripile ude, mai bine de o bătaie de arbaletă; în vreme ce aceştia zboară, ceilalţi aleargă după ei, sub apă, în umbra lor şi nici n-au căzut bine în apă, că numaidecît îi prind şi îi mănîncă; lucru într-adevăr foarte frumos de privit.

CUVINTE ALE URIAŞILOR PATAGONEZI

Cap = *her;*
ochi = *other;*
nas = *or;*
gene = *occhechel;*
pleoape = *sechechiel;*
nări = *oresche;*
gură = *xiam;*
buze = *schiahame;*
dinţi = *phor;*
limbă = *schial;*
bărbie = *sechen;*
păr = *archiz;*
faţă = *cogechel;*
grumaz = *schialeschin;*
gîtlej = *ohumez;*
spate = *pelles;*
cot = *cotel;*
mînă = *chene;*
palma mîinii = *caimeghim;*
deget = *cori;*
urechi = *sene;*
subsuoară = *salischin;*
sîn = *othen;*
piept = *ochij;*
corp = *gechel;*
coapse = *chiane;*
genunchiu = *tepian;*
şezut = *sciaguen;*
fese = *hoij;*
braţe = *maz;*
puls = *hoolian;*
gambe = *coss;*
picior = *theĉ;*
călcîie = *tere;*
fluierul piciorului = *perchi;*
talpa piciorului = *caotscheni,*

unghii = *colim;*
inimă = *thol;*
scărpinat = *gechare;*
omul bătrîn = *calischen;*
tînăr = *calemi;*
apă = *holi;*
foc = *ghialeme;*
fum = *giaiche;*
nu = *chen;*
da = *rey;*
aur = *pelpeli;*
pietrele albastre = *secheg;*
soare = *calexcheni;*
stele = *settere;*
mare = *aro;*
vînt = *oni;*
furtună = *ohone;*
pește = *hoi;*
mîncare = *mechuiere;*
strachină = *elo;*
oală = *aschanie;*
întrebare = *ghelbe;*
vino încoace = *hai si;*
a privi = *chonne;*
a merge = *ley;*
a lupta = *oamaghce;*
săgeți = *sethe;*
ciine = *holl;*
lup = *ani;*
a merge departe = *schien;*
călăuză = *anti;*
zăpadă = *theu;*
a alerga = *hiam;*
pasărea struț = *hoihoi;*
pulberea de iarbă pe care o mănîncă = *capac;*
ai săi = *om jani;*
a mirosi = *os;*
papagal = *cheche;*
pescăruș = *cleo;*
missgelione = *siameni;*
stofa roșie = *torechai;*
căciulă = *aichel;*
culoarea neagră = *ninel;*
roșu = *taiche;*
galben = *peperi;*
a găsi bucate = *yrocoles;*
brîu = *cathechia;*
gîscă = *cache;*
diavolul cel mare = *setebos;*
cei mai = *cheleule.*

Toate aceste cuvinte se pronunță din gîtlej, pentru că așa le rostesc ei.

* * *

Mi-a spus aceste cuvinte acel uriaș pe care-l aveam pe corabie; cerîndu-mi *capac*, adică pîine, căci așa numesc ei acea rădăcină care le folosește drept pîine, și *oli*, adică apă; cînd mă văzu scriind aceste cuvinte, întrebîndu-l apoi despre celelalte cu pana în mînă, mă înțelegea. O dată făcui o cruce și o sărutai, arătîndu-i-o.

Îndată strigă *Setebos* și-mi făcu semn că dacă voi mai face crucea, îmi va intra în trup și mă va face să crăp. Cînd acest uriaș se simți rău, ceru crucea îmbrățișînd-o și sărutînd-o mult. Voi să se creștineze înainte de a muri. Îl dădurăm numele de Pavel. Acești oameni, cînd vor să facă foc, freacă un lemn ascuțit cu un altul, pînă ce aprind o anume măduvă de arbore, care se află între aceste două lemne.

Începe traversarea Oceanului Pacific

Miercuri 28 noiembrie 1520[75] ieșirăm din această strîmtoare, pătrunzînd în Marea Pacifică[76]. Stăturăm trei luni și douăzeci de zile fără a ne aproviziona în vreun fel. Mîncam biscuiți, dar nu mai erau biscuiți, ci pulberea lor, amestecată cu grămezi de viermi, pentru că aceștia mîncaseră ce era bun; putea foarte tare a urină de șoareci, și beam apă galbenă putrezită de multe zile, și mîncam niște piele de bou, cu care erau îmbrăcată antena* cea mare, pentru ca să nu roadă sarturile, piei foarte aspre din pricina soarelui, ploii și vîntului. Le lăsam vreme de patru sau cinci zile în mare și apoi le puneam pe jăratec și așa le mîncam, și de asemenea de multe ori [mîncam și] rumeguș de lemn. Șoarecii se vindeau o jumătate de ducat unul și nici așa nu se găseau prea mulți. Dar peste toate nenorocirile, aceasta era cea mai rea: creșteau gingiile la unii deasupra dinților, atît jos cît și sus, încît în nici un chip nu mai puteau mînca. Și astfel se prăpădeau de acest beteșug[77]. Muriră 19 oameni și uriașul, împreună cu un indian de pe pămîntul Verzin. Douăzeci și cinci sau treizeci de oameni se îmbolnăviră, pe unii îi dureau brațele, pe alții picioarele sau alte părți, astfel că puțini rămaseră sănătoși. Mulțumind lui dumnezeu, eu nu avui nici o boală.

Foamete și boli

* Antena e prăjina lungă de lemn care traversează, înclinată, catargul navei și de care e legată pînza triunghiulară sau „latină". (N.T.).

În aceste trei luni și douăzeci de zile am mers aproape patru mii de leghe fără oprire prin această mare Pacifică (într-adevăr e foarte pașnică, pentru că în această mare n-am avut furtună) fără a vedea nici un pămînt, ci numai două insulițe nelocuite, pe unde nu găsirăm altceva decît păsări și copaci; le numirăm Insulele Nenorocite.[78] Sînt departe una de alta la două sute de leghe. Nu găsirăm fundul pe lîngă ele, văzurăm numai mulți rechini. Prima insulă se află la cincisprezece grade de latitudine australă, iar cealaltă la nouă[79]. În fiecare zi făceam cincizeci, șaizeci și șaptezeci de leghe (măsurînd după lanț sau după pupă). Și dacă dumnezeu nu ne hărăzea vreme bună, muream toți de foame în această mare nesfîrșită și nemărginită. Cred că, fără îndoială, nu se va mai face niciodată asemenea călătorie.

Despre emisfera sudică

Cînd ieșirăm din această strîmtoare*, dacă am fi navigat mereu către apus, am fi făcut înconjurul lumii fără a întîlni nici un pămînt, în afară de Capul celor unsprezece mii de Fecioare, care e capul acestei strîmtori la marea Oceanul, la răsărit, față în față cu capul Deseado din Marea Pacifică, amîndouă capurile aflîndu-se la cincizeci și două de grade latitudine către Polul Antarctic.

Constelații

Polul Antarctic nu este atît de înstelat ca cel Arctic. Se văd multe stele mici, adunate laolaltă, care închipuie două nebuloase puțin îndepărtate una de alta și cam întunecate, în mijlocul cărora se află două stele foarte mari, nu prea strălucitoare și care se mișcă puțin[80]. Aceste două stele sînt Polul Antarctic. Acul nostru magnetic variind fără încetare, trăgea către polul său arctic cu toate acestea nu avea atîta putere ca în emisfera sa. Și de aceea, cînd eram în acest golf, căpitanul general întreabă pe toți piloții

* Din strîmtoarea Magellan (N.T.).

ce drum înseamnă pe hărţi, navigînd cu toate pînzele în vînt. Răspunseră cu toţii: „Întocmai drumul pe care ni l-aţi dat". Le răspunse că însemnau greşit, şi era aşa, şi că trebuia îndreptat acul magnetic[81] pentru că nu primea atîta forţă ca în regiunea sa. Cînd eram în golful acela, văzurăm o cruce de cinci stele foarte strălucitoare, drept către apus, stînd la aceeaşi depărtare una de cealaltă.

În aceste zile navigarăm spre vest-nord-vest şi către nord-vest cart la vest, apoi înspre vest şi către nord-vest pînă ce ajunserăm la linia echinocţială la o depărtare de linia de împărţire[82] de o sută şi douăzeci de grade. Linia de împărţire e la treizeci de grade depărtare de [primul] meridian: meridianul e la depărtare de trei grade către răsărit de Capul Verde. Pe acest drum, trecurăm nu prea departe de două insule foarte bogate, una la douăzeci de grade latitudine către Polul Antarctic, care se numeşte Cipangu[83]; cealaltă la cincisprezece grade, numită Sumdit Pradit. După ce trecurăm linia echinocţială, navigarăm între vest şi nord-vest cuart la vest înspre nord-vest; apoi două sute de leghe către apus, schimbînd drumul către cuart la sud-vest pînă la treisprezece grade către Polul Arctic, spre a ne apropia mai mult de pămîntul capului Gaticara, care cap, să ne ierte cosmografii, dar nu l-am văzut, căci nu se află unde gîndesc ei, ci către nord, la aproape douăsprezece grade.[84]

Flota ajunge în Insulele „Tîlharilor" (Mariane)

Cam la şaptezeci de leghe către drumul pomenit, la douăsprezece grade latitudine şi 146 longitudine, miercuri 6 martie, descoperirăm o insulă mică, spre nord-vest şi altele două spre sud-vest. Una era mai înaltă şi mai mare decît celelalte două[85]. Căpitanul general voia să se oprească pe cea mare, spre a lua ceva provizii; dar nu putu, deoarece oamenii de pe această insulă dădeau buzna pe corăbii şi

furau fiecare cîte ceva, încît nu ne puteam păzi. Voiau să dea jos pînzele, ca să mergem pe uscat; ne furară la repezeală barca cea mare, care stătea legată la pupa corăbiei căpitanului. Din care pricină, mîniindu-se, căpitanul general coborî pe pămînt cu patruzeci de oameni înarmaţi şi dădură foc la patruzeci sau cincizeci de case, şi la multe bărci, omorîră şapte oameni şi luară înapoi barca. Îndată după aceea, plecarăm urmînd acelaşi drum. Înainte de a fi coborît pe uscat, cîţiva bolnavi dintre ai noştri ne rugară, dacă vom omorî bărbat sau femeie, să le aducem măruntaiele, căci pe dată se vor însănătoşi.[86]

Ce păţesc bieţii „tîlhari"

Cînd răneam pe vreunii din aceştia cu săgeţile cele mari* care le străpungeau şoldurile dintr-o parte într-alta, trăgeau de săgeată, cînd dintr-o parte, cînd dintr-alta, uitîndu-se la ea; apoi o scoteau afară, minunîndu-se tare mult, şi aşa îşi dădeau sfîrşitul; şi alţii care erau răniţi în piept, la fel făceau. Aceasta ne făcu mare milă. Văzîndu-ne plecînd, băştinaşii ne urmăriră cu peste o sută de bărcuţe mai bine de o leghe: se apropiau de corăbii arătîndu-ne peste ca şi cînd ar fi vrut să ni-l dea; dar aruncau cu pietre şi apoi fugeau. Corăbiile mergînd cu pînzele umflate, ei treceau printre ele şi bărci**, cu bărcuţele lor foarte îndemînatice. Văzurăm cîteva femei în bărcuţe strigînd şi despletindu-şi părul, cred că din dragoste pentru morţii lor.

Fiecare dintre aceşti oameni trăieşte cum îi e voia; nu au stăpîni; umblă goi, şi cîţiva au barbă, cu părul negru legat, lung, pînă la brîu. Poartă pălării asemănătoare

* În original, *verretoni*, săgeţi groase, cu două aripioare la bază şi azvîrlite cu arbaleta (N.T.).

** Bărcile corăbiilor nu erau ridicate pe bord, ci remorcate de corăbii (N.T.).

celor albaneze, dar [făcute din frunze] de palmieri; sînt înalţi, ca noi şi bine făcuţi; nu se închină la nimic. Sînt măslinii, dar se nasc albi la piele; au dinţii roşii şi negri*, pentru că socotesc aceasta un lucru foarte frumos. Femeile umblă goale, numai în faţa părţilor ruşinoase poartă o coajă îngustă, subţire ca hîrtia, care creşte între trunchiul şi coaja palmierului; sînt frumoase, gingaşe şi mai albe decît bărbaţii, cu părul despletit şi lung, foarte negru, căzînd pînă la pămînt. Ele nu muncesc, ci stau în casă ţesînd rogojini, lăzi de palmier şi alte lucruri trebuincioase casei. Mănîncă nuci de cocos, cartofi, păsări, smochine mari cît palma, trestii de zahăr şi peşti zburători, împreună cu alte bucate. Îşi ung corpul şi părul cu ulei de cocos şi de susan; casele lor sînt făcute toate din lemn, acoperite cu scînduri, cu frunze de smochin, lungi de două braţe, cu terase şi ferestre; odăile şi paturile, îmbrăcate toate cu foarte frumoase rogojini din palmier. Dorm pe paie moi şi mărunte. Nu au arme, ci doar nişte prăjini cu un os ascuţit de peşte în vîrf.

Aceşti oameni sînt săraci, dar iscusiţi şi foarte hoţi; de aceea am numit aceste trei insule Insulele Tîlharilor. Petrecerea lor e să umble cu femeile pe mare în bărcuţele lor. Acestea sînt ca nişte fuse**, dar mai înguste; unele negre, altele albe, sau roşii. Au de cealaltă parte a velei*** un lemn gros, ascuţit la vîrfuri, străpuns de nişte pari care îl susţin în apă spre a merge mai în siguranţă cu vela****. Vela e făcută din frunze de palmier cusute laolaltă şi tăiate în

* Vopsiţi în roşu şi negru (N.T.).

** Traducem astfel termenul veneţian *fucelere* dat unui tip de bărci mici, înguste şi lungi, care slujesc la curse în lagune (N. T.).

*** Adică sub scotă, în bordul opus celui în care este vela (N.T.)

**** Pirogă cu balansier (N.T.).

chipul pînzelor latine. Drept cîrmă au nişte lopeţi ca de cuptor, cu un lemn în vîrf. Fac din pupă provă şi din provă pupă; şi sînt ca nişte delfini săltînd în apă din undă în undă. Aceşti tîlhari gîndeau, după semnele pe care le făceau, că nu mai erau alţi oameni pe lume afară de ei.

Magellan descoperă Arhipelagul Filipinelor

Sîmbătă 16 martie 1521, la trei sute de leghe depărtare de Insulele Tîlharilor, în zori, dădurăm peste un pămînt înalt, care e insulă şi se numeşte Sama. În ziua următoare, căpitanul general, ca să fie mai la adăpost , voi să coboare spre a lua apă şi a se plimba pe o altă insulă nelocuită ce se afla în spatele acesteia.[87] Puse să se facă două corturi pe pămînt pentru bolnavi şi să se taie pentru ei o scroafă. Luni 18 martie după prînz văzurăm venind către noi o barcă cu nouă oameni; căpitanul general văzînd-o, porunci ca nimeni să nu se mişte, sau să scoată vreo vorbă, fără învoirea sa. Cînd aceştia puseră piciorul pe uscat, îndată căpetenia lor veni la căpitanul general, arătîndu-se bucuros de venirea noastră. Rămaseră cu noi cinci dintre ei mai împodobiţi; ceilalţi merseră să aducă pe alţi cîţiva care pescuiau; şi astfel veniră cu toţii.

Văzînd căpitanul general că aceştia erau oameni cu judecată, puse să li se dea de mîncare şi le dărui tichii roşii, oglinzi, piepteni, clopoţei, fildeş, pînză de in şi alte lucruri. Cînd văzură dărnicia căpitanului, îi înfăţişară peşti, un vas cu vin de palmier pe care-l numesc *vraca*, smochine mai mari ca palma şi altele mai mici, mai gustoase, şi două nuci de cocos. Atunci n-aveau altceva. Ne făcură semn cu mîna că în patru zile vor aduce *umay*, adică orez, nuci de cocos şi multe alte merinde.

Nucile de cocos sînt fructele palmierului. Aşa cum noi avem pîinea, vinul, uleiul şi oţetul,' aşa îşi scot aceste

popoare tot ce le trebuie din aceşti arbori. Capătă vinul în acest chip: găuresc palmierul în vîrf, în inima*, care se cheamă palmieruţ şi din care picură o licoare, ca mustul, albă, dulce dar puţin cam aspră; pentru a o culege ei iau nişte trestii groase cît piciorul sau şi mai groase şi le leagă de arbore, de seara pentru dimineaţa şi de dimineaţa pentru seara. Acest palmier face un fruct care e nuca de cocos. Aceasta e cam cît capul omului de mare. Prima sa coajă e verde şi groasă, mai mult de două degete, şi-n ea se găsesc nişte firişoare din care se fac parîmele ce slujesc la legarea bărcilor. Sub aceasta e o altă coajă tare şi mult mai groasă decît cea a unei nuci obişnuite. O prăjesc şi fac din ea un praf care lor le place foarte mult. Sub această coajă, e o măduvă albă, groasă de un deget, pe care o mănîncă crudă, cu carne şi peşte, cum mîncăm noi pîinea; are gust de migdală. Dacă o usuci, se face un fel de pîine. În mijlocul acestei măduve e o licoare limpede, dulce şi foarte întăritoare; şi cînd laşi această licoare să stea puţin, se încheagă şi pare ca un măr. Cînd vor să facă ulei, iau această nucă de cocos şi lasă să putrezească acea măduvă licoare, apoi o pun să fiarbă şi uleiul curge ca untul. Cînd vor să facă oţet, lasă să fermenteze numai licoarea, apoi o pun la soare şi se face oţet ca de vin alb. Se poate face şi lapte, cum făceam noi. Rădeam această măduvă, apoi o amestecam cu propria ei licoare şi o tescuiam într-o cîrpă, şi aşa se făcea un lapte ca cel de capră. Aceşti palmieri se aseamănă curmalilor, dar, fără să fie netezi, nu-s atît de noduroşi. O familie de zece persoane, cu doi palmieri din aceştia trăieşte hrănindu-se opt zile din unul şi opt zile din celălalt; dacă ar face altfel, s-ar usca. Arborii aceştia ţin o sută de ani.

* În original *boccasini*, care în dialect veneţian denumeşte partea fragedă a arborelui, mugurul (N.T.).

Odihnă pe Insula Semnelor Bune

Mare prietenie legară cu noi aceste popoare. Ne spuseră cum se numeau multe lucruri, precum şi numele cîtorva insule care se zăreau de acolo. A lor se numeşte Zuluan[88], şi nu e prea mare. Am petrecut bine cu ei, pentru că erau foarte plăcuţi şi vorbăreţi. Căpitanul general, spre a le arăta mai multă cinste, îi duse pe corabia sa şi le arătă toată încărcătura: cuişoară, scorţişoară, piper, nucşoară, macis[89], aur şi toate mărfurile ce se aflau pe corabie; puse să se sloboadă cîteva bombarde. Fură cuprinşi de mare spaimă şi voiră să sară din corabie. Ne făcură semne că acolo încotro mergeam noi creşteau lucrurile mai sus pomenite. Cînd voiră să plece, îşi luară rămas bun cu multă graţie şi drăgălăşenie, spunînd că se vor întoarce după cum făgăduiseră. Insula pe care ne aflam se numeşte Humunu; dar noi, găsind aici două izvoare de apă foarte limpede, o numirăm Insula Semnelor Bune, pentru că aici am dat peste primele urme de aur pe care le-am întîlnit prin aceste părţi[90]. Aici se găseşte mare belşug de mărgean alb şi copaci mari, care fac fructe mai mici decît migdala şi asemeni fisticilor; şi tot aşa mulţi palmieri, unii buni, alţii răi. În acest loc sînt multe insule; din care pricină îl numirăm arhipelagul Sf. Lazăr[91] descoperindu-l în duminica acestui sfînt; se află la 10 grade latitudine către Polul Arctic şi la 161 grade longitudine de pe linia de împărţire.

Vineri 22 martie veniră la amiază acei oameni, aşa cum ne făgăduiseră, în două bărci, cu nuci de cocos, portocale dulci, un vas cu vin de palmier şi un cocoş, spre a dovedi că prin aceste părţi se aflau găini. Se arătară foarte veseli faţă de noi, iar noi cumpărarăm toate acele lucruri. Căpetenia lor era bătrîn şi zugrăvit [pe trup], purta doi cercei de aur la urechi, iar ceilalţi multe brăţări de aur pe braţe, batiste în jurul capului. Stăturăm aici opt zile în care căpitanul nostru mergea în fiecare zi pe uscat să cerceteze

pe cei bolnavi; şi în fiecare dimineaţă le da cu mîna lui apă de cocos, care mult îi alina.

În spatele acestei insule sălăşluiesc oameni care au cercei atît de mari[92] la urechi încît [pot] umbla cu braţele petrecute prin ele. Aceste popoare sînt *cafri**, adică păgîni; umblă goi, cu cîrpe din scoarţă de arbore în jurul părţilor lor ruşinoase; numai cîţiva fruntaşi poartă pînzeturi de bumbac brodate pe margini cu acul, cu mătase. Sînt măslinii, graşi, zugrăviţi [pe trup] şi se ung cu ulei de cocos şi de susan ca să se apere de soare şi de vînt. Au părul foarte negru [lung] pînă la brîu, şi poartă săbii scurte, cuţite, suliţe [împodobite] cu aur, paveze mari, căngi, cîrlige, plase pentru pescuit în formă de pîlnie. Bărcile lor sînt ca ale noastre.

În lunea sfîntă, la 25 martie, în ziua Bunei Vestiri, după prînz, cînd din oră în oră trebuia să ridicăm ancorele, mersei la copastia corăbiei ca să pescuiesc şi punînd picioarele pe o vergă îmi alunecă picioarele pentru că plouase, şi astfel căzui în mare, încît nimeni nu mă văzu. Şi fiind aproape să mă scufund, simţii sub mîna stîngă scota velei mari, care era căzută în apă; mă ţinui bine şi începui să strig pînă ce primii în ajutor barca. Nu cred că prin vrednicia mea, ci cu ajutorul acelui izvor de milostenie, scăpai. În aceeaşi zi, luarăm drumul între apus şi vest-sud-vest printre patru insule: Cenalo, Hiunanghan, Ibusson şi Abarien[93].

Pigafetta trece printr-o mare primejdie

Joi 28 martie, zărind în noaptea trecută foc pe o insulă, dimineaţa traserăm la ţărmul ei: văzurăm o barcă mică pe care o numesc *boloto*, cu opt oameni înăuntru, apropiindu-se de corabia căpitanului. Un rob[94] al căpitanului

* Cuvîntul *cafru* derivă din arabă şi înseamnă „necredincios" (N.T.).

general, care era din Sumatra numită înainte Traprobona[95], le vorbi şi ei înţeleseră numaidecît.: veniră la bordul corăbiei, nevrînd să intre înăuntru, ci stînd puţin deoparte. Văzînd căpitanul că nu voiau să se încreadă în noi, le aruncă o tichie roşie şi alte lucruri legate de o bucată de scîndură; o luară foarte bucuroşi şi îndată plecară spre a vesti pe regele lor. După vreo două ore văzurăm venind doi *balangai* (care sînt bărci mari, aşa le numesc) pline cu oameni; în cel mai mare era regele lor, şezînd sub un polog de rogojini. Cînd ajunse sub nava căpitanului, robul îi vorbi; regele îl pricepu, pentru că prin aceste părţi regii ştiu mai multe limbi decît ceilalţi: porunci cîtorva dintre ai săi să se urce pe corabie. El stătu mereu în *balangai*, nu prea departe de corabie, pînă ce ai săi se întoarseră şi de îndată ce se întoarseră, plecă. Căpitanul general cinsti mult pe cei care veniră pe corabie: şi le dădu cîteva lucruri, ceea ce văzînd regele, înainte de a pleca, voi să dea căpitanului un drug mare de aur şi un coş plin cu ghimber; dar el, mulţumind foarte mult, nu voi să le primească. Către seară merserăm cu corabia în apropierea locuinţei regelui.

Apare regele insulei

În ziua următoare, în vinerea mare, căpitanul general trimise pe sclav, care era tălmaciul nostru, pe uscat într-o barcă, spre a spune regelui, dacă avea cîte ceva de mîncare, să trimită la corabie, că vor fi bine răsplătiţi de noi şi că veniserăm pe insula lor ca prieteni, nu ca duşmani. Regele veni cu şase sau opt oameni, în aceeaşi barcă şi se urcă pe corabie; se îmbrăţişă cu căpitanul general şi îi dădu trei blide de porţelan acoperite cu frunze, pline de orez crud şi două dorade foarte mari, împreună cu alte lucruri. Căpitanul dădu regelui o haină de olofir şi una de postav galben, croită turceşte, şi o frumoasă tichie roşie; celorlalţi, unora cuţite, altora oglinzi. Apoi puse să li se dea de mîncare şi prin sclav îi spuse că voia să fie cu el *casi casi*, adică frate[96];

Schimb de daruri şi ceremonii

îi răspunse că aşa voia [şi el] să-i fie. După aceasta, căpitanul îi arătă postav de diferite culori, pînză, mărgean şi multă marfă şi toată artileria, punînd să fie slobozită.

Cîţiva se spăimîntară foarte; apoi căpitanul puse un om să se îmbrace în armură şi îl înconjură cu alţi trei oameni cu săbii şi pumnale, care îl loveau pe întreg corpul; ceea ce văzînd, regele rămase aproape scos din fire [de uimire]. Îi spuse prin sclav că unul din aceştia împlătoşaţi făcea cît o sută de oameni dintre ai săi; răspunse [căpitanul general] că aşa era şi că pe fiecare corabie avea cîte două sute, care se înarmau în acest chip[97]. Îi arătă platoşe, săbii şi paveze rotunde şi puse pe doi să se bată cu săbiile. Apoi îl duse pe puntea de comandă a corăbiei, care se afla la capătul pupei, şi puse să i se aducă harta de navigat şi busola şi îi spuse prin tălmaci cum găsise strîmtoarea spre a veni pînă [aici], la el, şi cîte luni trecuseră fără a zări pămînt. Se minună: la urmă îi spuse că voia, dacă i-ar face plăcere, să trimită cu el doi oameni, ca să le arate cîte ceva dintre lucrurile sale. Căpitanul îi răspunse că se învoia. Mă dusei eu împreună cu un altul.

Cînd ajunsei pe uscat, regele ridică mîinile către cer şi apoi se întoarse cu faţa spre noi doi; făcurăm la fel şi noi faţă de el; asemenea făcură toţi ceilalţi. Regele mă luă de mînă; unul din mai-marii săi îl luă de mînă pe celălalt tovarăş şi astfel ne duseră sub un acoperămînt de trestii, unde se afla un *balangai* lung de optzeci de palme de-ale mele, asemănător cu [corabia noastră numită] *fusta**. Ne aşezarăm la pupa acestuia vorbind mereu prin semne. Ai săi stăteau în picioare de jur-împrejur cu paloşe, cu săbii scurte, suliţe şi paveze. Puse să se aducă o tavă cu carne de porc, cu un vas mare plin cu vin. Beam la fiecare îmbu-

* *Fusta* era un tip de corabie folosită în special de veneţieni pentru servicii de explorare, anunţuri, informaţii. Avea mulţi vîslaşi şi era foarte rapidă (N.T.).

cătură o cană de vin: vinul care îi rămînea cîteodată, deşi era puţin, îl punea într-un vas deoparte. Cana lui stătea mereu acoperită; nimeni altul nu bea din ea, în afară de rege şi cu mine. Înainte ca regele să ia cana spre a bea, înălţa mîinile împreunate la cer şi către noi, şi cînd voia să bea, întindea pumnul mîinii stîngi către mine (întîi gîndii că vrea să-mi dea un pumn) şi apoi bea; făceam şi eu la fel faţă de rege. Aceste gesturi le fac cu toţii, unul către celălalt, cînd beau. Cu aceste ceremonii şi alte semne de prietenie, luarăm prînzul.

Mîncai în vinerea sfîntă carne, neputînd face altfel. Înainte de a veni vremea de cină, dădui regelui multe lucruri pe care le adusesem cu mine: scrisei multe lucruri cum se numeau. Cînd regele şi ceilalţi mă văzură scriind şi rostind acele cuvinte ale lor, toţi rămaseră uimiţi. În acest răstimp veni ceasul de cină. Aduseră două farfurii mari de porţelan, una plină cu orez şi cealaltă cu carne de porc cu zeama ei. Cinarăm cu aceleaşi gesturi şi ceremonii; apoi merserăm la palatul regelui, care era clădit ca o şură de fîn, acoperit cu frunze de smochin şi de palmier. Era clădit pe bîrne groase, înălţate de la pămînt, încît trebuia să intri pe trepte. Ne puse să şedem pe o rogojină de trestii, cu picioarele chircite ca croitorii. După o jumătate de oră [ne] fu adusă o farfurie cu bucăţi de peşte fript şi cu ghimber proaspăt cules şi vin.

Feciorul mai mare al regelui, adică prinţul, veni unde ne aflam noi: regele îi spuse să stea lîngă noi, şi aşa făcu. Se aduseră două farfurii, una cu peşte cu zeama lui, şi cealaltă cu orez, spre a mînca împreună cu prinţul. Tovarăşul meu, de atîta mîncare şi băutură, se îmbătă. Pentru luminat folosesc gumă de arbore, pe care o numesc *anime*, înfăşurată în frunze de palmier şi de smochin.

Regele ne făcu semn că voia să meargă să se culce; lăsă cu noi pe prinţ, cu care dormirăm pe o rogojină de trestii,

BUSTUL LUI PIGAFETTA

Antonio pigafeta patricio vicentino et cavalier de Rhodi al Ill.mo et excell.mo s. philipo de villers lisleadam inclito gran maistro de Rhodi signior suo observantissimo.

Perche sono molti curiosi Ill.mo et excell.mo signor che non solamente si contentano de sapere et intendere li grandi et admirabili cose che dio me a concesso de vedere et patire nela infrascripta mia longa et pericolosa navigatione ma ancora vogliono sapere li mezi et modi et vie che ho tenuto ad andarvi non prestando quella integra fede al exito se prima non hanno bona certeza del initio pertanto sapera V. Ill.ma S. che ritrovandome nel anno de la natiuita del nostro salvatore M. D. XIX in spagna in la corte del serenissimo Re de romani con el R.do mons.or mons. chieregato alhora prothonotario ap.co et oratore de la s. memoria de papa leone X. che per sua virtu dapoi e asceso al episcopato de aprutino et principato de teramo. Havendo yo hauto gran notitia per molti libri et per diversi persone che praticavano con sua s. dele grande et stupende cose del mare occeano deliberay con bona gratia dela mag.ta Cesarea et del prefato s. mio far experientia de me et andare a vedere quelle cose che potessero dare alguna satisfatione a me medesmo et potesse

PAGINĂ DIN MANUSCRISUL LUI PIGAFETTA

cu perne de frunze. Cînd se făcu ziuă, regele veni şi mă luă de mînă: astfel merserăm acolo unde cinasem spre a lua o gustare, dar barca veni să ne ia. Înainte de plecare, regele, foarte voios, ne sărută mîinile şi noi pe ale lui; veni cu noi un frate al său, rege al unei alte insule, cu trei oameni; căpitanul general îl opri să prînzească cu noi şi îi dărui multe lucruri.

Se pare că se găseşte aur

Pe insula acestui rege pe care-l dusei la corăbii, se găsesc bucăţi de aur, mari cît nucile şi ouăle, dacă cerni ţărîna. Toate vasele acestui rege sînt de aur şi de asemenea o parte din casa sa. Aşa ne spuse regele însăşi. După veşmintele lui, era foarte îngrijit şi cel mai frumos bărbat pe care-l văzusem printre aceste seminţii. Avea părul foarte negru căzînd pe umeri, cu un văl de mătase pe cap şi doi cercei mari de aur atîrnaţi de urechi; purta un strai de bumbac, lucrat tot cu mătase, care-l acoperea de la brîu pînă la genunchi. La şold, o sabie scurtă cu mînerul mai lung, în întregime din aur; teaca era de lemn sculptat; în fiecare dinte avea trei pete de aur, încît părea că sînt legaţi cu aur; era parfumat cu răşini înmiresmate; măsliniu la piele şi zugrăvit peste tot [trupul]. Această insulă a sa se numeşte Butuan şi Calagan.[98] Cînd aceşti doi regi vor să se vadă, merg amîndoi la vînătoare pe această insulă, pe care ne aflam; cel dintîi rege se numeşte rajah Colaambu, cel de-al doilea rajah Siain.

Duminică, ultima zi din martie, în ziua de Paşti, dimineaţa din zori, căpitanul general trimise pe preot împreună cu cîţiva oameni să pregătească săvîrşirea liturghiei, şi cu tălmaciul ca să le spună că nu voiam să coborîm pe uscat spre a prînzi cu ei, ci spre a asculta liturghia, ceea ce auzind regele ne trimise doi porci tăiaţi. Cînd veni ceasul liturghiei, merserăm pe pămînt cam cincizeci de oameni,

fără armuri, doar cu celelalte arme ale noastre, şi cît mai bine îmbrăcaţi. Înainte de a ajunge la ţărm cu bărcile, fură slobozite şase bombarde în semn de pace. Sărirăm pe uscat: cei doi regi îl îmbrăţişară pe căpitanul general şi-l aşezară între ei; merserăm orînduiţi pînă la locul ales, nu prea departe de ţărm. Înainte de a începe liturghia, căpitanul stropi trupurile întregi ale celor doi regi cu apă sfinţită. Se dădu de pomană la liturghie: regii merseră să sărute crucea ca şi noi, dar nu dădură de pomană.

Bombarde şi evanghelizare

Cînd se înălţă trupul domnului nostru [Isus Cristos] stăteau în genunchi şi se rugau cu mîinile împreunate. Corăbiile sloboziră toate bombardele deodată, cînd se înălţă trupul lui Crist, dîndu-li-se semnalul de pe pămînt cu puştile. După ce se termină liturghia, cîţiva dintre ai noştri se împărtăşiră. Căpitanul general porunci să se facă un joc cu săbiile, ceea ce desfătă mult pe regi, apoi puse să se aducă o cruce cu cuie şi cununa de spini în faţa căreia se prosternară numaidecît. Le spuse prin tălmaci cum acesta era steagul pe care i-l dăduse împăratul stăpînul său, pentru ca oriunde merge, să pună acest semn al lui, şi că voia să-i pună şi aici, fiind de folos, pentru că, dacă va veni vre-o corabie dintr-ale noastre, să ştie prin această cruce, că noi am fost prin aceste locuri, şi să nu le facă stricăciune nici lor, nici lucrurilor de aici, şi dacă vor prinde pe vreunul dintre ai lor, îndată să le arate acest semn, şi-l vor lăsa să meargă în pace; şi că trebuia să pună această cruce în vîrful muntelui celui mai înalt, pentru ca, văzînd-o, în fiecare dimineaţă să i se închine; şi dacă vor face aceasta, nici tunetele nici fulgerele furtunii nu le vor mai face rău în nici un chip.

Îi mulţumiră mult şi-i spuse că vor face orice lucru bucuroşi. Îi mai întrebă dacă erau mauri sau păgîni, sau în ce credeau. Răspunseră că nu se închinau la nimic, ci

înălţau numai mîinile împreunate şi faţa către cer şi că numeau pe zeul lor Abba: ceea ce auzind căpitanul, se bucură mult. Văzînd aceasta, cel dintîi rege ridică mîinile la cer şi-i spuse că ar vrea, dacă ar fi cu putinţă, să-i arate dragostea pe care i-o purta. Tălmaciul îl întrebă din ce pricină avea aici atît de puţin de mîncare. Îi răspunse că nu locuia în acest loc, decît doar cînd venea la vînătoare sau ca să-şi vadă fratele; ci stă pe o altă insulă, unde-şi avea întreaga familie.

Îl întrebă dacă avea duşmani, să spună, pentru că va merge cu aceste corăbii să-i nimicească şi-i va sili să i se supună. Îi mulţumi şi-i spuse că avea într-adevăr două insule vrăjmaşe, dar că nu era vremea acum să meargă într-acolo. Căpitanul îi spuse că dacă dumnezeu va vrea să se mai întoarcă vreo dată prin aceste părţi, va aduce atîţia oameni, încît îi va sili să i se supună; şi că voia să meargă să prînzească şi apoi se va întoarce spre a pune crucea în vîrful muntelui. Răspunseră că se învoiau. Făcîndu-se o trecere în revistă, cu sloboziri de puşti, şi îmbrăţişîndu-se căpitanul cu cei doi regi, ne luarăm rămas bun.

După prînz ne întoarserăm cu toţii numai în haină şi merserăm, la amiază, împreună cu cei doi regi în vîrful celui mai înalt munte. Cînd ajunserăm pe pisc, căpitanul general le spuse cît de bine îi părea că s-a ostenit pentru ei, deoarece, fiind crucea acolo, nu putea decît să le fie de cel mai mare ajutor. Şi-i întrebă ce port era mai bun pentru strîns merinde. Spuseră că erau trei, adică: Ceylon, Zubu şi Calaghan[99]; dar că Zubu era mai mare şi cu negoţ mai bun şi că sînt gata să ne dea călăuze care să ne arate drumul.

Căpitanul general le mulţumi şi hotărî să meargă într-acolo, pentru că aşa voia nefericita lui soartă. După ce fu ridicată crucea, fiecare rosti Tatăl nostru şi Ave Maria,

închinîndu-se în fața ei; la fel făcură și regii. Apoi coborîrăm prin cîmpurile lor semănate și merserăm la locul unde se aflau *balangaii* lor. Regii puseră să se aducă cîteva nuci de cocos ca să ne înviorăm. Căpitanul le ceru călăuzele, pentru că în dimineața următoare voia să plece și le spuse că-i va avea în grijă ca pe sine însuși și că le va lăsa pe unul dintre ai noștri zălog. Răspunseră că oricînd voia, erau gata la poruncă; dar în timpul nopții primul rege se răzgîndi. Dimineața, cînd eram gata de plecare, regele trimise să-i spună căpitanului că, din dragoste pentru el, să aștepte două zile, pînă ce va culege orezul și alte bucate mai mărunte, rugîndu-l să-i trimită cîțiva oameni să-i ajute, pentru ca să isprăvească mai repede, și că el însuși voia să fie călăuza noastră.

Căpitanul îi trimise cîțiva oameni, dar regii mîncaseră și băuseră atît de mult, încît dormiră toată ziua. Cîțiva, spre a-i dezvinovăți, spuseră că nu se simțeau bine. În acea zi ai noștri nu făcură nimic, dar în celelalte două lucrară. Unul din acești oameni ne aduse o strachină cu orez, cu opt sau zece smochine, legate laolaltă, spre a face schimb cu un cuțit care prețuia cel mult trei parale. Căpitanul, văzînd că acesta nu voia altceva decît un cuțit, îl chemă spre a-i arăta mai multe lucruri; duse mîna la pungă și voi să-i dea pentru acele lucruri un real*; el nu voi; îi arătă atunci un ducat; nici pe acesta nu-l primi: în sfîrșit, voi să-i dea un ducat dublu**, nu voi de loc altceva decît un cuțit și astfel puse să i se dea. Mergînd unul de-ai noștri pe pămînt să ia apă, unul dintre aceștia voi să-i dea o coroană cu vîrfuri de aur masiv, mare cît o coloană*** pentru

* Monedă spaniolă de argint (N.T.) .
** În text *doppione*, probabil doblón-ul de aur spaniol (N.T).
*** Sens obscur. Poate fi vorba tot de o monedă a vremii (N.T.).

şase şiraguri de mărgele; dar căpitanul nu îngădui să se facă schimbul, pentru ca prin acest început să cunoască aceia că preţuim mai mult marfa noastră decît aurul lor.

Viaţa băştinaşilor, podoabele femeilor

Aceste popoare sînt păgîne; [bărbaţii] umblă goi şi zugrăviţi [pe trup]; poartă o pînză de scoarţă de arbore în jurul ruşinii lor; sînt foarte mari băutori. Femeile lor umblă îmbrăcate cu pînză de scoarţă de arbore de la brîu în jos, cu părul negru căzut pînă la pămînt, cu urechile găurite şi pline [de scule] de aur. Aceşti oameni mestecă într-una un fruct pe care îl numesc *areca*: e ca o pară. Îl taie în patru părţi şi apoi îl înfăşoară în frunzele pomului său, pe care le numesc *betre*; sînt ca frunzele de dud [şi-s amestecate] cu puţin var; după ce le-au mestecat bine, le scuipă afară; îţi lasă gura foarte roşie. Toate popoarele din această parte a lumii îl folosesc pentru că le înviorează mult inima; dacă nu l-ar mai folosi, ar muri.

Pe această insulă sînt cîini, pisici, porci, găini, capre, orez, ghimber, nuci de cocos, smochine, portocale, lămîi, mei, mohor, costrei, ceară şi mult aur. Se află la 9 grade şi două treimi latitudine către arctic şi o sută şaizeci şi două longitudine de la linia de împărţire, şi la douăzeci şi cinci de leghe depărtare de Insula Semnelor Bune şi se numeşte Mazana.[100]

Stăturăm şapte zile acolo; apoi apucarăm cale de nord-vest, trecînd mai întîi pe lîngă cinci insule, şi anume Ceylon, Bohol, Canighan, Bagbai şi Gatighan[101]. Pe această insulă Gatighan sînt liliecii[102] mari cît acvilele; pentru că era seară, omorîrăm unul; era ca o găină la mîncat. Sînt aici porumbei, turturele, papagali şi nişte păsări negre mari cît găinile, cu coada lungă[103]; fac ouă mari ca cele de gîscă, pe care le pun în nisip; din cauza marii călduri,

scot pui. După ce s-au născut* aceştia dau de o parte nisipul şi ies afară. Aceste ouă sînt bune de mîncat. De la Mazana la Gatighan sînt douăzeci de leghe. Pornind de la Gatighan către apus, regele din Mazana nu putu să se ţină după noi; de aceea îl aşteptarăm în apropierea a trei insule, Polo, Ticobon şi Poxon[104]. Cînd ajunse, tare se minună de navigaţia noastră. Căpitanul general trimise să-l aducă pe corabia sa, cu cîteva dintre căpeteniile sale, ceea ce le făcu multă bucurie, şi astfel merserăm spre Zubu. De la Gatighan la Zubu sînt cincisprezece leghe.

Spaniolii debarcă în insula Cebú

Duminică 7 aprilie, la amiază, intrarăm în portul Zubu; trecînd pe lîngă multe sate, vedeam numeroase case făcute în copaci. Apropiindu-se de oraş, căpitanul general porunci corăbiilor să înalţe pavilioanele; se coborîră pînzele şi fură aşezate ca pentru luptă, slobozirăm toate bombardele, ceea ce umplu aceste popoare de mare spaimă. Căpitanul trimise pe un tînăr împreună, cu tălmaciul ca sol la regele din Zubu. Cînd sosiră în oraş, aflară mare mulţime de oameni adunaţi împreună cu regele, cu toţii spăimîntaţi de bombarde. Tălmaciul le spuse că acesta era obiceiul nostru, cînd intrăm pe astfel de meleaguri, în semn de pace şi prietenie: spre a cinsti pe regele din acel loc, slobozeam toate bombardele. Regele şi toţi ai lui se liniştiră; şi printr-un dregător al lor îi întrebară pe ai noştri, ce doreau. Tălmaciul răspunse că stăpînul său era căpitanul celui mai mare rege şi prinţ din lume, şi că mergea să descopere Malucco; dar auzind de marea lui faimă, cum aflase de la regele din Mazana, venise numai să-l cunoască şi să-şi cumpere merinde cu mărfurile sale.

Îi răspunse că era bine venit dar că avea acest obicei: toate corăbiile care intrau în portul său plăteau vamă şi că nu trecuseră nici patru zile de cînd o joncă[105] din Ciama[106],

* Adică au ieşit din găoace (N.T.).

încărcată cu aur şi cu robi, le plătise vamă şi ca dovadă de aceasta îi arătă pe un neguţător din Ciama, care rămăsese spre a neguţa aur şi sclavi. Tălmaciul îi spuse că stăpînul său, fiind căpitan al unui rege atît de mare, nu plătea tribut nici unui domn de pe lume, şi că dacă voia pace, pace va avea, iar dacă nu, război va avea. Atunci maurul neguţător spuse regelui: *cata*, *raja*, *chiba*, adică: Bagă de seamă bine, Doamne: aceştia sînt cei care au cucerit Calicut[107] Malacca[108] şi toată India cea Mare[109]. Dacă li se face bine, bine vor face ; dacă rău, rău şi chiar mai rău, cum au făcut la Calicut şi la Malacca.

Tălmaciul pricepu totul şi-i spuse că regele stăpînului său era şi mai puternic, în oameni şi corăbii decît regele Portugaliei, şi că era rege al Spaniei şi împărat al tuturor creştinilor şi că dacă nu voia să-i fie prieten, va trimite altă dată împotrivă-i atîta mulţime de oameni că-l vor nimici. Maurul le spuse toate regelui. Atunci îi răspunse că se va sfătui cu ai săi şi a doua zi îi va răspunde. Apoi porunci să se aducă o gustare de multe feluri, toate din carne, pe tipsii de porţelan, cu multe vase de vin. După gustare, ai noştri se întoarseră şi spuseră totul. Regele din Mazana, care era primul după acest rege şi stăpînitor al cîtorva insule, merse pe uscat spre a vorbi regelui despre marea curtenie a căpitanului general.

Luni de dimineaţă, notarul nostru împreună cu tălmaciul merseră în Zubu; regele, împreună cu sfetnicii săi, veni în piaţă şi-i puse pe ai noştri să stea alături de el. Îl întrebă dacă se mai aflau şi alţi căpitani în tovărăşia lor şi dacă voiau să plătească el tribut împăratului stăpînul său. Îi răspunse că nu voia, ci doar să neguţeze cu el şi nu cu alţii. Îi spuse că se învoia; şi dacă voia căpitanul nostru să fie prietenul său, să-i trimită puţin sînge din braţul drept, şi la fel va face şi el, în semn de adevărată prietenie. Răs-

punse că aşa va face. Apoi regele îi spuse cum toate căpeteniile care veneau aici îşi făceau daruri unul altuia şi dacă el sau căpitanul nostru trebuia să înceapă. Tălmaciul îi spuse apoi că dacă el voia să ţină acest obicei, să înceapă, şi astfel începu.

Marţi dimineaţă, regele din Mazana cu maurul veni la corăbii, salută pe căpitanul general din partea regelui şi-i spuse că regele din Zubu punea să strîngă cît de multe merinde putea spre a i le da şi că va trimite, după prînz, pe un nepot al său cu doi sau trei din sfetnicii săi spre a lega pace. Căpitanul general încărcă una din propriile sale arme şi puse să i se spună cum noi toţi luptam în acel chip. Maurul tare se spăimîntă; căpitanul îi spuse să nu se teamă, pentru că armele noastre erau blajine faţă de prieteni şi rele faţă de duşmani; şi precum batistele şterg sudoarea, tot aşa armele noastre doboară şi nimicesc pe toţi vrăjmaşii şi răuvoitorii credinţei noastre. Făcu aceasta pentru ca maurul, care părea să fie mai şiret decît ceilalţi, s-o spună regelui.

Iarăşi demonstraţia armelor de foc

După prînz veni la corăbii nepotul regelui, care era prinţ, împreună cu regele din Mazana, cu maurul, guvernatorul şi şeful poliţiei cu opt sfetnici, spre a lega pace cu noi. Căpitanul general, şezînd într-un jilţ de catifea roşie, sfetnicii pe scaune de piele şi ceilalţi pe jos pe rogojini, îi întrebă prin tălmaci, dacă obiceiul lor era să vorbească în taină sau de faţă cu toţi şi dacă acest prinţ împreună cu regele din Mazana erau împuterniciţi să lege pace. Răspunse că vorbeau pe faţă şi că aceştia erau împuterniciţi să facă pacea.

Căpitanul cuvîntă multe lucruri despre pace şi că se ruga lui dumnezeu s-o întărească în cer; spuseră că niciodată nu auziseră asemenea vorbe [frumoase] şi că le ascultau

cu mare plăcere. Văzînd căpitanul că aceştia ascultau bucuroşi şi răspundeau, începu să le spună lucruri care să-i atragă la credinţă.

Întrebă cine va urma la domnie după moartea regelui; îi răspunseră că regele nu avea băieţi, ci fete, şi că acest nepot al său ţinea de nevastă pe cea mai mare; de aceea era prinţ, iar cînd părinţii îmbătrîneau nu mai erau ascultaţi, ci copiii le porunceau. Căpitanul le spuse cum dumnezeu făcuse cerul, pămîntul, marea şi toate celelalte lucruri şi cum statornicise prin lege că fiii trebuie să-şi cinstească tatăl şi mama şi cine altfel va face, va fi osîndit la focul cel veşnic al gheenei; şi cum toţi ne tragem din Adam şi Eva, primii noştri părinţi; şi cum sufletul nostru e nemuritor, şi multe alte lucruri ţinînd de credinţă. Cu toţii bucuroşi îl rugară să le lase doi oameni sau măcar unul, ca să-i înveţe credinţa, făgăduind că-i vor ţine la mare cinste. Le răspunse că acum nu putea să lase nici unul; dar dacă voiau să fie creştini, preotul nostru îi va boteza şi altă dată va aduce preoţi şi călugări care să-i înveţe credinţa noastră. Răspunseră că mai întîi voiau să vorbească cu regele şi apoi se vor face creştini. Lăcrimarăm toţi de mare bucurie.

Iarăşi propuneri de creştinare

Căpitanul le spuse că nu trebuie să se facă creştini de frică sau ca să ne fie pe plac, ci de bună voie, şi că celor care voiau să trăiască [mai departe] în legea lor, nu li se va face nici un rău; dar creştinii vor fi mai bine văzuţi şi îndrăgiţi decît ceilalţi. Toţi strigară într-un glas că nu se făceau creştini de frică, nici spre a ne fi pe plac, ci din sloboda lor voinţă.

Atunci le spuse, că dacă se vor face creştini, le va lăsa o platoşă, pentru că aşa primise poruncă de la regele său; şi că nu puteau să se mai culce cu femeile lor, dacă acestea rămîneau păgîne fără a făptui foarte mare păcat; şi că-i încredinţa că, dacă se vor face creştini, nu le va mai veni

în cale diavolul, decît doar în ceasul de pe urmă al morții. Răspunseră că nu știau cum să-i întoarcă frumoasele lui cuvinte și se lăsau în voia sa, să se poarte cu ei ca cu cei mai credincioși slujitori ai săi. Căpitanul, lăcrimînd, îi îmbrățișă și strîngînd o mînă a prințului și una a regelui într-ale a sale le spuse pe credința ce-o purta lui dumnezeu și pe veșmîntul ce-l îmbrăca*, că le făgăduiește pace necurmată cu regele Spaniei. Răspunseră că același lucru făgăduiau și ei.

După ce se încheie pacea, căpitanul puse să se dea o gustare; apoi prințul și regele înfățișară căpitanului, din partea regelui său, cîteva coșuri mari cu orez, apoi porci, capre și găini și-i spuseră să-i ierte dacă aceste lucruri erau prea mărunte pentru un om ca el. Căpitanul dărui prințului o haină albă de pînză foarte subțire, o tichie roșie, cîteva șiraguri de mărgele și un pahar de sticlă auriu. Sticla e la mare preț prin aceste părți. Regelui din Mazana nu-i dădu nici un dar, pentru că mai înainte îi dăduse o mantie de Cambaya și alte lucruri, iar celorlalți fiecăruia cîte ceva.

Pigafetta duce daruri regelui din Cebú

Trimise apoi regelui din Zubu, prin mine și prin altul, o haină de mătase galbenă și neagră, croită turcește, o tichie roșie, cîteva șiraguri de mărgele — fiecare lucru pus pe o tipsie de argint — și două pahare aurite.

Cînd ajunserăm în cetate, îl găsirăm pe rege în palatul său cu mulți oameni, șezînd pe pămînt pe o rogojină de palmier; avea numai o pînză de bumbac peste părțile-i rușinoase, un văl în jurul capului, lucrat cu acul, o salbă de mare preț la gît, doi cercei mari de aur atîrnați de urechi, cu pietre prețioase de jur-împrejur.

Cum arată „maiestatea sa"

Era gras și mic și tatuat cu fierul roșu în diferite chipuri; mînca pe pămînt pe o altă rogojină, ouă de broască țestoasă, puse în două farfurii de porțelan; și avea înainte patru vase

* Veșmîntul de cavaler al ordinului Santiago (N.T.).

pline cu vin de palmier și acoperite cu un strat de ierburi miresmate, străpuns de patru trestii: cu fiecare din acestea sorbea vinul.

După ce făcurăm cuvenita plecăciune, tălmaciul îi spuse cum stăpînul său îi mulțumea mult pentru darul său și că-i trimitea pe-acestea, nu în schimb, ci pentru dragostea lăuntrică pe care i-o purta. Îl îmbrăcarăm cu haina, îi puserăm tichia pe cap și-i dădurăm celelalte lucruri: și apoi, sărutînd paharele și punîndu-le pe cap[110], i le înfățișai, și făcînd și el la fel, le primi. Apoi regele ne dădu să mîncăm din acele ouă și să bem cu acele trestii. În acest timp ceilalți ai săi îi vorbiră despre cuvîntarea căpitanului, despre pace și îndemnurile sale la creștinare.

Regele voind să ne oprească cu el la cină, îi spuserăm că nu puteam rămîne cu el atunci. Luîndu-ne rămas bun, prințul ne duse la casa sa, unde patru fete cîntau: una la tamburină, în felul nostru, dar șezînd pe jos; una lovea cu un băț, ceva mai gros învelit la capăt cu pînză de palmier, în două gonguri atîrnate, cînd într-unul, cînd în altul; alta într-un gong mare, în același chip. Cea din urmă cu două discuri în mînă, lovindu-le unul de altul, scotea un sunet gingaș. Cîntau atît de ritmic, încît păreau să cunoască foarte bine muzica. Acestea erau foarte frumoase și albe, aproape ca ale noastre, și tot atît de mari: erau goale, numai cu o pînză [făcută din firele unei scoarțe de arbore], de la brîu pînă la genunchi, iar unele de tot goale, cu gaura din urechi mare, cu un cerculeț de lemn înăuntru, ca s-o țină rotundă și largă; cu părul lung și negru, și cu un mic văl în jurul capului, și mereu desculțe. Prințul ne pofti să dansăm cu trei dintre ele, toate goale. Mîncarăm ceva și apoi ne întoarserăm la corăbii. Gongurile amintite sînt din bronz și se fac în ținutul Marelui Golf[111], care e numit China. Aici le întrebuințează cum întrebuințăm noi clopoțeii și le numesc *aghon*.

Cîntărețele indigene

Miercuri de dimineață, murind unul dintre ai noștri în noaptea trecută, tălmaciul și cu mine merserăm să întrebăm pe rege unde puteam să-l îngropăm. Îl găsirăm pe rege înconjurat de mulți oameni, și, făcînd cuvenita plecăciune, îi spuserăm despre ce era vorba. Răspunse: „Dacă eu și vasalii mei sîntem cu toții ai stăpînului tău, cu atît mai mult al său trebuie să fie pămîntul". Și spusei cum voiam să sfințim locul și să-i punem o cruce: răspunse că se învoia tare bucuros și că voia să i se închine ca și noi. Mortul fu îngropat în piață, cum puturăm mai bine, spre a le da o bună pildă, și apoi sfințirăm groapa; spre seară mai îngroparăm acolo un altul. Duserăm multă marfă pe uscat și o puserăm într-o magazie, iar regele se făcu chezaș pentru ea ca și pentru [cei] patru oameni care rămăseseră spre a neguța cu toptanul.

Indigenii prețuiesc pacea mai mult decît orice

Aceste popoare trăiesc cu dreptate, au greutăți și măsurători; iubesc pacea, odihna și liniștea; au cîntare de lemn. Lemnul are o sfoară în mijloc, de care e ținut; la un capăt e plumb, iar la celălalt semnele ca sferturi, treimi și livre. Cînd vor să cîntărească, iau cîntarul, care e cu trei fire ca ale noastre, și-l pun la semne, și așa măsoară drept. Au măsuri foarte mari, fără fund. * Fetele cîntă cu cimpoiul, făcut ca al nostru, și-l numesc *subin*. Casele sînt din lemn, din scînduri și din trestii, clădite pe bîrne groase, înălțate de la pămînt, încît trebuie să mergi înăuntru pe scări, și au odăi ca ale noastre. Sub case țin porcii, caprele și găinile.

Aici trăiesc *cornioli* mari, frumoși la vedere, care omoară balenele. Acestea îi înghit de vii, iar ei, cînd sînt în corpul [balenelor] ies afară din carapace și le mănîncă inima[112].

* Măsuri de capacitate. Planul pe care sînt puse slujește și ca fund. Ridicate, rămîne pe loc marfa (N.T.).

Aceşti oameni îi găsesc apoi vii lîngă inima balenelor moarte. Aceşti [*cornioli*] au dinţi, pielea neagră, carapacea albă şi la fel carnea; sînt buni la mîncat şi se numesc *laghan*.

Vineri le arătarăm o dugheană plină cu mărfurile noastre, lucru de care rămaseră foarte uimiţi: pentru metal, fier şi altă marfă importantă, dădeau aur; pentru celelalte [mai] mărunte dădeau orez, porci şi capre şi alte merinde. Aceste popoare dădeau zece greutăţi de aur pentru 14 livre de fier: o greutate e cam un ducat şi jumătate. Căpitanul general nu voi să se ia prea mult aur, pentru că s-ar fi aflat marinari care să dea tot ce aveau pentru un pic de aur şi astfel ar fi ruinat negoţul pentru totdeauna.

Sîmbătă, deoarece regele făgăduise căpitanului să se facă creştin duminecă, se ridică în piaţă, care era sfinţită, un altar împodobit cu covoare şi ramuri de palmier, spre a-l boteza: şi trimise să i se spună că dimineaţa să nu se sperie de bombarde, pentru că era obiceiul nostru, la sărbătorile mari, să le slobozim fără pietre.

Creştinare în bubuit de tunuri

Dumineca de dimineaţă, 14 aprilie, merserăm pe pămînt patruzeci de oameni, cu doi în armură înaintea drapelului regal. Cînd coborîrăm, se slobozîră toate bombardele. Aceste popoare veneau de o parte şi de alta. Căpitanul şi regele se îmbrăţişară. Îi spuse că drapelul regal nu era purtat pe pămînt decît cu cincizeci de oameni în armură, ca cei doi, şi cu cincizeci de puşcaşi; dar că din mare dragoste pentru el, îl purtase aşa. Apoi, voioşi cu toţii, merserăm către altar. Căpitanul şi regele şedeau în jilţuri de catifea roşie şi neagră, căpeteniile pe perne, ceilalţi pe rogojini.

Căpitanul spuse regelui prin tălmaci să mulţumească lui dumnezeu pentru că fusese îmbiat să se facă creştin, şi

că va învinge pe vrăjmaşii lui mai uşor ca înainte. Răspunse că voia să fie creştin; dar cîteva dintre căpeteniile lui nu voiau să se supună, pentru că spuneau că sînt oameni ca şi el. Atunci căpitanul nostru puse să cheme pe toate căpeteniile regelui şi să le spuse că, dacă nu se supuneau regelui, ca unui rege ce le era, îi va ucide, iar averile lor le va da regelui. Răspunseră că i se vor supune. Spuse regelui că, dacă se va întoarce în Spania, va veni altă dată cu atîta putere, încît îl va face cel mai mare rege din acele părţi, pentru că fusese cel dintîi care voise să se facă creştin. Înălţînd mîinile la cer, regele îi mulţumi şi-l rugă ca să rămînă cîţiva dintre ai săi cu ei aici, pentru ca el şi popoarele sale să înveţe mai bine calea credinţei. Căpitanul îi răspunse că, spre a-i fi pe plac, îi va lăsa doi: dar voia să ducă cu el doi băieţi de-ai căpeteniilor spre a învăţa limba noastră şi apoi, la întoarcere, să ştie să povestească celorlalţi despre lucrurile din Spania.

Se ridică o cruce mare în mijlocul pieţii. Căpitanul le spuse că dacă voiau să se facă creştini, cum grăiseră zilele trecute, trebuiau să dea foc la toţi idolii lor şi în locu-le să puie o cruce şi-n fiecare zi, cu mîinile împreunate să i se închine, şi în fiecare zi să-şi facă semnul crucii; şi le arătă cum se făcea; şi totdeauna, cel puţin dimineaţa, trebuiau să vină la această cruce şi să i se închine în genunchi, şi ceea ce grăiseră, să întărească prin fapte bune. Regele cu toţi ceilalţi voia să întărească totul. Căpitanul general le spuse cum se îmbrăcase numai în alb spre a le arăta sincera sa dragoste faţă de ei. Răspunseră că nu ştiau să-i întoarcă dulcile lui cuvinte. Cu aceste vorbe bune, căpitanul conduse de mînă pe rege la altar spre a-l boteza şi-i spuse că el se va numi don Carlos, ca împăratul, stăpînul său; iar prinţul, don Ferdinando, ca fratele împăratului; regele din Mazana, Gioanni, o căpetenie Fernando, ca şi căpetenia

Rajahul Humabon devine Carlos

noastră, căpitanul adică; maurul, Cristofor; apoi ceilalţi care un nume, care altul.

Fură botezaţi, înainte de liturghie, cinci sute de oameni. După liturghie căpitanul pofti să prînzească cu el pe rege şi pe celelalte căpetenii; nu voiră; ne însoţiră pînă la ţărm. Corăbiile sloboziră toate bombardele şi, îmbrăţişîndu-se, îşi luară rămas bun.

După prînz preotul şi alţi cîţiva merserăm pe uscat spre a boteza pe regină, care veni cu patruzeci de doamne. O duserăm la altar, punînd-o să stea pe o pernă, iar celelalte în jurul ei. Pînă ce preotul îşi îmbrăcă odăjdiile, le arătai o imagine a Maicii Domnului, un prunc din lemn foarte frumos şi o cruce: ceea ce le umplu de atîta pocăinţă, încît, plîngînd, cerură botezul. Îi dădură numele de Ioana, cel al mamei împăratului; fetei sale, soţia prinţului, numele de Caterina, reginei din Mazana, cel de Isabela, celorlalte fiecăreia cîte un nume.

Botezarăm opt sute de suflete, bărbaţi, femei şi copii. Regina era tînără şi frumoasă, înveşmîntată toată cu o pînză alb cu negru; avea gura şi unghiile foarte roşii; în cap, o pălărie mare de frunze de palmier în chip de umbrelă de soare, cu o coroană împrejur din aceleaşi frunze, ca cea a papei: nici nu merge vreodată undeva fără una din acestea. Ne ceru pruncul spre a-l păstra în locul idolilor săi; şi apoi, către seară, plecă. Regele şi regina cu foarte mulţi oameni veniră la ţărm. Căpitanul puse atunci să se sloboadă multe bombarde mari, lucru care-i veseli foarte. Căpitanul şi regele îşi spuneau fraţi: acest rege se numea Raja Humabon.

Arderea satelor celor care nu se supun spaniolilor

Nu trecură nici opt zile, şi fură botezaţi toţi din această insulă şi din alte insule cîţiva. Dădurăm foc unui sat, care nu voi să se supună nici regelui, nici nouă[113] şi care se afla într-o insulă vecină cu aceasta. Înălţarăm acolo crucea pentru că aceste popoare erau păgîne. Dacă ar fi fost

mauri* le-am fi pus un lanţ ca semn de mai mare asprime, pentru că maurii sînt mult mai greu de convertit decît păgînii.

În aceste zile, căpitanul general mergea în fiecare zi pe uscat spre a asculta liturghia şi spunea regelui multe lucruri despre credinţă. Regina veni într-o zi cu mare alai, spre a asculta liturghia. Trei domnişoare îi deschideau calea, purtînd pe braţe trei pălării de-ale sale, ea era îmbrăcată în negru şi alb, pe cap cu un mare văl de mătase, străbătut de şuviţe de aur căzîndu-i pe umeri, şi cu pălăria sa. Foarte multe doamne o urmau, toate goale şi desculţe, doar cu părţile ruşinoase acoperite cu o pînză din ţesătură de palmier, iar în jurul capului cu un voal mic şi cu tot părul despletit. Regina, după ce îngenunchie în faţa altarului, se aşeză pe o pernă lucrată cu mătase. Înainte de a începe liturghia, căpitanul o stropi, ca şi pe cîteva doamne ale sale, cu apă parfumată cu mosc; mult le plăcea asemenea parfum. Ştiind căpitanul că pruncul plăcea mult reginei, i-l dărui, şi-i spuse să-l ţină în locul idolilor săi, fiind o amintire a fiului lui dumnezeu. Mulţumindu-i mult, îl primi.

Asistenţa la liturghie

Într-o zi, căpitanul general, înainte de liturghie, chemă pe rege, înveşmîntat în haina sa de mătase, şi pe căpeteniile cetăţii. Fratele regelui, tatăl prinţului, se numea Bendara, un alt frate al regelui Cadaido şi cîţiva Sibnaia, Sicacai şi Maghelibe şi mulţi alţii pe care-i las deoparte, spre a nu lungi povestirea. Îi puse pe toţi să jure supunere regelui lor şi să-i sărute mîna; apoi puse pe rege să jure că va rămîne mereu supus şi credincios regelui Spaniei; jură întocmai. După aceea căpitanul îşi scoase sabia din teacă,

După creştinare, supunere regelui Spaniei

* Adică musulmani. Sub denumirea de *maur* se înţelegea atunci orice mahomedan (N.T.).

în fața chipului Maicii Domnului, și spuse regelui că, atunci cînd juri în acest fel, mai degrabă mori decît să rupi un astfel de jurămînt; astfel că el jură pe această icoană, pe viața împăratului, stăpînul său, și pe haina pe care-o purta,[114] de a-i fi mereu credincios.

După ce făcu aceasta, căpitanul dădu regelui un jilț de catifea roșie, spunîndu-i că, oriunde va merge, totdeauna să pună pe un apropiat al său să i-l poarte înainte, și-i arătă cum trebuia dus. Răspunse că o va face bucuros, din dragoste pentru el, și mai spuse căpitanului cum pusese să se facă un giuvaer spre a i-l dărui: două scule de aur, spre a fi atîrnate de urechi și două de pus pe mîini la coate, și altele două de pus la picioare, deasupra călcîielor și alte pietre scumpe spre a împodobi urechile. Aceste sînt cele mai frumoase podoabe ce le pot întrebuința regii din partea locului, care totdeauna umblă desculți, cu un veșmînt de pînză de la brîu, pînă la genunchi.

Căpitanul general întrebă într-o zi pe rege și pe ceilalți de ce nu aruncă pe foc idolii lor, cum îi făgăduiseră, fiind creștini, și de ce le jertfea atîta carne. Răspunseră că ceea ce făceau nu făceau pentru ei, ci pentru un bolnav, pentru ca idolii să-i dea sănătate, căci nu mai putea să vorbească de patru zile. Era fratele prințului și cel mai viteaz și înțelept din insulă. Căpitanul îi spuse să ardă idolii și să creadă în Cristos și, dacă bolnavul se va boteza, îndată se va tămădui; iar dacă nu va fi așa, atunci să-i taie lui capul. Atunci regele răspunse că va face așa, pentru că într-adevăr credea în Cristos. Făcurăm o procesiune din piață pînă la casa bolnavului, cît puturăm mai bine, și-l găsirăm nemaifiind în stare nici să vorbească, nici să se miște. Îl botezarăm împreună cu două neveste de ale sale și cu zece fete. Apoi căpitanul îl întrebă cum se simțea: îndată

vorbi şi spuse că mulţumită domnului nostru [Cristos] se simţea destul de bine.

Aceasta fu o prea învederată minune a timpurilor noastre. Cînd căpitanul îl auzi vorbind, mulţumi lui dumnezeu şi atunci îi dădu să bea un sirop de migdale, pe care pusese să-l facă pentru el: apoi îi trimise o saltea, o pereche de cearşafuri, o pătură de postav galben şi o pernă; şi în fiecare zi pînă ce se însănătoşi, îi trimise siropuri de migdale, apă de trandafiri, ulei de trandafiri, şi cîteva zaharicale. Nu trecură cinci zile, şi începu să umble: [atunci] puse să se arunce pe foc, de faţă cu regele şi cu întregul norod, un idol, pe care-l ţineau ascuns nişte babe în casa sa. Şi puse să se dea jos multe corturi de pe malul mării, în care se mînca carne sfinţită. Strigînd ei înşişi *Castilia*! *Castilia*! le doborau la pămînt şi spuseră că dacă dumnezeu îi va ţine în viaţă vor arde toţi idolii pe care îi vor putea găsi, de-ar fi chiar şi în palatul regelui.

Aceşti idoli sînt de lemn, scobiţi, fără părţile dinapoi; cu braţele desfăcute, şi labele picioarelor întoarse în sus, cu picioarele îndepărtate şi cu faţa mare, cu patru dinţi foarte mari ca la mistreţi şi sînt zugrăviţi pe tot corpul.

În această insulă se află multe oraşe, ale căror nume, cu căpeteniile lor, sînt acestea: Cinghapola: căpeteniile lor: Cilaton, Cigubacan, Cimaningha, Cimatichat, Cimabul; un alt oraş Mandani; căpetenia sa Apanovan; unul, Lalan, căpetenia sa Theteu; unul Lalutan, căpetenia sa Iapan; unul, Cilumai şi un altul Lubucun.[115]

Toate acestea ni se supuneau şi ne dădeau tain şi tribut. Lîngă această insulă Zubu, se afla una, care se numea Matan (Mactan) şi care forma portul unde eram. Numele oraşului său era Matan, căpeteniile sale Zula şi Cilapulapu. Acel sat pe care-l pîrjolisem era în această insulă, şi se numea Bulaia.

Pentru ca înălţimea voastră să cunoască ceremoniile pe care le fac aceştia, cînd binecuvîntează porcul: mai întîi lovesc în acele gonguri mari; apoi se aduc trei talgere mari, două cu turte şi plăcinte de orez şi mei, coapte şi înfăşurate în frunze, cu peşte fript, altul cu pînze de Cambaia şi două steguleţe de palmier. Un strai de Cambaia e aşternut pe jos; apoi vin două femei foarte bătrîne, fiecare cu o surlă de trestie în mîini. Cînd s-au suit pe covor, fac o plecăciune soarelui, apoi se îmbracă cu straiele de pînză. Una îşi pune o basma pe frunte cu două coarne şi ia o altă basma în mînă şi, dănţuind şi suflînd în acea surlă, cheamă soarele; cealaltă ia unul din acele steguleţe şi dănţuieşte şi suflă în surlă. Dănţuiesc şi strigă aşa încă puţin, bolborosind multe către soare. Aceea cu basmaua ia celălalt steguleţ şi lasă basmaua; şi amîndouă, suflînd în surle, dănţuiesc o bună bucată de vreme în jurul porcului legat. Cea cu coarnele şopteşte mereu încet către soare iar cealaltă îi răspunde. Apoi celei cu coarnele i se dă o cană cu vin şi, dănţuind şi rostind nişte cuvinte şi cealaltă răspunzîndu-i şi prefăcîndu-se de patru sau cinci ori că bea vinul, îl varsă peste inima porcului, apoi de-ndată încep din nou să dănţuiască. Aceleiaşi i se dă o suliţă, scuturînd-o şi zicînd cîteva cuvinte, dănţuind amîndouă mereu şi îndreptînd de patru sau cinci ori suliţa către porc, cu o mare repeziciune i-o trec dintr-o parte în alta. Cît ai clipi rana e astupată cu ierburi. Cea care a omorît porcul, luînd în gură o torţă care stă mereu aprinsă în timpul acestei ceremonii, o stinge; cealaltă, după ce moaie capul surlei în sîngele porcului, merge şi mînjeşte cu sînge, cu degetul său, frunţile, întîi pe cele ale soţilor lor, apoi pe ale celorlalţi; dar la noi nu veniră de loc; apoi se despoaie şi se duc să mănînce acele bucate din talgere şi poftesc numai pe femei.

Binecuvîntarea porcului şi alte obiceiuri

Porcul e curăţat de păr prin pîrlire. Astfel nimeni altul nu sfinţeşte carnea de porc în afară de babe şi n-o mănîncă dacă n-a fost omorît în acest chip.

Aceste popoare umblă goale şi poartă numai o pînză de palmier în jurul părţilor lor ruşinoase.

Au cîte neveste doresc, însă una e mai de seamă. Dacă unul dintr-ai noştri mergea pe uscat, fie ziua, fie noaptea, fiecare-l poftea să mănînce şi să bea. Mîncărurile lor sînt pe jumătate coapte şi foarte sărate; beau din vase des şi mult, cu acele trestii ale lor; şi ţine cinci sau şase ore o masă a lor. Femeile se iubeau mai mult cu noi decît cu ei.

Rituri funebre

Cînd moare vreunul din mai marii lor, [i] se fac aceste ceremonii: mai întîi toate femeile de seamă din ţinut merg la casa mortului; în mijlocul casei stă mortul într-un sicriu, în jurul sicriului pun corzi în chip de gard, de care atîrnă multe crengi de arbore. În mijlocul fiecărei crengi e o pînză de bumbac în chip de polog, sub care şedeau doamnele mai de seamă, îmbrăcate toate cu pînze albe de bumbac, fiecare cu cîte o fată care îi făcea vînt cu un evantai de palmier; celelalte şedeau triste pe lîngă pereţi; apoi una cu un cuţit tăia încetul cu încetul părul mortului; o alta, care fusese soţia cea mai de seamă a mortului, sta întinsă deasupra lui, împreunîndu-şi gura, mîinile şi picioarele, cu cele ale mortului. Cînd cealaltă tăia părul, ea plîngea, şi cînd se oprea din tăiat, cînta. Jur-împrejur pe lîngă pereţi erau multe vase de porţelan cu flacără şi peste ea smirnă, ladin şi răşină care umpleau casa de parfum. Îl ţinură în casă cinci sau şase zile cu aceste ceremonii — cred că era uns cu camfor — apoi îl îngropară cu acelaşi sicriu, închis cu cuie de lemn, într-un loc acoperit şi înconjurat cu lemne.

În fiecare noapte, în acest oraş, pe la miezul nopţii, venea o pasăre cu totul neagră, mare cît un corb, şi cum se lăsa pe acoperişurile caselor da ţipăt; auzind-o, toţi cîinii porneau să urle; şi patru sau cinci ore, acel ţipăt al său şi urletul nu conteneau. Pricina acestui lucru n-au voit să ne-o spună băştinaşii niciodată.

Magellan hotărăşte să supună cu forţa insula Matan

Vineri 26 aprilie, Zula, căpetenia acelei insule Matan, trimise pe un fecior al său cu două capre să le facă dar căpitanului general şi să-i spună că voia să-şi ţină pe de-a-n tregul făgăduiala, dar că din pricina celeilalte căpetenii Celapulapu, care nu voia să se supună regelui Spaniei, nu putuse să şi-o aducă la îndeplinire şi că în noaptea următoare să-i trimită numai o barcă plină cu oameni, pentru că el îi va ajuta şi va da lupta. Căpitanul general hotărî să meargă cu trei bărci. Îl rugarăm mult să nu se ducă, dar el, ca un bun păstor, nu voi să-şi părăsească turma sa[116]. La miezul nopţii pornirăm şaizeci de oameni înarmaţi cu paloşe şi coifuri de fier cu vizieră, împreună cu regele creştin, cu prinţii şi cîţiva mai de seamă şi douăzeci sau treizeci *balangai*. Cu trei ore înainte de ziuă, ajunserăm la Matan. Căpitanul nu voi să lupte atunci, ci trimise pe maur să le spună că dacă voiau să se supună regelui Spaniei şi să recunoască pe regele creştin ca stăpîn al lor şi să ne dea tributul cerut, le va fi prieten; dar, dacă alta le era voia, vor simţi cum rănesc suliţele noastre. Răspunseră că dacă [noi] aveam suliţe şi ei aveau suliţe de trestie călite-n foc, şi pari căliţi, şi să nu mergem atunci să-i atacăm, ci să aşteptăm să se facă ziuă, cînd vor fi mai mulţi.

Lupta cu indigenii

Spuneau aceasta ca să mergem către ei, fiindcă săpaseră nişte gropi în faţa caselor, spre a ne face să cădem înăuntru. Cînd se făcu ziuă, sărirăm în apă pînă la brîu, patruzeci şi nouă de oameni, şi astfel merserăm mai bine de două bătăi de arc prin apă înainte de a putea ajunge la mal.

Bărcile nu puteau să înainteze mai mult din pricina unor pietre care erau în apă. Ceilalţi unsprezece oameni rămaseră să păzească bărcile. Cînd ajunserăm pe pămînt, oamenii aceştia făcuseră trei pîlcuri de mai mult de 1 500 de persoane. Îndată, simţindu-ne, veniră asupra noastră cu mari chiote, două pîlcuri dintr-o parte şi unul din cealaltă. Căpitanul, cînd văzu aceasta, ne împărţi în două, şi astfel începurăm să luptăm. Puşcaşii şi arcaşii traseră de departe aproape o jumătate de oră în zadar, găurindu-le numai pavezele făcute din scînduri subţiri şi rănindu-i în braţe. Căpitanul striga: „nu trageţi, nu trageţi", dar în zadar*. Cînd aceştia văzură că slobozeam sînețele în zadar, se hotărîră să ţină piept, chiuind mai grozav. Cînd slobozeam puştile, de fel nu stăteau pe loc, ci săreau de ici colo, acoperiţi cu pavezele lor; aruncau asupra noastră atîtea săgeţi, suliţe de trestie (cîteva de fier asupra căpitanului general), pari ascuţiţi, întăriţi la foc, pietre şi nămol, încît abia ne puteam apăra.

Văzînd aceasta, căpitanul general trimise pe cîţiva să dea foc caselor, spre a-i înspăimînta. Cînd ei văzură casele arzînd, deveniră şi mai sălbatici. Aproape de case fură omorîţi doi dintre ai noştri şi douăzeci sau treizeci de case le pîrjolirăm; se aruncară atîţia asupra noastră, încît înfipseră o săgeată înveninată în piciorul drept al căpitanului; din care pricină el porunci să ne retragem încetul cu încetul; dar ceilalţi fugiră, aşa încît rămaserăm şase sau opt în jurul căpitanului.[117]

Aceştia nu trăgeau decît în picioare, pentru că erau dezgolite. Din pricina atîtor suliţe şi pietre cîte aruncau asupră-ne, nu puturăm să ţinem piept. Bombardele din bărci, fiind prea departe nu ne puteau ajuta; astfel încît

* Pigafetta vrea să spună că, cu toate ordinele lui Magellan, archebuzierii şi balestierii continuau să risipească muniţiile (N.T.).

ne retraserăm mai bine de o bătaie de arc, în mare, de la țărm, luptînd mereu în apă pînă la genunchi. Ne urmăriră într-una și, luînd o aceeași suliță de patru sau cinci ori, o azvîrlea în noi. Cunoscîndu-l pe căpitan, se năpustiră atît de mulți asupra lui, încît de două ori îi dădură jos coiful din cap, dar el, ca un bun cavaler, le ținea mereu piept. Cu alți cîțiva luptarăm așa, mai bine de o oră, și nemaivoind să dea înapoi, un indian îi azvîrli o suliță de trestie în obraz. El imediat îl omorî cu sulița și i-o lăsă înfiptă în corp, apoi, vrînd să pună mîna pe sabie, nu putu s-o scoată din teacă, decît pe jumătate, din pricina unei răni [făcute] pe care o avea în braț, de trestie. Cînd văzură aceasta, toți năvăliră asupra lui; unul cu un fel de pumnal care e ca un iatagan, dar mai gros, îi dădu o lovitură în piciorul stîng, din care pricină căzu cu fața în jos. Îndată tăbărîră asupra lui cu suliți de fier și de trestie și cu acele iatagane, pînă ce ne omorîră conducătorul: oglinda, lumina și alinarea noastră. *Înfrîngerea spaniolilor și omorîrea lui Magellan*

În timp ce îl răneau, de multe ori se uită el înapoi să vadă dacă eram toți în bărci; apoi noi, văzîndu-l mort, cum puturăm mai bine, răniți, ne retraserăm la bărci, care începuseră să plece. Regele creștin ne-ar fi ajutat; dar căpitanul, înainte de a fi coborît pe uscat, îi spusese să nu se miște din *balangaiul* său și să privească cum luptam. Cînd regele află cum murise, plînse.

Dacă n-ar fi fost acest sărman căpitan, nici unul dintre noi n-ar mai fi scăpat în bărci, pentru că, în timp ce el se lupta, ceilalți se trăgeau în bărci.

Îmi pun speranța în înălțimea voastră ca faima unui atît de mare căpitan să nu se stingă în vremurile noastre. Printre alte virtuți ale lui, era cel mai neclintit în marile schimbări ale soartei ca nimeni altul pe lume; răbda foamea mai mult decît toți ceilalți și, mai bine decît oricare alt

om pe lume, cunoştea hărţile nautice şi navigaţia; că acesta a fost adevărul se vede limpede prin faptul că nimeni n-a avut atîta iscusinţă şi nici îndrăzneală ca să dea înconjurul lumii, aşa cum, aproape, a făcut-o el. Această bătălie avu loc sîmbătă 27 aprilie 1521 (căpitanul voise să aibă loc sîmbăta, pentru că era ziua lui de canon), în ea muriră împreună cu el, opt dintre ai noştri şi din pricina bombardelor de pe bărci patru indieni creştinaţi, care veniseră în urmă să ne ajute, iar dintre duşmani vreo cincisprezece, dar mulţi fură răniţi de către noi.

După prînz, regele creştin trimise să se spună cu învoirea noastră, celui din Matan, că dacă voiau să ne dea trupul căpitanului şi ale celorlalţi morţi îi vom da cîtă marfă ar fi vrut. Răspunseră că nu dădeau un asemenea om, cum gîndeam, şi că nu l-ar da [nici] pentru cea mai mare bogăţie din lume; ei voiau să-l ţină spre amintire.

Îndată după moartea căpitanului, cei patru care se aflau în oraş spre a neguţa transportară mărfurile noastre la corăbii. Aleserăm doi comandanţi, pe Duarte Barbosa[118], portughez, rudă cu căpitanul, şi pe Giovan Serrano, spaniol. Tălmaciul nostru, care se numea Enrique, fiind puţin rănit, nu mai mergea pe uscat spre a îndeplini slujbele ce ne erau necesare, ci sta mereu sub pătură. De aceea Duarte Barbosa, comandantul corăbiei căpitanului, îl certă şi-i spuse că, deşi a murit căpitanul, stăpînul său, nu era liber; dimpotrivă, cînd vom sosi în Spania, va fi mai departe sclavul madonei Beatrice, soţia căpitanului general[119], şi-l ameninţă că dacă nu merge după treburi pe uscat îl va biciui; sclavul se ridică şi nu păru să pună la inimă aceste cuvinte, şi merse pe uscat să spună regelui creştin că voiam să plecăm imediat; dar dacă va vrea să facă aşa cum îl va sfătui el, va ajunge să pună mîna pe corăbiile şi pe toate mărfurile noastre; şi astfel puseră la cale o trădare. Sclavul se întoarse pe corabie şi se arătă mai zelos ca înainte.

ÎN CĂUTAREA MOLUCELOR

Regele creștinul oferă spaniolilor un ospăț

Miercuri de dimineață, 1 mai, regele creștinat trimise să spună comandanților că erau gata pregătite giuvaerurile pe care făgăduise să le trimită regelui Spaniei, și că îi ruga ca împreună cu ceilalți să vină să prînzească cu el în dimineața aceea și li le va da. Merseră 24 de oameni pe uscat. Cu ei* merse și astrologul nostru, care se numea San Martin de Sevilla[120]. Eu nu putui să merg, pentru că mă umflasem tot din pricina unei răni de săgeată înveninată pe care o aveam în frunte. Gioan Carvaio și cu alguazilul se întoarseră înapoi și ne spuseră cum îl văzuse pe cel care fusese tămăduit prin minune, ducîndu-l pe preot la casa sa, și de aceea plecaseră, pentru că bănuiau ceva rău. Nici nu rostise bine aceste cuvinte, și auzirăm mari strigăte și tînguiri. Îndată ridicarăm ancorele și, slobozind multe bombarde în case, ne apropiarăm mai mult de uscat; și așa trăgînd, văzurăm pe Giovan Serrano, în cămașă legat și rănit, strigînd că nu trebuia să mai tragem, pentru că îl vor ucide. Îl întrebarăm dacă toți ceilalți împreună cu tălmaciul, fuseseră omorîți, ne spuse că toți erau morți, în afară de tălmaci.[121] Ne rugă mult să-l răscumpărăm cu niște marfă; dar Gioan Carvaio, tovarășul său, ca să rămîie el stăpîn, nu voi[122] să trimită barcă la țărm.

Carlos devine Humabon

Iar Gioan Serrano, plîngînd într-una, strigă că îndată ce vom desface pînzele, îl vor omorî și spuse că se ruga lui dumnezeu ca la judecata de apoi să ceară socoteală de sufletul său lui Giovan Carvaio, tovarășul său. Pornirăm îndată; nu știu dacă el rămase mort sau viu.

Pe această insulă se află cîini, pisici, orez, mei, mohor, costrei, imbir, smochine, portocali, lămîi, trestii de zahăr, usturoi, miere, nuci de cocos, chiacare[123], dovleci, carne de multe feluri, vin de palmier și aur; insula e mare, cu

* „Ei", adică membrii echipajelor, invitații, în majoritate ofițeri (N.T.).

un port bun, care are două intrări, una către apus, alta către est-nord-est. Se află la 10 grade latitudine către Polul Arctic, la 164 grade longitudine de la linia de împărţire şi se numeşte Zubu. Aici, înainte de a muri căpitanul, am căpătat veşti despre Maluco. Aceşti oameni cîntă dintr-un fel de lăută cu corzi de aramă.

CUVINTE ALE ACESTOR POPOARE PĂGÎNE

Om, *lac*
femeie, *paranpoan*
fată, *beni beni*
soţie, *babay*
păr, *bo ho*
faţă, *guay*
pleoape, *pilac*
gene, *chilei*
ochi, *matta*
nas, *ilon*
fălci, *apin*
buze, *olol*
gură, *baba*
dinţi, *nipin*
gingii, *leghex*
limbă, *dilla*
urechi, *delengan*
ceafă, *liogh*
gît, *tangip*
bărbie, *cheilan*
barbă, *bonghot*
umeri, *bagha*
spate, *licud*
piept, *dughan*
fier, *butan*
trestiile dulci, *tube*
lingură, *gandan*
orez, *bughax baras*
miere, *deghex*
corp, *tiam*
subsuoare, *ilot*
braţ, *botchen*
cot, *sico*
încheietura mîinii, *molangai*
mînă, *camat*
palma mîinii, *palan*
deget, *dudlo*
unghii, *coco*
buric, *pusut*
mădular, *utin*
testicule, *boto*
sexul femeilor, *billat*
a se culca cu ele, *tiam*
bucile şezutului, *samput*
coapsă, *paha*
genunchi, *tuhud*
fluierul piciorului, *bassag bassag*
pulpa piciorului, *bitis*
gleznă, *bolbol*
călcîi, *tiochid*
talpa piciorului, *lapa lapa*
aur, *balaoan*
argint, *pilla*
alamă, *concach*
acul de cusut, *daghu*
a coase, *mamis*
porţelan, *moboluc*
ceară, *talho*
sare, *acin*
vin, *tuba nio nipa*
a bea, *minuncubil*
a mînca, *macan*

porc, *babui*
capră, *candin*
găină, *monoch*
mei, *humas*
costrei, *batat*
mohor, *dana*
piper, *manissa*
cuişoare, *chianche*
scorţişoară, *mana*
ghimber, *luia*
usturoi, *laxuna*
năramze, *achua*
ou, *silog*
nuca de cocos, *lubi*
oţet, *zucha*
apă, *tubin*
foc, *claio*
fum, *assu*
a sufla, *tighban*
cîntar, *tinban*
greutate, *tahil*
mărgăritar, *mutiara*
sidef, *tipai*
răul sf-lui Iov (ciuma), *alupalan*
du-mă, *palatin comorica*
cîine, *aian ydo*
pisică, *epos*
vălurile lor, *ghapas*
mărgele, *balus*
vino încoace, *marica*
casă, *ilaga balai*
lemne, *tatamue*
rogojinile pe care dorm, *taghichan*
rogojinile de palmier, *bani*
pernele de frunze, *uliman*
blidurile de lemn, *dulan*
dumnezeul lor, *Abba*
soare, *adlo*
lună, *songhot*
stele, *bolan burthun*
auroră, *mone*
dimineaţă, *vema*
ceaşcă, *tagha*
mare (adjectiv), *bassal*
arc, *bossugh*
săgeată, *oghon*
paveze, *callassan*
raci, *cuban*
peşte, *issam yssida*
un anume peste, colorat peste tot, *panap sapan*
un altul roşu, *timuan*
alt peşte, *pilax*
un altul, *emalvan*
împreună, *siama siama*
un rob, *bonsul*
nişte plăcinte de orez, *tinapai*
bun, *maiu*
nu, *tidale*
cuţit, *capol sundan*
foarfece, *catle*
a tunde, *chunthich*
omul cu multe podoabe, *pixao*
pînză, *bulandan*
straie, *abaca*
clopoţel, *colon colon*
obiecte mici de sticlă de orice fel, *tacle*
pieptene, *cutlei missamis*
a se pieptăna, *monssugud*
cămaşă, *sabun*
săbiile lor scurte, *calix balado*
suliţă, *bancan*
smochine, *saghin*
dovleci, *baghin*
statură, *tuan*
corzile lăutelor lor, *gatzap*
rîu, *tau*
plasa de pescuit, *pucat laia*

barcă, *sanpan*	corabie, *benaoa*
trestiile mari, *canaghan*	un rege sau căpitan general, *rajà(h)*
cele mici, *bonbon*	veşmintele vătuite pentru luptă, *baluti*
bărcile lor mari, *balanghai*	hangere, iatagane, *campilon*
bărcile lor mici, *bolotto*	
furcă *bolli*	

NUMERE

Unu, *uzza*	cinci, *lima*	opt, *qualu*
doi *dua*	şase *onom*	nouă, *siam*
trei *tolo*	şapte *pitto*	zece *polo*
patru *upat*		

Arderea corăbiei Concepcion

La depărtare de optsprezece leghe de această insulă Zubu, la capătul celeilalte, care se numeşte Bohol, dădurăm foc în mijlocul acestui arhipelag corăbiei *Concepción*, deoarece rămăseserăm prea puţini[124] şi înzestrarăm pe celelalte două cu lucrurile cele mai bune ale ei. Apucarăm apoi în direcţia sud-vest, navigînd de-a lungul ţărmului insulei care se cheamă Panilonghon, pe care trăiesc oameni negri ca în Etiopia. Apoi sosirăm la o insulă mare[125], al cărei rege, spre a lega pace cu noi, îşi luă sînge din mîna stîngă, mînjindu-se cu el pe trup, pe faţă şi pe vîrful limbii, în semn de mare prietenie. La fel făcurăm şi noi[126]. Eu singur mersei cu regele pe uscat spre a vedea această insulă. Îndată ce intrarăm pe albia unui rîu, mulţi pescari înfăţişară peşte regelui; apoi regele cu cîteva căpetenii ale sale îşi scoase straiele pe care le avea în jurul mijlocului său, şi cîntînd, începură să vîslească, trecînd pe lîngă multe locuinţe ce se aflau de-a lungul rîului. Sosirăm la ceasurile două noaptea la casa sa. De la capătul acestui rîu, unde se aflau corăbiile, şi pînă la casa regelui erau două leghe.

Intrînd în casă, ne ieşiră în întîmpinare cu multe torţe din trestie şi frunze de palmier. Aceste torţe erau de *anime**,

* Numele indigen al unei răşini (N.T.).

cum am spus mai sus. Pînă ce se pregăti cina, regele cu două căpetenii şi două femei frumoase ale sale băură un mare vas plin cu vin de palmier, fără a mînca nimic. Eu, cerînd iertare că am cinat, nu vrui să beau decît o dată. La băut făceau toate ceremoniile, ca regele din Mazana.

Mîncăruri indigene

Veni [la rînd] apoi cina de orez şi peşte foarte sărat, pus în străchini de porţelan. Mîncau orezul în loc de pîine. Orezul îl pregătesc în acest chip: mai întîi pun înlăuntrul unor oale de pămînt ca ale noastre o frunză mare care înconjură oala întreagă, apoi toarnă apa şi orezul şi o acoperă; o lasă să fiarbă pînă ce orezul se întăreşte ca o pîine; apoi o scot afară în bucăţi. Prin toate aceste părţi orezul se pregăteşte în acest fel.

După ce cinarăm, regele puse să se aducă o rogojină de trestii cu o alta de palmier şi cu o pernă de frunze, pentru ca eu să dorm pe ele. Regele cu cele două femei merse să doarmă într-un loc mai departe; eu dormii cu o căpetenie de-a lui. Cînd se făcu ziuă, în timp ce se pregătea prînzul, pornii prin insulă. Văzui în aceste case ale lor multe unelte de gospodărie din aur şi puţine merinde. Apoi prînzirăm cu orez şi peşte. După ce terminarăm prînzul, spusei regelui prin semne că aş vrea să văd pe regină. Îmi răspunse că încuviinţează lucrul acesta. Merserăm împreună pe piscul unui munte înalt, unde se afla casa reginei. Cînd intrai în casă, îi făcui plecăciunea şi ea la fel către mine; mă aşezai lîngă ea şi văzui că lucra la o rogojină de palmier pentru dormit. Prin casa sa erau atîrnate multe vase de porţelan şi patru gonguri de metal, unul mai mare decît altul şi două mai mici, pentru cîntat. Erau acolo mulţi robi şi multe roabe care o slujeau.

Aceste case sînt făcute ca şi celelalte despre care am vorbit. După ce îmi luai rămas bun, ne întoarserăm la casa regelui. Îndată puse să ne dea o gustare de trestie de zahăr. Cel mai mare belşug din această insulă e aurul; îmi arătară

nişte văi mari, spunîndu-mi prin semne că în ele se află atîta aur cîte fire de păr în cap, dar nu au fier spre a-l scoate, şi nici nu doresc să-şi dea asemenea osteneală.

Această parte a insulei e un acelaşi pămînt cu Butuan şi Calogan şi trece pe lîngă Bohol şi se învecinează cu Mazana. Pentru că ne vom mai întoarce o dată pe această insulă, nu mai spun altceva.

După-amiază, vrui să mă întorc la corăbii; regele vru să vină şi el cu celelalte căpetenii; şi astfel venirăm în acelaşi *balangai*. Întorcîndu-ne pe rîu, văzui pe partea dreaptă, pe un deluşor, trei oameni spînzuraţi de un copac cu ramurile tăiate. Întrebai pe rege cine erau aceştia; răspunse că erau răufăcători şi hoţi. Aceste popoare umblă goale ca şi celelalte de mai sus. Regele se numeşte rajah Calanao. Portul* e bun; şi aici se află orez, ghimber, porci, capre, găini şi alte bucate. Se află la opt grade latitudine către polul Arctic şi la 167 de grade longitudine de la linia de împărţire, şi la o depărtare de cincizeci de leghe de Zubu şi se numeşte Chipit[127]. La depărtare de două zile de aici, către nord-vest, se află o insulă mare numită Lozon[128], unde vin în fiecare an şase sau opt jonci ale popoarelor Lechii[129].

Pornind de aici, ţinînd drumul între vest şi sud-vest, dădurăm peste o insulă nu prea mare şi aproape nelocuită. Oamenii de pe ea sînt mauri şi erau izgoniţi de pe o insulă numită Burne**. Umblă goi ca şi ceilalţi; au sarbacane*** cu cucure la şold pline cu săgeţi şi cu iarbă înveninată;

* „Port" înseamnă de cele mai multe ori adăpost natural (golf, estuar) şi nu „aşezare omenească" cu instalaţiile corespunzătoare (chei, diguri etc.) (N.T.).

** Borneo.

*** În original *cerbottane* (fr. sarbacane) un fel de tuburi cu care se aruncau proiectile, în felul puştilor de soc ale copiilor (N.T.).

au pumnale cu mînerele împodobite cu aur şi pietre scumpe, suliţe, paveze rotunde şi platoşe din corn de bivol. Ne numeau trupuri sfinte*. Pe această insulă se găseau puţine merinde, însă arbori uriaşi. Se află, la şapte grade şi jumătate latitudine către polul Arctic şi la 43 de leghe depărtare de Chippit, şi se numeşte Caghaian.[130]

Ce se găseşte în insula Palawan

De la această insulă, [cale de] aproape douăzeci şi cinci de leghe între apus şi nord-vest, întîlnirăm o insulă mare unde se găseşte orez, ghimber, porci, capre, găini, smochine lungi de o jumătate de cot şi groase cît braţul (sînt bune, însă altele, lungi de o palmă sau mai puţin; sînt mult mai bune decît toate celelalte[131]), nuci de cocos, cartofi, trestii de zahăr, rădăcini ca guliile de mîncat, şi orez copt sub jăratic în trestii sau în lemn. Acesta ţine mai mult decît cel copt în oale. Acest pămînt l-am putea numi pămîntul făgăduinţei, pentru că înainte de a-l fi găsit am îndurat mare foame. De nenumărate ori stăturăm la îndoială dacă nu-i mai bine să părăsim corăbiile şi să mergem pe uscat, spre a nu muri de foame. Regele legă pace cu noi, tăindu-se puţin cu un cuţit de-al nostru în mijlocul pieptului şi, sîngerînd, îşi mînji limba şi fruntea în semn de o mai trainică pace: la fel făcurăm şi noi. Această insulă se află la nouă grade şi o treime latitudine către polul Arctic, şi o sută şaptezeci şi unu şi o treime longitudine de la linia de împărţire şi se numeşte Palaoan.[132]

Aceste noroade din Palaoan umblă goale ca şi celelalte. Aproape toţi îşi lucrează ogoarele: au sarbacane cu săgeţi de lemn mai groase de o palmă, încîrligate şi cîteva cu os de peşte cu iarbă înveninată, iar altele cu vîrfuri de trestie încîrligate şi înveninate.

* Sens obscur. Se pare că locuitorii insulei îi numeau astfel pentru că îi socoteau coborîţi din cer (N.T.).

PATAGONIA ŞI STRÎMTOAREA LUI MAGELLAN DESENATE DE PIGAFETTA
(NORDUL ESTE ÎN JOS CA ÎN HARŢILE VECHI)

„INSULELE TÎLHARILOR" CU AMBARCAȚIUNI INDIGENE (DESEN DE PIGAFETTA)

La cap poartă înfipt puţin lemn moale în loc de pene. La capătul sarbacanelor lor leagă un fier, ca un fel de iatagan şi cînd au tras toate săgeţile, luptă cu acesta.

Preţuiesc mult inelele, lănţişoarele de alamă, clopoţeii, cuţitele şi mai ales sîrma de aramă pentru legat undiţele de pescuit. Au cocoşi mari foarte domesticiţi; nu-i mănîncă, socotindu-i sfinţi; cîteodată îi pun să se lupte între ei; şi fiecare pune pe al său cîte ceva şi, dacă al său e învingător, cîştigă ceea ce a pus celălalt[133]. Şi au rachiu de orez mai tare şi mai bun decît vinul de palmier.

La depărtare de zece leghe de această insulă, către sud-vest, dădurăm peste o insulă şi mergînd de-a lungul ţărmului ei, ni se cam părea că urcăm[134]. După ce intrarăm în port, ne apăru corpul sfînt pe o vreme foarte întunecoasă*. De la începutul acestei insule şi pînă în port[135] sînt cincizeci de leghe. În ziua următoare, la 9 iulie, regele acestei insule** ne trimise un *prao**** foarte frumos cu prova şi pupa lucrate în aur: deasupra pupei flutura un pavilion alb şi albastru cu pene de păun; la provă, cîţiva sunau din surle şi tîmpine. Împreună cu acest prao veneau două almadii. *Prao* e ca o fustă, iar almadiile[136] sînt bărcile lor de pescuit. Opt oameni bătrîni dintre căpetenii veniră pe corăbii şi şezură la pupă pe un covor. Ne înfăţişară un vas de lemn zugrăvit, plin cu betel şi *areca*, acel fruct pe care-l mestecă într-una, cu flori de iasomie şi de portocal, acoperit cu mătase galbenă; două colivii pline cu găini, o pereche de capre, trei vase pline cu rachiu de orez şi cîteva mănunchiuri de trestii dulci — şi la fel dădură şi celeilalte corăbii — şi, îmbrăţişîndu-ne, îşi luară rămas bun. Rachiul de orez e limpede

* Fenomene de electricitate, cf. nota nr. 23.

** Trebuie să se înţeleagă „al acestei părţi a insulei" căci pe ea domneau mai mulţi suverani (N.T.).

*** Ambarcaţiuni cu rame lungi şi subţiri caracteristice insulelor Indoneziei (N.T.).

ca apa, dar atît de tare, încît mulți dintre ai noștri se îmbătară. Ei îl numesc *arach*.

Întîmplări în Borneo

După șase zile regele trimise încă o dată trei *prao* cu multă falǎ, sunînd din surle și tîmpine și bătînd în gonguri de alamă. Înconjurară corăbiile și ne făceau plecăciuni cu niște fesuri ale lor de pînză care le acoperă numai vîrful capului. Îi salutarăm cu bombardele noastre fără pietre. Apoi ne dădură în dar felurite mîncăruri numai de orez; cîteva [puse] în frunze tăiate în bucăți prelungi, cîteva ca niște căpățîni de zahăr și alte cîteva în chip de turte cu ouă și miere. Ne spuseră că regele lor se învoia să luăm apă și lemne și să negutăm după dorință.

Auzind aceasta, ne suirăm șapte dintre noi[137] în *prao* și luarăm pentru rege un dar, adică o haină de catifea verde croită turcește, un jeț de catifea neagră, cinci coți de pînză purpurie, o tichie și un pahar aurit, un vas de sticlă cu capac, trei caiete de hîrtie și o călimară aurită pentru regină, trei coți de postav galben, o pereche de încălțări argintate, o perniță de argint plină cu ace; guvernatorului, trei coți de postav roșu, o tichie și un pahar aurit; trimisului care venise în *prao*, îi dădurăm o haină de postav roșu și verde, croită turcește, o tichie și un caiet de hîrtie; celorlalți șapte fruntași, căruia pînză, căruia tichii și fiecăruia un caiet de hîrtie; și îndată pornirăm.

Cînd ajunserăm în oraș, stăturăm cam două ore în *prao* pînă ce veniră doi elefanți acoperiți cu mătase și doisprezece oameni fiecare cu cîte o tipsie de porțelan acoperită cu mătase spre a înveli darurile noastre: apoi ne urcarăm pe elefanți și acești doisprezece oameni mergeau înaintea noastră cu lucrurile dăruite pe tipsii. Merserăm așa pînă la casa guvernatorului, unde ni se dădu o cină cu multe feluri de mîncare. Noaptea dormirăm pe saltele de bumbac; căptușeala lor era de tafta, așternuturile de pînză de Cambaya.

În ziua următoare stăturăm în casă pînă la amiază; apoi merserăm către palatul regelui pe elefanţi, cu plocoanele în frunte, ca şi-n ziua trecută, de la casa guvernatorului pînă la casa regelui. Toate străzile erau pline de oameni cu paloşe, suliţi şi paveze, pentru că aşa voise regele.

Intrarăm pe elefanţi în curtea palatului; urcarăm o scară întovărăşiţi de guvernator şi de alte căpetenii şi păşirăm într-o sală mare plină cu mulţi sfetnici, unde şezurăm pe un covor, cu darurile pe tipsii, alături de noi. La capătul acestei săli, se afla o alta mai înaltă, dar ceva mai mică, împodobită toată cu atlazuri, în care se deschiseră două ferestre cu două perdele de brocat, prin care venea lumina în sală. Acolo se aflau trei sute de oameni în picioare, cu paloşele pe coapse, stînd de pază regelui. La capătul acestei [săli] era o mare fereastră de la care se trase o perdea de brocat.

Un rege fastuos şi un prieten nesigur

Dincolo de ea văzurăm pe rege şezînd la masă cu un cocon al său mititel şi mestecînd betel; în spatele lui erau numai femei. Atunci ne spuse un sfetnic că noi nu putem vorbi cu regele; şi dacă voiam ceva, să-i spunem lui, pentru că va spune cuiva mai de frunte, şi acela la rîndul lui unui frate al guvernatorului, care stătea în sala mai mică, şi apoi acesta va vorbi printr-o ţeavă[138], dintr-o gaură a peretelui, unuia care şedea înăuntru cu regele. Şi ne învăţă cum trebuie să facem în faţa regelui trei temenele cu mîinile împreunate pe creştet, ridicînd picioarele, cînd unul, cînd celălalt, şi apoi să sărutăm mîinile. Aşa făcurăm. Aceasta e închinăciunea lor crăiască.

Îi spuserăm că eram trimişi ai regelui Spaniei şi că acesta dorea pace cu el, şi nu ceream altceva decît să putem neguţa. Puse regele să ni se spună, că deoarece regele Spaniei voia să-i fie prieten, el se învoia foarte bucuros şi spuse să luăm apă şi lemne şi să neguţăm cît ne-o plăcea. Apoi îi dădurăm darurile: la fiecare lucru făcea cu capul o mică plecăciune.

Fiecare dintre noi primirăm o stofă de brocart şi straie de aur şi de mătase, ce ne fură puse pe umărul stîng, dar lăsîndu-ni-le [numai] puţin aşa. Ne dădură o gustare de cuişoare şi scorţişoare. Atunci fură trase perdelele şi închise ferestrele.

Oamenii care erau în palat aveau toţi straie de aur şi de mătase în jurul părţilor lor ruşinoase; pumnale cu mînerul de aur bătut cu mărgăritare şi pietre scumpe, şi multe inele în degete.

Ne întoarserăm pe elefanţi la casa guvernatorului: şapte oameni purtară darul regelui mereu în frunte. Cînd ajunserăm [în dreptul] casei, dădurăm fiecăruia ce era al său şi ne puseră [hainele] pe umărul stîng: fiecărui purtător îi dăruirăm pentru osteneala sa o pereche de cuţite. Intrară în casa guvernatorului nouă oameni cu tot atîtea tipsii de lemn mari din partea regelui. Pe fiecare tipsie erau 10 sau douăsprezece străchini de porţelan, pline cu carne de viţel, de claponi, de găini, de păuni şi de alte animale şi de peşte. Cinarăm pe jos, pe o rogojină de palmier cu vreo treizeci sau treizeci şi două feluri de carne, în afară de peşte şi cu alte bucate. La fiecare îmbucătură, beam rachiu de-al lor, într-o ceaşcă de porţelan, mare cît un ou şi plină ochi, mîncarăm orez şi alte feluri cu zahăr, cu linguri de aur ca ale noastre.

Acolo unde dormirăm două nopţi, şedeau mereu aprinse două torţe de ceară albă, în două sfetnice de argint, cam înalte, şi două candeli mari pline cu untdelemn, cu patru feştile fiecare şi cu doi oameni care într-una le luau mucurile.

Venirăm pe elefanţi pînă la malul mării, unde aflarăm două *prao*, care ne duseră la corăbii.

Această cetate e aşezată toată pe o mlaştină cu apă sărată, în afară de casa regelui şi de cîteva ale anumitor căpetenii; şi are douăzeci şi cinci de mii de fumuri[139]. Casele sînt toate de lemn, clădite pe bîrne groase, înălţate de la pămînt.

Cînd marea crește, femeile merg cu bărcile către uscat vînzînd lucruri trebuincioase traiului lor. În fața casei regelui e un zid gros din lespezi de piatră, cu pinteni, ca o fortăreață, în care erau cincizeci și șase de bombarde de bronz și șase de fier. În cele două zile cît stăturăm acolo, sloboziră multe.

Acest rege e maur și se numește rajah Siripada. Era în vîrstă de patruzeci de ani și gras. Nu-l îngrijesc decît femei, fiice ale sfetnicilor. Nu iese niciodată afară din palat, decît cînd merge la vînătoare: nimeni nu-i poate vorbi decît prin țeavă; are zece scribi care-i scriu faptele sale pe coji de arbore foarte subțiri. Pe aceștia îi numesc *xiritoles*[140].

Plecare precipitată

Luni de dimineață, 29 iulie, văzurăm venind către noi mai bine de o sută de *prao*, împărțite în trei grupe, cu tot atîtea *tunguli*, adică bărcile lor cele mici. Cînd văzurăm aceasta, gîndind la vreun vicleșug, desfășurarăm cît se poate de repede pînzele și tăiarăm parîma unei ancore. Și cu atît mai mult, cu cît ne socoteam a fi prinși la mijloc și de niște jonci, care cu o zi înainte se opriseră în spatele nostru.

Numaidecît ne întoarserăm împotriva acestora și prinserăm vreo patru, omorînd mulți oameni. Trei sau patru jonci scăpară spre uscat. Pe una dintre cele pe care le prinserăm se afla feciorul regelui insulei Lozon. Acesta era căpitan general al regelui din Burne și venea cu aceste jonci dintr-o cetate mare, numită Laoc[141], care se află la capătul acestei insule către Iava Mare, și pe care, nevoind să se supună acestui rege, ci celui din Iava Mare, o dărîmase și prădase.

Giovan Carvajo, pilotul nostru, dădu drumul acestui căpitan și joncii, fără îngăduința noastră, în schimbul unei sume [plătită] în aur, așa cum aflarăm după aceea. Dacă nu dădea drumul căpitanului, regele ne-ar fi dat tot ce-am fi cerut, pentru că acest căpitan era foarte temut prin partea

locului, dar mai mult de către păgîni, care sînt în mare vrăjmăşie cu acest rege maur. În port se află o altă cetate a păgînilor, mai mare decît cea a maurilor, aşezată şi ea la ţărmul mării, şi astfel cele două popoare se luptă în acelaşi port. Regele păgîn e tot atît de puternic ca şi regele maur, dar nu tot atît de semeţ; ar trece uşor la credinţa lui Cristos.

Regele maur, cînd află cum ne-am purtat cu joncile, trimise să ni se spună, printr-unul dintre ai noştri care se aflau pe uscat, că acele *prao* nu veneau să ne facă nici un rău, ci mergeau împotriva păgînilor şi ca dovadă îi arătase cîteva ţeste de oameni morţi şi-i spuse că erau ale păgînilor.

Trimiserăm vorbă regelui să binevoiască să dea drumul celor doi oameni ai noştri, care se aflau în cetate spre a neguţa, şi feciorului lui Giovan Carvaio, născut pe pămîntul Verzin; dar el nu se învoi la aceasta. Pricina acestui lucru a fost Giovan Carvaio care a dat drumul acelui căpitan.

Oprirăm şaisprezece oameni mai de frunte spre a-i duce în Spania şi trei femei spre a le dărui reginei Spaniei, dar Giovan Carvaio le luă pentru sine.

Corăbiile băştinaşilor

Ei nu au alte corăbii decît joncile care sînt făcute în acest chip: fundul joncilor se află la aproape două palme sub nivelul apei şi e alcătuit din scînduri cu cuie de lemn, foarte bine tocmit; deasupra acestuia, toate sînt din trestii foarte groase, pentru contragreutate; aşa încît una din acestea duce tot atîta marfă cît o corabie; catargele lor sînt din trestii, iar pînzele din coajă de copac.

Porţelanul e un fel de lut foarte alb şi stă şi cincizeci de ani îngropat sub pămînt înainte de a fi folosit, pentru că altfel n-ar fi destul de fin. Tatăl îl îngroapă pentru fecior. Dacă se pune otravă într-un vas subţire de porţelan, crapă îndată.[142]

Moneda pe care o folosesc maurii prin aceste părţi e de metal, găurită la mijloc spre a fi înşirată, şi are numai

pe o parte patru semne, care sînt slove ale marelui rege al Chinei şi îi spun *picis*[143].

Monezi şi greutăţi

Pentru un *chatil** de argint viu, care face cît două livre de-ale noastre, ne dădeau şase străchini de porţelan; pentru un caiet de hîrtie, o sută de *picis*; pentru 160 de chatili de bronz o ceşcuţă de porţelan; pentru trei cuţite, un vas de porţelan; pentru 160 de chatili de bronz un *bahar* de ceară, care e cît două sute trei chatili; pentru optzeci de chatili de bronz, un bahar de sare; pentru patruzeci de chatili de bronz, un bahar de *anime*** spre a călăfătui corăbiile, pentru că prin aceste părţi nu se găseşte smoală.

Douăzeci de tahili fac un chatil. Aici sînt la preţ bronzul, argintul viu, sticla, chinovarul, straiele de lînă, pînzele şi toate celelalte mărfuri ale noastre, dar mai cu seamă fierul şi ochelarii. Aceşti mauri umblă goi ca şi ceilalţi; beau argint viu, bolnavul spre a se vindeca, iar cel sănătos spre a rămîne sănătos.

Regele din Burne are două mărgăritare groase ca două ouă de găină, şi sînt aşa de rotunde încît nu pot sta pe loc pe o masă, şi ştiu bine aceasta, pentru că, atunci cînd i-am dus darurile, i se făcu semn să ni le arate; el spuse că le va arăta. A doua zi cîteva căpetenii ne spuseră că ei le-au văzut.

Aceşti mauri se închină lui Mahomed şi legii sale; şi nu mănîncă carne de porc; îşi şterg şezutul cu mîna stîngă; nu mănîncă cu aceasta; nu taie nimic cu mîna dreaptă; stau pe vine cînd urinează; nu taie nici găini, nici capre, dacă mai întîi nu vorbesc către soare; taie găinilor vîrful aripilor cu pieliţele care le atîrnă dedesubt şi apoi picioarele, şi apoi le despică prin mijloc; îşi spală faţa cu mîna dreaptă; nu-şi spală dinţii cu degetele, şi nu mănîncă nimic, dacă n-a fost tăiat de ei. Sînt tăiaţi împrejur ca şi iudeii[144].

* Greutate de 650 g (N.T.).
** Cauciuc scurs dintr-un copac (N.T.).

Pe această insulă crește printre copaci camforul, un fel de balsam, a cărui coajă e subțire ca la ceapă. Dacă e ținut neacoperit, încetul cu încetul piere; și îl numesc *capor*. Aici cresc: scorțișoară, ghimber, mirabolani[145], portocali, lămîi, chiacare, pepeni, dovleci, hrean, ceapă, usturoi, vaci, bivoli, porci, capre, găini, gîște, cerbi, elefanți, cai și altele. Această insulă e atît de mare, încît trebuie trei luni spre a-i da înconjurul cu un *prao*; se află la 5 grade și o pătrime latitudine către polul Arctic și la 176 și două treimi longitudine de la linia de împărțire, și se numește Burne.

Pornind din această insulă, ne întoarserăm înapoi spre a găsi un loc potrivit unde să smolim corăbiile, pentru că luau apă. O corabie, din nebăgarea de seamă a pilotului, se împotmoli în niște funduri mici, puțin adînci, din jurul unei insule numite Bibalon[146], dar cu ajutorul lui dumnezeu, o scoaserăm. Un marinar de pe acea corabie, nebăgînd de seamă, aruncă mucul unui opaiț într-un butoi plin cu iarbă de pușcă; îndată îl scoase fără vreun neajuns. Urmîndu-ne apoi drumul, puserăm mîna pe un *prao* plin cu nuci de cocos, care mergea la Burne. Oamenii fugiră pe o insuliță. Pînă ce puserăm mîna pe acesta, altele trei se dosiră după niște insulițe.

La capătul insulei Burne, între ea și o insulă numită Cimbonbon[147], care se află la 8 grade și șapte minute, e un adăpost minunat pentru călăfătuit corăbii, așa că intrarăm [acolo], dar ne prea avînd cele trebuitoare la călăfătuirea corăbiilor, zăbovirăm 42 de zile.

În aceste zile, fiecare dintre noi se ostenea, unul cu o treabă, altul cu alta; dar cea mai mare osteneală era să mergi neîncălțat să tai lemne în păduri. Pe această insulă sînt porci sălbatici; omorîrăm unul din aceștia, din barcă, trecînd de la o insulă la alta; avea capul lung de două palme și jumătate și colții mari. Aici sînt crocodili mari, de uscat

şi de mare, stridii şi midii de tot soiul. Printre altele găsirăm două, una a cărei carne cîntărea douăzeci şi şase de livre, şi alta, patruzeci şi patru[148]. Prinserăm un peşte care avea capul ca un porc, cu două coarne; corpul său era pe de-a-ntregul dintr-un singur os; avea pe spate ca o şa şi era mic[149]. Tot aici se găsesc arbori ce fac frunze, care, cînd cad jos, prind viaţă şi umblă[150]. Acele frunze sînt, nici mai mult nici mai puţin, ca cele ale dudului, dar nu atît de lungi. Lîngă codiţă, de o parte şi de alta, au două picioare; codiţa e scurtă şi ascuţită; nu au sînge şi, dacă le atinge cineva, fug. Eu am ţinut nouă zile una într-o cutie. Cînd o deschideam, ea umbla încoace şi-ncolo prin cutie. Nu cred să se hrănească cu altceva decît cu aer.

Rătăciri între insule şi piraterie

După ce purceserăm din această insulă[151], adică din portul ei, la capătul acestei insule Palauan întîlnirăm o joncă ce venea din Burne, şi-n care se afla guvernatorul din Palauan. Îi făcurăm semn să coboare pînzele şi, nesupunîndu-se, îl luarăm cu sila şi-l prădarăm. Guvernatorul voi să fie liber şi ne dădu în răstimp de şapte zile, patru sute măsuri de orez, douăzeci de porci, douăzeci de capre şi o sută cincizeci de găini; apoi ne dărui nuci de cocos, smochine, trestii de zahăr, vase cu vin de palmier şi alte lucruri. Văzînd dărnicia lui, îi dădurăm înapoi cîteva din pumnale şi din archebuze; apoi îi dădurăm un steag, o haină galbenă de damasc şi 15 coţi de pînză; unui fecior al său, o manta de postav albastru şi unui frate al său, o haină de postav verde şi alte lucruri.

Ne despărţirăm de el prieteni şi ne întoarserăm înapoi, între insula Cagaian şi acel port Cippit, apucînd drumul est cart la sud-est, spre a găsi insulele Maluco. Trecurăm pe lîngă nişte movile*, în apropierea cărora marea era plină

* Prin *monticelli* (movile) Pigafetta înţelege nişte conglomerate de stînci, cu alge în jurul lor (N.T.).

de ierburi și cu fundul foarte adînc. Cînd treceam pe lîngă ele, ni se păreau porți ale unei alte mări. Lăsînd Chippit la răsărit, găsirăm la apus două insule, Zolo și Taghina[152], în apropierea cărora se prăsesc mărgăritare. Cele două ale regelui din Burne aici au fost găsite, și le-a căpătat, cum ni s-a povestit, în chipul următor: acest rege luă de nevastă pe o fiică a regelui din Zolo, care îi spuse că tatăl ei avea acele două mărgăritare. El își puse în gînd să le aibă cu orice chip. Într-o noapte merse cu cinci sute de *prao* și-l luă prins pe rege cu doi coconi ai săi și-i duse în Burne. Ca să îl lase liber, regele din Zolo fu silit să-i dea cele două mărgăritare.

Apoi către est, cuart la nord-est, trecurăm printre două așezări, numite Cavit și Subanin, și o insulă locuită, numită Monoripa[153], la o depărtare de 10 leghe de movile. Oamenii de pe această insulă au casele lor în bărci și nu sălășluiesc în altă parte. În cele două așezări, Cavit și Subanin, care se află pe insula Butuan și Calaghan, crește cea mai bună scorțișoară ce se poate afla. Dacă am fi stat acolo două zile ne-am fi încărcat corăbiile, dar voind să nu scăpăm vîntul prielnic și să trecem de o limbă de pămînt și de niște insulițe, care se aflau în apropierea ei, hotărîrăm să nu zăbovim și, mergînd cu pînzele întinse, cumpărarăm numai 17 livre, în schimbul unor cuțite pe care le luasem de la guvernatorul din Palauan. Arborele acestei scorțișoare e înalt de trei sau patru coți, și gros ca degetele mîinii și nu are mai mult de trei sau patru rămurele; frunza sa e ca a laurului; coaja lui e scroțișoară. Aceasta e culeasă de două ori pe an; cînd e verde, lemnul și frunzele sînt tot atît de tari [la miros] ca și scorțișoara. O numesc *caiumana*: *caiu* înseamnă lemn, și *mana* dulce, adică lemn dulce.

Mergînd spre nord-est, către o cetate mare numită Maingdanao[154], care se află în insula Baluan și Calaghan, pentru

ca să căpătăm vreo ştire despre Maluco, puserăm mîna cu sila pe un *biguiday* (e ca un *prao*) şi omorîrăm şapte oameni. În acesta erau numai optsprezece oameni, mai voinici decît oricare alţii pe care i-am văzut prin aceste părţi, toţi căpetenii din Maingdanao*. Unul dintre aceştia ne spuse că era fratele regelui din Maingdanao şi că ştia încotro era Maluco. Atunci lăsarăm calea de nord-est şi apucarăm pe cea de sud-est.

Pe un cap al acestei insule Butuan şi Caleghan, pe malurile unui rîu, trăiesc oameni păroşi, foarte buni luptători şi arcaşi; au săbii late de o palmă; nu mănîncă decît inimă de om crudă, cu suc de portocale sau lămîi, şi se numesc *benajan*, adică păroşii.

Cînd apucarăm calea de sud-est, ne aflam la şase grade şi şapte minute către Arctic şi la treizeci de leghe depărtare de Canit. Mergînd către sud-est găsirăm patru insule: Ciboco, Biraham Batolach, Saranghani şi Candighar[155]. Într-o sîmbătă, în timpul nopţii, la 26 octombrie, mergînd pe lîngă ţărmul insulei Biraham Batolach, se năpusti asupră-ne o furtună grozavă. Şi din pricina ei, înălţînd rugi lui dumnezeu, coborîrăm toate pînzele. Îndată, cei trei sfinţi ai noştri ne apărură alungînd tot întunericul. Sfîntul Elmo stătu mai bine de două ore în vîrful arborelui mare, ca o torţă; sfîntul Nicolae, în vîrful gabierului, şi sfînta Clara pe trinchet. Făgăduirăm un sclav sfîntului Elmo, sfîntului Nicolae şi sfintei Clara; fiecăruia îi dădurăm pomana cuvenită** [156].

Urmînd apoi călătoria noastră, intrarăm într-un port, în mijlocul a două insule, Sarangani şi Candighar, şi ne oprirăm, la răsărit, lîngă o aşezare din Saranghani, unde

* Adică Mindanao N.T.).
** Sens obscur. S-ar putea interpreta că au fost strînşi bani pentru a celebra liturghii în onoarea celor trei sfinţi (N.T.).

se găsesc aur și mărgăritare. Aceste popoare sînt păgîne și oamenii umblă goi ca și ceilalți. Portul se află la cinci grade și nouă minute latitudine și la o depărtare de cincizeci de leghe de Canit.

Zăbovind aici o zi, prinserăm cu sila două călăuze, ca să ne dea știri despre Maluco. Urmînd calea noastră între miazăzi și sud-est, trecurăm printre opt insule, unele locuite și altele nelocuite, așezate pe două rînduri, care se numesc Cheana, Caniao, Cabiao, Camanuca, Cabaluzao, Cheai, Lipan și Nuza,[157] pînă ce ajunserăm la o insulă, așezată la capătul acestora, foarte frumoasă la vedere. Suflînd un prea tare vînt potrivnic și neputînd trece de o limbă de pămînt a acestei insule, umblam încoace și-ncolo în jurul ei, astfel că unul din cei pe care-i prinsesem la Saranghai și fratele regelui din Maingdanao cu un fecior al său mititel, în timpul nopții, fugiră înotînd, pe această insulă; dar băiatul, neputînd să se țină bine în cîrca tatălui său, se înecă. Deoarece nu izbutirăm să trecem dincolo de acea limbă de pămînt, ocolirăm insula, pe la sud, unde se aflau multe insulițe.

Această insulă are patru regi: rajah Matamdatu, rajah Lalagha, rajah Bapti și rajah Parabu: toți păgîni. Se află la trei grade și jumătate către Arctic și la 27 leghe depărtare de Saranghai; iar numele ei e Sanghir.

Făcînd același drum*, trecurăm pe lîngă șase insule, numite Cheama, Carachita, Para, Zanghalura, Ciau, (aceasta) la o depărtare de vreo zece leghe de Sanghir. Pe ea se află un munte înalt dar nu întins; iar regele său se numește rajah Ponto. (Ultima insulă) Paghinzara[158], la depărtare de opt leghe de Cian, are trei munți înalți (regele său se

* S. — S.E. (N.T.).

numeşte rajah Babibintan). Apoi aflarăm la răsărit de Paghinzara, insula Talaut[159] şi la depărtare de 12 leghe, două insule nu prea mari, numite Zoar şi Meau.

Sosirea — în sfîrşit — în insulele Moluce

Trecînd de aceste două insule, miercuri, la 6 noiembrie, descoperirăm patru insule înalte la răsărit, la o depărtare de paisprezece leghe de cele două. Călăuza care ne rămăsese ne spuse că acele patru insule erau Maluco; ceea ce auzind, mulţumirăm lui dumnezeu şi de bucurie slobozirăm toate bombardele[160]. Şi nu-i de mirare că eram atît de bucuroşi, fiindcă trecuseră douăzeci şi şapte de luni, fără două zile, de cînd căutam Maluco. Pe lîngă toate aceste insule pînă la Maluco, cea mai mică adîncime peste care am dat avea între o sută şi două sute de coţi; şi nu cum spuneau portughezii, că pe aici nu se putea naviga din cauza numeroaselor funduri puţin adînci şi a cerului întunecat, după cum îşi închipuiseră ei.

Popasul în insula Tidore

Vineri 8 noiembrie 1521, cu trei ore înainte de apusul soarelui, intrarăm într-un port al unei insule, numită Tadore[161], şi trăgînd la ţărm, într-o adîncime de douăzeci de braţe, slobozirăm toată artileria. În ziua următoare, veni regele într-un *prao* la corăbii şi le dădu înconjur o dată. Numaidecît îi ieşirăm în întîmpinare cu barca spre a-l cinsti, ne primi în *prao* şi ne aşeză lîngă dînsul. El şedea sub o umbrelă de mătase, care se întindea în jur: în faţa lui, erau un cocon al său cu sceptrul regesc şi doi oameni cu două vase de aur spre a turna apă pe mîini, şi alţi doi cu două mici sipete aurite pline cu betel.

Regele ne spuse că sîntem bineveniţi şi că lui încă de multă vreme i se arătaseră în vis nişte corăbii care soseau la Maluco din locuri îndepărtate, şi pentru a se încredinţa mai bine, voise să citească în lună; şi le văzu cum veneau şi că noi eram aceia. Păşind regele pe corăbii, toţi îi sărutară

HARTA AMĂNUNȚITĂ A INSULELOR MOLUCE

Scara de leghe marine de 20 grade

Herij
Tacomma sau
Fortul Villemstat
I. TERNATE
Taluca
Malaya sau F. d'Orange
Gaminalame
Milerra
Tarula
I. TIDORE
Mariceo
Piscul Mariceo
O PARTE A INSULEI GILOLO
POTTEBACKERS
Fortul Nassau
I. TIMOR
sau
MOTHIR
Fortul Maurice
Taffaso
I MACHIAN
Nahaco
Tabillola
Equatorul sau Linia Echinoxială
50° 145° 10° 20°
Long dela Insula Fierului
Ins Bachian
Cammedura
Labova
Fortul Barnevelt
Manen

mîna, apoi îl duserăm la pupă, şi cînd păşi înăuntru, nu voi să se aplece, ci trecu pe deasupra*.

Punîndu-l să stea într-un jilţ de catifea roşie, îl îmbrăcarăm cu o haină de catifea galbenă croită turceşte; noi, spre a-l cinsti mai mult, ne aşezarăm pe jos în jurul lui. După ce ne aşezarăm cu toţii, regele deschise vorba şi spuse că el şi toate noroadele lui vor să fie de-a-pururi prea credincioşi prieteni şi vasali ai regelui nostru, al Spaniei, iar pe noi ne primea ca pe fiii săi; şi că trebuie să coborîm pe insulă ca pe pămînturile noastre, căci de acum înainte insula lui nu se va mai chema Tadore, ci Castilla, din dragostea cea mare pe care o purta regelui nostru, stăpînul său.

Îi dădurăm un dar, şi anume, haina, jilţul, o bucată de pînză, patru coţi de postav stacojiu, o mantie de brocart, o haină galbenă de damasc, cîteva tunici indiene lucrate cu aur şi mătase, o bucată de *berania*** albă, pînză de Cambaia, două tichii, şase şiraguri de mărgele, douăsprezece cuţite, trei oglinzi mari, şase foarfeci, şase piepteni, cîteva pahare aurite şi alte lucruri. Coconului său, o haină indiană, de aur şi mătase, o oglindă mare, o tichie şi două cuţite; la alţi nouă sfetnici ai săi, fiecăruia o haină de mătase, tichii şi două cuţite şi la mulţi alţii le dădurăm, unora tichii, altora cuţite, pînă ce regele ne spuse să ne oprim.

Apoi ne spuse că el nu avea altceva decît viaţa lui spre a o trimite regelui, stăpînul său, şi că noi ar fi trebuit să ne apropiem mai mult de cetate, şi dacă cineva în timpul nopţii venea la corăbii, să-l omorîm cu archebuzele. Plecînd de la pupă, nu voi de loc să se aplece. După ce ne luarăm rămas bun, slobozirăm toate bombardele. Aceste rege e maur

* La pupă se afla deci o cabină care avea, se pare, un pervaz jos aşa încît pentru a intra, regele a preferat să intre prin luminătorul cabinei spre a nu se apleca (N.T.).

** *Berania* e numele unei pînze indiene (N.T.).

şi are cam 45 de ani, bine legat, cu o înfăţişare domnească, şi foate mare cititor în stele. Atunci era îmbrăcat cu o cămaşă de pînză albă, foarte subţire, cu capetele mînecilor tivite cu aur, şi cu un veşmînt de la brîu pînă în pămînt şi era desculţ. Avea în jurul capului un văl de mătase şi deasupra o ghirlandă de flori şi se numea rajah sultan Manzor*.

Duminecă 10 noiembrie, acest rege voi să afle cîtă vreme era de cînd plecasem din Spania; şi leafa şi dobînda agonisită**, pe care ni le da regele fiecăruia dintre noi; şi voia să-i dăm o parafă a regelui şi o flamură regală, pentru că de aici înainte, cît priveşte insula sa, şi o alta numită Terenate[162] unde, dacă va putea, va aşeza în scaun pe un al său nepot, numit Calonaghapi, va face ca amîndouă să fie ale regelui Spaniei; iar pentru gloria regelui său va lupta pînă la moarte; şi dacă nu va putea să mai ţie piept, va veni în Spania, el şi cu toţi ai săi, într-o joncă pe care pusese s-o facă acum din nou, cu parafa şi flamura regală, deoarece încă de multă vreme era în slujba lor[163].

Ne rugă să-i lăsăm cîţiva oameni, pentru ca să-şi amintească mereu de regele Spaniei, şi nu mărfuri, pentru că acestea sînt supuse pieirii. Şi ne spuse că voia să meargă la o insulă numită Bachian, spre a ne ajuta să încărcăm mai repede corăbiile cu cuişoară, deoarece pe insula sa nu se aflau din cele uscate atît de multe spre a încărca cele două corăbii.

Azi***, fiind duminică, nu voi să neguţeze. Ziua sărbătorită de aceste noroade e vinerea noastră.

* Al Manzor (N.T.).
** În original. *quintalada*: procentul pe care orice membru al echipajului îl percepea asupra cîştigului corăbiei sau cantitatea de marfă pe care putea s-o încarce pe corabie pe contul său (N.T.).
*** Acest „azi" e un indiciu că Pigafetta transcrie aici notele sale zilnice N.T.).

Pentru ca domnia voastră să știe care sînt insulele unde cresc cuișoare, vă voi spune că sînt cinci: Terenate, Tadore, Mutir, Machian, Bachian[164]. Terenate e cea mai de seamă și, cînd trăia regele ei, le stăpînea aproape pe toate celelalte. Tadore e cea pe care ne aflam; are rege. Mutir și Machian nu au rege, ci se rînduiesc de către norod, și cînd cei doi regi din Terenate și din Tadore se iau la harță, aceste două insule le dau oameni. Cea din urmă e Bachian și are rege. Aceste ținuturi unde cresc cuișoarele, se numesc Maluco.

Nu trecuseră nici opt luni de cînd murise în Terenate un Francesco Serrano[165], portughez, căpitan general al regelui din Terenate împotriva regelui din Tadore; și se luptase pînă ce silise pe regele din Tadore să dea pe o fată a sa de nevastă regelui din Terenate și aproape pe toți copiii căpeteniilor ca ostatici (din care fată se născuse acel nepot al regelui din Tadore); apoi, după ce se încheiase pacea, venind într-o zi Francesco Serrano în Tadore să neguțeze cuișoare, regele acesta puse să fie otrăvit cu acele frunze de betel; și nu mai trăi decît patru zile (regele său voia să-l îngroape după legea sa, dar trei creștini, slujitorii lui, nu îngăduiră) — și lăsă după el un băiat și o fată, nevîrstnici făcuți cu o femeie pe care o luase din Iava Mare, precum și două sute de bahari de cuișoare.

Acesta fusese mare prieten și rudă a dreptcredinciosului nostru căpitan general; și de la el se trăsese pricina care-l împinsese să se apuce de această călătorie, pentru că de mai multe ori, aflîndu-se căpitanul nostru la Malacca, îi scrisese cum stătea el aici. Don Manuel[166], fostul rege al Portugaliei, nevrînd să sporească venitul căpitanului general măcar cu un taler* pe lună pentru vrednicia sa, acesta se duse în Spania și căpătă de la sacra sa Maiestate, tot ceea ce se pricepu să ceară.

* În original *testone* monedă de argint valorînd puțin mai mult de 1,5 lire (N.T.).

După zece zile de la moartea lui Francesco Serrano, regele din Terenate, numit rajah Abuleis, izgonind pe un ginere al său, rege în Bachian, fu otrăvit de către fata sa, nevasta acelui rege, prefăcîndu-se că vrea să facă pace între ei; nu mai avu decît două zile de trăit, şi lăsă după el nouă feciori oameni de seamă. Numele lor sînt acestea: Chechil Momuli, Iadore Vunighi, Chechili de Roix, Cili Manzur, Cili Pagi, Chialin Chechilin, Cathara, Vaiechu Serich şi Calano Ghapi.

Luni 11 noiembrie, unul din feciorii regelui din Terenate, Chechili de Roix, îmbrăcat în catifea roşie, veni la corăbii cu două *prao*, lovind în acele gonguri, şi nu voi să se urce atunci pe corăbii. Acesta ţinea la sine pe nevasta, copiii şi lucrurile lui Francesco Serrano. Cînd aflarăm cine e, trimiserăm la rege să-l întrebăm dacă puteam să-l primim, pentru că ne aflam în portul său; ne răspunse să facem cum ne era voia. Feciorul regelui, văzîndu-ne că stăm nehotărîţi, se îndepărtă puţin de corăbii; merserăm către el cu barca să-i dăruim o haină indiană de aur şi de mătase cu cîteva cuţite, oglinzi şi foarfeci. Le primi cu oarecare dispreţ şi îndată plecă. Avea cu sine pe un indian creştinat, numit Manuel, slugă a unui Petro Alfonso de Lorosa, portughez, care, după moartea lui Francesco Serrano venise din Bandan[167] la Terenate. Slujitorul, ştiind să vorbească portugheza, se sui pe corăbii şi ne spuse că deşi feciorii regelui din Terenate erau vrăjmaşi ai regelui din Tadore, cu toate acestea nu erau mai puţin înclinaţi de a sluji regelui Spaniei. Trimiserăm o scrisoare lui Pietro Alfonso de Lorosa, prin acest slujitor al său, spunîndu-i că trebuia să vină fără nici un mijlocitor.

Aceşti regi au cîte neveste doresc, dar una o ţin mai în cinste şi toate celelalte se supun acesteia. Regele din Tadore

avea o casă mare, în afara cetăţii, unde sălăşluiau două sute de femei ale sale, dintre cele mai de frunte, cu tot atîtea care le slujeau. Cînd regele stă singur, sau cu nevasta lui cea mai de seamă, într-un loc [mai] înalt, ca un amvon, de unde poate să le privească pe toate celelalte, care stau în juru-i, celei care-i place, îi porunceşte să vină să se culce cu el în acea noapte. După ce a terminat de mîncat, dacă el porunceşte ca ele să mănînce laolaltă, aşa fac; dacă nu, fiecare se duce să mănînce în odaia ei. Nimeni nu le poate vedea fără îngăduinţa regelui şi dacă cineva e găsit ziua sau noaptea în preajma casei regelui, e omorît. Fiecare familie e ţinută să dea regelui una sau două fete. Acest rege avea douăzeci şi şase de copii, opt băieţi, restul fete.

În faţa aceste insulei se află o alta foarte mare, numită Giailolo[168], care e locuită de mauri şi de păgîni. Printre mauri se aflau doi regi, aşa cum ne spuse regele, dintre care unul avusese şase sute de feciori, iar celălalt cinci sute douăzeci şi cinci. Păgînii nu au atît de multe neveste, nici nu trăiesc cu atîtea eresuri, ci se închină ziua întreagă, la cel dintîi lucru pe care-l văd dimineaţa cînd ies din casă. Regele acestor păgîni, numit rajah Papua, e foarte bogat în aur şi locuieşte înlăuntrul insulei. În această insulă Giailolo cresc pe stînci trestii groase cît piciorul, pline cu apă foarte bună de băut; cumpărarăm multe de la aceste noroade.

Încărcarea corăbiei cu cuişoare

Marţi 12 noiembrie, regele puse să se clădească într-o zi în oraş o magazie pentru marfa noastră. O duserăm acolo aproape toată şi lăsarăm de pază trei oameni de-ai noştri, şi pe dată începurăm să neguţăm în acest chip: pentru 10 coţi de postav roşu, foarte bun, ne dădeau un bahar de cuişoare, ceea ce înseamnă patru chintale şi şase livre (un chintal are o sută de livre); pentru cincisprezece coţi de postav nu prea bun, un bahar; pentru cincisprezece toporişti, un

bahar; pentru treizeci și cinci de pahare de sticlă, un bahar (regele le luă pe toate); pentru șaptesprezece catili de chinovar, un bahar; pentru șaptesprezece catili de argint-viu, un bahar; pentru douăzeci și șase de coți de pînză, un bahar; pentru douăzeci și cinci de coți de pînză mai subțire, un bahar; pentru o sută cincizeci de cuțite, un bahar; pentru cincizeci de foarfeci, un bahar; pentru patruzeci de tichii, un bahar; pentru zece straie de Guzerati, un bahar; pentru trei gonguri din acelea de-ale lor, doi bahari; pentru un chintal de bronz, un bahar. Toate oglinzile se spărseseră și puținele întregi le voi regele. Multe din aceste lucruri erau de pe acele jonci pe care le prădasem. Graba de a veni în Spania ne făcu să dăm mărfurile noastre pe un preț mai prost decît am fi făcut altfel. În fiecare zi veneau la corăbii atît de multe bărci, pline cu capre cu găini, cu smochine, nuci de cocos și alte lucruri de mîncare, încît te minunai. Luarăm pe corăbii apă bună. Această apă izvorăște caldă, dar dacă stă vreme de un ceas afară din fîntînă se răcește foarte tare. Aceasta, pentru că izvorăște din muntele cuișoarelor, și nu, cum se spunea în Spania, că apa e adusă la Maluco din locuri îndepărtate.

Miercuri regele trimise pe feciorul său, numit Mossahap, la Mutir după cuișoare, ca să ne isprăvim mai repede încărcarea. Azi spuserăm regelui cum prinsesem niște indieni; mulțumi mult lui dumnezeu și ne spuse să-i facem hatîrul și să-i dăm lui prinșii ca să-i trimită în țările lor cu cinci oameni de-ai săi spre a face cunoscut numele regelui Spaniei și faima sa. Atunci îi dădurăm pe cele trei femei, luate pentru regină, din pricina arătată mai înainte. În ziua următoare, îi înfățișarăm toți prinșii, în afară de cei din Burne. Se bucură foarte mult. Apoi ne spuse că trebuia, din dragoste pentru el, să ucidem toți porcii pe care-i aveam sub mîini, lucru pentru care ne vada tot atîtea capre și găini.

îi omorîrăm spre a-i face plăcere și-i atîrnarăm pe covertă. Cînd [oaspeții noștri] îi zăreau din întîmplare, își acopereau fața ca să nu-i vadă și să nu le simtă mirosul.

***

În seara aceleiași zile, sosi într-un *prao* Pietro Alfonso[169], portughez, și nici nu coborîse bine, că regele trimise să-l cheme și zîmbind îi spuse că, deși era din Tarenate, să ne răspundă adevărat la tot ce-l vom întreba. Acesta spuse că de șaisprezece ani ședea în India, dar de zece în Maluco, și tot atîția ani trecuseră de cînd Maluco fusese descoperit [dar ținut] în taină[170]. Și că trecuse un an, fără cincisprezece zile, de cînd venise aici o corabie mare din Malacca, și plecase încărcată cu cuișoare, dar din pricina vremii rele zăbovise în Bandan cîteva luni; și căpitanul ei era Tristan de Meneses, portughez; și cînd el îl întrebă ce vești mai erau de prin părțile creștinești, căpitanul spuse cum plecase o armată de cinci corăbii din Sevilla spre a descoperi Maluco în numele regelui Spaniei, avînd căpitan pe Fernando de Magaglianes, portughez; și cum regele Portugaliei, din ciudă că un portughez îi stătea împotrivă, trimisese cîteva corăbii spre Capul Bunei Speranțe și alte cîteva spre Capul Sfînta Maria, unde sălășluiesc canibalii, spre a-i tăia calea, și cum nu-l întîlnise. Apoi regele Portugaliei prinsese de veste că numitul căpitan trecuse printr-o altă mare și se îndrepta spre Maluco; îndată scrise căpitanului său general al Indiei, numit Diego Lopez de Sichera[171], ca să trimită șase corăbii către Maluco; dar din pricina padișahului care se îndrepta spre Malacca*, nu le trimise, pentru că fu silit să trimită împotriva acestuia șaizeci de pînze spre strîmtoarea Meccăi**, pe tărîmurile lui Iuda[172], care nu găsiră altăceva decît niște

Știri îngrijorătoare despre portughezi

Regele Portugaliei ordonase capturarea corăbiilor spaniole

* De care se temea că ar putea să facă o expediție spre Malacca (N.T.).
** Adică spre golful Aden (N.T.).

galere împotmolite pe malul acelei întărite şi frumoase cetăţi Aden, cărora la toate le dădură foc. După aceasta trimise împotriva noastră, spre Maluco, un mare galeon* cu două rînduri de bombarde; dar din pricină că dăduse de nişte funduri mici şi de curenţi de apă în jurul Malaccăi, şi de vînturi potrivnice, nu putu să meargă înainte şi se întoarse înapoi. Căpitanul acestui galion era Francesco Faria, portughez; cu puţine zile înainte o caravelă cu două jonci fusese pe aici, spre a lua veşti despre noi. Joncile merseseră la Bachian ca să încarce cuişoară cu şapte portughezi. Aceşti portughezi nepăstrînd cuviinţă faţă de femeile regelui şi alor săi (regele le spuse de mai multe ori să nu facă asemenea lucruri dar ei nu voiră să se astîmpere), fură omorîţi. Cînd cei de pe caravelă aflară aceasta, îndată se întoarseră la Malacca, şi lăsară joncile cu patru sute bahari de cuişoare şi cu marfă deajuns spre a cumpăra încă o sută de bahari; şi ne mai spuse că în fiecare an multe jonci vin din Malacca la Bandan spre a lua macis şi nucşoare; şi de la Bandan la Maluco după cuişoare; şi cum aceste noroade fac trei zile cu joncile lor de la Maluco la Bandan, iar de la Bandan la Malacca, cincisprezece; şi cum regele Portugaliei de zece ani trăgea foloase de pe Maluco, în taină, pentru ca regele Spaniei să nu afle.

Acesta stătu cu noi pînă către orele trei noaptea şi ne spuse încă multe alte lucruri. Stăruirăm pe lîngă el atît de mult, încît, făgăduindu-i bun cîştig, se legă să vină cu noi în Spania.

Vineri 15 noiembrie, regele ne spuse că se duce la Bachian spre a lua din cuişoarele acelea lăsate de portughezi. Ne ceru daruri spre a le înfăţişa celor doi guvernatori din Mutir în numele regelui Spaniei; şi trecînd printre corăbii,

* Corabie spaniolă, cu capacitate mai mare şi armament puternic (N.T.).

vru să vadă cum trăgeau puştile, arbaletele şi săcăluşele, care sînt mai mari decît archebuzele. Trase şi el de trei ori cu arbaleta, pentru că îi plăcea mai mult decît puştile.

Sîmbătă veni la corăbii cu mulţi *prao* regele maur din Giailolo, căruia îi dăruirăm o mantie de damasc verde, doi coţi de stofă roşie, oglinzi, foarfece, cuţite, piepteni şi două pahare aurite. Ne spuse că, deoarece eram prieteni ai regelui din Tadore, eram şi ai săi, pentru că-l iubea ca pe feciorul său; şi dacă vreunul dintre noi va merge pe pămîntul său, îl va primi cu mare cinste.

Acest rege e foarte bătrîn şi temut prin toate aceste insule fiind foarte puternic şi se numeşte rajah Iussu*.

Această insulă Giailolo e atît de mare, încît e nevoie de patru luni ca să-i faci înconjurul cu un *prao*[173].

Duminică dimineaţa acest rege veni pe corăbii; şi vru să vadă în ce chip ne luptam şi cum slobozeam bombardele noastre, lucru care-l înveseli foarte şi apoi îndată plecă. Cum ni s-a povestit, fusese un mare războinic în tinereţea sa.

În aceeaşi zi, mersei pe uscat, ca să văd cum creşteau cuişoarele[174]. Arborele lor e înalt şi gros ca un trunchi de om, nici mai mult nici mai puţin; ramurile sale se întind puţin de jur-împrejur pînă către mijloc, iar la capăt fac ca un gurgui. Frunza sa e ca cea a dafinului; coaja e măslinie. Cuişoarele cresc în vîrful rămurelelor, zece sau douăzeci laolaltă. Aceşti copaci rodesc mai mult cînd pe un meleag, cînd pe altul după anotimp. Cînd încolţesc, cuişoarele sînt albe, cînd sînt coapte, roşii, iar uscate, negre. Se culeg de două ori pe an, o dată în ziua naşterii mîntuitorului nostru şi altădată în ziua naşterii sf. Ioan Botezătorul**, pentru că la aceste două soroace e mai blînd aerul; dar mai cu seamă

* Probabil Iusuf (N.T.).

** Către sfîrşitul lui decembrie şi către sfîrşitul lui iunie (N.T.).

în ziua de naştere a mîntuitorului nostru. Cînd anul e mai cald şi mai puţin ploios, se culeg trei sute şi patru sute de bahari pe fiecare din aceste insule. Cresc numai în munţi, şi dacă vreunul din aceşti arbori e sădit la şes, la poalele munţilor, nu trăieşte. Frunza, coaja şi lemnul crud au aromă tot atît de tare ca şi cuişoarele. Dacă nu sînt culese cînd s-au copt, devin mari şi atît de tari, încît nu mai rămîne bun din ele decît coaja. Nu cresc alte cuişoare pe lume decît în cinci munţi din aceste insule. Se mai găsesc asemenea arbori într-adevăr şi în Giailolo şi pe o mică insulă între Tadore şi Mutir, numit Mare[175], dar nu sînt buni. În fiecare zi vedeam o negură coborînd şi cuprinzînd cînd unul, cînd altul din munţii aceştia, şi datorită acelei neguri cuişoarele se coc cum trebuie. Fiecare din aceste popoare au arbori de aceştia, şi-i păzesc, dar nu se îngrijesc să-i sădească.

Pe această insulă se găsesc şi cîţiva pomi de nucşoare. Copacii sînt ca nucii noştri şi cu aceleaşi frunze: nucşoara, cînd e culeasă, e mare cît o gutuie mică, cu acelaşi puf şi de aceeaşi culoare. Prima ei coajă e groasă ca cea verde a nucilor noastre; sub ea e o pieliţă subţire, sub care se află găoacea, roşie de tot, învăluind scoarţa nucii, iar înlăuntrul acesteia se află nucşoara.

Casele acestor popoare sînt clădite ca şi celelalte, dar nu atît de înălţate de la pămînt şi sînt împrejmuite cu trestii, în chip de gard.

Femeile de aici sînt urîte şi umblă goale ca şi celelalte, numai cu acele pînzeturi din scoarţe de copac. Fac aceste pînzeturi în acest chip: iau o bucată de coajă şi o lasă în apă pînă ce se moaie; apoi o bat cu parii şi o lungesc şi o lărgesc cît voiesc; ea se face ca un văl de mătase crudă, cu nişte firişoare înăuntru, încît pare că e ţesută. Mănîncă pîine din lemnul unui copac, ca palmierul, făcută în acest chip: iau o bucată din acest lemn moale şi o curăţă de nişte ghimpi negri [şi] lungi; apoi o pisează şi aşa fac pîinea. O

mănîncă numai cînd umblă pe mare şi o numesc *saghu*[176]. Aceşti oameni umblă goi ca şi ceilalţi; dar sînt foarte geloşi pe femeile lor.

În fiecare zi veneau din Tarenate multe bărci încărcate cu cuişoare; dar, pentru că aşteptam pe rege, nu neguţam altceva decît merinde. Cei din Tarenate se tînguiau mult că nu voiam să neguţăm cu ei. Duminică noaptea, 24 noiembrie, către luni, regele veni lovind în acele gonguri ale lor şi cînd trecu printre corăbii, slobozirăm multe bombarde. Ne spuse că pînă în patru zile vor sosi multe cuişoare. Luni regele ne trimise şapte sute şi nouă zeci şi unu cathili de cuişoare, fără a scădea daraua. Daraua înseamnă a socoti mirodeniile mai puţin decît cîntăresc, pentru că în fiecare zi se usucă din ce în ce mai mult. Deoarece erau cele dintîi cuişoare pe care le încărcam pe corăbii, slobozirăm multe bombarde. Aici cuişoarele se numesc *ghomode*; în Sarangani, unde prinsesem cele două călăuze, *bonghalavan*[177] şi în Malacca, *chianche*.

Marţi 26 noiembrie, regele ne spuse că nu era obiceiul ca vreun rege să plece de pe insula sa; dar că el plecase din dragoste pentru regele Castiliei şi pentru că să mergem mai repede în Spania şi să ne întoarcem cu atît de multe corăbii, încît să putem răzbuna moartea tatălui său, care fusese omorît într-o insulă numită Buru[178], şi apoi zvîrlit în mare; şi ne spuse cum că era datina, ca atunci cînd cele dintîi cuişoare erau încărcate în corăbii, sau în jonci, regele să dea un ospăţ celor de pe corăbii şi să roage pe dumnezeu să privegheze asupra-le pînă ce vor ajunge în portul lor. Mai voia să dea ospăţul din pricina regelui din Bachian şi a unui frate al său, care veneau să ne cunoască: ne netezea astfel drumurile.

Unii dintre noi, gîndindu-se la vreun vicleşug, pentru că aici, la locul de unde luam apă trei portughezi de-ai lui Francesco Serrano fuseseră omorîţi de cîţiva dintre aceşti băştinaşi pîndind din pădure, şi pentru că vedeam pe aceşti indieni şoptind cu prinşii noştri, spuserăm împotriva cîtorva bucuroşi de acest ospăţ, că nu trebuie să mergem pe pămînt la ospăţ, amintindu-le pe celălalt, atît de nenorocit[179].

Grăbirea plecării

Ţinurăm sfat pînă ce hotărîrăm să trimitem vorbă regelui să vină repede la corăbii, pentru că voiam să plecăm şi să-i încredinţăm pe cei patru oameni făgăduiţi împreună cu alte mărfuri. Regele alergă îndată şi, suindu-se pe corăbii, spuse către cîţiva de-ai săi că păşea cu tot atîta încredere pe acestea ca în casele lui. Ne spuse că era tare spăimîntat că voiam să plecăm atît de degrabă, fiind obiceiul să rămînă corăbiile sub încărcătură treizeci de zile, şi că nu plecase cu gîndul să ne facă vreun rău, ci spre a aduce mai repede cuişoare la corăbii; şi că nu trebuia să plecăm atunci, nefiind încă vremea de navigat printre aceste insule şi din pricina numeroaselor funduri mici din jurul lui Bandan şi pentru că uşor ne-am fi putut întîlni cu vreo corabie a portughezilor. Iar dacă totuşi părerea noastră era să plecăm atunci, să ne luăm înapoi toate mărfurile noastre, pentru că altfel toţi regii megieşi vor spune că regele din Tadore a primit atît de multe daruri din partea unui rege atît de mare, iar el nu i-a dăruit nimic, şi vor gîndi că noi vom fi plecat numai de teama vreunui vicleşug, iar lui îi va ieşi de-a pururi numele de trădător.

Puse apoi să i se aducă Coranul, şi după ce îl sărută şi şi-l puse de patru sau cinci ori pe creştetul capului şi bolborosi nişte cuvinte (cînd fac aşa se spune *Zambahean*[180]), rosti în faţa tuturor că jura pe Alah şi pe Coranul ce-l avea în mîini că va fi de-a pururi credincios prieten regelui Spaniei. Spuse aceasta aproape plîngînd. Pentru vorbele lui bune, îi făgăduirăm să mai zăbovim încă cincisprezece zile. Atunci îi dădurăm parafa regelui şi flamura regală. Cu toate acestea,

aflarăm în urmă, din izvor sigur, că o seamă din căpeteniile acestei insule îi spusese că trebuia să ne omoare, deoarece astfel ar face mare bucurie portughezilor, care vor ierta uciderea celor din Bachian; şi că regele le-a răspuns că nu va săvîrşi aceasta pentru nimic în lume, avînd ştiinţă acum de regele Spaniei şi legîndu-se cu pace.

Miercuri 27 noiembrie, după-prînz, regele făcu strigări către cei care aveau cuişoare că sînt volnici să le aducă la corăbii. Toată ziua aceasta şi-n cealaltă neguţarăm cuişoare în mare grabă. Vineri, către seară, veni guvernatorul din Machian, cu multe *prao*. Nu voi să coboare pe uscat, pentru că se aflau acolo tatăl şi un frate al său izgoniţi din Machian. În ziua următoare, regele nostru, cu guvernatorul, nepotul său, se urcară pe corăbii. Noi nemaiavînd postav, trimise el să se aducă trei coţi dintr-al lui şi ni-i dădu*; îl dăruirăm, împreună cu alte lucruri guvernatorului. Cînd plecă, slobozirăm multe bombarde. După aceea, regele ne trimise şase coţi de postav roşu, ca să-l dăruim guvernatorului. Îndată i-l dăruirăm, lucru pentru care ne mulţumi mult şi spuse că ne va trimite foarte multe cuişoare. Acest guvernator se numeşte Humar şi avea vreo douăzeci şi cinci de ani.

Duminică 1 decembrie, guvernatorul plecă. Ni se spuse că regele din Tadore i-ar fi dat atlazuri şi cîteva gonguri de-acelea, pentru ca să-i trimită mai repede cuişoarele. Luni regele plecă de pe insulă după cuişoare. Miercuri dimineaţa, fiind ziua sfintei Barbara**, şi în cinstea întoarcerii regelui, slobozirăm toată artileria. În timpul nopţii,

* Trebuind să ofere, după obicei, un dar vizitatorilor şi terminîndu-se postavul de pe bord, regele cedă o mică parte din ceea ce-i fusese dăruit, pentru ca spaniolii să poată face un dar guvernatorului (N.T.).

** 4 Decembrie. Sf. Barbara era considerată de spaniolii superstiţioşi ca ocrotitoarea artileriştilor şi marinarilor (N.T.).

regele veni pe mal şi voi să vadă cum se trăgeau rachetele şi plesnitoarele, ceea ce văzînd, se veseli foarte. Joi şi vineri cumpărarăm multe cuişoare, atît în cetate, cît şi pe corăbii. Pentru patru coţi de postav de Frisia ne dădeau un bahar de cuişoare; pentru două lănţişoare de alamă, care valorau un *marcello** ne dădură o sută de livre de cuişoare; în sfîrşit, nemaiavînd mărfuri, fiecare dădea sau o manta, sau o tunică, sau cămăşi, sau alte veşminte spre a-şi avea fiecare cîştigul. Sîmbătă trei feciori ai regelui din Terenate cu trei neveste de-ale lor, fete ale regelui nostru, şi cu portughezul Pietro Alfonso**, veniră pe corăbii. Dădurăm fiecăruia din cei trei fraţi un pahar de sticlă aurită, celor trei femei foarfece şi alte lucruri. Cînd plecară, fură slobozite multe bombarde. Apoi trimiserăm pe pămînt fetei regelui nostru, nevastă a regelui din Terenate, multe lucruri, pentru că nu voise să vină cu celelalte la corăbii. Toţi aceşti oameni, atît bărbaţii, cît şi femeile, umblă totdeauna desculţi.

Duminică 8 decembrie, fiind ziua imaculatei concepţii, se sloboziră multe bombarde, rachete şi plesnituri. Luni, către seară, regele veni la corăbii cu trei femei, care îi duceau betelul. Nimeni altul nu poate să ia cu sine femei decît regele. Apoi veni regele din Iaialolo şi voi să ne mai vadă încă o dată luptîndu-ne între noi. După cîteva zile regele nostru ne spuse că trebuie să-l asemuim cu un copil de ţîţă, care de-abia şi-a cunoscut dulcea lui mamă, şi aceasta plecînd, îl lasă singur; cu atît mai mult va rămîne el nemîngîiat, cu cît cunoscuse şi gustase cîte ceva din lucrurile Spaniei; iar pentru că aveam să întîrziem mult cu întoarcerea, ne rugă cu multă dragoste să-i lăsăm pentru apărare cîteva din

* Mică monedă de argint, cîntărind 63 g care avea curs la Venezia şi valora o jumătate de liră veneţiană (N.T.).

** Alonso de Lorosa despre care s-a vorbit mai înainte N.T.).

bombardele noastre mici şi ne prevesti că atunci cînd vom fi plecat, să nu navigăm decît în timpul zilei, din pricina multor funduri mici care se află pe lîngă aceste insule.

Îi răspunserăm că dacă voiam să ajungem [înapoi] în Spania, eram siliţi să navigăm zi şi noapte. Atunci ne spuse că în fiecare zi se va ruga pentru noi dumnezeului său, ca să ne mîntuiască; şi ne spuse cum trebuia să vină regele din Bachian spre a căsători pe un frate al său cu una din fetele lui: ne rugă să binevoim a face vreo sărbătoare în semn de bucurie, dar să nu slobozim bombardele cele mari, pentru că ar face mare pagubă corăbiilor, fiind prea încărcate în aceste zile.

Veni portughezul Pietro Alfonso cu femeia sa şi cu toate celelalte lucruri ale sale, ca să se aşeze pe corăbii. După două zile veni la corăbii Chechili de Roix, fecior al regelui din Tarenate, într-un *prao* bine înzestrat şi spuse portughezului să coboare puţin în *prao*; [acesta] îi răspunse că nu voia să coboare, pentru că mergea cu noi în Spania. Atunci vru el să se suie pe corăbii; dar noi nu voirăm să-l lăsăm să intre. Acesta, fiind mare prieten al căpitanului Malaccăi, portughez, venise să-l ia, şi se răsti mult către cei care şezuseră lîngă portughez, de ce îl lăsaseră să plece fără îngăduinţa lui.

Duminecă 15 decembrie, către seară, regele din Bachian şi fratele său veniră într-un *prao* cu trei şiruri de vîslaşi de fiece parte; erau în totul o sută douăzeci, cu multe steaguri din pene de papagal, albe, galbene şi roşii şi făcînd multă larmă din acele gonguri, pentru că, la bătaia acestora, vîslaşii vîslesc deodată; şi cu alte două *prao*, cu fetişcane spre a le înfăţişa miresei. Cînd trecură pe lîngă corăbii, îi salutarăm cu bombardele, iar ei, spre a ne saluta, făcură înconjurul corăbiilor şi portului.

Regele nostru, deoarece era obiceiul ca nici un rege să nu calce pe pămîntul altuia, îi ieşi în întîmpinare spre a

se saluta. Cînd regele din Bachian îl văzu venind, se ridică de pe covorul pe care şedea şi se aşeză deoparte; regele nostru nu voi să se aşeze pe covor, ci de cealaltă parte, şi aşa nici unul nu şedea pe covor.

Regele din Bachian dădu regelui nostru cinci sute de mantii ca să-i dea pe fie-sa de nevastă fratelui său. Aceste mantii sînt straie lungi de aur şi de mătase făcute în China şi foarte la preţ printre aceştia. Cînd vreunul dintre ei moare ceilalţi ai săi, spre a-i arăta mai multă cinstire, se îmbracă cu aceste mantii. Dau în schimbul uneia din acestea trei bahari de cuişoare, mai mult, sau mai puţin, după cum arată mantia.

Luni, regele nostru trimise [bucate pentru] un ospăţ regelui din Bachian prin cincizeci de femei, toate îmbrăcate cu straie de mătase de la brîu pînă la genunchi. Mergeau două cîte două cu un bărbat între ele. Fiecare purta o tipsie mare, plină cu talere mai mici cu felurite bucate. Bărbaţii duceau numai vinul în vase mari. Zece femei din cele mai bătrîne erau jupînesele. Merseră în acest chip pînă la *prao* şi înfăţişară fiecare lucru regelui, care şedea pe covor sub un baldachin roşu şi galben.

Întorcîndu-se acestea înapoi, prinseră pe cîţiva dintre ai noştri şi cînd ei voiră să scape, trebuiră să le dea cîte ceva*.

După aceasta, regele nostru ne trimise capre, nuci de cocos, vin şi alte lucruri. Azi puserăm pînze noi la corăbii, pe care era o cruce a lui Santiago de Galicia, cu litere care grăiau: „acesta e chipul norocului nostru cel bun".

* E vorba de un fel de răscumpărare făcută în glumă de acele femei: cei căzuţi în mîinile lor trebuiau să plătească sau să le dăruiască vreun lucru (N.T.).

Marți dădurăm regelui nostru piese de artilerie, la fel cu archebuzele pe care le luaserăm din această Indie[181], şi cîteva bombarde mai mici dintr-ale noastre cu patru butoaie de pulbere. Luarăm de aici optzeci de buți de apă pentru fiecare corabie. Cu cinci zile mai înainte, regele trimisese o sută de oameni să taie lemne pentru noi în insula Mare, pentru că trebuia să trecem pe acolo.

Astăzi, regele din Bachian, cu mulți alții dintre ai săi, coborî pe pămînt spre a lega pace cu noi. În fața lui patru oameni mergeau cu paloşele scoase şi ținute sus, în mîini. Spuse, în fața regelui nostru, şi a tuturor celorlalți, că va rămîne de-a pururi în slujba regelui Spaniei şi va strînge pentru el cuişoarele lăsate de portughezi, pînă ce va veni o altă *armadă* a noastră şi nu le va da portughezilor fără voia noastră.

Trimise în dar regelui Spaniei un sclav, doi bahari de cuişoare (i-ar fi trimis zece, dar corăbiile fiind prea încărcate nu le putură duce) şi două păsări moarte, foarte frumoase. Aceste păsări sînt mari ca sturzii, au capul mic cu ciocul lung; picioarele lor sînt lungi de-o palmă şi subțiri ca pana de scris: nu au aripi, ci în locul lor, pene lungi de felurite culori alcătuind un fel de mături mari: coada lor e ca a sturzului; toate celelalte pene ale lor, în afară de aripi, sînt de culoarea argăselii, şi niciodată nu zboară, decît cînd e vînt[182] .

Ne spuseră aceştia că păsările acestea vin din raiul pămîntesc şi ei le numesc *bolon dinata*, adică păsările lui dumnezeu.

Fiecare din regii din Maluco scrise regelui Spaniei că voia să-i fie pentru totdeauna supus credincios.

Într-o zi regele nostru trimise vorbă alor noştri care se aflau în magazia cu mărfuri, ca să nu iasă în timpul nopții, din pricina unor oameni de-ai săi care se ung şi umblă noaptea şi par să n-aibă cap[183]. Cînd unul dintre aceştia

întîlneşte pe cineva, îi atinge mîna şi i-o unge puţin în palmă; îndată celălalt cade bolnav şi în trei sau patru zile moare; iar cînd întîlnesc trei sau patru împreună, nu le fac rău, decît că-i năucesc. Trimisese mulţi dintre aceştia la spînzurătoare.

Cînd aceşti oameni clădesc o casă nouă, mai înainte de a se aşeza în ea, îi fac focuri împrejur şi poftesc mulţi oaspeţi; apoi agaţă de acoperişul casei cîte ceva din tot ce se găseşte pe insulă, pentru ca cei care locuiesc în casă să nu fie lipsiţi niciodată de acele lucruri. Pe toate aceste insule se găseşte ghimber; noi îl mîncam verde, în loc de pîine.

Ghimberul nu e copac, ci o buruiană măruntă, care dă din pămînt nişte muguri lungi de o palmă, ca şi cei de trestie şi cu frunze la fel, dar mai înguste. Aceşti muguri nu sînt buni de nimic, dar rădăcina lor e ghimberul şi e mai tare la gust cînd e uscată decît cînd este verde. Aceste noroade îl păstrează în var, pentru că altfel n-ar ţine.

Trinidad *nu poate pluti; se întoarce în Spania numai* Victoria

Miercuri de dimineaţă, voind să plecăm din Maluco, regele din Tadore, cel din Iaialolo, cel din Bachian şi un fecior al regelui din Tarenate, veniră cu toţii spre a ne petrece pînă la insula Mare. Corabia *Victoria* îşi desfăcu pînzele şi se îndepărtă puţin de la ţărm aşteptînd corabia *Trinidad*; dar aceasta, neputînd să ridice ancora, îndată luă apă la fund. Atunci *Victoria* se întoarse la locul ei, şi îndată începurăm să descărcăm corabia *Trinidad* spre a vedea dacă puteam să lecuim răul. Se auzea apa pătrunzînd înăuntru ca printr-o ţeavă mare, dar nu găseam [locul] pe unde intra. Ziua întreagă şi în cea următoare nu făcurăm altceva decît să pompăm, dar nu folosea la nimic.

Regele nostru, pricepînd despre ce e vorba, îndată veni pe corabie şi se strădui să vadă pe unde intra apa. Trimise în apă cinci oameni de-ai săi să vadă dacă nu pot găsi spăr-

PEŞTII ZBURĂTORI (DUPĂ O GRAVURĂ DIN SECOLUL XVII)

REPRESALII ÎMPOTRIVA INDIGENILOR DIN INSULA „TÎLHARILOR"
(DUPĂ O GRAVURA DE EPOCĂ)

tura. Stătură mai bine de o jumătate de oră sub apă dar n-o găsiră. Văzînd regele că aceştia nu putură fi de vreun folos şi că apa creştea mereu, spuse, aproape plîngînd, că va trimite la capătul insulei după trei oameni, care stăteau mult sub apă.

Vineri de dimineaţa, din zori, regele nostru veni cu cei trei oameni şi-i trimise îndată în apă cu părul despletit, pentru ca astfel să găsească spărtura*. Aceştia stătură un ceas bun sub apă dar n-o găsiră. Regele, cînd văzu că nu poate afla leacul, spuse tînguindu-se: cine va mai merge acum în Spania la stăpînul meu să-i dea ştire despre mine? Îi răspunserăm că va merge corabia *Victoria*, [care va porni imediat] spre a nu pierde vînturile de la răsărit, care începeau să sufle[184], iar cealaltă, pînă ce se dregea, va aştepta vînturile de la apus şi va porni către Darien, care se află în cealaltă parte a mării, pe pămîntul Diucatan[185].

Regele ne spuse că avea 225 [oameni] pentru călăfătuit care vor face totul, iar pe ai noştri care vor rămîne aici îi va ţine ca pe feciorii săi şi nu se vor trudi [cu nimic], ci numai doi să poruncească acelor călăfătuitori ce trebuiau să facă. Rostea aceste cuvinte cu atîta suflet, încît ne podidiră pe toţi lacrimile. Noi, cei de pe corabia *Victoria*[186], temîndu-ne să nu se despice corabia fiind prea încărcată, o uşurarăm de şaizeci chintale de cuişoare, pe care le duserăm în magazia unde erau şi celelalte. Cîţiva de pe corabia noastră voiră să rămînă aici, de teamă că corabia nu va putea să ţină pînă în Spania, dar şi mai mult de frică să nu moară de foame[187].

Sîmbătă 21 decembrie, în ziua sfîntului Toma, regele nostru veni la corăbii şi ne dădu în seamă pe cele două călăuze[188] pe care le plătisem spre a ne arăta drumul în

* Intrau în apă cu părul lung despletit pentru ca acesta, atras de curentul apei care intra în corabie, să le indice locul spărturii (N.T.).

Despărțirea celor două corăbii

afara acestor insule; și ne spuse că era vreme bună de plecat. Dar așteptînd ca ai noștri să scrie scrisorile pentru Spania, nu pornirăm decît la amiază. Cînd sosi ceasul, corăbiile își luară rămas bun una de la cealaltă prin pușcături de bombarde, și ni se păreau acestea tînguiri pentru cea din urmă plecare.

Ai noștri ne întovărășiră puțin cu barca lor și apoi, cu multe lacrimi și îmbrățișări, ne despărțirăm. Guvernatorul regelui veni cu noi pînă la insula Mare. De abia ajunserăm [aici] că se și iviră patru *prao* încărcate cu lemne și în mai puțin de un ceas încărcarăm corabia și îndată o luarăm pe calea de sud-est. Acolo rămase Giovan Carvajo cu cincizeci și trei de oameni dintre ai noștri[189]; noi eram 47 și 13 indieni.

Această insulă Tadore are vlădică*, iar atunci era înscăunat unul care avea patruzeci de neveste și foarte mulți copii.

În toate aceste insule Maluco se găsesc: cuișoare, ghimber, sagu (acea pîine a lor din lemn) orez, capre, gîște, găini, nuci de cocos, smochine, migdale mai mari ca ale noastre, rodii dulci și acre, portocale, lămîi, cartofi, miere de albine mici ca furnicile, care fac mierea în arbori, trestii de zahăr, ulei de cocos, de susan, pepeni verzi, pepeni galbeni, dovleci, o poamă răcoroasă mare cît pepenele verde numită *comulicai*[190] și o alta ca piersica, numită *guane*[191] și alte lucruri de mîncare. Și se găsesc aici papagali de multe feluri; iar, printre alții, unii albi numiți *cathara*, și unii roșii cu totul, numiți *nori*. Unul dintre aceștia roșii prețuiește un bahar de cuișoare, pentru că vorbesc mai deslușit decît ceilalți. Sînt cam cincizeci de ani de cînd acești mauri locuiesc în Maluco; mai înainte locuiau aici păgînii și nu prețuiau

* Prin termenul de *episcopo*, Pigafetta denumește pe șeful *ulemalilor* (preoții musulmani) (N.T.).

cuişoarele. Mai sînt şi acum cîţiva; dar locuiesc în munţi, unde cresc cuişoarele.

Insula Tadore se află la 26 minute latitudine către Polul Arctic; şi la 161° longitudine de la linia de împărţire[192], şi la o depărtare de prima insulă a arhipelagului, numită Zanial, de nouă grade şi jumătate, spre sud vest cart la sud[193]. Tarenate se află la 2/3° lat. către Arctic.* Mutir se află chiar sub linia echinocţială. Machian se află către Polul Antarctic la o pătrime de grad şi Bachian tot către Antarctic, la un grad. Tarenate, Tadore, Mutir şi Machian sînt patru munţi înalţi şi ascuţiţi, unde cresc cuişoarele. De pe aceste patru insule, nu se vede Bachian[194]; dar ea e mai mare decît toate aceste patru insule şi muntele său cu cuişoare nu e atît de ascuţit ca ceilalţi, însă e mai mare.

CUVINTE ALE ACESTOR POPOARE MAURE

dumnezeul lor, *Alla*
creştin, *naceram*
păgîn, *caphre*
moscheiele lor, *mischit*
preoţii lor, *maulana catip mudir*
oamenii înţelepţi, *horan pandita*
turc, *riunno*
maurul musulman *Isilam*
gură, *mulut*
buze, *bebere*
dinţi, *gigi*
gingii, *issi*
oamenii lor cucernici, *mossai*
ceremoniile lor, *zambahe tan de alà meschit*
tată, *bapa*
mamă, *mama ambui*
fiu, *anach*
frate, *sandala*
fratele acestuia, *capatin muiadi*
văr, *sandala sopopu*
bunic, *niny*
socru, *minthua*
ginere, *minanthu*
bărbat, *horan*
femeie, *poranpoan*
păr, *lambut*
cap, *capala*
frunte, *dai*

* Adică 0° 40′ latitudine nordică. Toate aceste cifre şi cele ce urmează sînt foarte aproximative (N.T.).

ochi, *matta*
gene, *quilai*
pleoape, *cenine*
nas, *idon*
pulpă, *tilorchaci*
glezna piciorului, *buculali*
călcîi, *tumi*
laba piciorului, *batis*
tălpile piciorului, *emparchaqui*
unghie, *cuchu*
braţ, *langhan*
limbă, *lada*
cerul gurii, *langhi*
bărbie, *aghai*
barbă, *ianghut*
musteţe, *missai*
falcă, *pipi*
urechi, *talingha*
gură, *laher*
gît, *tundun*
umeri, *balachan*
piept, *dada*
inimă, *atti*
ţîţă, *sussu*
stomac, *parut*
trup, *tundunbutu*
mădular, *botto*
sexul femeilor, *bucchii*
a se culca cu ele, *amput*
bucile şezutului, *buri*
coapse, *taha*
gambă, *mina*
fluierul piciorului, *tula*
rădăcinile ca guliile, *ubi*
„chiachiare"*, *mandicai sicui*
pepenele verde, *labu*
vacă, *lambu*
porc, *babi*
cot, *sichu*
mînă, *tanghan*
degetul mare al mîinii, *idun langhan*
al doilea, *tungu*
al treilea, *geri*
al patrulea, *mani*
al cincilea, *calinchin*
orez, *bugax*
nuca de cocos în Maluco şi Borneo, *biazzao*
în Luzon, *mor*
în Iava cea Mare, *calambil*
smochină, *pizam*
trestiile dulci, *tubus*
cartofi, *gumbili*
pepene, *antimon*
foc, *appi*
fum, *asap*
cenuşă, *abu*
copt (mîncare), *azap*
foarte copt, *lambech*
apă, *tubi*
aur, *amax*
argint, *pirac*
piatră scumpă, *premata*
mărgăritar, *mutiara*
argintul-viu, *raza*
metal, *tumbaga*
fier, *baci*
bivol, *carban*
oaie, *biri*
capră, *cambin*
cocoş, *sanbunghan*
găină, *aiambatina*
clapon, *gubili*
ou, *talor*

* Un fruct pe care Pigafetta îl descrie mai jos (N.T.).

gîscan, *itich*
gîscă, *ansa*
pasăre, *bolon*
elefant, *gagia*
cal, *cuda*
leu, *huriman*
cerb, *roza*
cîine, *cuin*
albine, *haermadu*
miere, *gulla*
ceară, *lelin*
opaiţ, *dian*
feştila lui, *sumbudian*
foarfece, *guntin*
oglindă, *chiela nim*
pieptene, *sissir*
mărgele, *manich*
clopoţel, *giringirin*
inel, *sinsin*
cuişoare, *ghianche*
scorţişoară, *caiumanis*
piper, *lada*
piperul lung, *sabi*
plumb, *tima*
gongurile lor, *agun*
chinovar, *galvga sadalinghan*
argint, *soliman danas*
postavul de mătase, *cain sutra*
postavul roşu, *cain mira*
postavul negru, *cain ytan*
postavul alb, *cain pute*
postavul verde, *cain igao*
postavul galben, *cain cunin*
tichie, *cophia*
cuţit, *pixao*
cum se numeşte asta?, *apnenamaito*
uleiul de cocos, *mignach*
uleiul de susan, *lana lingha*
sare, *garan sira*
mosc şi la animalul lui, *castori*
lemnul pe care-l mănîncă castorii, *comarn*
lipitoare, *linta*
animalul şi substanţa care o produce (un fel de mosc), *mozan*
revent, *calama*
diavol, *saytan*
lume, *bumi*
grîu, *gandun*
a dormi, *tidor*
nucşoară, *buapala gosoga*
firul de aramă, *canot*
farfurie, *pinghan*
tingire, *prin*
strachină, *manchu*
blidul de lemn, *dulane*
albie, *calunpan*
măsurile lor, *socat*
pămînt, *buchit*
continent, *buchit tana*
munte, *gonun*
piatră, *batu*
insulă, *polan*
un cap de pămînt, *taniun buchit*
rîu, *songhai*
cămăşi, *bain*
casele lor, *pati alam*
an, *taun*
lună, *bullan*
zi, *alli*
noapte, *mallan*
vremea chindiei, *malamari*
amiază, *tamhahari*
dimineaţă, *patan patan*
soare, *matahari*
lună, *bulan*
semilună, *tanam patbulan*
stele, *bintan*

cer, *languin*
tron, *gunthur*
rogojini, *tical*
pernă, *bantal*
durere, *bachet*
sănătate, *baii*
părul aspru, *cupia*
evantai, *chipas*
veşmintele lor, *chebun*
un elev, al lor, *lascar*
rob, *alipin*
da, *ca*
nu, *tida*
a pricepe, *thao*
a nu pricepe, *tida thaho*
nu te uita la mine, *tida liat*
priveşte-mă, *liat*
a fi acelaşi lucru, întocmai, *siama siama*
a omorî, *mati*
tîrfă, *sondal*
a mînca, *macan*
lingură, *sandoch*
mare, *bassal*
lung, *pangian*
mic, *chechil*
scurt, *pandach*
a avea, *ada*
a nu avea, *tiha hada*
domnule ascultă, *tuan diam*
de unde vine jonca? *diamana a jun*
acul de cusut, *talun*
neguţător, *sandagar*
oraşe, *naghiri*
castel, *cuta*
casă, *rinna*
a şedea, *duodo*
stai jos, omule de treabă, *duodo, orancaia*
stai jos, om bun, *duodo, horambai et anan*
domn, *tuan*
copil, *cana cana*
rege, *raja*
regină, *putli*
lemn, *caiu*
a duce lipsă, *caraiar*
a lua sînge, *buandala*
vena braţului de unde se ia sînge *vrat paratanghan*
sîngele care curge din braţ, *dara carnal*
sîngele bun, *dara*
cînd strănută, zic: *ebarasai*
peşte, *ycam*
caracatiţă, *calabutan*
carne, *dagni*
corn, *cepot*
puţin, *serich*
jumătate, *sathana sapanghal*
frig, *dinghin*
cald, *panas*
a coase, *banan*
aţa de cusut, *pintal banan*
tichia din cap, *dastar capala*
gras, *gamuch*
slab, *golos*
pălărie, *tundun capala*
cîţi, *barapa*
o dată, *satu chali*
un cot, *dapa*
a vorbi, *catha*
aici, *sivi*
acolo, *sana datan*
bună ziua, *salamalichum*
ca răspuns la bună ziua, *alichum salam*

domnilor, să vă fie de bine, *mali horancaia macan*
am mîncat, *suda macan*
omule, scoală-te de-acolo, *pandan chita oran*
a dori, *banum chan*
bună seara, *sabalchaer*
ca răspuns la bună seara, *chaer sardat*
a bate, *minta*
a bate pe unul, *bripocol*
gabierul mare, *sinbulaia*
parîma ancorei, *danda*
ancoră, *san*
barcă, *san pan*
departe, *jan*
adevăr, *benar*
minciună, *dusta*
a fura, *manchiuri*
rîie, *codis*
ia, *na*
dă-mi, *ambil*
cătuşele de fier, *balanghu*
oh, cum pute!, *bossochini*
bărbatul tînăr, *horan muda*
cel bătrîn, *tua*
scriitor, *xiritoles*
hîrtie, *cartas*
a scrie, *mangurat*
pană, *calam*
cerneală, *danat*
călimară, *padantan*
literă, *surat*
Nu am, *guala*
vino încoace, *camarj*
ce vreţi? *appa man*?
ce porunciţi? *appa ito*?
portul mării, *labuan*
galeră, *gurap*
corabie, *capal*
provă, *allon*
pupă, *biritan*
a naviga, *belaiar*
catarg, *tian*
vîslă, *daiun*
bombardă, *badil*
vînt, *anghin*
mare, *lant*
omule, vino încoace, *horan itu datan*
junghierele lor, *calix golog*
mînerul lor, *daganan*
sabie, *padan gole*
sarbacană, *sumpitan*
săgeţile ei, *damach*
iarba otrăvită, *ypu*
tolba cu săgeţi, *bolo*
arc, *bossor*
săgeţile lui, *anacpaan*
pisici, *conchin puchia*
şoarece, *tucus*
iepure, *buaia*
viermii care rod corăbiile, *capan lotos*
undiţa de pescuit, *matacanir*
de dimineaţă, *hezoch*
mîine, *luza*
ieri, *calamari*
ciocan, *palmo colbasi*
cui, *pacu*
piuliţă, *lozon*
maiul de pisat, *atan*
a dănţui, *manari*
a plăti, *baiar*
antenă, *laiar*
sarturi, *tamira*
velă, *leier*
momeala ei, *unpan*
aţa undiţei, *tunda*
a spăla, *mandi*
nu-ţi fie frică, *tangan tacut*
obosită, *lala*

o sărutare dulce, *sadap manis*
prieten, *sandora*
duşman, *sanbat*
e sigur, *zonghu*
a neguţa, *biniaga*
nu am, *anis*
a fi prieten, *pugna*
două lucruri, *malupho*
da, *one*
albicios, *zoroan pagnoro*
a se desfăta, *mamain*
a fi posomorît, *amala*
nebun, *gila*
tîlmaci, *girobaza*
cîte limbi ştii? *barapa bahasa tan?*
multe, *bagna*
limba din Malacca, *chiaramalaiu*
unde stă acela? *dimana horan?*
steag, *tonghol*
acum, *sacaran*
destul, *suda*
a chema, *panghil*
a fi burlac, *ugan*
a fi însurat, *suda babini*
totuna, *saunia*
ploaie, *ugian*
beat, *moboch*
piele, *eulit*
năpîrcă, *ullat*
a lupta, *guzar*
dulce, *manis*
amar, *azon*
ce mai faci? *appa giadi?*
bine, *bay*
rău, *sachet*
dă-mi aia, *biriacan*
acest om e un laş, *giadi hiat horan itu*
vînturile de miazănoapte, *iraga*
de miazăzi, *salatan*
de răsărit, *timor*
de apus, *baratapat*
de nord-est, *utara*
de sud-est, *berdaia*
de nord-vest, *barolaut*
de sud-est, *tunghara*

NUMERE

Unu, *satus*
Doi, *dua*
Trei, *tiga*
Patru, *ampat*
Cinci, *lima*
Şase, *anam*
Şapte, *tugu*
Opt, *duolappan*
Nouă, *sambilan*
Zece, *sapolo*
Douăzeci, *duapolo*
Treizeci, *tigapolo*
Patruzeci, *ampatpolo*
Cincizeci, *limapolo*
Şaizeci, *anampolo*
Şaptezeci, *tugupolo*
Optzeci, *dualapanpolo*
Nouăzeci, *sambilampolo*
O sută, *saratus*
Două sute, *duaratus*
Trei sute, *tigaratus*
Patru sute, *anamparatus*
Cinci sute, *limaratus*
Şase sute, *anambratus*
Şapte sute, *tuguratus*
Opt sute, *dualapanratus*
Nouă sute, *sambilanratus*
O mie, *salibu*

Două mii, *dualibu*
Trei mii, *tigalibu*
Patru mii, *ampatlibu*
Cinci mii, *limalibu*
Şase mii, *anamlibu*
Şapte mii, *tugulibu*
Opt mii, *dualapanlibu*
Nouă mii, *sanbilanlibu*
Zece mii, *salacza*
Douăzeci de mii, *dualacza*
Treizeci de mii, *tigalacza*
Patruzeci de mii, *ampatlacza*
Cincizeci de mii, *limalacza*
Şaizeci de mii, *anamlacza*
Şaptezeci de mii, *tugulacza*
Optzeci de mii, *dualapanlacza*
Nouăzeci de mii, *sambilanlacza*
O sută de mii, *sacati*
Două sute de mii, *duacati*
Trei sute de mii, *tigacati*
Patru sute de mii, *ampatcati*
Cinci sute de mii, *limacati*
Şase sute de mii, *anamcati*
Şapte sute de mii, *tugucati*
Opt sute de mii, *dualapancati*
Nouă sute de mii, *sambilancati*
De zece ori o sută de mii, *sainta*
Sutele, miile, zecile de mii, sutele de mii şi de zece ori sutele de mii adaugă numărul-*satus* şi *dua* etc.

Urmîndu-ne calea, trecurăm printre aceste insule: Caioan, Laigoma, Sico, Giogi, Caphi[195] (pe această insulă Caphi trăiesc oameni mici, ca piticii, numiţi Pigmei[196] şi supuşi regelui nostru din Tadore); Laboan, Toliman, Titameti, Bachian, pomenite mai sus, Latalata, Tabobi, Maga şi Batutiga. Ieşind în afară, la apus de Batutiga, merserăm între apus şi sud-vest şi descoperirăm la miazăzi cîteva insuliţe, din care pricină călăuzele din Maluco ne spuseră să schimbăm drumul, pentru că ne înfundam între multe insule şi furduri de mare puţin adînci. Schimbarăm ruta către sud-est, şi ieşirăm în faţa unei insule care se află la două grade latitudine către Polul Antarctic şi la 55 leghe depărtare de Maluco, şi se numeşte Sulach[197]. *Despre insulele Sula*

Oamenii de pe această insulă sînt păgîni şi nu au rege; mănîncă carne de om; umblă goi, atît bărbaţii cît şi femeile, şi poartă numai o bucată de coajă lată de două degete în jurul părţilor ruşinoase. Sînt multe insule pe aici [locuite de oameni] care mănîncă carne de om. Numele cîtorva

sînt acestea: Silan, Noselao, Liga, Atulabaon, Leitimor, Tenetum, Gondia, Pailarurun, Manadan și Benaia[198]. Apoi navigarăm de-a lungul coastei a două insule, numite Lamatola[199] și Tenetuno, la aproape 10 leghe de Sulach.

Pe același drum, aflarăm o insulă foarte mare, pe care se găsește orez, porci, capre, găini, nuci de cocos, trestii dulci, sagu, o mîncare a lor de smochine, pe care o numesc *chanali*, *chiacare*, și pe acestea le numesc *nangha*. „Chiachiarele" se aseamănă cu pepenii verzi, pe afară noduroase, iar înăuntru cu niște fructe roșii mici cît zarzărele; nu au sîmbure, în schimb, un miez ca o fasole, dar mai mare și la mîncat e fraged ca o castană. Mai e și un fruct ca o gogoașă de pin, în afară galben și înăuntru alb, și cînd e tăiat, ca o pară, dar mai fraged și mult mai bun, numit *comilicai*.

Oamenii de pe această insulă umblă goi ca cei din Sulach; sînt păgîni și nu au rege. Această insulă se află la trei grade și jumătate latitudine către Polul Antarctic și la o depărtare de 75 de leghe de Maluco și se numește Buru[200]. La zece leghe către răsărit de această insulă se află una mare, care se învecinește cu Iailolo și care e locuită de mauri și de păgîni; maurii sălășluiesc pe lîngă mare, iar păgînii în cuprinsul pămîntului; iar aceștia mănîncă carne de om. Cresc pe această [insulă] lucrurile pomenite, și se numește Ambon[201]. Între Buru și Ambon se găsesc trei insule, înconjurate de funduri de mare puțin adînci numite Vudia Cailaruri și Benaia[202]. La aproape patru leghe de Buru către miazăzi, se află o insulă mică, și se numește Ambelau.

La depărtare de aproape 35 de leghe de această insulă Buru, cart de miazăzi spre sud-vest, se află Bandan-Bandan și douăsprezece insule. Pe șase din acestea crește nucșoara cu găoacea ei (macis) și numele lor sînt acestea: Zoroboa, mai mare decît toate celelalte, Chelicel, Samianapi, Pulac,

Pulurun și Rosoghin. Celelalte șase sînt acestea: Unuveru, Palan Baracan, Lailaca, Manucan, Man și Ment[203]. Pe acestea nu se găsesc nucșoare; ci numai sagu, orez, nuci de cocos, smochine și alte fructe, și cresc aproape unele de altele. Noroadele de pe aceste insule sînt maure și nu au rege. Bendan se află la 6° latitudine către Polul Antarctic[204] și la 163° și jumătate, de la linia de împărțire, așa încît, căzînd cam în afara drumului nostru, n-am fost acolo.

Plecînd din această insulă Buru, cu drumul sud-vest cart la vest* aproape la opt grade latitudine, ajunserăm la trei insule: Zolot, Nocemamor și Galian[205] și navigînd printre acestea, năvăli asupra noastră o furtună mare, pentru care făgăduirăm sub jurămînt un pelerinaj la Maica Domnului de la Guida, și cu vijelia din pupă**, dădurăm peste o insulă înaltă; și înainte de a ajunge acolo ne ostenirăm mult cu vîrtejurile care coborau din munții ei și cu marii curenți de apă.

Oamenii de pe această insulă sînt sălbatici și cruzi; mănîncă carne de om și nu au rege; umblă goi cu acea scoarță ca și ceilalți; decît numai cînd merg la bătălie, îmbracă niște bucăți de piele de bivol, în față și în spate, și pe șolduri, împodobite cu coarne și dinți de porci și cu cozi de piei de capră, atîrnate în față și în spate; poartă părul ridicat în sus, cu niște piepteni lungi de trestie care trec dintr-o parte într-alta și îl țin în sus. Au bărbile înfășurate în frunze și vîrîte în țevi de trestie, lucru caraghios la vedere, și sînt cei mai urîți din această Indie.

Arcurile și săgețile lor sînt de trestie; și au niște saci făcuți din frunze de arbore, în care femeile lor le duc mîncarea și băutura. Cînd ne văzură, ne ieșiră în întîmpinare

* Adică în direcția S. V. cart la V. (N.T.).
** Ceea ce înseamnă că fugeau din fața furtunii cu vîntul din spate (N.T.).

cu arcuri; dar arătîndu-le nişte daruri, îndată ni-i făcurăm prieteni.

Aici zăbovirăm 15 zile spre a ne drege laturile corăbiei. Pe această insulă se găsesc găini, capre, nuci de cocos, ceară (pentru o livră de fier vechi ne-au dat cincisprezece de ceară) şi piper lung şi rotund. Piperul lung e ca acei mîţişori pe care-i fac nucile în timpul iernii.* Arborele lui e ca iedera şi se agaţă de copaci, ca şi ea; dar frunzele lui sînt ca cele ale dudului şi îl numesc *luli*. Piperul rotund creşte ca şi acesta, dar în spice, ca porumbul de India, şi se dezghioacă; şi-i dau nume *lada*. Prin aceste părţi sînt pline cîmpiile de acest piper, crescut în chip de arbori.

Luarăm de aici un om ca să ne arate drumul la vreo insulă cu merinde. Această insulă se află la 8 grade şi jumătate latitudine către Polul Antarctic, şi la 169 şi două treimi longitudine de la linia de împărţire; şi se cheamă *Malua*[206].

Poveştile bătrînilor cîrmaci malaiezi

Călăuza noastră cea veche din Maluco ne spuse că în apropiere era o insulă numită Arucheto[207], unde bărbaţii şi femeile nu sînt mai mari de-un cot şi au urechile cît ei de lungi; din una-şi fac pat şi cu cealaltă se învelesc[208]. Umblă raşi şi cu totul goi; aleargă mult, au vocea subţire; locuiesc în peşteri sub pămînt şi se hrănesc cu peşte şi cu ceva ce creşte între trunchi şi coajă, alb şi rotund ca nişte confetti, numit *ambulon*; dar din pricina marilor curenţi de apă şi a multor funduri de mare puţin adînci, nu merserăm într-acolo.

Sîmbătă, 25 ianuarie 1522, purceserăm din insula Malua şi duminecă 26, ajunserăm la o mare insulă, la o depărtare de cinci leghe, între sud şi sud-vest[209]. Eu singur mersei

* Termenul „gatelle" e interpretat de A. da Mosto ca inflorescenţe în formă de coadă de pisică, iar C. Manfroni crede că e vorba de viermii care se găsesc iarna în nuci şi se numesc în unele regiuni *gatte* (N.T.).

pe pămînt să vorbesc cu mai-marele unui oraş, numit Amaban, ca să ne dea merinde; îmi răspunse că ne va da bivoli, porci şi capre, dar nu puturăm face tîrgul pentru că cerea multe lucruri pentru un bivol. Noi, avînd prea puţine şi foamea dîndu-ne ghes, puserăm mîna şi luarăm pe corabie pe o căpetenie a unui alt oraş, numit Balibo, cu un fecior al său, şi de teamă să nu-l omorîm, îndată ne dădu şase bivoli, cinci capre şi doi porci, şi spre a împlini numărul de zece porci şi zece capre, ne dădu un bivol, pentru că aşa hotărîsem preţul de răscumpărare. Apoi le dădurăm drumul pe uscat prea mulţumiţi, dăruindu-i cu pînză, haine indiene de mătase şi de bumbac, securi, inele indiene, foarfece, oglinzi şi cuţite.

Acel dregător la care mersei să vorbesc era slujit numai de femei. Toate umblă goale, ca şi celelalte; şi poartă în urechi scule mici de aur, prinse cu panglici de mătase, iar pe braţe au multe brăţări de aur şi de alamă, pînă la cot. Bărbaţii umblă ca femeile, numai că au atîrnate de gît nişte lucruri de aur, rotunde ca un taler, iar în păr piepteni de trestie împodobiţi cu scule de aur; iar cîţiva dintre aceştia poartă în urechi, în loc de cercei de aur, salbe de dovleci uscaţi.

Pe această insulă se găseşte santalul alb,[210] [numai aici], şi nu în altă parte; ghimber, bivoli, porci, capre, găini, orez, smochine, trestii de zahăr, portocale, lămîi, ceară, migdale, fasole şi alte lucruri, şi papagali de felurite culori. De cealaltă parte a insulei erau locuinţele a patru fraţi, regii acestei insule. Unde ne aflam noi erau oraşe şi cîteva căpetenii ale lor. Numele celor patru locuinţe ale regilor sînt acestea: Oibich, Lichsana, Suai şi Cabanaza. Oibich e cea mai mare; în Cabanaza, cum ni s-a spus, se află mult aur într-un munte; şi toate lucrurile lor le cumpără cu bucăţele de aur. Tot santalul şi ceara pe care le neguţează cei din Iava şi Malacca, le neguţează în aceste părţi. Aici întîlnirăm o joncă din Luzon, venită spre a neguţa santal.

Aceste noroade sînt păgîne şi cînd se duc să taie santalul, aşa cum ne povestiră, li se arată diavolul sub felurite chipuri şi le spune că dacă au nevoie de ceva, să ceară; din pricina acestei vedenii bolesc cîteva zile[211].

Santalul se taie la o anumită vreme de creştere a lunii, pentru că altfel n-ar fi bun. Mărfurile cele mai preţuite aici pentru a fi schimbate pe santal sînt olofirul, pînza, securile, fierul şi cuiele. Această insulă e locuită în întregime şi foarte lungă, de la răsărit la apus, şi nu prea lată, de la miazăzi la miazănoapte. Se află la zece grade latitudine către Polul Antarctic şi la 174 grade şi jumătate longitudine de la linia de împărţire, şi se numeşte Timor. În toate insulele pe care le-am întîlnit în acest arhipelag, domneşte boala sfîntului Iov şi aici mai mult ca oriunde şi o numesc *for franchi*, adică boală portugheză[212].

Cale de o zi de aici, între apus şi nord-vest, ni se spuse că se află o insulă, pe care creşte multă scorţişoară şi care se cheamă Ende[213]. Poporul său e păgîn şi nu are rege; şi că pe acelaşi drum sînt multe insule una după alta, pînă la Iava cea Mare şi la capul Malacca, ale căror nume sînt acestea: Ende, Tanabutun, Crenochile, Bimacore, Aranaran, Main, Zumbava, Lamboch, Chorum[214] şi Iava cea Mare[215] (Aceste popoare nu o numesc Iava ci Iaoa). Cele mai mari oraşe din Iava sînt acestea: Magepahor (regele său, cînd trăia, era mai mare peste toate aceste insule şi se numea rajah Pathuinus); Sunda (pe aceasta creşte mult piper); Daha, Dama, Gaghiamada, Minutarangan, Cipara, Sidaiu, Tuban, Cressi, Cirubaia şi Balli[216]. Şi că Iava cea Mică e insula Madura[217] şi se află în apropiere de o jumătate de leghe de Iava cea Mare.

Despre Iava

Ne mai povesti că atunci cînd moare vreuna dintre căpeteniile de pe Iava cea Mare, i se arde trupul: nevasta cea mai de seamă se împodobeşte cu ghirlande de flori şi e purtată de trei sau patru oameni pe un scaun prin tot oraşul,

şi rîzînd şi alinîndu-şi rudele care plîng, grăieşte: „nu bociţi, pentru că astă seară mă duc să şed la masă cu scumpul meu bărbat şi să mă culc cu el în noaptea asta". Apoi e dusă la rugul pe care arde bărbatul său, iar ea, întorcîndu-se către rudele sale şi mîngîindu-le încă o dată, se aruncă în focul unde arde bărbatul său. Şi dacă n-ar face aşa, n-ar fi socotită drept femeie de treabă, nici drept o adevărată nevastă a bărbatului mort.

Călăuza noastră mai veche ne spuse că pe o insulă numită Ocoloro, sub Iava cea Mare, nu se află decît femei: şi că ele rămîn grele din vînt, şi cînd nasc, dacă pruncul e de parte bărbătească, îl omoară; dacă e de parte femeiască, îl cresc, iar dacă se duc bărbaţi pe acea insulă a lor, îi omoară dacă pot.

Veşti despre ţinuturi mai depărtate

Ne mai spuse că mai jos de Iava cea Mare, către miazănoapte în golful Chinei, pe care cei vechi o numesc Signus Magnus se află un copac uriaş în care-şi au cuibul păsări numite *garuda*, atît de mari încît duc un bivol şi un elefant pînă la locul unde e copacul [loc] numit *puzathaer*, iar copacul *campanganghi*, fructul său *buapangaghi*, care e mai mare decît un pepene[218].

Maurii din Burne, pe care-i aveam pe corăbii, ne spuseră că ei văzuseră o astfel de pasăre, deoarece regele lor avea două, pe care i le trimisese regele din Sinam. Nici o joncă sau vreo altă barcă nu se apropia mai mult de trei sau patru leghe de locul arborelui din cauza marilor vîltori pe care marea le face în jurul acestuia. Prima oară cînd se află despre acest copac, fu cînd o joncă împinsă de vîrtejul vînturilor, se sfărîmă toată; toţi oamenii se înecară în afară de un copil mititel, care, fiind agăţat de o scîndură, ca prin minune fu împins în apropierea acestui copac, şi urcîndu-se pe copac şi nebăgînd de seamă, se aşeză sub aripa uneia din acele păsări. În ziua următoare, pasărea mergînd

pe pămînt şi luînd un bivol, copilul ieşi de sub aripă; de la el se află aceasta; şi atunci ştiură acele popoare megieşe că fructele pe care le găseau pe mare erau ale acestui copac.

Capul Malacca se află la un grad şi jumătate către Antarctic[219]. La răsărit de acest cap, de-a lungul coastei, se află multe sate şi oraşe. Numele cîtorva sînt acestea: Cingapola, care se află [chiar] în cap, Pahan, Calantan, Patani, Bradlun, Benam, Lagon, Cheregigaran, Tumbon, Prhan, Cui, Brabri, Bangha, India (acesta e oraşul unde sălăşluieşte regele Siamului, care se numeşte Siri Zacabedera), Iandibun, Lanu şi Langhon Pifa. Aceste oraşe sînt clădite ca ale noastre şi supuse regelui Siamului[220].

Despre Siam şi Cambogia

În acest regat al Siamului, pe malurile rîurilor, ni s-a spus că trăiesc păsări mari, care nu mănîncă din nici un animal mort adus acolo, dacă mai întîi nu vine o altă pasăre să-i mănînce inima; iar apoi ele îl mănîncă.

După Siam, se află Camogia; regele său e numit Saret Zacabedera; şi Chiempo, cu regele său rajah Brahaun Maitri[221].

În aceste părţi creşte reventul şi se culege în acest chip: se adună 20 sau 25 de oameni laolaltă şi merg în pădure; cînd se lasă noaptea se urcă-n copaci, ca să adulmece mireasma reventului; dar şi de teama leilor, elefanţilor şi altor fiare şi dinspre acea parte unde se află reventul vîntul le aduce mireasma; apoi, luminîndu-se de ziuă, se duc într-acolo, de unde le venise vîntul, şi-l caută pînă ce-l găsesc. Reventul e un copac gros, putrezit; şi dacă n-ar fi aşa putrezit n-ar da mireasmă. Cea mai bună [parte] din acest copac e rădăcina; totuşi şi lemnul e revent, pe care îl numesc *calama*[222].

Despre China

După aceea se află Cochi;[223] regele său se numeşte rajah Scribumni Pala. După aceasta, se găseşte marea Chină. Regele său e cel mai mare din lumea întreagă şi se numeşte Santoha rajah[224], care are sub el şaptezeci de regi încoronaţi,

cîţiva dintre care au zece sau cincisprezece regi sub ei. Portul său e numit Guantan[225].

Printre alte mult numeroasele cetăţi sînt două mai de frunte, numite Namchin şi Combatu[226], în care sălăşluieşte acest rege. Are patru căpetenii pe lîngă palatul său, una către apus, una la răsărit, una la miazăzi şi alta la miazănoapte. Fiecare dintre aceştia primesc în audienţă numai pe cei care vin dinspre partea lui. Toţi regii şi stăpînitorii din India cea Mare şi de sus se supun acestui rege, şi ca semn că sînt vasalii lui, fiecare are în mijlocul oraşului lor un animal săpat în marmură, mai voinic decît leul, care se numeşte *chinga*. Acest chinga e pecetea acelui rege al Chinei şi toţi cei care merg în China trebuie să aibă acest animal săpat în ceară, într-un dinte de elefant, pentru că altfel n-ar putea să intre în port.

Cînd vreunul din seniorii regatului nu se supune regelui, acesta îl jupoaie de piele şi pielea i-o usucă la soare cu sare şi apoi o umplu cu paie sau cu altceva; şi-l pun să stea cu capul în jos şi cu mîinile adunate pe creştet, într-un loc mai înalt al pieţei, ca astfel să se vadă cum acela face *zonghu*, adică temenea [regelui].

Acest rege nu se arată nimănui; şi cînd el vrea să-i vadă pe ai săi, încalecă prin palat un păun împodobit cu mare măiestrie şi întovărăşit de şase femei dintre cele mai de seamă ale sale, îmbrăcate ca el, pînă ce intră în [chipul unui] şarpe numit *nagha*, minunat cum altul nu se poate vedea, care se află deasupra curţii celei mari a palatului. Regele şi femeile intră imediat pentru ca el să nu fie cunoscut printre femei; îi vede pe ai săi printr-un geam mare care se află în pieptul şarpelui. El şi femeile pot fi văzuţi, dar nu se poate deosebi care e regele. Acesta se însoară cu surorile lui pentru ca sîngele regesc să nu se amestece cu altul.

În jurul palatului său sînt şapte cercuri de zid şi între fiecare din aceste cercuri stau zece mii de oameni, care fac

de strajă la palat pînă ce sună un clopot; apoi vin alţi zece mii în fiecare cerc, şi astfel se schimbă în fiece zi şi-n fiece noapte[227].

Fiecare cerc de zid are o poartă: la prima stă un om cu un cîrlig în mînă, numit *satu horan* cu *satu bagan*; la a doua, un cîine, numit *satu hain*; la a treia, un om cu o măciucă de fier, numit *satu horan*, cu *pocum becin*; la a patra, un om cu un arc în mînă, numit *satu horan* cu *anac panan*; la a cincea, un om cu o suliţă, numit *satu horan* cu *tumach*; la a şasea, un leu* numit *satu houman*; la a şaptea, doi elefanţi albi, numiţi *gagia pute*[228].

În acest palat sînt 79 de săli, unde nu stau decît femei care slujesc pe rege; şi acolo ard mereu făclii aprinse; îţi trebuie o zi ca să cercetezi acest palat. În vîrful lui, sînt patru săli, unde merg cîteodată căpeteniile să vorbească cu regele. Una are pereţii îmbrăcaţi în bronz, şi jos şi sus; una în întregime în argint; una întreagă în aur şi alta în mărgăritare şi pietre scumpe. Cînd vasalii săi îi aduc aur sau alte lucruri scumpe, ca tribut el le zvîrle pe jos în aceste odăi, grăind: fie aceasta spre cinstea şi întru mărirea lui Santhoa rajah al vostru. Toate aceste lucruri şi încă multe altele despre acest rege ni le povesti un maur; şi [zicea] că el le-ar fi văzut.

Oamenii din China sînt albi şi [umblă] îmbrăcaţi; ei mănîncă la mese ca noi şi au cruci, dar nu se ştie pentru ce le ţin.

În această Chină se face moscul; animalul lui e o pisică, asemenea celei sălbatice şi nu mănîncă altceva decît un lemn dulce, subţire ca degetul, numit *chamaru*. Cînd vor să facă mosc, pun o lipitoare pe pisică şi i-o lasă pînă ce se umple bine de sînge; apoi o storc într-un blid şi pun sîngele la soare vreme de patru sau cinci ceasuri; apoi îl stropesc cu

* De fapt tigru (N.T.).

urină şi-l mai ţin încă pe atît la soare; şi aşa se face mosc desăvîrşit. Oricine are un animal de acesta trebuie să plătească bir regelui. Acele bucăţi, ce trec [la noi] drept grăunţe de mosc, sînt din carne de miel frămîntată [în sînge]; adevăratul mosc e însă numai sîngele, şi dacă totuşi se strînge în bucăţi, se desface. La mosc şi la pisică le spun *castori*, şi la lipitoare, *lintra*.

Urmînd înainte coasta acestei Chine, se întîlnesc multe popoare, care sînt acestea: chienchii, ce trăiesc pe insule, pe care se află mărgăritare şi scorţişoară; lechii[229] pe continent; deasupra portului acestora se arcuieşte un munte, din care pricină trebuie coborîte catargurile tuturor joncilor şi corăbiilor care vor să intre în port. Regele de pe continent se numeşte Moni; el are sub ascultarea sa douăzeci de regi şi e supus al regelui Chinei; cetatea sa se numeşte Baranaci; aici e Marele Cathajo răsăritean[230].

Han,[231] insulă înaltă şi friguroasă, unde se găseşte aramă, argint, perle şi mătase; regele ei se numeşte rajah Zotru; în ţinutul Mliianla; regele se numeşte rajah Chetisuqnuga; în ţinutul Gnio, rajah Sudacali; toate aceste trei locuri sînt friguroase şi pe continent; Triaganba, Trianga sînt două insule pe care se găsesc mărgăritare, aramă, argint şi mătase, regele lor e rajahul Rrom. Bassé Bassa se află pe continent. Alături sînt Sumdit şi Pradit, două insule foarte bogate în aur, unde oamenii poartă un mare inel de aur la picior, deasupra gleznei. Aproape de aici, pe continent, în nişte munţi, sălăşluiesc nişte oameni care-şi omoară tatăl şi mama cînd sînt bătrîni, ca să nu se mai chinuie.

Toate popoarele din aceste părţi sînt păgîne.

Marţi noaptea, către miercuri, 11 februarie 1522, plecînd din insula Timor pătrunserăm în marea cea mare, numită Lant Chidol[232], şi luînd drum între vest şi sud-vest, lăsarăm pe mîna dreaptă către nord, de frica regelui Portu-

galiei, insula Zamatra, numită de cei vechi Taprobana[233], Pegù, Bengala, Uriza, Chelin, pe care se află Malabari, sub regele din Narsingha; Calicut, sub acelaşi rege; Cambaia în care se află Guzerati, Cananor, Goa, Ormus[234] şi toată cealaltă coastă a Indiei Mari.

Despre India

În această Indie Mare se află şase ranguri de oameni: Nairi, Panichali, Iranai, Pangelini, Macuai şi Poleai[235]. Nairi sînt căpeteniile, Panichalii sînt cetăţenii orăşeni; aceste două ranguri de oameni vorbesc între ei; Iranai fac vinul de palmier şi [cultivă] smochini; Pangelini sînt marinarii; Macuai sînt pescarii; Poleai[236] seamănă şi culeg orezul. Aceştia viețuiesc numai pe cîmp; nu intră niciodată în vreun oraş, şi cînd li se dă cîte ceva, li se pune în ţărînă, şi apoi îl iau. Aceştia, cînd umblă pe străzi, strigă: po! po! po!, adică „păziţi-vă de mine". S-a întîmplat, cum ni s-a spus, ca un Nair să fie atins din nefericire de către un Polea, şi-atunci Nairul îndată s-a omorît, ca să nu rămînă cu acea ruşine.

Ocolirea Capului Bunei Speranţe

Şi spre a trece de Capul Bunei Speranţe, merserăm pînă la 42° către Polul Antarctic, stăturăm sub acest cap nouă săptămîni cu pînzele coborîte, din pricina vîntului de apus şi a mistralului de la provă, şi cu grozavă furtună; capul se afla la 34 grade şi jumătate latitudine şi la o mie şase sute de leghe depărtare de Capul Malacca şi e cel mai mare şi mai primejdios cap din lume.

Cîţiva dintre ai noştri, bolnavi şi sănătoşi, voiau să meargă către o aşezare a portughezilor, numită Monzambich[237] din pricina corăbiei care lua multă apă, din cauza frigului mare şi mai ales pentru că nu mai aveau nimic de mîncare, în afară de orez şi apă, deoarece carnea pe care-o avusesem, din lipsă de sare, putrezise.

Dar cîţiva dintre ceilalţi, iubind mai mult cinstea decît propria lor viaţă, hotărîră, vii sau morţi, să meargă în Spania.

În sfîrşit, cu ajutorul lui dumnezeu, la şase mai,[238] trecurăm de acest cap, la o depărtare de cinci leghe. Dacă nu ne apropiam atît, nicicum n-am fi putut trece de el. Apoi navigarăm către nord-vest două luni neîntrerupte, fără a ne mai aproviziona în vreun fel.[239] În acest scurt răstimp ne muriră 21 de oameni. Cînd îi aruncam în mare, creştinii se duceau la fund, cu faţa în sus, şi indienii totdeauna cu faţa în jos. Şi dacă dumnezeu nu se îndura cu vreme bună, cu toţii muream de foame. Pînă la urmă, siliţi de marea nevoie a [foamei], merserăm la insulele Capului Verde.

Victoria scapă de autorităţile portugheze din Capul Verde

Miercuri, 9 iulie, ajunserăm la una dintre acestea, numită Santiago şi îndată trimiserăm o barcă la ţărm după merinde, cu această născocire, de a spune portughezilor că ni se rupsese trinchetul* sub linia echinocţială, deşi [lucrul acesta] se întîmplase sub Capul Bunei Speranţe; şi pe cînd îl dregeam, căpitanul nostru general cu celelalte două corăbii plecase în Spania. Cu aceste vorbe iscusite şi cu mărfurile noastre, căpătarăm două bărci pline cu orez.[240]

Spuserăm alor noştri, cînd merseră pe uscat, să întrebe ce zi era: ne spuseră că la portughezi era joi. Tare ne minunarăm, pentru că la noi era miercuri; şi nu ne dumerirăm cum greşisem; zi de zi eu, fiind mereu sănătos, scrisesem fără nici o oprire. Dar, cum ni se spuse după aceea, nu era greşeala; ci călătoria făcută mereu spre apus întorcîndu-ne în acelaşi loc, aşa cum face soarele, adusese acel prisos de 24 de ore, cum limpede se vede. Mergînd încă o dată cu barca la mal după orez, fură opriţi treisprezece oameni împreună cu barca, deoarece unul dintre aceştia, după cum aflarăm apoi în Spania, spusese portughezilor că murise căpitanul nostru, ca şi alţii, şi că noi nu mergeam în Spania[241].

Temîndu-ne să nu fim şi noi prinşi de nişte caravele, plecarăm numaidecît.

* Trinchetul e primul dintre cele trei catarge ale corăbiei (N.T.)

Sosirea la Sevilla: Victoria făcuse înconjurul lumii

Sîmbătă 6 septembrie 1522, intrarăm în golful San Lúcar, numai 18 oameni şi cea mai mare parte bolnavi[242]. Din restul de şaizeci cîţi plecasem din Maluco, care muriseră de foame, care fugiseră pe insula Timor, care fuseseră omorîţi pentru nelegiuirile lor[243].

De cînd plecasem din acest golf şi pînă azi străbătusem 14 460 de leghe şi mai bine, făcînd înconjurul lumii de la răsărit la apus[244]. Luni 8 septembrie aruncarăm ancora lîngă cheiul Sevillei şi slobozirăm toate bombardele.

Marţi, cu toţii, în cămaşă şi desculţi, merserăm unul cîte unul cu făclii în mînă, la locurile de pelerinaj ale sf. Maria a Victoriei şi la cel al sf. Maria Antiqua.

Plecînd din Sevilla, mă dusei la Valladolid, unde înfăţişai sacrei maiestăţi a lui Don Carlos, nu aur sau argint ci, lucruri mult mai vrednice de preţuirea unui asemenea domn. Printre alte lucruri îi dădui o carte, scrisă cu mîna mea, despre toate lucrurile petrecute zi cu zi în călătoria noastră. Plecai de acolo cum putui mai bine; şi mersei în Portugalia şi vorbii regelui Don Giovanni* despre lucrurile pe care le văzusem. Trecînd prin Spania, mersei în Franţa; şi dăruii mamei prea creştinului rege Don Francesco, doamna regentă,** cîteva lucruri din cealaltă emisferă. Apoi revenii în Italia, unde mă închinai pentru totdeauna pe mine însumi cît şi aste puţine ale mele osteneli vestitului şi prea luminatului Don Filippo de Villers Lisleadam, prea vrednic mare maestru de Rodos.

CAVALERUL ANTONIO PIGAPHETTA

* João II. (N.T.).
** Luiza de Savoya (N.T.).

II

CARTEA DE DRUM A UNUI PILOT GENOVEZ

NAVIGAŢIA ŞI CĂLĂTORIA PE CARE LE-A FĂCUT FERNAN DE MAGALHÃES, DE LA SEVILLA PÎNĂ LA MOLUCE ÎN ANUL DOMNULUI 1519

RELATAREA UNUI PILOT GENOVEZ

Plecarea din Sevilla

Purcese [Magellan] din Sevilla, la 10 august al amintitei ere [1519] şi ajunse la podmol* la 21 septembrie; iar cînd ieşi în larg, se îndreptă către sud-vest, spre insula Tenerifa şi ajunse la această însulă în ziua sf-tului Mihai, la 29 septembrie[245] şi de aici apucă drumul către insulele Capului Verde şi trecu între insule şi cap, fără a zări nici insulele nici capul. Înaintînd mult de-a lungul coastei[246], se îndreptă spre Brazilia; şi pînă ce le apăru cealaltă coastă a Braziliei, se îndreptă către sud-vest, de-a lungul ei pînă la capul Frio, care se află la 23° către sud; şi de la acest cap, merse către vest cale de 30 de leghe, înspre Rio de Janeiro, care se află la aceeaşi latitudine ca şi capul Frio, şi pătrunseră în acest rîu în ziua sf-tei Lucia, la 13 decembrie, şi luară lemne şi zăboviră pînă la 26 decembrie din acelaşi an.

Porniră de la acest Rio de Janeiro la 26 decembrie; navigară de-a lungul coastei spre a ajunge la capul sf-tei Maria, care se află la 34°2/3, (latitudine sudică) şi cît timp văzură, apucă drumul de vest-nord-vest, socotind că va afla [într-acolo] trecerea pentru călătoria sa şi se treziră într-un rîu de apă dulce, mare, căruia îi dădură numele de rîul San Cristóbal[247], şi care se află la 34°; şi stătură aici pînă la 2 februarie 1520.

* Adică pînă la vărsarea în mare a fluviului Guadalquivir, la San-Lúcar de Barrameda (N.T.).

Pornind de la acest rîu San Cristóbal la 2 februarie, navigară de-a lungul coastei amintite, şi mai departe, către sud, descoperiră un cap ce se află pe acelaşi rîu, mai la sud, şi căruia îi dădură numele capul sf-tului Anton şi se află la 36°. Şi de aici merseră către sud-vest, cale de aproape 25 de leghe, şi găsiră alt cap, căruia îi dădură numele capul sf-tei Apollonia, ce se află la 36 grade[248].

De aici navigară către vest-sud-vest, şi se găsiră în nişte funduri de mare puţin adînci, cărora le dădură numele de Micile Funduri ale curenţilor, la 39 grade. Apoi plutiră pe marea largă, pierdură din ochi pămîntul vreme de două sau trei zile; după aceea se întoarseră către pămînt şi văzură un alt golf, în care intrară şi merseră o zi întreagă prin cuprinsul lui, socotind a fi trecerea către Moluce. Şi lăsîndu-se noaptea, găsiră că toate [ţărmurile] se închideau; şi în aceeaşi noapte, se întoarseră şi ieşiră pe unde intraseră; şi acest golf se află la 34 grade, şi îl numiră golful San Matias[249].

Navigaţie de-a lungul Americii de Sud

Navigară de la acest golf San Matias de-a lungul coastei pînă ce ajunseră la un alt golf, unde prinseră mulţi lupi marini şi păsări*; acestuia i se puse numele de *Golful Muncilor*, care se află la 37 grade[250] şi [acolo] erau cît pe-aci să se prăpădească corabia căpitanului din pricina furtunii. Şi de aici navigară de-a lungul pomenitei coaste şi ajunseră în ultima zi a lunii lui martie 1520 în portul San Giuliano, care se află la 49 grade şi 1/3 şi aici iernară şi aflară o zi cam de şapte ore.

Revolta

În acest port se răsculară trei corăbii împotriva căpitanului general, grăind căpitanii lor că voiau să-l ducă prins în Castilia, pentru că-i poartă pe toţi la pierzanie; dar cu iscusinţa sa şi cu ajutorul străinilor pe care-i avea

* E vorba de „gîscanii" lui Pigafetta, adică de pinguini (N.T.).

pe corabie, căpitanul general se întoarse împotriva celor trei corăbii care se răsculaseră; şi fu omorît căpitanul uneia din ele şi vistiernic al întregii *armade*, care se numea Luis de Mendoza, doborît cu lovituri de pumnal chiar pe corabia sa de căpitanul de arme* al întregii armate, trimis pentru aceasta de Fernan de Magalhães într-o barcă cu cîţiva oameni. Şi redobîndind astfel cele trei corăbii, după 5 zile, Fernan de Magalhães puse să-i taie capul lui Gaspar de Quesada, căpitan al uneia dintre corăbii, care se număra printre cei răsculaţi, şi să fie apoi tăiat în bucăţi.

În acest port carenară** corăbiile. Şi aici căpitanul general numi căpitan al uneia dintre corăbii, ai cărei căpitani fuseseră omorîţi, pe portughezul Alvaro de Mesquita. Şi porniră din acest port, în ziua de 24 a lunii august, patru corăbii, pentru că cea mai mică se prăpădise; cînd o trimisese să descopere trecerea, vremea se strică şi o azvîrli pe mal şi toţi oamenii scăpară împreună cu mărfurile, artileria şi aparatele corăbiei; şi stătură în acest port, unde iernară, 5 luni şi 24 de zile[251]; şi se afla către sud la 53 grade fără 10 minute[252].

Şi porniră la 24 a lunii august al acelui an din acest port San Giuliano şi navigară aproape 20 de leghe de-a lungul coastei; şi astfel intrară pe un rîu care se numea Santa Cruz, unde zăboviră spre a lua mărfuri[253] şi ceea ce putură; iar oamenii de pe corabia pierdută veneau pe celelalte trei corăbii, pentru că se întorseseră pe uscat la locul unde se afla Magalhães, şi zăboviră să adune încărcătura întreagă ce se afla acolo, luna august pînă la 18 septembrie. Şi acolo luară apă şi mult peşte, pe care-l pescuiră în acest rîu. Iar pe malul celălalt, unde iernaseră, erau oameni săl-

Despre patagonezi

* Căpitan de arme sau adjutant. În originalul portughez *merinho mor* (N.T.).

** Operaţia de curăţire a fundului corabiei de scoici, ierburi şi apoi smolirea lui (N.T.).

batici, iar bărbații sînt înalți de la 9 la 10 palme, și foarte bine făcuți, și nu au casă; umblă numai cu animalele dintr-un loc într-altul și carnea o mănîncă pe jumătate crudă; și sînt cu toții arcași; și omoară multe animale cu săgețile și din piei își fac veșminte, adică fac pieile foarte moi și le dau forma corpului, cît mai bine, pînă ce se acoperă cu ele și le leagă la brîu. Cînd nu vor să se acopere de la brîu în sus, lasă să cadă acea parte ce-o au de la brîu în sus și să atîrne prinsă de brîul cu care sînt încinși. Au încălțări care le acoperă patru degete, pînă la osul gleznei, înăuntru pline cu paie ca să le stea picioarele calde. Între ei nu folosesc fierul sau vreun alt meșteșug pentru [făurit] arme; își fac numai vîrfurile săgeților din piatră și tot așa și toporiștile cu care își taie sulițele și sulele—cu acestea taie și cos încălțările și veșmintele. Sînt oameni foarte sprinteni și nu fac rău și așa merg după cirezi, și acolo unde îi prinde noaptea își fac culcușul. Poartă femeile cu ei, împreună cu tot ce au; și femeile sînt foarte mici și duc poveri grele în spinare și se încalță și se îmbracă la fel ca bărbații. Prinseră 3 sau 4 oameni dintre aceștia și-i duseră la corăbii, și muriră toți, în afară de unul care merse în Castilia cu corabia ce se întoarse acolo[254].

Porniră din acest fluviu Santa Cruz la 18 octombrie; plutiră încă de-a lungul acelei coaste pînă în ziua de 21 a aceleiași luni octombrie și descoperiră un cap căruia îi dădură numele de Capul Fecioarelor, pentru că-l zăriseră în ziua celor 11 mii de fecioare; și se afla cam la 52 grade; și de la acest cap, cale de 2 sau 3 leghe intrarăm în gura unei strîmtori.

Navigarăm* de-a lungul coastei amintite în acea strîmtoare în care intraseră; pătrunseră puțin în ea și aruncară ancora; și trimise de aici Fernan de Magalhães să descopere

* Pentru prima și ultima oară în loc de persoana a III-a plural, traducătorul folosește din greșeală persoana I (N.T.).

ce se afla în cuprinsul ei; și găsiră trei canale, adică două mai către sud și unul care străpungea uscatul înspre partea Molucelor, dar pînă acum aceasta nu se știuse; văzură numai aceste trei guri; și bărcile merseră într-acolo și fură cu băgare de seamă, și navigară sub vele și ancorară în aceste guri; și de aici trimise Fernan de Magalhães două corăbii spre a afla ceea ce era acolo; și ele merseră; una se întoarse la căpitanul general, iar cealaltă, al cărei căpitan era Alvaro da Mesquita, pătrunse într-unul din canalele care duceau către sud și nu se mai întoarse[255].

Văzînd Fernan de Magalhães că nu venea, înălță pînzele; iar celălalt* nu voi să meargă pe canalele care duceau către sud, ci apucă pe altul, care merge de la nord-vest la sud-est, cart de est. Lăsă scrisori la locul de unde plecase, ca, dacă cealaltă corabie s-ar întoarce, să facă drumul pe care i-l arătase: și după aceasta, intrară în canal, care în unele locuri are o lărgime de trei, în altele, de două, de una și în cîte-un loc de o jumătate de leghe, și navigară prin el, cît fu ziua; cum se făcu noapte, ancoră și trimise bărcile și după bărci corăbiile și aduseră veste că era ieșire, că văzuseră marea cea întinsă de cealaltă parte. Ceea ce auzind Fernan de Magalhães porunci să se sloboadă toată artileria în semn de bucurie. Și înainte de a ieși din această strîmtoare aflară două insule, prima mai mare și cealaltă mai în dreptul ieșirii, și mai mică; și ieșiră printre aceste insule și coasta dinspre partea de sud, fiind mai adînc aici [fundul] decît în cealaltă parte. Are această strîmtoare pînă la ieșire o sută de leghe; ieșirea de acea parte și intrarea de partea aceasta, se află la 52 grade pline.

Descoperirea strîmtorii

Zăboviră în acea strîmtoare de la 21 octombrie pînă la 26 noiembrie, adică 36 de zile din anul 1520; și cînd ieșiră

* Nu se înțelege bine care „celălalt" (outro). Poate se referă la comandantul *Victoriei* (N.T.).

din strîmtoare la mare[256], apucară multă vreme calea către vest-nord-vest, şi băgară de seamă că acele [busolelor] deviau către nord-vest aproape două carturi. Şi după ce navigară aşa multe zile, dădură peste o insulă, cam pe la 18 sau 19 grade. Şi la fel peste o alta, care se afla între 13 şi 14 grade, şi anume către sud[257]. Sînt nelocuite. Şi merseră pînă ce atinseră linia [echinocţială], şi acolo spuse Fernan de Magalhães că se aflau acum prin preajma Molucelor. Aveau ştiri* că la Maluco nu se găsea hrană; spuse că vroia să meargă spre nord, zece sau douăsprezece grade, pînă ce ajunseră la 13 grade [latitudine] către nord; şi din aceste părţi plutiră spre vest cart la sud-vest cale de aproape o sută de leghe, şi de aici ajunseră în ziua de 6 a lunii lui martie a anului 1521 la două insule locuite de mulţi oameni şi rămaseră la ţărmul uneia ce se află la 12 grade către nord şi unde sălăşluiesc oameni de rea-credinţă. Şi veniră pe bord, iar [spaniolii] nu băgară de seamă decît cînd le furară barca de la corabia căpitanului şi-i tăiară frînghia cu care era legată şi o duseră pe uscat fără să-i poată împiedica; şi această insulă o numiră a *Tîlharilor*.

Traversarea Pacificului

Văzînd Fernan de Magalhães că barca era pierdută, ridică pînzele deoarece se înnoptase, rămînînd aşa pînă a doua zi; iar cînd se lumină de ziuă, ancoră la locul unde văzuseră că fugiseră cu barca şi pregăti două bărci cu 50 sau 60 de oameni şi coborî el însuşi pe uscat şi pîrjoli întreg locul acela şi omorîră 7 sau 9 oameni, bărbaţi şi femei; şi luară înapoi barca şi se întoarseră la corăbii; şi stînd aşa,

* În textul original „aduseră ştiri că în Maluco nu se găsea hrană", dar cine le putuse aduce aceste ştiri cînd nu întîlniseră absolut nici un om? În originalul pierdut, probabil că pilotul genovez se exprimase că Magellan ştia din informaţiile culese din Spania că în Maluco nu era hrană. În fond erau mai mult zvonuri interesate răspîndite de portughezi, pentru a zădărnici călătoria lui Magellan (N.T.).

văzură venind spre corăbii 40 sau 50 de *prao* dinspre același pămînt, aducînd multe merinde.

Fernan de Magalhães nu mai voi să zăbovească aici, și pe dată înălță pînzele și porunci să se navige către vest și cart la sud-vest; și astfel ajunseră la un pămînt ce se află către 11 grade; care pămînt e o insulă, și nu voi să tragă la țărmul acesteia, ci la țărmul unei alteia mai departe, care părea mai întinsă.

Și trimise Fernan de Magalhães barca la insulă ca să vadă așezarea ei; și sosind barca la țărm, văzură de pe corăbii două *prao* mișcîndu-se dincoace de limba de pămînt; și imediat chemară înapoi barca. Văzînd oamenii din *prao* că barca făcea calea-ntoarsă la corăbii, se înapoiară cu ale lor *prao* iar barca ajunse la corăbii și îndată începură să navigheze sub vele către o altă insulă foarte apropiată de aceasta, care se află la 10 grade; și-i puseră numele Insula Bunelor Semne, pentru că găsiseră pe ea puțin aur. Și stînd așa ancorați lîngă această insulă, veniră către ei două *prao* și le aduseră găini și nuci de cocos și le spuseră că mai văzuseră și alți oameni ca ei, și de aceea socoteau că puteau fi *lequii* sau *mogori*, un norod de oameni care poartă acest nume, sau *chiis*[258].

Și de aici întinseră pînzele și navigară mai departe printre multe insule, cărora le puseră numele „Valea fără primejdii" și de asemenea „sf. Lazăr", și merseră către o alta la 20 de leghe de locul de unde plecaseră, și care se afla la 10 grade; și merseră să ancoreze la o altă insulă, ce se cheamă *Macangor* și se află la 9 grade. Pe această insulă, li se făcu o foarte bună primire și înălțară pe ea o cruce[259]. *Sosirea în insulele Filipine*

Regele de aci îi duse de aici cale de aproape 30 de leghe la o altă insulă care se numește *Cabo**, ce se află la 10 grade, și pe aceasta făcu Fernan de Magalhães ceea ce voi, cu îngă-

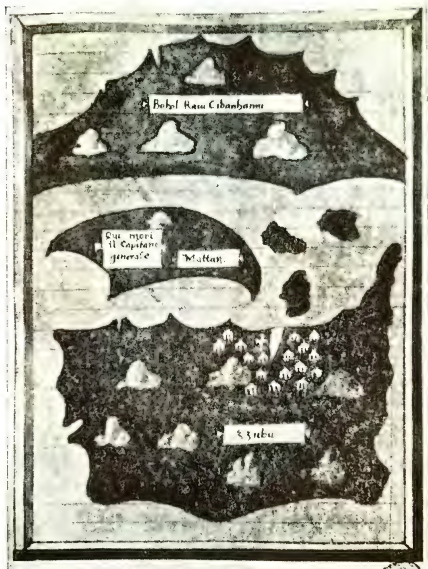
* Evident, avem de-a face cu o eroare de lectură a copistului sau traducătorul — e vorba de insula Sebu sau Cebu (N.T.).

duința băștinașilor; și într-o zi trecură la creștinism 800 de oameni și de aceea voi Fernan de Magalhães ca și ceilalți regi megieși să se supună acestuia care se creștinase; aceștia nu voiră să se supună.

Ceea ce ce văzînd, Fernan de Magalhães își pregăti bărcile și merse într-acolo și pîrjoli așezările acelora care nu voiau să-i arate supunerea cerută. Și 10 sau 12 zile după această faptă, ceru unui ținut care se afla la o depărtare de aproape o jumătate de leghe de cel pe care-l pîrjolise, care se numește Matan și e de asemenea insulă, ca îndată să-i trimită 3 capre, 3 porci, 3 măsuri de orez și 3 măsuri de mei pentru hrana corăbiilor; la care răspunseră că din fiecare fel de bucate pe care i le ceruse cîte 3, ei voiau să trimită cîte două, și dacă se mulțumeau cu atît, îndată vor trimite, iar dacă va rămîne așa cum cerea el, nu vor da. Și pentru că astfel nu voiră să dea ceea ce cereau, porunci Fernan de Magalhães să pregătească trei bărci cu 50 sau 60 oameni și porni către ținutul acela, în ziua de 28 a lunii aprilie, dimineața, și acolo aflară mulți oameni care să fi fost prea bine trei sau patru mii, și care se luptară cu atîta îndîrjire, încît acolo fu omorît Fernan de Magalhães cu oamenii săi, în anul 1521.

Moartea lui Magellan

După moartea lui Fernan de Magalhães se adunară creștinii la corăbii și acolo ținură sfat și socotiră că-i bine să fie doi căpitani și conducători, cărora să li se supună[260]; și făcîndu-se așa, hotărîră să meargă cei doi căpitani pe pămîntul pe care [locuitorii] se făcuseră creștini, spre a cere piloți care să-i conducă la Borneo; și aceasta se întîmplă în prima zi de mai a acelui an[261]. Și învoindu-se cei doi căpitani [să îndeplinească ceea ce se hotărîse] aceiași oameni de pe pămînt care se făcuseră creștini se ridicară împotriva lor, dar pînă ce ajunseră la țărm îi lăsară să debarce în liniște, cum făcuseră și mai înainte. Însă apoi se năpustiră asupra lor și omorîră pe cei doi căpitani și 26 de cavaleri; și ceilalți oa-

INSULELE CEBU ŞI MACTAN ÎN CARE A FOST UCIS MAGELLAN (DESEN DE PIGAFETTA)

INSULELE MOLUCE (DESEN DE PIGAFETTA)

meni se strînseră în bărci şi se întoarseră la corăbii şi, aflîndu-se încă o dată fără căpitani, se învoiră, deoarece oamenii de seamă muriseră, ca un anume Juan Lopez, care era vistiernicul şef al *armadei*, să fie căpitan general, iar sergentul, stegar mai mare al *armadei*, care se numea Gonzalo Vaz Despinosa, să fie căpitanul unei corăbii.

După ce făcură aceasta, întinseră pînzele şi străbătură aproape 15 de leghe cu cele trei corăbii pe care le aveau; şi se numărară, şi se aflară cu totul 108 oameni[262], pe toate trei corăbiile; şi mulţi dintre ei răniţi şi suferinzi, din care pricină nu se simţiră în stare să navigheze cu aceste trei corăbii şi socotiră că-i mai bine să dea foc unei dintre ele, cea care era mai potrivită pentru aceasta, iar cei care se aflau pe ea, să se strîngă pe celelalte două; ceea ce făcură pe mare fără să zărească vreun pămînt. În timp ce făceau aceasta veniră multe *prao* să vorbească cu ei; şi navigînd printre acele insule (care prin acele părţi erau numeroase) nu se înţelegeau unii cu alţii, deoarece spaniolii nu mai aveau tălmaci, pentru că fusese omorît împreună cu Fernan de Magalhães. Şi navigînd mai departe printre alte insuliţe, merseră să ancoreze la o insulă care se numea Carpyam[263], unde se găseşte mult aur, şi această insulă se află la 8 grade pline.

Şi ancorînd în acest port Carpyam, schimbară vorbe cu cei de pe insulă şi legară pace cu ei; şi Carvalho, care era căpitan general, le dărui barca corăbiei pe care o arseseră. Această insulă are trei insuliţe în jur şi aici luară merinde de pe uscat; şi navigară mai departe către vest — sud-vest şi dădură de o altă insulă, care se numeşte Caguian, care se află la 7 grade. Şi de la aceasta, merseră mai departe către vest — sud-vest şi întîlniră o insulă mare[264], şi merseră de-a lungul coastei sale către nord-est şi ajunseră la 9 grade şi jumătate; acolo coborîră într-o zi pe pămînt cu bărcile înarmate spre a căuta merinde, pentru că pe corăbii nu mai

erau decît pentru opt zile. Ajungînd la insulă, oamenii de pe ea nu le dădură voie să ia merinde, şi traseră în ei cu săgeţi de trestie întărite la foc, astfel că se întoarseră la corăbii.

Văzînd aceasta, se înţeleseră să meargă la o altă insulă, despre care aflaseră ceva ştiri, ca să vadă dacă nu puteau să ia merinde. Între timp, vîntul le fu potrivnic. Şi cînd erau la o depărtare de o leghe de acel loc unde voiau să meargă, ancorară, şi stînd aşa ancoraţi văzură că de pe uscat li se făceau semne să meargă acolo; şi merseră cu bărcile, şi pe cînd vorbeau prin semne cu acei oameni (pentru că altfel nu se înţelegeau), stînd la îndoială dacă să meargă pe uscat, le spuse un oştean, pe care-l numeau Giovanni de Campos, ca să-l lase să meargă pe uscat, pentru că pe corăbii nu mai erau merinde şi că s-ar putea întîmpla să afle leac acestei lipse, şi că dacă va fi omorît el, nu vor pierde mult, căci dumnezeu s-ar îndura de sufletul lui, pe cînd dacă s-ar fi găsit merinde şi n-ar fi omorît, ar afla şi chipul în care să le aducă la corăbii; ceea ce ei încuviinţară.

Şi merse pe uscat, şi cînd ajunse, băştinaşii îl primiră şi-l duseră pe insulă, cale de o leghe înlăuntru; şi şezînd el acolo, toţi oamenii veneau să-l vadă; şi-i dădeau să mănînce, şi-i făcură o foarte bună primire, mai ales cînd văzură că mînca carne de porc; pentru că această insulă avea legături cu maurii din Borneo, iar fiindcă pămîntul şi oamenii erau supuşi acestora, îi sileau să nu mănînce porc şi nici să nu-l crească pe pămîntul lor. Acest pămînt se numeşte Dyguacam şi se află la 9 grade[265].

Văzînd creştinul că oamenii îl ajutau şi se purtau bine cu el, le dădu să înţeleagă prin semne să aducă merinde la corăbii şi că vor fi bine răsplătiţi. Pe pămînt nu era decît orez necojit şi îndată oamenii se apucară toţi să cureţe orez noaptea întreagă şi venind dimineaţa, luară orezul şi împreună cu pomenitul creştin merseră la corăbii, unde fură primiţi cu multă cinste, li se luă şi plăti orezul

şi [ei] se întoarseră pe pămînt. După ce acest om coborîse pe pămînt, veniră la corăbii şi alţi oameni dintr-alt loc puţin mai depărtat şi le spuse să meargă la ei că le vor da multe merinde pentru banii lor.

Şi îndată ce se-ntoarse acel om pe care-l trimiseseră pe uscat, porniră cu pînzele întinse şi merseră să ancoreze la ţărmul acelora care veniseră să-i cheme; şi insula se numea *Vay palay cuchara Camban**. Carvalho legă pace cu regele ţării; şi socotiră preţul orezului şi-i dădură două măsuri de orez care cîntăreau 114 *arates*** pentru trei coţi de pînză de Bretania şi de acolo luară cît orez voiră şi capre şi porci; şi şezînd în acel loc veni un maur, care era de loc din Dyguacam, ce ţinea de maurii din Borneo, cum am spus mai sus, şi cu acesta merse pe pămîntul său.

Ajungînd astfel la acest loc Dyguacam, şi ancorînd, văzură venind spre ei un *prao*, pe care se afla un negru, ce se numea Bastian şi [care] le ceru un steag şi o scrisoare pentru căpetenia din Dyguacam; îi dădură totul şi multe alte lucruri în dar. Îl întrebară pe acel Bastian care vorbea curgător portugheza (pentru că fusese în Maluco unde se creştinase) dacă voia să meargă cu ei să le arate drumul spre Borneo şi el se învoi cu multă bunăvoinţă.

Şi apropiindu-se plecarea, se ascunse, şi văzînd cei de pe corăbii că nu venea, porniră dintr-acel port Dyguacam la 21 iunie, către Borneo; şi plecînd, văzură venind spre ei un *prao* ce se îndrepta spre Dyguacam şi-l prinseră şi luară prinşi 3 mauri, care spuseră că sînt piloţi şi că o să-i ducă la Borneo.

Ţinînd astfel prinşi pe aceşti mauri, merseră de-a lungul insulei către sud-vest; întîlniră două insule la capătul ei

* După *palay*, care ar însemna *orez*, întreaga expresie ar fi o ofertă de vînzare, luată greşit de copist drept numele unei insule (N.T.).

** *Arates* adică livre (N.T.).

și trecură printre ele, și cea dinspre nord se numește Boleva și cea dinspre sud, Bamdym[266].

Navigînd către vest—sud-vest cale de aproape 14 leghe, întîlniră niște funduri mici cu apă joasă; și negrii pe care-i aveau le spuseră să se țină lîngă coasta insulei, unde marea era cea mai adîncă, pentru că această parte era mai aproape de Borneo, căci din aceste locuri se vedea insula Borneo.

După multe rătăciri ajung la Borneo

În aceeași zi ajunseră să ancoreze la niște insule, pe care le numiră Insulițele San Pablo, care se află la o depărtare cam de două leghe și jumătate, trei, de insula mare Borneo, și astfel se află cam la 7 grade [latitudine] către sud de aceste insule. Pe insula Borneo e un foarte mare munte, căruia îi puseră numele Muntele San Pablo. Și de aici navigară de-a lungul coastei insulei Borneo, către sud-vest, între o altă insulă și Borneo; și merseră mereu înainte păstrînd același cart; și ajunseră prin părțile portului Borneo, iar maurii pe care-i duceau cu ei le spuseră că acolo era Borneo; dar vîntul nu-i lăsa să ajungă acolo, pentru că le sufla împotrivă. Ancorară la o insulă ce se afla acolo, și de la ea pînă la Borneo fi-vor opt leghe.

În apropiere de această insulă se află o alta care are mulți mirabolani. În ziua următoare înălțară pînzele către o altă insulă, care se afla mai aproape de portul Borneo; și mergînd așa, văzură multe funduri de mare puțin adînci; ancorară și trimiseră bărcile către uscat, spre Borneo; luară pe pămînt cu ei acele călăuze maure și merse cu ei un creștin și sosiră bărcile chiar la malul acelui ținut, de unde trebuiau să meargă chiar la cetatea Borneo, pînă la care erau trei leghe; și de acolo fură conduși la cîrmuitorul din Borneo; și acesta îi întrebă ce fel de oameni erau și în ce scop veniseră cu corăbiile. Și fură înfățișați regelui din Borneo împreună cu creștinul, iar cei din bărci, în vreme ce debarcau pe cei pomeniți mai sus, încercară adîncimea să vadă dacă puteau merge mai înainte; și într-aceasta, văzură

trei jonci, care veneau din portul Borneo, din numita cetate, către marea largă; şi cînd văzură corăbiile, se întoarseră înapoi. Şi tot aşa încercînd adîncimea, găsiră canalul cel bun prin care să intre în port; şi îndată înălţară pînzele şi intrară pe canal. Şi aflîndu-se în canal, ancorară, [pentru că] nu voiau să meargă mai înăuntru, pînă ce nu primeau veşti de pe pămînt.

Şi aceasta se întîmplă în ziua următoare cu două *prao*, şi aveau cu ele nişte tunuri mici de bronz şi mai bine de o sută de oameni în fiecare *prao*; şi aduceau capre şi găini şi două vaci şi smochine şi alte fructe; şi le spuseră să înainteze mai mult, pînă în faţa insulelor din apropiere, pentru că acela era locul potrivit. Şi din acel loc pînă la cetate fi-vor trei sau patru leghe. Şi stînd aşa ancoraţi, legară pace şi se învoiră să le vîndă ceea ce se găsea acolo pe pămînt, şi îndeosebi ceară: răspunseră că de bună voie le vor vinde tot ceea ce se găsea pe uscat pentru banii lor. Acest port Borneo se află la 8 grade.

Şi pentru acest răspuns primit de la rege, îi trimiseră un dar prin Gonzalo Gomez d'Espinosa, căpitanul corăbiei *Victoria*; regele primi darul şi le dădu tuturor postavuri de China. Şi trecînd 20 sau 23 de zile de cînd stăteau cu cei de pe insulă, şi ţineau pe uscat pe cei 5 oameni în acea cetate, văzură ancorînd în apele lor şi-n apropiere cinci jonci, la ceasul vecerniei. Şi şezînd aşa în acea seară şi noaptea pînă în ziua următoare dimineaţa, văzură venind dinspre cetate 200 de *prao*, unele cu pînze, altele cu vîsle.

Văzînd astfel cele cinci jonci şi acele *prao*, se temură de vreun vicleşug şi ridicară pînzele împotriva joncilor; cînd cei de pe jonci îi văzură cu pînzele deschise, desfăcură şi ei pînzele şi fugiră de cealaltă parte, unde vîntul era mai prielnic. Urmăriră una din ele cu bărcile şi o prinseră împreună cu 27 de oameni; şi corăbiile merseră să ancoreze în faţa insulei cu mirabolani, cu acea joncă legată de pupa corăbiei

fruntaşe. Iar [cele 200 de] *prao* se întoarseră la ţărm, şi lăsîndu-se noaptea, se năpusti o vijelie de la apus, din care pricină acea joncă de lîngă corabia căpitanului se duse la fund, fără ca să se poată scăpa nimic din ea.

Negoţ şi piraterie

În cealaltă zi, dimineaţa, văzură o navă; şi merseră către ea şi o prinseră. Era o joncă mare, al cărei căpitan era feciorul regelui din Lucam[267] şi avea cu el 90 de oameni; şi după ce îi prinseră, trimiseră la regele din Borneo pe cîţiva dintre ei, ca să-i spună să le trimită pe creştinii ce se aflau la el, care erau în număr de şapte, şi-i vor da înapoi pe toţi oamenii prinşi în joncă. Drept răspuns, regele le trimise doi din cei şapte oameni, pe care-i avea, într-un *prao*; şi trimiseră din nou să-i spună să le dea drumul celor cinci pe care-i oprise şi că vor trimite pe toţi oamenii din joncă, pe care-i ţineau cu sila.

Aşteptînd două zile răspunsul, nu văzură nici o ieşire şi atunci luară 30 de oameni din joncă şi-i puseră într-un *prao* la aceleaşi jonci şi-i trimiseră la acel rege din Borneo; şi porniră cu pînzele desfăcute, luînd cu ei 14 bărbaţi din cei prinşi şi trei femei; şi navigară de-a lungul coastei acelei insule către nord-est, şi trecură din nou printre insulele mari şi Borneo. Aici corabia căpitanului se împotmoli la capătul insulei şi rămase aşa vreme de 14 ore, dar venind din nou mareea, se despotmoli; de unde se vede limpede că mareea era de 14 ore.

Mergînd pe drumul amintit, se schimbă vîntul către nord-est şi ieşiră în largul mării şi văzură venind o velă. Corăbiile ancorară şi bărcile se duseră către velă şi o prinseră; era o joncă mică, care nu ducea decît nuci de cocos. De pe ea se aprovizionară cu apă şi luară toată pardoseala de scînduri. Şi navigară cu pînzele deschise de-a lungul coastei insulei către nord-est, pînă ce ajunseră la capătul acelei insule şi coborîră pe uscat pe o altă insulă mică, unde îşi dreseră corăbiile. Ajunseră la această insulă în ziua sf-tei Marii din august şi pe ea găsiră un foarte bun port spre a

carena corăbiile. Îi puseră numele portul Sf-tei Marii din august; se află la 7 grade pline[268].

Iarăşi rătăcire printre insule

După ce isprăviră de dres corăbiile, înălţară pînzele; navigară către sud-vest pînă ce zăriră insula numită Cagahian după un drum de 38 sau 40 de leghe. Şi după ce zăriră această insulă, apucară calea de sud-vest şi se întoarseră către o insulă care se numeşte Solloque[269]; şi aflară că pe ea se găseau multe mărgăritare. Şi de-abia zăriră acea insulă, cînd începu să le bată vîntul în provă; şi nu putură să se apropie, cu toate încercările pe care le făcură. Li se păru că se află pe la şase grade.

În aceeaşi noapte ajunseră la insula Chipe[270]; şi merseră de-a lungul ei către sud-est; trecură între aceasta şi o altă insulă, care se numeşte Tamgim[271].

Şi mergînd mereu de-a lungul coastei acelei insule şi plutind încet, prinseră un *prao* încărcat cu *sagu*, care e o pîine făcută dintr-un pom care se numeşte *cajare*, şi pe care, amestecat cu pămîntul acela*, îl mănîncă drept pîine. Acel *prao* avea 25 de oameni şi căpetenia sa fusese în Maluco să-l prindă pe Francisco Serrano. Şi pornind de aici mai departe de-a lungul acelei insule, zăriră alte insule, care se numesc Semrrym şi se află cam la 5 grade.

Oamenii de pe acest pămînt veniră să vadă corăbiile şi astfel vorbiră unii cu alţii; şi un bătrîn dintre acei oameni spuse că dorea să-i însoţească pînă la Maluco.

Înţelegîndu-se astfel cu acel bătrîn, căzură la învoială cu el; şi-i făcură un anume preţ pentru aceasta; şi în ziua următoare, cînd trebuiau să plece, bătrînul încercă să scape. Fugiră după el şi-l prinseră şi [o dată cu el] pe ceilalţi ce se aflau împreună şi care şi ei ziceau că ştiu să călăuzească; şi întinseră pînzele, şi cînd băştinaşii îi văzură plecînd, se înarmară ca să-i urmărească. Dar din acele *prao* nu ajunseră

*Vezi pag. 120.

pînă la corăbii decît două; și se apropiară atît de mult, încît zvîrliră cu săgeți asupra corăbiilor, iar vîntul era vijelios și nu puteau să se ia la bătaie cu ei. La miezul nopții, în aceeași zi, zăriră niște insule și merseră mai departe; în ziua următoare văzură un pămînt care era o insulă; în noaptea următoare, se apropiară mult de ea și, făcîndu-se noapte, vîntul se potoli și curenții îi mînau puternic către uscat, astfel încît călăuza cea bătrînă se aruncă în mare și scăpă fugind pe pămînt.

Navigînd așa mai departe, după ce fugise una din călăuze, le apăru o altă insulă și ajunseră foarte aproape de ea; și o altă călăuză maură spuse că de acolo mai înainte se afla Maluco. Călătorind astfel, a doua zi de dimineață, văzură trei munți înalți, care erau stăpîniți de o seminție de oameni care se numeau *Celebes*; și acolo văzură o insulă mică, unde ancorară spre a lua puțină apă, de teamă că în Maluco nu-i vor îngădui s-o ia. Dar se lăsară păgubași deoarece călăuza maură le spuse că pe acea insulă sălășluiau 400 de oameni și erau cu toții foarte sălbatici și puteau să le facă vreun rău, fiind oameni nelegiuiți; și că nu-i sfătuia să meargă pe acea insulă și încă le mai spuse că Maluco, pe care-l căutau, era pe-aproape și că regii de acolo erau toți oameni buni și că primeau bine orice fel de oameni pe pămînturile lor.

Sosirea în Moluce

Și navigînd prin aceste locuri, văzură chiar insulele Maluco și de bucurie sloboziră toată artileria. Ajunseră la insulă [Tidore] la 8 ale lunii noiembrie 1521, și astfel făcură de la Sevilla pînă la Maluco doi ani, două luni și 28 de zile, deoarece plecaseră la 10 august 1519.

Cînd sosiră la insula Tidore, care se afla la o jumătate de grad, regele îi primi cu multă cinste, cum mai bine nici nu se putea; și astfel căzură la învoială cu acel rege asupra încărcăturii lor; regele se legă să le dea o încărcătură și tot ce ar fi fost pe pămînt pentru banii lor. Se învoiră să dea pentru un bahar de cuișoare, 14 coți de postav galben

de 27 coţi, care fac în Castilia un cruzado, de postav roşu de acelaşi fel, 10 coţi; şi tot aşa dădeau 30 de coţi de postav de Bretania; şi ei dădeau un bahar de cuişoare şi la fel pentru 30 de toporişte, 8 bahari. După ce rînduiră preţurile astfel, pămîntenii le dădură de ştire că mai departe, pe altă insulă în apropiere, se afla un bărbat portughez; că puteau să fie două leghe de acolo pînă la acea insulă care se numea Ternate şi care era capitala Molucelor, unde noi avem acum fortăreaţă[272].

Atunci scriseră cărţi acelui portughez ca să vină să stea de vorbă cu ei, la care le răspunse că nu cuteza, deoarece regele ţării nu-i dădea voie; să ceară ei învoire regelui şi îndată va veni. Care învoire o cerură îndată şi veni portughezul să vorbească cu ei. Spunîndu-i despre preţurile cu care se învoiseră, el se îngrozi şi spuse că tocmai de aceea regele poruncise să nu vie, ca să nu afle adevărul despre preţurile locului. Şi pe cînd ei strîngeau încărcătura, veni la ei regele din Baraham[273], care e prin apropiere, şi spuse că voia să fie vasal regelui Castiliei şi că avea 400 de bahari de cuişoare, pe care-i vînduse regelui Portugaliei, care-i cumpărase, dar nu-i ridicase, şi că dacă voiau i-i va da lor pe toţi. La care căpitanii răspunseră că i-ar fi cumpărat, dacă i-ar fi adus şi ar fi venit [cu ei]; altfel nu; şi văzînd regele că nu voiau să-i cumpere cuişoarele, le ceru o scrisoare şi un steag, ceea ce căpitanii corăbiei îi dădură [împreună] cu o parafă*.

Aşteptînd astfel să le dea încărcătura, li se păru, din pricina încetinelii cu care li se trimitea marfa, că regele ar pune la cale vreo trădare împotriva lor şi cei mai mulţi dintre oamenii de pe corăbii se neliniştiră şi spuseră capilor să plece şi că acea întîrziere pe care regele le-o făcea nu era

* Originalul „carta" poate fi un document de recunoaştere a suzeranităţii regelui Spaniei (N.T.).

altceva decît viclenie. Şi părîndu-li-se tuturor că putea să fie aşa, lăsară totul şi voiră să plece; şi cînd erau gata să înalţe pînzele, veni către ei regele care încheiase învoiala, pe corabia căpitanului şi întrebă pe căpitan de ce voia să plece; pentru că ceea ce fusese hotărît între ei, el voia să îndeplinească cum se învoiseră. Căpitanul răspunse că oamenii de pe corăbii spuneau că trebuie să plece şi că nu vor să mai rămînă; că nu era la mijloc decît o trădare pe care o puneau la cale. La care răspunse regele că nu era aşa şi drept dovadă, trimise îndată să-i aducă coranul, pe care voia să jure că niciodată nu li se va face o asemenea faptă. Care coran îi aduseră pe dată şi jură pe el şi le spuse să fie liniştiţi dinspre partea asta. Şi astfel oamenii de pe corăbii se liniştiră; iar el le făgădui că le va da încărcătura pînă la 15 decembrie 1521; şi îşi ţinu făgăduiala la vreme, fără să facă nimic rău.

Fiind corăbiile încărcate, gata să întindă pînzele, pe corabia căpitanului se făcu o spărtură prin care intra apă şi aflînd aceasta regele trimise 25 de înotători sub apă ca să găsească spărtura, ceea ce nu putură să facă. Se înţeleseră între ei ca cealaltă corabie să plece, iar aceasta să se întoarcă să descarce totul şi deoarece nu puteau să găsească gaura de pătrundere a apei, le vor da băştinaşii tot ceea ce le trebuia, ceea ce şi făcură. Şi descărcară corabia căpitanului şi după ce dreseră astfel corabia, luară înapoi încărcătura şi se hotărîră să apuce calea către pămîntul Antilelor*, ceea ce însemna de la Maluco un drum cam de 2 000 de leghe.

Victoria se întoarce în Spania

Cealaltă corabie care plecase mai înainte porni la 21 decembrie al acelui an şi se îndreptă spre Timor şi merse de-a lungul coastei dincolo de Java, cale de 2 055 de leghe, la Capul Bunei Speranţe[274].

Dreseră corabia şi luară încărcătura în patru luni şi 16 zile; plecară la 6 a lunii lui aprilie 1522, şi apucară ruta

* Adică America Centrală (N.T.).

către uscatul Antilelor, adică spre strîmtoarea[275] pe unde veniseră.

Ce s-a întîmplat cu Trinidad

Și îndată navigară către nord, pînă ce ieșiră în afară de acele insule Ternate și Timor, și apoi plutiră de-a lungul insulei Betachina[276] către nord-nord-est zece sau unsprezece leghe, și apoi merseră 20 de leghe către nord-est și astfel ajunseră la o insulă care se numește Doyz[277], care se află la trei grade și jumătate înspre partea de sud-est. De aici navigară către est trei sau patru leghe și zăriră două insule, una mare și alta mică; pe cea mare o numiră Chaol, pe cea mică Pyliom[278] și trecură printre ea și Batechina, care rămînea în partea lor stîngă.

Ajunseră la un cap, căruia îi dădură numele de *Cabo de ramos* pentru că-l zăriseră în ajunul Floriilor.

Acest cap se află la 2 grade și jumătate și de aici se îndreptară către sud spre Quimor, care e pămînt al regelui din Tidor; și regele porunci să le dea tot ceea ce se găsea în țară în schimbul banilor lor; și de acolo luară și porci, și capre, și găini, și nuci de cocos, și apă. Rămaseră în acel port opt sau nouă zile. Și acest port Camarfia se află la un grad și trei pătrimi.

Porniră din acest port la 20 ale lunii aprilie și plutiră către est cale de 17 leghe și trecură prin canalul insulei Batechina și al insulei Charam, și cînd ieșiră din canal văzură că acea insulă Charam ținea către sud-est cale de 18 sau 20 de leghe și că pe acolo nu se aflau pe drumul lor, deoarece calea lor era către est și cart la nord-est; și de aceea navigară pe acel cart vreme de o zi și întîmpinară mereu vînturi potrivnice drumului lor.

Și la 3 mai ajunseră la două insule mici, care puteau să fie cam pe la cinci grade, și pe care le numiră insulele sf-tului Anton[279]. De aici navigară mai departe, către nord-est, și sosiră la o insulă pe care o numesc Chyquom, care se afla la peste 19 grade și traseră la țărm acolo la 11 iulie[280]. În

această insulă, prinseră un om şi-l luară cu ei şi navigară mai departe, mergînd în volte şi într-o parte şi într-alta, din pricina vînturilor potrivnice, pînă ce sosiră la 42 grade latitudine nord[281].

Aflîndu-se prin aceste părţi, rămaseră fără pîine, vin, carne şi ulei; nu mai aveau alte provizii decît apă şi orez fără alte bucate; şi frigul era mare şi nu aveau cu ce se acoperi. Şi oamenii începură să moară şi văzîndu-se astfel, se hotărîră să se întoarcă la Maluco şi îndată înfăptuiră această hotărîre. Aflîndu-se încă la o depărtare de 500 de leghe, voiră să tragă la ţărmul insulei care se numeşte Magregua[282]. Şi pentru că o zăriseră în timpul nopţii nu putură să tragă la ţărm; stătură aşa pînă în dimineaţa zilei următoare şi nu putură să tragă la malul acelei insule. Şi omul pe care-l luaseră cu ei şi pe care mai înainte îl prinseseră pe acea insulă le spuse să mai înainteze şi vor găsi trei insule, unde se afla un port bun. Şi negrul spunea aceasta ca să fugă acolo, cum şi avea să facă, şi, ajungînd la acele insule, putură, cu mare primejdie, să tragă la mal, şi ancorară în mijlocul lor la 15 braţe [adîncime]. Dintre insulele acelea, cea mai mare, pe care sălăşluiau 20 de oameni, bărbaţi şi femei, se numeşte Pamò şi se află cam la 20 de grade, şi aici luară apă de ploaie. alta neaflîndu-se în ţinut[283]. Pe această insulă fugi negrul. Şi de aici plecară către un pămînt Camafo, şi cînd îl văzură era vreme liniştită şi curenţii îi îndepărtau de la ţărm; şi apoi suflă puţin vînt, dar nu putură să tragă la mal.

De acolo voiră să tragă la ţărmul insulei Dhomi şi Batechina şi după ce ancorară, trecură într-un *prao* prin faţa lor cîţiva oameni, care erau [supuşi] ai unui rege de pe o insulă ce se numea Geilolo[284] şi le dădu de ştire că în Maluco portughezii clădeau o cetate. Aflînd aceasta, trimiseră de îndată pe scribul acelei corăbii la căpitanul general al acestor portughezi, care se numea Antonio da Brito, ca să vină şi să ia corabia pe care se aflau, pentru că oamenii de pe ea erau în

cea mai mare parte morţi, iar alţii bolnavi şi corabia nu putea să navigheze[285]. Şi cînd Antonio da Brito văzu cartea şi chemarea, trimise pe Garcia Amriquiz[286], căpitanul corăbiei Sf. Gheorghe, şi o *fusta* cu cîteva *prao* de pe insulă şi porniră astfel în căutarea corăbiei, şi aflînd-o, o aduseră la cetate şi pe cînd o descărcau se năpusti dinspre nord o furtună, care o aruncă pe coastă. Astfel că această corabie se întoarse la ţărmul Molucelor, cam la 1 050 sau 1 100 de leghe de la insulă[287].

*

Şi aceasta fu tălmăcit de pe catastiful unui pilot genovez care se afla pe acea corabie şi care a scris toată călătoria, cum se află aici. Şi s-a îmbarcat pentru Portugalia în anul 1524 cu Don Enrico[288] de Mendzes.

III

NARAȚIUNEA UNUI MARINAR PORTUGHEZ ANONIM

NARAŢIUNEA UNUI PORTUGHEZ, TOVARĂŞ AL LUI DUARTE BARBOSA, CARE S-A AFLAT PE CORABIA VICTORIA ÎN ANUL 1519

Pornirăm din Sevilla în anul 1519, la 10 august, cu cinci corăbii, mergînd să descoperim insulele Moluce. Începurăm să navigăm de la San Lúcar către insulele Canare şi navigarăm către sud-vest 960 de mile, şi ajunserăm la insula Tenerife, în care se află portul Santa Cruz, la 28 de grade către Polul Arctic*.

Şi de la insula Tenerife plutirăm către miazăzi 1 680 de mile, ajungînd la 4 grade către Polul Arctic.

De la aceste 4 grade către Polul Arctic, navigarăm către sud-vest, pînă ce ajunserăm la capul San Augustin, care se află la 8 grade către Polul Antarctic**, făcînd astfel o mie două sute de mile.

Şi de la capul San Augustin navigarăm sud cart la sud-vest cale de 864 mile, ajungînd la douăzeci de grade către Polul Antarctic.

Şi de la douăzeci de grade spre Polul Antarctic, aflîndu-ne în larg, navigarăm 1 500 de mile către sud-vest, ajungînd lîngă fluviul care are 108 de mile la gură, care fluviu se află la 35 grade către Polul Antarctic, şi-i puserăm numele de Rîul San Cristóbal. De la acest rîu navigarăm 1 638 de mile sud-vest cart la vest, ajungînd la Capul lupilor marini, care se află la 48 de grade către Polul Antarctic. Şi de la

* Adică latitudine nordică.
** Adică latitudine sudică.

Capul lupilor marini navigarăm către sud-vest 350 de mile, ajungînd în portul San Iulian, unde stăturăm cinci luni, aşteptînd ca soarele să se întoarcă înspre noi, pentru că ziua nu era în timpul lui iunie şi iulie decît de patru ore. Din acest port San Iulian, care se află la 50 de grade, plecarăm la 24 august 1520. Şi navigarăm spre apus 100 de mile, ajungînd la un fluviu, pe care-l numirăm rîul Santa Cruz, şi stăturăm acolo pînă la 18 octombrie. Acest fluviu se află la 50 de grade. Pornirăm la 18 octombrie de la acest fluviu şi navigarăm de-a lungul coastei 378 de mile spre vest, cart la sud-vest, ajungînd la o strîmtoare, căreia îi puserăm numele de strîmtoarea Victoria, deoarece corabia *Victoria* fusese cea care o văzuse mai întîi; unii îi spuseră strîmtoarea lui Magaglianes, deoarece căpitanul nostru se numea Fernando de Magaglianes; gura acestei strîmtori se află la 53 de grade şi jumătate şi noi navigarăm prin această strîmtoare 400 de mile pînă la cealaltă gură care se află la aceleaşi 53 de grade şi jumătate. Ieşirăm din această strîmtoare la 27 noiembrie 1520 şi navigarăm între apus şi nord-vest 9 858 de mile, pînă ce ajunserăm pe linia echinocţială; în drum găsirăm două insule nelocuite, şi una se afla la o depărtare de 800 de mile de cealaltă, celei dintîi, îi puserăm numele San Petro, celeilalte, insula Rechinilor. San Petro se află la 18 grade, insula Rechinilor la 14 grade către Antarctic. Şi de la linia echinocţială navigarăm între apus şi nord-vest 2 046 de mile. Şi aflarăm cîteva insule la 10 şi 12 grade către Polul Arctic. Pe aceste insule se aflau mulţi oameni goi, atît bărbaţii cît şi femeile, şi acestor insule noi le puserăm numele Insulele Tîlharilor, pentru că ne furaseră barca noastră cea mare: dar au plătit-o scump. Nu vă voi mai spune drumul pe care-l străbăturăm, pentru că-l lungirăm destul de mult. Dar vă voi spune că de la aceste insule ale Tîlharilor spre a ajunge la Moluce pe drum drept trebuie să mergi către sud-vest o mie de mile; şi acolo

găsirăm multe insule cărora le puserăm numele de arhipelagul Sf-tului Lazăr, şi puţin mai departe se află insulele Moluce, care sînt în număr de cinci, adică Terenate, Tidore, Motir, Machiam şi Bachian. În Terenate, înainte ca eu să fi plecat, portughezii clădiseră o cetăţuie foarte întărită. De la insulele Moluce la insulele Bandan sînt trei sute de mile, şi se ajunge acolo pe felurite căi, pentru că sînt numeroase insule la mijloc, şi trebuie să manevrezi repede; pe aceste insule pînă ce ajungi la insulele Bandan, care se află la patru grade şi jumătate către Antarctic, se strîng de la 30 pînă la 40 de mii de măsuri* de nucşoare, şi de asemenea se strînge destul de mult mastic. Şi dacă vrei să mergi la Calicut, trebuie să navighezi într-una printre insule pînă la Malacca, care se află la o depărtare la 2 000 de mile de Moluce, iar de la Malacca la Calicut sînt alte 2 000 de mile, de la Calicut în Portugalia sînt 14 000 de mile. Dacă de la insulele Bandan, vrei să treci de Capul Bunei Speranţe, trebuie să mergi între apus şi sud-vest pînă ce te vei afla la 34 de grade şi jumătate spre Polul Antarctic şi de acolo vei naviga către apus, punînd mereu bună strajă la provă spre a nu eşua pe ţărmul acelui Cap al Bunei Speranţe sau în apropierea lui.

De la acest Cap al Bunei Speranţe se navighează cart la nord-vest înspre apus 2 400 de mile şi ajungi la insula Sf-ta Elena, unde corăbiile portughezilor merg să ia apă şi lemne şi alte lucruri. Această insulă se află la 46 grade latitudine către Polul Antarctic, şi pe ea nu e nici o locuinţă afară de a unui portughez, care n-are decît o mînă şi un picior, fără nas şi fără urechi, şi se numeşte Fornamlopem.

De la această insulă Sf-ta Elena navigînd o mie şase sute de mile către nord-vest te vei afla pe linia echinocţială; de la care linie vei naviga 3 534 de mile cart de nord-vest către

* O măsură are cca. 70 kg.

nord pînă ce te vei afla la 39 de grade către Polul Arctic. Şi de la aceste treizeci şi nouă de grade, dacă vrei să mergi la Lisabona, vei naviga 950 de mile spre răsărit şi vei ajunge la insulele Azore, care sînt şapte la număr, adică Terceira, San Jorge, Pico, Fayal, Graciosa, la răsărit, insula Sf. Mihai, insula Sf-ta Maria, toate aflîndu-se între 37 şi 40 de grade către Polul Arctic. De la insula Terceira vei naviga atunci către răsărit 1 100 de mile, şi vei ajunge pe pămîntul Lisabonei.

IV

SCRISOAREA LUI MAXIMILIAN TRANSYLVANUL

CUVÎNTARE ASUPRA CĂLĂTORIEI FĂCUTE DE SPANIOLI ÎN JURUL LUMII

Călătoria făcută de spanioli în jurul lumii e unul dintre cele mai mari și mai minunate lucruri despre care s-a auzit în vremurile noastre; și deși, în destule lucruri, noi i-am întrecut pe cei vechi, totuși, această faptă depășește cu mult pe toate cîte au fost descoperite pînă azi. Această călătorie a fost povestită în amănunțime de Don Pietro Martire, care făcea parte din Consiliul Indiilor al Maiestății Sale Împăratul; primind el însărcinarea să scrie această istorie, îi cercetă pe toți cei care, rămași în viață, se întorseseră din această călătorie în Sevilla, la anul 1522. Dar trimițînd-o să se tipărească la Roma, în nenorocitul jaf al acelei cetăți, se pierdu, și încă nu se știe pe unde se va fi aflînd, iar cei care au văzut-o și citit-o, stau mărturie pentru ea. Și între alte lucruri vrednice de amintire, pe care Don Pietro le-a însemnat asupra acelei călătorii, fu și acela că navigînd spaniolii aproape trei ani și o lună, și cei mai mulți dintre ei (cum e obiceiul celor care navighează pe Marea Ocean) ținuseră socoteală de zilele fiecărei luni, cînd ajunseră în Spania, băgară de seamă că pierduseră o zi, adică sosirea lor în portul Sevillei, care se petrecu la șapte septembrie, după socoteala ținută de ei, se petrecea la șase. Și povestind numitul Don Pietro acest amănunt unui învățat și rar bărbat,*

* E vorba de prădarea Romei de către trupele lui Carol V — în mare parte formate din germani luterani — la 1527 (N. T.)

care era atunci sol al republicii sale pe lîngă Maiestatea Sa, și întrebîndu-l cum putea să se întîmple astfel de lucru, acela, care era un foarte mare filozof și atît de învățat în slovele elinești și latinești, încît pentru nemaiîntîlnita sa știință și rară vrednicie fu înălțat apoi la un rang mult mai mare, îi dovedi că nu li se putea întîmpla altfel, navigînd ei trei ani neîntrerupți mereu în tovărășia soarelui, care mergea către apus. Și mai mult, îi spuse, așa cum și cei vechi băgaseră de seamă, că cei care navigau după soare către apus aveau ziua mult mai lungă. Și rătăcindu-se cartea lui Don Pietro, soarta n-a îngăduit să se piardă cu totul amintirea unei atît de minunate înfăptuiri, deoarece un valoros gentilom vicentin, numit messer Antonio Pigafetta (carele mergînd în acea călătorie și întorcîndu-se apoi cu corabia Victoria *fu făcut cavaler de Rodos) scrie o carte foarte amănunțită și bogată, din care dădu un exemplar Maiestății Sale Împăratului, iar un alt exemplar îl trimise în Franța, serenissimei mame a regelui prea creștin, doamna regentă, care îl dădu unui excelent filozof parizian numit messer Iacomo Fabro, care studiase în Italia, ca s-o tălmăcească pe limba franceză. Acest om de valoare (cred, ca să scape de osteneală) făcu numai un rezumat, lăsînd deoparte unele lucruri după cum găsi cu cale; cale tipărită într-o franceză foarte stricată, ne-a căzut în mîini, împreună cu o epistolă, pe care o scrise în anul 1522 un anume Maximilian Transylvanul — secretar al Maiestății Sale Împăratului — prea luminatului și prea veneratului Cardinal de Salzburg. Am vrut să adăugăm în volumul nostru de călătorii și pe aceasta* ca pe una din cele mai mari și mai minunate dintre cîte se cunosc, despre care acei mari filozofi antici auzind vorbindu-se, ar rămîne uimiți și s-ar pierde cu firea. Și cetatea Vicenzei se poate mîndri, printre toate celelalte*

* Autorul, scrie că a vrut să adauge și rezumatul și scrisoarea, dar continuarea frazei arată că a avut în minte călătoria în jurul lumii (N.T.).

ale Italiei, că în afară de vechea sa noblețe și vrednicie, în afară de mulți aleși și rari bărbați, atît în litere cît și în arme, a avut un gentilom cu un suflet atît de mare ca amintitul messer Antonio Pigafetta, care, făcînd înconjurul întregii mingi a lumii, a descris-o atît de amănunțit. Și nu încape îndoială că pentru o atît de uimitoare faptă i-ar fi fost înălțată de către cei vechi o statuă de marmură, așezată spre amintire la loc de cinste, drept pildă nemaiîntîlnită pentru urmași a virtuții sale. Și dacă în această epistolă, sau rezumat, se va vedea o oarecare deosebire de nume și lucruri, nu trebuie nimeni să se mire, deoarece spiritele oamenilor sînt felurite, și care înseamnă un lucru, care altul, după cum li se par mai vrednice de a fi însemnate; de ajuns că se aseamănă în cele mai importante; și multe părți pe care unul le-a lăsat deoparte, în altul se pot citi din belșug, iar pe cele de necrezut le înseamnă drept ceea ce sînt. Și un lucru se poate afirma cu tărie de oricine, [și anume] că niciodată cei vechi n-au avut o cunoaștere atît de largă a lumii pe care soarele o înconjură și o cercetează în 24 de ore, ca aceea pe care noi o avem azi prin vrednicia oamenilor din aceste veacuri ale noastre.

EPISTOLA LUI MAXIMILIAN TRANSYLVANUL SECRETAR AL MAJESTĂŢII SALE ÎMPĂRATULUI, SCRISĂ PREA VESTITULUI ŞI PREA VENERATULUI DOMN, CARDINALUL DE SALZBURG, DESPRE MINUNATA ŞI UIMITOAREA CĂLĂTORIE PE APE FĂCUTĂ DE SPANIOLI ÎN ANUL 1519 ÎN JURUL LUMII *

În zilele acestea, prea vestite şi prea venerate stăpîn al meu, se întoarse una din cele cinci corăbii, pe care, în anii trecuţi, împăratul fiind la Saragoza în Spania, le trimise către lumea nouă, pînă acum necunoscută, în căutarea insulelor pe care cresc mirodeniile, deoarece deşi portughezii ne aduc o mare cantitate din acestea pe care le iau din Chersonesul de aur, care se crede a fi ceea ce acum numim Malacca, cu toate acestea în Indiile răsăritene dintre acele mirodenii nu creşte decît piperul, pentru că celelalte, adică scorţişoara, cuişoarele, nucşoarele şi macisul, care e coaja acelor nucşoare, sînt aduse din ţări îndepărtate şi din insule abia cunoscute după nume, în acele Indii, cu corăbii făcute fără nici un fel de fierărie, ci legate cu corzi de palmier, ale căror pînze sînt rotunde, de asemenea ţesute din fire făcute din ramurile subţiri ale palmierului şi numesc aceste corăbii jonci şi cu astfel de corăbii şi de pînze îşi săvîrşesc călătoria cu un singur vînt la pupă, sau dimpotrivă. Nici nu trebuie să ne mire că aceste insule, pe care cresc mirodeniile, au rămas necunoscute tuturor veacurilor trecute pînă în zilele noastre, deoarece toate lucrurile scrise, pînă-n aceste vre-

* Titlul original (coperta) este: *Despre insulele Moluce şi încă despre alte minunăţii pe care noua călătorie pe ape a castilienilor... le-a scos la iveală: epistola lui Maximilian Transylvanul către prea veneratul cardinal de Salzburg, foarte plăcută la citit, în stabilimentul lui Eucharius Cervicornus, în anul 1523, luna ianuarie.*

nuri, de autorii antici, despre locurile în care cresc aromele au fost născocite şi neadevărate, în aşa fel încît ţările în care scriau autorii că cresc, s-au aflat acum a fi de fapt mai îndepărtate chiar decît noi de locurile în care cresc. Şi lăsînd deoparte multe lucruri scrise, voi spune numai că Herodot, deşi autor foarte luminat, afirmă că scorţişoara se găseşte în vîrful cuiburilor, adusă de păsări din ţări îndepărtate, mai ales de către pasărea fenix, pe care nu ştiu s-o fi văzut vreodată cineva. Dar Pliniu căruia i se părea că poate să spună mai cu temei unele lucruri, deoarece înainte de vremea sa multe fuseseră cunoscute şi aduse la lumină de către călătoriile pe apă ale lui Alexandru cel Mare şi de către alţii, spune că scorţişoara creşte prin părţile Ethiopiei Troglodiţilor; cu toate acestea s-a descoperit acuma că scorţişoara creşte foarte departe de întreaga Ethiopie, adică de ţara negrilor şi mult mai mult de cea a Troglodiţilor, care se adăpostesc în peşteri sub pămînt. Dar ai noştri, care s-au întors acum şi care au ştire despre Ethiopia, au trebuit, vrînd să găsească aceste insule, să treacă dincolo de Ethiopia, şi să înconjure întreaga lume şi de multe ori sub marele cerc al cerului. Care călătorie pe ape a lor, fiind prea minunată, nemaiîntîmplată sau auzită vreodată, şi nici încercată de alţii, m-am hotărît să scriu întocmai domniei voastre prea venerate, şi să povestesc tot ce s-a petrecut în timpul ei. Înfăptuind aceasta, am căutat cu toată sîrguinţa să cunosc adevărul de la căpitanul corăbiei şi de la fiecare din acei marinari care s-au întors cu el, şi care au spus acelaşi lucru şi împăratului şi multor altora, şi cu atîta bună-credinţă şi sinceritate, că nu numai au fost socotiţi că au spus adevărul curat, dar cu spusele lor au arătat că toate celelalte lucruri cîte pînă acum au fost spuse şi scrise de către scriitorii antici au fost închipuite şi neadevărate. Căci cine va putea să creadă că sînt pe lume oameni numai cu un picior sau care cu picioarele îşi ţin umbră sau înalţi de un cot şi alte ase-

menea basne; că sînt mai curînd monştri decît oameni, despre care nu s-a auzit niciodată vorbindu-se, nici de către spanioli, care, în vremurile noastre navigînd pe Marea Oceanul, au descoperit toate ţărmurile pămîntului către apus, mai sus şi mai jos de echinocţial, nici de către portughezi, care, înconjurînd întreaga Africă au trecut prin tot răsăritul, şi au străbătut pînă la golful numit Magnus, nici în această din urmă navigaţie în care a fost înconjurat întreg pămîntul. Dar voind să vorbesc eu acum despre întreaga lume, nu voi mai lungi începutul povestirii mele, şi astfel trec la fapte.

Acum treizeci de ani începînd spaniolii către apus şi portughezii către răsărit să caute şi să cerceteze pămînturi noi şi necunoscute, pentru ca să nu se împiedice unul pe altul, serenissimii regele catolic şi regele Portugaliei, cu autoritatea (cum cred) a înaltului pontefice Alexandru al VI-lea, împărţiră lumea în acest schip: drept către răsărit de la insulele Hesperide, care acum se numesc ale Capului Verde, la o depărtare de 360 de leghe să se tragă două linii, una către miazănoapte şi cealaltă către miazăzi, care trecînd prin amîndouă polurile lumii să se unească şi să împartă lumea în două părţi egale, şi tot ceea ce s-ar descoperi în partea de răsărit, pornind de la acea linie, să aparţină portughezilor şi tot ce s-ar descoperi în partea dinspre apus să fie al castilienilor. Din care pricină, spaniolii navigînd către miazăzi şi apoi către apus au găsit continent şi insule mari şi nenumărate cu belşug de aur şi perle şi alte bogăţii. Şi în vremea din urmă au găsit o foarte mare cetate mediterană numită Temistitan, aşezată pe lagună ca şi Veneţia, despre care multe şi mari lucruri, adevărate însă, a scris Pietro Martire, autor mai curînd exact decît elegant. Portughezii navigînd către miazăzi şi către ţărmurile insulelor Capului Verde şi către negrii din Ethiopia care se hrănesc cu peşte, trecînd

Despre insulele Hesperide care astăzi se numesc ale Capului Verde şi despre foarte marea cetate numită Temistitan

echinocţialul şi Tropicul Capricornului, au ajuns pînă în răsărit, unde au găsit felurite şi mari insule pînă în vremurile noastre necunoscute, şi de asemenea izvoarele de unde izvorăşte Nilul, şi negrii numiţi Troglodiţi, care trăiesc în peşteri; şi au trecut dincolo de golfurile numite Arabic şi Persic, pînă în părţile Indiei dincoace de fluviul Gange, unde acum e acea mare împărăţie şi acea mare cetate de negoţ numită Calicut. Şi de acolo au navigat către insula numită de către cei vechi Taprobana, care acum se numeşte Sumatra, pentru că unde Ptolemeu şi Pliniu şi alţi cosmografi au pus Taprobana, nu se află nici o insulă care poate fi socotită aceea, şi de acolo au ajuns la Chersonezul de aur unde se află prea vestita cetate Malacca, foarte mare cuib de negustori din răsărit. De la aceasta au ajuns la golful numit de către cei vechi Magnus, pînă la popoarele *Sine*, pe care acum le numesc *Chine*, unde au găsit oameni albi şi foarte civilizaţi, asemenea cu nemţii noştri, şi se crede că popoarele numite *Seri* şi *Sciţi*, adică Tătari din Asia, se întind pînă acolo. Şi deşi mersese oarecare veste că portughezii navigaseră atît de mult către răsărit, încît, trecînd hotarele lor de la jumătatea lumii, ajunseseră pînă la graniţele castilienilor şi că Malacca şi golful numit Magnus ar fi în cuprinsul castilienilor, totuşi acest lucru nu fu crezut pînă ce nu fu limpezit în felul următor. Încă de acum patru ani, Ferdinando Magaglianes, de naţie portughez, care mulţi ani fusese căpitan al corăbiilor portugheze şi navigase prin toate părţile răsăritului, prinzînd mare ură pe regele său, de care nu se socotea bine răsplătit, veni să se înfăţişeze maiestăţii împărăteşti, împreună cu Cristofor Haro, fratele socrului meu, care stînd la Lisabona, prin oamenii săi avusese felurite negoţuri mulţi ani cu răsăritul şi cu popoarele Chinei şi cunoştea foarte bine acele locuri, şi care, de asemenea din pricina jignirilor primite de la regele Portugaliei, se dusese în Castilia la împărat, unde deşi nu era prea limpede dacă

Insula Taprobana, acum numită Sumatra, nu se află unde Ptolemeu, Pliniu şi alţi cosmografi au aşezat-o. Chersonesul de aur în timpurile noastre se numeşte Malacca

Malacca s-ar afla în hotarele portughezilor sau ale castilienilor, deoarece pînă atunci nu se putuse găsi o măsură sigură a longitudinilor, cu toate acestea arătară limpede că popoarele Chinei ţin de partea de navigaţie a castilienilor şi împreună cu ele, fără nici o îndoială, insulele care acum se numesc Moluce şi în care cresc mirodeniile, sînt cuprinse în părţile lumii de către apus, aparţinînd castilienilor, şi că se poate naviga la ele şi de acolo înapoi în Spania, cu mai mică cheltuială decît cea pe care o fac portughezii chiar din locul lor de baştină, şi trebuiau să navigheze către apus mereu înainte, înconjurînd pămîntul pînă ce vor ajunge în răsărit. Acest lucru părea foarte greu şi aproape cu neputinţă, nu pentru că socoteau că ar fi greu ca navigînd mereu spre apus să se ajungă, dînd înconjur pămîntului, la răsărit, ci pentru că era lucru îndoielnic că natura dibace, care ştie să facă toate lucrurile cu o înaltă providenţă, ar fi despărţit răsăritul de apus, parte cu apă şi parte cu pămînt, şi că navigînd în acest chip către apus s-ar putea ajunge în răsărit; şi aceasta, pentru că nu se ştia dacă acea regiune găsită de spanioli, care se numeşte continentul Indiilor*, nu ar despărţi marea de apus de cea de răsărit. Şi era limpede că acel continent în partea sa de miazăzi se întindea către sud şi apoi se întorcea către apus şi de aceea se socotea că dacă cele două regiuni găsite către nord, dintre care una se numeşte de los Baccalos, din pricina noului soi de peşti, şi cealaltă Florida, se unesc cu acel continent, ar fi cu neputinţă să se navigheze, de la apus către răsărit. Căci nu se găsise pe acest pămînt nici o strîmtoare prin care să se poată trece dintr-o mare într-alta, deşi cu multă străduinţă şi cu mari osteneli fusese căutată. Şi a trece prin cuprinsul şi hotarele portughezilor spre a merge către acele Moluce, socoteau a fi un lucru foarte îndoielnic şi primejdios. Din care pricină i se păru împăratului şi sfet-

* E vorba, fireşte, de America.

nicilor săi că, deşi lucrul pe care aceştia îl făgăduiau era plin de mare speranţă, el era şi mai plin de greutăţi. Şi aceste treburi prelungindu-se, Magaglianes şi Cristoforo cerură din nou împăratului să rînduiască corăbii pe cheltuiala lor şi alor lor, numai ca să poată naviga cu autoritatea şi sprijinul său. În care cerere stăruind aceştia cu încăpăţînare, împăratul pregăti o *armadă* de cinci corăbii al cărei căpitan îl făcu pe Magaglianes, cu porunca să navigheze pe lîngă ţărmul continentului Indiilor apusene, către partea dinspre miazăzi, pînă ce vor găsi capătul acelei regiuni, sau vreo strîmtoare prin care să poată ajunge la acele înmiresmate insule Moluce.

Cum căpitanul Magaglianes ajunse la Insulele Norocoase numite azi Canare şi de acolo la Capul Verde

Purcese deci căpitanul Magaglianes la 10 august al anului 1519 cu cinci corăbii din Sevilla, de unde în puţine zile, sosiră la Insulele Norocoase, care acum se numesc Canare, şi de la acelea la insulele Capului Verde, de unde apucară calea de apus şi miazăzi, înspre continentul sus pomenit şi astfel în puţine zile, cu spornică navigaţie, descoperiră capul zis al Sfintei Marii, unde Giovanni Solissio căpitan, mergînd altă dată din porunca regelui catolic cu corăbiile de-a lungul ţărmului acestui continent, fu mîncat împreună cu cîţiva tovarăşi de către cei pe care indienii îi numesc Canibali. De la acest cap, ai noştri, continuîndu-şi călătoria, navigară de-a lungul ţărmurilor acestui continent care pe o mare lungime se întinde către miazăzi, întorcîndu-se puţin către apus (şi se poate spune că coasta de-continent e sub polul antarctic) şi astfel trecură Tropicul Capricornului [cale de] mai multe grade. Dar nu cu atîta uşurinţă cum am spus, pentru că nu ajunseră la golful numit de ei San Julian decît în ultima zi a lui martie din anul următor, şi în acel loc găsiră polul antarctic înălţat cu 49 de grade deasupra orizontului, ceea ce ştiură atît prin altitudine cît şi prin declinaţia soarelui de la echinocţial, după care în cea mai mare parte mai mult, decît

INSULA BURNE (BORNEO) (DESEN DE PIGAFETTA)

ARHIPELAGUL FILIPINELOR (HARTA LUI NUVO GARCIA DE TORENO 1522)

Despre un loc numit Catigara, despre Golful San Julian şi despre firea acelor Indieni

după orice altă stea se călăuzeau marinarii noştri, cît şi prin altitudinea acestui pol antarctic. Mai spuseră că longitudinea de la insulele Canare către apus era de aproape 56 de grade şi vechii cosmografi, mai cu seamă Ptolemeu, măsurînd longitudinea locurilor, începînd de la insulele Canare mergînd către răsărit pînă la Catigara, spun să fie de 180 de grade. Astfel ai noştri navigînd la apus foarte departe, începînd şi ei de la insulele Canare, mergînd către asfinţit, făcură alte 180 de grade pînă la Catigara cum trebuia, cu toate acestea ai noştri, deoarece într-o atît de depărtată navigaţie, nici depărtarea de la pămînt n-o puteau socoti, şi nici însemna cu anume semne şi hotare longitudinile, mai curînd au dat oarecare aproximaţie acestor longitudini decît vreun lucru sigur, şi de aceea eu socotesc că aceste măsuri trebuie primite numai pînă ce se găsesc altele mai sigure. Acest golf mai sus-amintit, San Julian, părea foarte mare şi larg şi semăna cu o strîmtoare, din care pricină Magaglianes porunci la două corăbii să cerceteze aşezarea acestui golf, iar celelalte corăbii le opri ancorate în largul mării; două zile după aceea se aduse la cunoştinţă că acest golf e plin de funduri puţin adînci şi nu se poate merge mult în cuprinsul lui. Ai noştri de pe corăbii, la întoarcere, văzură cîţiva indieni, care pe ţărmuri culegeau scoici,indieni zic, pentru că aşa îi numesc pe toţi locuitorii acelor pămînturi necunoscute. Erau oameni de statură înaltă, adică de 10 palme, acoperiţi cu piei de fiare, şi mai negri decît ar fi trebuit după aşezarea regiunii; cîţiva dintre ai noştri coborîră pe pămînt şi merseră către ei şi le arătară nişte clopoţei şi hîrtii pictate. Aceia începură să-i salute pe ai noştri dănţuindu-le împrejur cu un cîntec aspru şi prost alcătuit, astfel că nu se înţelegea ceea ce spuneau. Şi, spre a se face admiraţi îşi vîrîră pe gîtlej, fără să aibă greaţă, o săgeată de o jumătate de cot, pînă către fundul stomacului, pe care trăgînd-o deodată afară,

păreau să le arate prin aceasta vitejia lor şi să se bucure tare mult. Veniră, în sfîrşit, trei ca trimişi, şi-i rugară pe ai noştri, prin nişte semne, să meargă puţin mai departe cu ei pe pămînt, ca şi cum ar fi vrut să-i primească cu bunăvoinţă în casele lor. Trimise Magaglianes cu aceştia şapte oameni, bine înarmaţi, ca să cerceteze cît puteau mai temeinic şi locul şi oamenii. Merseră cu ei aproape şapte mile pe pămînt şi ajunseră într-o pădure întunecoasă şi fără cărări, unde se afla o căsuţă joasă acoperită cu piei de fiare, în care erau două odăi, într-una locuiau femeile cu copiii, în cealaltă bărbaţii. Femeile cu copiii erau [în număr de] treisprezece, bărbaţii cinci. În acest loc i-au primit pe ai noştri, dîndu-le de mîncare carne de animale sălbatice, ceea ce li se părea lor că e lucru regesc. Fu omorît un animal, care cam semăna cu asinul sălbatic şi cărnurile lui, pe jumătate fripte, le puseră în faţa alor noştri fără alte bucate sau băuturi. În timpul nopţii, din pricina zăpezii şi a vîntului care sufla, ai noştri trebuiră să doarmă sub piei, dar neavînd încredere în indieni, înainte de a se culca, puseră străji. Acelaşi lucru şi din aceeaşi pricină făcură şi indienii, care pe lîngă foc, nu departe de ai noştri, se întinseră pe pămînt sforăind grozav. Şi făcîndu-se ziuă, ai noştri îi poftiră să meargă cu întreaga lor familie la corăbii. Împotrivindu-se mult la aceasta şi ai noştri cu semeţie împingîndu-i să meargă, indienii intrară în odaia femeilor. Spaniolii gîndiră că vor să se sfătuiască cu femeile înainte de a pleca, dar ei, acoperiţi din creştet pînă-n tălpi cu alte piei mai spăimîntătoare şi cu faţa mîzgălită cu ciudate culori, cu arcuri şi săgeţi, cu groaznică şi spăimîntătoare înfăţişare (căci păreau de o şi mai mare statură de cum erau înainte) pregătiţi de harţă, ies afară. Ai noştri, care socoteau că vor fi siliţi la încăierare, sloboziră un arhebuz: lovitura, deşi se trăsese în gol, acei viteji uriaşi care mai înainte păreau gata să se lupte cu cerul, din pri-

cina bubuiturii acelui archebuz, într-atît se spăimîntară, că-ndată începură prin semne să ceară pace, şi astfel se înţeleseră, ca trei dintre ei, lăsîndu-i pe ceilalţi, să meargă cu ai noştri la corăbii; se îndreptară deci către ele, dar neputînd ai noştri să se ţină de ei nu numai cînd alergau, dar nici cînd mergeau la pas, doi din aceştia, văzînd într-o parte un asin sălbatic care păştea pe un munte, ca şi cum ar fi vrut să meargă să-l prindă, o luară la fugă. Cel de-al treilea fu dus pe corăbii, dar nevoind să mănînce din pricina amarului, că se vedea singur, în puţine zile muri. Trimise căpitanul corăbiilor la acea colibă să mai aducă pe un altul dintre acei uriaşi, spre a-l înfăţişa împăratului, ca pe-un lucru nou, dar nu mai găsi nici unul, pentru că toţi, se mutaseră, cu colibă cu tot, în alt loc. De unde se vede limpede că acei oameni nu se aşează statornic într-un loc, şi nici după aceea ai noştri, cu toate că multe zile, aşa cum vom arăta mai jos, zăboviră în acel loc, nu mai văzură pe vreunul din acei indieni pe ţărm, dar nici nu mai socotiră că trebuiau să mai ţină seamă de ei şi să cerceteze îndelung pămîntul acela. Şi deşi Magaglianes ştia că lunga zăbavă în acel loc nu-i era de folos, cu toate acestea, deoarece marea cîteva zile fusese furtunoasă şi cerul înnorat, şi în afară de aceasta, acel pămînt se înălţa mereu către miazăzi, astfel că cu cît mergeau mai departe cu atît gîndeau că vor afla un loc mai friguros, zi după zi fu amînată plecarea. Şi apropiindu-se luna lui mai, cînd iarna începe să fie foarte aspră prin acele părţi, fură siliţi să rămînă pe loc atîta vreme cît la noi e vară. Văzînd Magaglianes că navigaţia se arată a fi foarte lungă, porunci să se împartă mai cu măsură merindele, ca să ţină mai mult. Spaniolii îndurînd cu răbdare cîteva zile, temîndu-se de lungimea iernării şi de pustietatea locului, îl rugară în cele din urmă pe căpitanul lor Magaglianes, ca de vreme ce vedea că acea parte se întindea într-una către polul antarctic şi

că nu mai aveau speranţă să-i afle capătul, sau vreo strîmtoare, venind şi iarna aspră, murind mulţi de foame şi din pricina neajunsurilor şi nemaiputînd să sufere împărţirea merindelor, aşa cum se făcuse pînă în acea zi — să hotărască întoarcerea acasă, spunînd că împăratul nu stăruise într-atîta ca să se caute cu încăpăţînare acele locuri, cărora şi natura şi toate greutăţile li se împotriveau, şi că ostenelile lor vor fi îndeajuns încuviinţate şi lăudate, deoarece ajunseseră pînă-n acel loc pînă în care nici o îndrăzneală sau semeţie a oamenilor nu cutezase să navigheze, şi că li s-ar putea întîmpla ca, uşor voind să se îndrepte către polul antarctic, în răstimp de puţine zile, vîntul care vine dintr-acolo să-i arunce într-un neobişnuit şi greu impas. Însă dimpotrivă, Magaglianes care hotărîse sau să moară sau să ducă la bun sfîrşit fapta începută, le răspunse că împăratul îi încredinţase conducerea călătoriei şi că nu voia cu nici un chip să se abată de la ea, şi de aceea îi e vrerea să călătorească pînă unde va găsi sau capătul acestui pămînt sau vreo strîmtoare. Ceea ce, cu toate că nu putea să îndeplinească atunci din pricina iernii care-l împiedica să meargă înainte, totuşi o dată cu vara ce va veni în acele părţi, lucrul va fi uşor de împlinit, deoarece pe acea vreme vor putea să navigheze atît de departe mergînd de-a lungul coastei acelui pămînt sub polul antarctic, pînă ce vor sosi la un loc unde vreme de trei luni neîntrerupte vor avea mereu ziuă. Cît despre ceea ce spuneau de neajunsurile traiului şi despre asprimea iernii, se vor putea uşor apăra, întrucît aveau mare provizie de lemne şi puteau pescui din mare stridii şi multe alte soiuri de peşti buni, şi nu le lipseau nici izvoarele de apă dulce, nici putinţa de a prinde păsări şi de a vîna, ceea ce mult îi va ajuta. Pîinea şi vinul pînă atunci nu le lipsise, şi nici în viitor nu le va lipsi, numai să rabde ca aceste lucruri să le fie împărţite după nevoie, spre a-i ţine sănătoşi, iar nu spre risipă. Mai spuse că pînă

atunci nu se făcuse nimic vrednic de admirat, care să fie pretext al întoarcerii acasă, deoarece portughezii, navigînd spre răsărit, treceau nu numai în fiece an, dar aproape în fiece zi de tropicul Capricornului fără nici o osteneală şi [chiar] la 12 grade mai departe*. Pe cînd de o prea mică laudă vor fi vrednici ei, care merseseră nu mai mult de patru grade dincolo de tropicul Capricornului către Antarctic, că hotărîseră să îndure mai degrabă orice lucru cît de greu decît să se întoarcă în Spania cu ruşine, şi credea că toţi tovarăşii săi, adică cei în care spiritul curajos al spaniolilor nu murise încă, vor fi şi ei de părerea lui, şi un lucru singur îi mîngîia, că cel puţin restul iernii îl vor îndura cu răbdare, şi că răsplata va fi astfel cu atît mai mare, cu cît prin mai mari osteneli şi primejdii vor înfăţişa împăratului nemaicunoscuta lume, mult bogată în mirodenii şi aur.

După ce Magaglianes linişti cu aceste cuvinte spiritele tovarăşilor săi, credea că nu se mai gîndeau de loc la asemenea lucru, dar se întîmplă cu totul altfel de cum gîndea el, deoarece puţine zile după aceea fu chinuit de o ceartă sălbatică, fiindcă printre tovarăşii de pe corăbii începuse să se vorbească despre vechea şi veşnica ură dintre portughezi şi castilieni, şi că Magaglianes era portughez şi că nu putea să săvîrşească nici un lucru mai glorios pentru patria sa, decît să piardă şi să nimicească această *armadă* cu atîţia oameni. Şi nici nu era de crezut, chiar dacă ar fi putut să găsească insulele Moluce, că ar vrea să ajungă la ele. Ci că socotea că face destul dacă putea să amăgească pe împărat cîţiva ani cu false speranţe. În acest răstimp s-ar putea întîmpla ceva nou, încît castilienii să renunţe cu totul de a mai căuta mirodeniile. Şi că drumul pe care porniseră nu era cel care duce la acele fericite insule Mo-

* Adică mai la sud de punctul la care se aflau ei.

Despre cearta care s-a iscat între castilieni și căpitanul Magaglianes, și în ce chip căpitanul i-a pedepsit pe tovarășii săi; despre Capul numit Santa Cruz

luce, ci la un loc rece al cerului sub care sînt necurmate zăpezi şi veşnice gheţuri. Magaglianes, întărîtat peste măsură de vorbele acestora, pedepsi pe tovarăşi ceva mai aspru decît s-ar fi cuvenit din partea unui om străin, despărţit de ţara lui şi căpitan de oameni de alt neam. Înţelegîndu-se între ei, aceştia puseră mîna pe o corabie spre a se întoarce în Spania. Magaglianes cu restul tovarăşilor care i se supuneau încă, se urcă pe acea corabie şi omorî pe căpitanul ei cu toţi tovarăşii lui, şi chiar pe cei împotriva cărora nu putea face nimic, pentru că erau slujitori ai împăratului, care nu pot fi pedepsiţi decît de maiestatea sa sau de consiliul său. Nu se găsi însă nici unul care să îndrăznească după aceea să grăiască ceva împotriva lui, deşi nu lipsiră cîţiva, care vorbind unul cu altul să nu spună că Magaglianes era gata să facă la fel tuturor castilienilor, unul cîte unul, pînă ce, omorîţi cu toţii, se va putea întoarce el cu puţinii portughezi de-ai săi, cu acea *armadă*, în patria sa. Astfel că această ură se încuibă în sufletele castilienilor. Dar Magaglianes, îndată ce văzu că furtuna mării şi asprimea iernii se îmblînziră, porni din acel golf San Julian la 24 august şi, aşa cum făcuse multe zile înainte, merse de-a lungul coastei pămîntului, care se îndrepta către miazăzi, şi în sfîrşit zări un cap numit Santa Cruz, unde, venind asupră-le o furtună sălbatică dinspre răsărit, una din cele cinci corăbii se sfărîmă de ţărm; oamenii împreună cu mărfurile scăpară, ca şi celelalte lucruri ale corăbiei, în afară de un maur, care se înecă. De aici, pămîntul păru să se îndrepte puţin către răsărit şi miazăzi; începînd să cerceteze după obiceiul lor, la 27 noiembrie descoperiră nişte guri, care semănau cu o strîmtoare de mare; Magellan îndată pătrunse printre ele cu întreaga *armadă*. După ce cercetă cînd un golf cînd altul, porunci să fie bine cercetate cu corăbiile dacă nu se putea trece mai departe, şi făgădui să le aştepte la gurile acelei

strîmtori pînă-n a cincea zi, spre a vedea ce va să se întîmple. Una dintre aceste corăbii pe care era căpitan Alvaro Mesquita, fiu al unui frate al lui Magaglianes, fu dusă de reflux încă o dată în cuprinsul mării, prin acelaşi golf pe unde intrase. Şi băgînd de seamă spaniolii care se aflau pe acea corabie, că erau foarte departe de celelalte, înţelegîndu-se între ei să se întoarcă în Spania, puseră mîna pe căpitanul lor şi-l aruncară în fiare, apucînd drumul către polul nostru şi în sfîrşit fură duşi pînă la ţărmul Ethiopiei, de unde luînd merinde, după vreme de opt luni, de cînd se despărţiseră de tovarăşi, ajunseră în Spania; acolo prin torturi îl siliră pe Alvaro să mărturisească cum unchiul său Magaglianes, după sfatul său, se purtase atît de crud cu castilienii. Magaglianes aşteptă în zadar această corabie multe zile după data hotărîtă. Cei de pe cealaltă corabie, întorcîndu-se, afirmară că nu găsiseră altceva decît nişte golfuri de mare joasă, cu stînci şi rîpi foarte înalte. Oamenii de pe cea de-a treia corabie raportară că socoteau că acest golf era o strîmtoare, pentru că navigaseră trei zile şi nu găsiseră nici o ieşire, însă cu cît mergeau mai departe, cu atît găseau un mai strîmt cuprins de mare şi de o asemenea adîncime în multe locuri încît cu sonda nu putură de loc să-i dea de fund; şi băgaseră de seamă că creşterea mării era mai mare decît descreşterea şi de aceea gîndeau că prin această strîmtoare s-ar putea trece în vreo altă mare întinsă. Din aceste motive, hotărî Magaglianes să navigheze prin această strîmtoare, care pînă atunci nu se ştia dacă era strîmtoare de mare, deoarece cîteodată era largă de trei mile italiene, şi alteori de două, altă dată de zece, şi deseori de cinci, şi se îndrepta puţin către apus, iar latitudinea spre Polul Antartic fu găsită ceva mai mult de 52 de grade. Longitudinea de la locul de unde porniseră era aceeaşi ca pentru golful San Julian. Se apropia luna noiembrie şi noaptea nu era mai lungă de cinci ore şi nu

văzură chip de om jur-împrejur pe țărmuri. Într-o noapte li se păru că zăresc un mare număr de focuri, mai cu seamă înspre partea stîngă. Gîndiră că fuseseră descoperiți de cei care sălășluiau în acel loc.

Văzînd Magaglianes că acel pămînt era foarte aspru și nelucrat, și mereu rece, nu socoti că trebuie să piardă prea multă vreme pentru cercetarea lui. Din care pricină, cu cele trei corăbii, fără vreo întîrziere, începu să navigheze prin această strîmtoare, și după 22 de zile ajunseră într-o altă mare întinsă și adîncă. Lungimea acestei strîmtori spun să fie de trei sute de mile. Pămîntul pe care-l aveau pe partea dreaptă, nu încape îndoială că e continentul Indiilor apusene, despre care am vorbit. Pe partea stîngă gîndeau că nu se află continent, ci insule, pentru că dintr-acea parte auziră mugetul mării lovindu-și talazurile. Magaglianes a observat că partea dinspre continent, se îndrepta spre miazănoapte. Și de aceea porunci ca, părăsind acea coastă, să apuce calea cu provele către nord-vest, prin acea întinsă și adîncă mare, prin care nu știu dacă vreodată mai navigaseră corăbii de-ale noastre sau de-ale altora. Îndreptă deci provele către vîntul de nord-vest, care suflă între apus și miazănoapte în părțile acestea, pentru ca astfel, trecînd din nou sub linia echinocțialului și mergînd după soare către apus să poată ajunge în răsărit, pentru că știa bine că insulele Moluce se află în cele mai depărtate părți ale răsăritului, nu prea departe de linia echinocțială, și de aceea înspre această parte se îndreptă mereu călătoria lor și niciodată nu se abătură de la ea, decît numai atît cît puterea vînturilor și a furtunilor îi silea să se îndrepte în altă parte. Și după ce 40 de zile navigară pe acest drum, și de cele mai multe ori cu un vînt bun la pupă, trecură încă o dată sub tropicul Capricornului, după care descoperiră două insule mici și sterpe, la țărmul cărora oprindu-se, le aflară nelocuite; cu toate acestea sprea a se putea aprovi-

ziona, pentru că pescuitul era uşor, zăboviră două zile şi se înţeleseră să le numească Nenorocite; şi plecînd de aici merseră pe drumul ce-l începuseră şi navigînd cu bine vreme de 3 luni şi 20 de zile neîntrerupte pe această mare, în fiece zi o găseau mai nesfîrşită şi mai mare decît mintea omenească ar fi putut să şi-o închipuie. Şi fiind mereu împinşi cu mare putere de vînturi, trecură din nou sub linia echinocţială, unde văzură o oarecare insulă numită, aşa cum pricepură în urmă de la locuitorii acelui loc, Iuvagana; de care apropiindu-se, găsiră latitudinea spre Polul Antarctic de 11 grade, şi fură toţi de părere că longitudinea de la Gades pînă la acel loc era de 158 de grade cărte apus. După aceea începură să descopere cînd o insulă, cînd alta, astfel încît li se păru că ajunseseră în arhipelag. Coborîră pe insula Iuvagana, pe care o aflară nelocuită. Pornind din acel loc, merseră la o insulă mai mică, unde văzură două canoe de indieni, (spun canoe pentru că aşa obişnuiesc să numească indienii acel soi de corăbii mici, care sînt săpate şi tăiate într-un singur trunchi de copac şi în care încap cel mult două persoane). Prin mişcări şi semne, cum fac muţii între ei, întrebară pe acei indieni numele acelor insule, de unde puteau lua merinde, de care duceau mare lipsă. Pricepură că cea pe care fuseseră se numea Iuvagana, şi cea pe care se aflau atunci Acaca, dar că amîndouă erau nelocuite, iar nu prea departe de acolo se afla o insulă numită Helana, pe care aproape o arătau cu degetul şi aceea era locuită şi se putea găsi în ea tot ce era necesar traiului omenesc. Ai noştri, după ce s-au înviorat în Acaca, plecară la Helana, unde îi surprinse o vreme rea, astfel încît, neputînd corăbiile să tragă la ţărmul insulei, fură aruncaţi pe o altă insulă numită Messana, pe care locuieşte regele a trei insule şi de la aceea merseră la Zubut. Aceasta e o

Despre insulele Iuvagana, Acaca, Helana, Messana şi Zubut

insulă foarte bună şi mare, avînd rege, cu care după ce legară pace şi prietenie, coborîră îndată pe pămînt spre a săvîrşi slujba divină după datina creştinilor, pentru că în ziua aceea era sărbătoarea învierii şi făcură pe mal un fel de bisericuţă din pînzele corăbiilor şi din ramuri de copaci, în care înălţară un altar şi săvîrşiră liturghia, cum se obişnuieşte în acea zi. Le ieşi înainte regele cu mare mulţime de indieni, care văzîndu-i la liturghie stătură liniştiţi pînă la sfîrşit şi păreau că le place asemenea slujbă, şi apoi duseră pe căpitan cu cîţiva dintre fruntaşi la coliba regelui şi le puseră înainte mîncărurile pe care le aveau şi care erau pîine pe care ei o numesc *sagu* şi care era făcută dintr-un fel de lemn nu prea deosebit de-al palmierilor. Din aceasta, după ce e tăiat în bucăţi, pus în tigaie şi prăjit cu ulei, fac pîine din care, căpătînd o mică bucăţică, o trimit domniei voastre prea venerate. Băutura lor era o licoare care picura din ramurile crestate ale palmierilor.

Cum domnitorul din Zubut, trecu la creştinism cu două mii şi două sute de indieni

Le dădură multe feluri de păsări fripte şi la sfîrşitul prînzului le înfăţişară fructe multe din acea ţară. Văzu Magaglianes în casa regelui pe un bolnav în pragul morţii; întrebînd cine era şi de ce suferea, află că era nepotul acelui domnitor şi că de doi ani suferea de mare fierbinţeală. Îl făcu să înţeleagă că dacă vrea să treacă la credinţa lui Crist, imediat va redobîndi sănătatea. Indianul primi şi, după ce se închină în faţa crucii, se boteză şi în ziua următoare spuse că era tămăduit şi că nu se mai simţea rău şi sări din pat umblînd şi mîncînd ca ceilalţi. Şi povesti indienilor săi despre nu ştiu ce lucruri pe care le văzuse în somn şi de aceea în puţine zile acel rege cu două mii şi două sute de indieni se botezară, închinîndu-se lui Cristos şi preamărind religia sa.

Magaglianes ţinînd seamă că această insulă, în afară de belşugul ei de aur şi de ghimber şi alte lucruri, avea o aşezare foarte nimerită şi prielnică faţă de insulele vecine

încît de pe ea se putea uşor merge în căutarea bogăţiilor şi a celor ce ele produceau, merse să vorbească cu regele din Zubut şi-l convinse că, deoarece el părăsise zadarnica şi necuvioasa credinţă în diavoli şi trecuse la credinţa lui Cristos, trebuie ca stăpînii insulelor apropiate să i se supună; şi că hotărîse de aceea să le trimită soli pentru acest lucru, iar pe cei care nu voiau să se supună îi va sili cu puterea armelor. Îi plăcură regelui aceste vorbe şi îndată trimise soli. Veni cînd unul, cînd altul dintre acei domnitori şi se închinară după obiceiul lor regelui din Zubut.

Cum căpitanul Magaglianes purtă război regelui din Mathan şi fu omorît în bătălie cu şapte tovarăşi

Mai era o insulă vecină, numită Mathan, al cărei rege era vestit pentru priceperea lui în meşteşugul războiului şi avea mari puteri asupra tuturor celorlalţi vecini ai săi. Acesta răspunse solilor că nu voia să vină să se închine celui căruia de multă vreme era obişnuit să-i poruncească. Magaglianes, care dorea să sfîrşească ceea ce începuse, înarmă 40 de oameni dintre ai săi, a căror bărbăţie şi putere o încercase în multe încăierări, şi punîndu-i în nişte bărcuţe, îi debarcă în Mathan care era în apropiere. Regele din Zubut îi dădu şi pe cîţiva dintre ai săi care să le arate locul şi natura împrejurimilor şi de asemenea la nevoie să lupte alături de ei. Regele din Mathan, văzînd că ai noştri se apropiau, adună aproape 3 000 dintre ai săi. Magaglianes îi debarcă pe oamenii săi cu arhebuze şi cu alte unelte de război, deşi văzu că erau puţini faţă de duşmani şi înţelese că aceştia erau oameni războinici, care foloseau suliţe şi alte arme lungi; socoti totuşi că e mult mai bine să lupte cu aceştia decît sau să se întoarcă înapoi sau să se folosească de oamenii pe care îi dăduse regele din Zubut; şi de aceea îmbărbătă pe soldaţii săi să ţină piept, să nu se înspăimînte de mulţimea duşmanilor, întrucît adesea văzuseră, şi mai cu seamă în zilele trecute pe insula Iuvagana, că 200 de spanioli puseseră pe fugă două sute de mii şi trei sute de mii de indieni. Apoi spuse celor pe care-i dăduse

regele din Zubut că nu-i adusese spre a se lupta, nici spre a încuraja pe ai lui, ci numai ca să vadă voinicia soldaților lui în luptă. Sfîrșind aceste vorbe, dădu năvală cu multă însuflețire împotriva dușmanilor și-i lovi cu vitejie și dintr-o parte și dintr-alta. Dar ai noștri fiind copleșiți de dușmani, atît pentru că aceștia erau mai numeroși, cît și pentru că foloseau arme mai lungi decît ale noastre, cu care făceau multe răni alor noștri, în cele din urmă Magaglianes fu străpuns dintr-o parte în alta și omorît. Ceilalți, deși nu păreau însă să fie doborîți, totuși pierzîndu-și căpitanul, se întoarseră înapoi. Dușmanii, mai ales pentru că se retrăgeau în bună rînduială, nu avură curajul să-i urmărească.

După ce pierdură pe căpitanul *armadei* cu alți șapte tovarăși, se întoarseră deci spaniolii în Zubut, unde aleseră un alt căpitan, pe Giovani Serrano, bărbat de mare faimă. Acesta de îndată ce reînnoi pacea cu regele din Zubut prin daruri noi, îi făgădui să biruie pe regele din Mathan. Magaglianes avea un rob, născut în insulele Moluce, pe care altă dată, aflîndu-se căpitanul în Malacca, îl cumpărase. Acesta învățase foarte bine limba castiliană și, întovărășindu-se cu un alt tălmaci din Zubut, care pricepea de asemenea graiul popoarelor din Moluce, înlesnea toate legăturile noastre; aflîndu-se la încăierarea din Mathan, căpătase cîteva mici răni și de aceea sta întins pe pat toată ziua, așteptînd să se vindece. Căpitanul Serrano, care nu putea să facă nimic fără el, începu să-l certe cu vorbe aspre, spunîndu-i că, deși stăpînul său Magaglianes murise, nu scăpase totuși din robie în așa fel ca să nu mai fie sclav și că va suferi și mai mare robie și va fi pedepsit foarte rău dacă nu va face cu bunăvoință ceea ce i se poruncea. Acest sclav, din pricina acestor cuvinte, se întărîtă foarte, dar nu dădu pe față că îl înfuriaseră.

i cum Giovani Serrano fu ales căpitan

La cîteva zile după aceea, sclavul se duse la regele din Zubut şi-i dădu să înţeleagă că lăcomia spaniolilor era de nesăturat şi că hotărîseră ca după ce vor birui pe regele din Mathan, să vină împotriva lui şi să-l ia prins, că alt leac nu se putea găsi la aceste lucruri decît că, aşa cum ei căutau să-l înşele, la fel şi el să caute să-i înşele. Regele băştinaş crezu totul şi făcu pace într-ascuns cu regele din Mathan şi cu ceilalţi şi se înţeleseră între ei să omoare pe toţi ai noştri. Căpitanul Serrano fu chemat la un ospăţ solemn cu toţi ceilalţi fruntaşi, în număr de 27. Aceştia nu se gîndeau la nimic rău deoarece totul fusese pus la cale cu viclenie, şi astfel fără nici o bănuială debarcară pe pămînt ca unii care aveau să stea la masă, fără nici o grijă cu regele. În timp ce prînzeau, se năpustiră asupra lor mulţi care stătuseră ascunşi şi se făcu mare larmă peste tot şi îndată merse vestea la corăbii că ai noştri fuseseră omorîţi, că insula întreagă se răsculase împotrivă-ne; şi văzînd cei de pe corăbii că o cruce pe care o puseseră în vîrful unui copac fusese zvîrlită la pămînt de către băştinaşi cu mare mînie şi sfărîmată în bucăţi, temîndu-se să nu le facă şi lor ceea ce pricepură că făcuseră tovarăşilor, ridicînd ancorele, înălţară pînzele în vînt. Puţin după aceea fu adus la ţărm căpitanul Serrano legat ca un nenorocit, plîngînd şi rugîndu-se să fie răscumpărat din mîna unor atît de cruzi oameni şi spunînd că obţinuse să fie răscumpărat, numai ai noştri să vrea. Şi ai noştri, deşi li se părea un lucru ruşinos să-şi lase astfel căpitanul, cu toate acestea, temîndu-se de cursele şi vicleşugurile acestor noroade navigară mai departe lăsîndu-l pe ţărm pe Serrano care plîngea ca un nenorocit şi cu mare jelanie şi durere cerea ajutor de la ai săi. Ai noştri, pierzîndu-şi căpitanul şi atîţia tovarăşi, navigau fără nici un chef. Şi deoarece moartea acelora îi împuţinase atît de mult la număr, încît nu erau de ajuns să conducă cele trei corăbii, de aceea ţinură

Giovani Serrano cade prins în mîinile băştinaşilor

Despre insulele Bohol, Gibeth, Burnei și Gilolo și despre minunatele rînduieli și obiceiuri ale noroadelor din Burnei

sfat și prin voința tuturor hotărîră să ardă una din cele trei corăbii și să păstreze numai două. Traseră deci la țărmul unei insule vecine, care se numea Bohol, și după ce puseră toată încărcătura unei corăbii în celelalte două, îi dădură foc. Apoi ajunseră la o insulă numită Gibeth unde, deși aflară că era bogată în aur, în ghimber și în multe alte lucruri, cu toate acestea socotiră să nu stea prea mult, pentru că nu puteau în nici un fel să cîștige bunăvoința acelor indieni, iar ca să lupte cu ei, li se părea a fi prea puțini. Și de aceea de acolo merseră la o insulă cu numele Burnei. În acest arhipelag sînt două mari insule, una se cheamă Gilolo, al cărei rege are 600 de feciori, cealaltă Burnei. Gilolo e mai mare, căci în șase luni abia ar putea să i se dea înconjurul, iar Burnei în trei luni ar fi înconjurată. Dar dacă aceea e mai mare, aceasta din pricina pămîntului gras, e mai rodnică și mai îmbelșugată și prin mărimea orașului său, care are același nume, e mai vestită. Și pentru că Burnei e socotit ca unul din cele mai frumoase orașe din cîte sînt și unde bunele obiceiuri și chipul de trai al norodului ar putea fi luate drept pildă, m-am hotărît să spun cîte ceva despre datinile acelor noroade și despre rînduielile lor. Toți cei de pe această insulă sînt *cafri*, adică păgîni și se închină soarelui și lunei, zeii lor. Soarelui pentru că e stăpînul zilei, iar lunei fiindcă e stăpîna nopții. Spun despre soare că e bărbatul, despre lună că e femeia și îl numesc pe acela tatăl și pe aceasta mama celorlalte stele pe care le socotesc a fi toate zei, însă zei mici. Cînd soarele iese dimineața, mai mult îl salută cu niște stihuri ale lor, decît i se închină, și la fel și pe lună care strălucește noaptea și de la care cer rod al pîntecelor și belșug de vite și de roade pe pămînt și alte lucruri asemenea. Pe deasupra oricărui alt lucru, păzesc mila și dreptatea și mai ales iubesc pacea și șederea și tare blestemă războiul și-l urăsc. Regele lor în timp ce se află în pace e cinstit ca un zeu, dar cînd vrea

să facă război nu-şi găsesc odihna pînă ce regele nu e omorît de mîinile duşmanilor. De cîte ori se hotărăşte să facă război (ceea ce arar se întîmplă) el e aşezat în primele rînduri şi e silit să ţină piept primei năvale a duşmanilor. Şi nu li se pare o datorie să se arunce cu vitejie asupra duşmanilor decît cînd regele a fost omorît şi atunci voiniceşte şi cu turbare încep să lupte pentru libertate şi pentru noul rege. Şi nu s-a văzut niciodată un rege la ei care să pornească război şi să nu cadă în luptă, şi de aceea rareori pornesc război. Li se mai pare un lucru nedrept să dorească a-şi lărgi hotarele. Cu toţii se păzesc să aducă jigniri vecinilor lor sau străinilor, dar dacă vreodată sînt jigniţi se străduiesc să se răzbune la fel, iar pentru ca lucrul să nu se întindă, imediat caută să se împace. Nu socotesc alt lucru mai glorios decît a fi cel dintîi în a cere pace şi la fel nu socotesc alt lucru mai urît decît a fi cel din urmă în a face pace; şi ruşinoasă şi uricioasă faptă li se pare a nu face pace cu cei care o cer, chiar dacă aceia nu ar avea dreptate. Şi împotriva celor care nu vor să facă pace, toate noroadele vecine se unesc ca împotriva unor oameni sălbatici şi fără de credinţă. De aceea se întîmplă că trăiesc mereu în desăvîrşită linişte şi pace. La aceştia nu se întîmplă nici furturi, nici omucideri; nimănui nu-i e îngăduit să-i vorbească regelui, în afară de nevestele şi de feciorii lui, decît din depărtare, cu nişte ţevi pe care i le pun la ureche şi prin care îi spun ceea ce doresc de la el. Ei spun că oamenii după moarte nu mai au nici o simţire pentru că n-aveau nici înainte de a se naşte. Casele lor sînt mici, făcute din lemn şi din pămînt şi în parte din pietre, acoperite cu foi de palmier. În oraşul Burnei spun să fie 20 000 case. Au atîtea neveste cîte pot să ţină; mănîncă păsări şi peşte, din care au mare belşug. Pîinea o fac din orez, băutura din licoarea care iese din ramurile tăiate ale palmierilor, cum am spus mai sus. Cîţiva dintre ei neguţesc mărfuri în insulele vecine

Cum nu e îngăduit a vorbi regelui decît prin nişte ţevi.

la care merg cu bărci numite jonci. Unii vînează, alții prind păsări, alții pescuiesc, sau lucrează pămîntul. Hainele lor sînt din bumbac, au la fel aproape toate acele animale pe care le avem aici, în afară de oi, boi și asini. Caii lor sînt foarte mici și slabi; au mare belșug de camfor, ghimber și scorțișoară.

Cum cresc aici din belșug camforul, ghimberul și scorțișoara

De aici, după ce ai noștri își luară rămas bun de la rege și i se înfățișară cu daruri, își îndreptară drumul către insulele Moluce care le fură arătate de către acest rege.

Ajunseră la țărmurile unei insule, unde aflară că se găsesc mărgăritare mari, cît ouăle de turturică și cîteodată chiar cît cele de găină, care mărgăritare nu se pot găsi decît în largul mării. Ai noștri nu putură să ia nici unul de acest soi, deoarece anotimpul de atunci nu era prielnic pescuitului. Dar spun adevărat, deoarece au prins prin acele părți o stridie, a cărei carne cîntărea 47 de livre. Și de aici se poate crede ușor că se găsesc mărgăritare atît de mari, pentru că se știe prea bine că mărgăritarele se nasc din stridii. Și, ca să nu las nici un lucru deoparte, ai noștri susțineau că cei de pe insule le spuseseră că regele din Burnei avea în coroana sa două perle mari cît ouăle de gîscă.

Cum se găsesc aici stridii ale căror cărnuri cîntăresc 47 de livre una

Că regele din Burnei avea în coroana sa două mărgăritare, fiecare de mărimea unui ou de gîscă

De aici ajunseră la insula Gilon, unde li se spuse că se află oameni cu urechile lungi, care le atîrnă pînă la umeri. Lucru despre care ai noștri se minunară foarte; și mai aflară de la acele noroade, că nu prea departe era o altă insulă unde oamenii nu numai că au urechi ce le atîrnă, dar le au atît de late și de mari, încît atunci cînd au nevoie, cu una singură își acoperă tot capul.

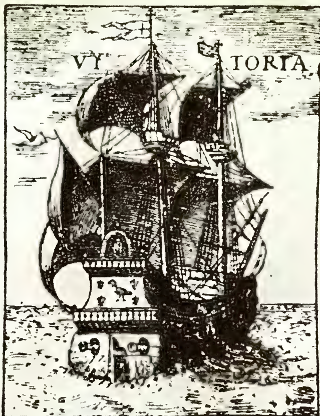
Despre insula numită Gilon

Ai noștri, care căutau mirodeniile și nu asemenea basne pentru copii, lăsînd deoparte aceste lucruri de nimic, merseră pe calea cea mai dreaptă către Moluce, pe care le găsiră după opt luni de cînd în Mathan murise căpitanul lor Magaglianes. Sînt cinci la număr, numite Terenate, Mutir, Thidore, Mare, Machian. Și o parte sînt dincoace

Despre insulele Moluce, adică Terenate, Mutir, Thidore, Mare, Machian

OCEANUL INDIAN (HARTA LUI NUVO GARCIA DE TORENO 1522)

„VICTORIA" CEA DINTÎI CORABIE CARE A FĂCUT ÎNCONJURUL LUMII

și o parte sînt dincolo de linia echinocțialului, și cîteva nu sînt prea depărtate una de alta. Pe una cresc cuișoare, pe alta nucșoare, pe alta scorțișoară, și sînt mici și foarte înguste. Regii lor, cu puțini ani înainte, începuseră să creadă că sufletele sînt nemuritoare și fură îndemnați la aceasta numai prin aceea că văzuseră o foarte frumoasă pasăre, care nu se oprea niciodată pe pămînt, nici pe vreun alt loc de pe pămînt. Dar cîteodată o văzuseră pogorînd din cer și atunci cădea moartă la pămînt. Și mahomedanii care veneau în aceste insule spre a neguța, le spuseră că această păsăruică se născuse în rai și raiul era locul unde sălășluiau sufletele celor care muriseră. Și de aceea acești regi trecură la legea mahomedanilor, pentru că ea făgăduiește multe lucruri minunate în acest sălaș al sufletelor. Acestei păsăruici îi spuseră *Manucodiata*, și o țin în foarte mare cinste, încît regii lor, cînd merg la luptă, avînd-o cu ei se socotesc în siguranță și gîndesc că nu pot fi omorîți deși, după obiceiul lor, se așează înaintea tuturor celorlalți la luptă. Oamenii de rînd sînt cafri, adică păgîni; și au aproape aceleași obiceiuri și aceleași rînduiri ca cele despre care spuneam că sînt pe insula Burnei. Sînt foarte săraci și au nevoie de multe lucruri, pentru că pe pămîntul lor nu crește nimic decît mirodenii, pe care le schimbă pe arsenic, argint viu și sublimat și pe veșminte de in, și întrebuințează multe din aceste otrăvuri, dar ce fac cu ele și la ce le folosesc, pînă-n ziua de azi nu se știe. Se hrănesc cu pîinea numită sagu și cu pești și cîteodată mănîncă papagali. Locuiesc în case foarte joase. Ce nevoie de vorbă lungă: nici un lucru nu e mai prețuit de aceștia ca pacea, tihna și mirodeniile, dintre care pacea e cea mai frumoasă și cea pe care fiecare trebuie s-o dorească mai presus de orice alt lucru. Parcă pacea ar fi fost izgonită de la noi de nemăsurata răutate a oamenilor și surghiunită printre aceștia, iar noi, mînați de setea de avere și de nesăturata lăcomie a

Despre cinstirea adusă unei păsări numită Manucodiata

gurii, în loc să umblăm după ea, umblăm după mirodenii pe pămînturile altora şi pe meleaguri necunoscute. Şi atîta putere are viciul asupra oamenilor, încît părăsim cele folositoare şi trebuincioase sănătăţii noastre, şi umblăm după cele ce ne folosesc la desfrîul şi lăcomia noastră.

Ai noştri privind şi cercetînd bine aşezarea Molucelor, şi ceea ce fiecare insulă producea, şi obiceiurile şi felul de trai al acelor regi, merseră în Thidore, pentru că aflaseră că aceasta era dintre toate cea mai îmbelşugată în cuişoare, şi că regele ei întrece în înţelepciune şi în omenie pe toţi ceilalţi. Deci toţi aceştia, rînduindu-se cu daruri, coborîră din corabie şi merseră să se închine regelui şi i se înfăţişară ca şi cum ar fi fost trimişi de către împărat. Primind darurile cu blîndeţe, şi ridicînd ochii spre cer, grăi: „Sînt doi ani de cînd citind mersul stelelor, am aflat că veţi veni trimişi de un mare rege să cercetaţi aceste ţări ale noastre, din care pricină sosirea voastră mi-a fost cu atît mai scumpă şi mai plăcută, cu cît îmi fusese de multă vreme vestită prin semnul stelelor. Şi ştiind că nu se iscă niciodată asemenea întîmplări fără ca mai înainte să nu fi fost poruncite de vrerea zeilor şi a stelelor, nu mă voi purta faţă de voi astfel încît să stau împotriva poruncilor cerului, ci cu sufletul deschis şi cu bunăvoinţă; de-acuma înainte, lăsînd numele de rege, vreau să fiu un guvernator al acestei insule, în numele regelui vostru. Şi de aceea puteţi să aduceţi corăbiile în port şi porunciţi tuturor celorlalţi tovarăşi ai voştri, să coboare fără teamă pe pămînt, pentru că acum, după o atît de lungă călătorie şi după furtunile mării, şi după atîtea primejdii, să vă odihniţi în linişte şi să nu vă socotiţi în alt loc decît în casa regelui vostru.“ Spunînd aceste cuvinte, luîndu-şi coroana de pe cap, îi îmbrăţişă unul cîte unul, şi le puse înainte bucate din cele ce se găseau de mîncat. Ai noştri, tare mulţumiţi de

Despre omenia şi înţelepciunea regelui din Thidore, despre buna sa primire făcută spaniolilor şi cum jură supunere împăratului

acest lucru, se întoarseră la tovarăși și le spuseră tot ce se petrecuse și după ce ajunseră și se bucurară laolaltă de bunătatea și omenia acestui rege, cu toții coborîră pe insulă. De unde, după ce stătură cîteva zile și întărindu-se prin bunăvoința regelui, trimiseră soli celorlalți regi, ca să vadă și ce crește pe acele insule și ca să-i cîștige. Terenate era în apropiere, o insulă micuță, avînd înconjurul abia de șase mile italienești. Vecină cu aceasta e Machian, și mai mică. Aceste trei dau mare belșug de cuișoare, la fiecare patru ani mai mult decît în cei trei dinainte. Acești copaci cresc pe culmi înalte, și sînt atît de deși încît fac o pădure. Acest copac seamănă la frunze, la grosime și înălțime cu dafinul. Cuișoara crește în vîrful fiecărei rămurele, întîi un mugur, din care iese floarea, la fel ca aceea a portocalului. Vîrful e agățat de capătul ramurii, și astfel, încetul cu încetul, iese afară, pînă ce se ascute, mai întîi roșie, apoi, arsă de soare, ajunge neagră. Au împărțit pădurile cu acești copaci întocmai cum facem noi cu viile noastre și, spre a păstra cuișoarele, le pun în gropi făcute în pămînt, pînă ce sînt duse de negustori în alte părți.

Despre cuișoară, scorțișoară, nucușoară, și descrierile lor

A patra insulă, Mutir, nu e mai mare decît celelalte. Pe aceasta rodește *cinamomul*, sau scorțișoara, al cărei copac crește în chip de bărcuțe lungi și nu face nici un fruct; trăiește în locuri uscate și e asemeni copacului care face rodii. Coaja lui, din pricina marii călduri a soarelui, crapă și se desface de pe trunchi; și lăsată puțin la soare se arcuiește, și aceasta e scorțișoara.

Vecină cu această insulă e o alta numită Bandan, mai întinsă și mai mare decît insulele Moluce. Pe ea crește *nucșoara*, al cărei copac e înalt și-și întinde ramurile aproape la fel ca nucul, iar această nucă nu crește altfel decît a noastră; acoperită cu două coji și pe dinafară e ca un caliciu păros, sub acesta e o scoarță subțire, care, ca un fel de plasă, învăluie nuca. Această floare se numește *macis*

şi e un lucru foarte ales şi de preţ. Cealaltă coajă e de lemn, asemenea cu a alunei, şi în ea, cum am spus, se află această nucşoară. *Ghimberul* creşte peste tot în insulele acestui arhipelag, şi unii se sădesc, alţii cresc singuri, dar mult mai bun e cel sădit. Iarba e asemeni cu cea a trestiei, şi aproape la fel cresc şi rădăcina, şi ghimberul.

Despre ghimber, şi cum ceilalţi regi din Moluce de bună voie se supuseră împăratului

Ai noştri fură bine primiţi de către toţi aceşti regi, care de bună voie jurară supunere împăratului, la fel cum făcuse şi regele din Thidore. Dar spaniolii, care nu mai aveau decît două corăbii, hotărîră să ia din fiecare din aceste mirodenii cîte puţin, iar cuişoare foarte multe, pentru că în acel an fusese mare belşug, şi corăbiile puteau duce din acest soi de aromate cît de mult doreau ei.

Cum spaniolii, după ce încarcă corăbiile cu mirodenii, se îndreaptă spre Spania

După ce umplură corăbiile cu cuişoare şi primiră daruri să ducă împăratului, porniră la drum. Darurile erau săbii de India şi alte lucruri asemănătoare. Dar cel mai frumos dar era pasărea Manucodiata, pe care avînd-o cu sine în luptă băştinaşii cred că sînt siguri de izbîndă. Dintre aceste păsări fură trimise cinci, dintre care căpătai una de la căpitanul corăbiilor, cu mari rugăminţi, şi o trimit domniei noastre prea venerate, nu ca să vă socotiţi apărat de uneltiri şi în războaie, cum spun ei, dar ca să vă bucuraţi de frumuseţea şi raritatea ei. Vă trimit şi puţină scorţişoară şi puţine nucşoare şi cuişoare, ca să vedeţi cum mirodeniile noastre sînt cu mult mai bune şi mai proaspete decît cele pe care ni le aduc veneţienii şi portughezii. Pornind ai noştri din Thidore, cea mai mare dintre cele două corăbii începu să ia apă, astfel încît fură siliţi să se întoarcă la Thidore. Şi văzînd că n-o puteau drege decît cu mare cheltuială şi-n îndelungată vreme, se înţeleseră ca cealaltă corabie să se întoarcă în Spania, pe acest drum adică, să treacă prin apropierea capului numit de către cei vechi Catigara. Apoi, în largul mării să navigheze cît mai departe cu putinţă

de țărmurile Asiei, ca să nu fie văzută de portughezi, pînă ce va ajunge la capul Africei, care se întinde multe grade dincolo de tropicul Capricornului, numit de portughezi Capul Bunei Speranțe, deoarece dînd ocol acelui cap, navigația de întoarcere în Spania nu va fi grea. Cealaltă corabie de îndată ce va fi dreasă [urma] să se întoarcă încă o dată prin arhipelagul numit mai sus, și prin acea mare întinsă, către țărmurile acelui continent, despre care am pomenit mai sus, pînă ce-ar ajunge la acea parte de continent a Indiilor apusene, care e în fața lui Darien, și unde marea de Sur, adică de miazăzi, e despărțită, printr-o mică întindere de pămînt, de marea apuseană; în care se află insula Hispaniola, Cuba și altele ale castilienilor.

Dar una din cele două corăbii luînd apă, fură siliți să se întoarcă la Thidore, și văzînd că aceea nu poate fi dreasă, se întoarseră cu cealaltă în Spania

Și apoi despre Darien, despre marea de Sur, despre insula spaniolă și despre Cuba

Porni deci acea corabie din insula Thidore, navigînd mereu dincoace de echinocțial; nu găsiră capul Catigara, care e al Asiei, și care după Ptolemeu se întinde în mare multe grade dincolo de echinocțial. Dar navigînd totuși foarte multe zile în larg de mare, ajunseră la Capul Bunei Speranțe, care e al Africei, și apoi la insulele Hesperide, sau ale Capului Verde. Și deoarece această corabie, din pricina lungii călătorii se stricase și lua foarte multă apă, nu puteau marinarii s-arunce într-una apa din fundul corăbiei, mai cu seamă fiindcă mulți muriseră din pricina lipsei de hrană și a greutăților călătoriei. Din care pricină coborîră pe o insulă numită Santiago, spre a plăti sclavi care să-i ajute. Și după obiceiul marinarilor, ai noștri neavînd bani, le dădură cuișoare. Ceea ce ajungînd la urechile unui portughez, care era căpitan în acea insulă, treisprezece dintre ai noștri fură zvîrliți în închisoare. Ceilalți optsprezece, înspăimîntați de acest lucru, fără a răscumpăra pe tovarăși, plecară navigînd mereu zi și noapte pe lîngă coasta Africei și în sfîrșit ajunseră în Spania, unde coborîră sănătoși și scăpați de primejdie la 6 septembrie 1522 în portul din apropierea Sevillei, după șaisprezece

luni de cînd plecaseră din Thidore. Marinari, fireşte, mai vrednici de amintirea noastră, decît cei care fură numiţi de cei vechi Argonauţi, care navigară cu Iason pînă la fluviul Phasis, în marea cea mare, iar această corabie mult mai vrednică de a fi aşezată printre stele, decît cea veche a lui Argus, care, pornind din Grecia, merse pînă la marea cea mare, pe cînd a noastră, în afara strîmtorii Gibraltarului, navigînd pe marea Oceanul către miazăzi şi Polul Antarctic, şi apoi întorcîndu-se către apus, şi mergînd într-atît pe acea cale, încît, trecînd sub cerul lumii, merse în răsărit şi apoi se întoarse în apus, acasă, în Sevilla.

Mă încredinţez smerit Înălţimii Voastre. Scrisă în Vallisoleti la 23 octombrie 1522.

Al domniei voastre prea venerate şi prea luminate, smerit şi neclintit slujitor,

MAXIMILIANUS TRANSYLVANUS

ANEXĂ

REVOLTA ÎMPOTRIVA LUI MAGELLAN

FRAGMENT DIN LEGENDELE INDIEI
DE GASPAR CORREA

REVOLTA ÎMPOTRIVA LUI MAGELLAN ÎN PORTUL SAN JULIAN

Fernan Magellan merse în Castilia, în portul Sevillei, unde se căsători cu fiica unui om de seamă, în scopul de a naviga pe mare, pentru că era tare meşter în această artă. Împăratul avea Casa de Negoţ din Sevilla cu supraveghetorii tezaurului, cu mari puteri, cu mult trafic marin şi flote în larg. Magellan, înarmat cu ştiinţa sa şi cu zelul pe care-l avea de a supăra pe regele Portugaliei, vorbi cu supraveghetorii acestei Case de Negoţ şi le spuse că Malacca şi Maluco, insulele în care cresc cuişoare, i se cuveneau împăratului după rînduiala făcută între ei doi [regele Spaniei şi al Portugaliei]: pentru acest temei, regele Portugaliei stăpînea pe nedrept aceste ţinuturi şi că ar fi vrut să învedereze acest lucru de neclintit, în faţa tuturor învăţaţilor care i-ar fi putut sta împotrivă şi că-şi pune capul chezăşie pentru aceasta. Supraveghetorii îi răspunseră că ştiau foarte bine că spune adevărul, şi că împăratul ştia de asemenea, dar că împăratul nu trimitea corăbii în acea parte, pentru că nu putea naviga prin marea cuprinsă în hotarele regelui Portugaliei; Magellan le spuse: „Dacă îmi veţi da corăbii şi oameni, vă voi arăta cum să navigaţi către acele părţi, fără a atinge vreo mare sau ţărm al regelui Portugaliei; şi dacă nu, puteţi să-mi tăiaţi capul". Supraveghetorii tare s-au bucurat la aceasta, au scris împăratului, care le-a răspuns că se bucură de aceste vorbe, şi s-ar bucura şi mai mult de faptă; şi că ei trebuie să facă

orice pentru a săvîrşi acest lucru; iar treburile regelui Portugaliei nu trebuie să fie amestecate aici; şi cît mai degrabă pînă ce totul nu va fi pierdut. Cu acest răspuns de la împărat, ei vorbiră cu Magellan şi se încredinţară şi mai mult de spusa lui, că el va naviga şi le va arăta un drum în afara mărilor regelui Portugaliei; şi că dacă ei i-ar fi dat corăbiile cerute, şi oameni şi bombarde, el va îndeplini ceea ce a spus şi va descoperi noi ţinuturi care să fie în hotarele împăratului, din care va aduce aur, cuişoare, scorţişoară şi alte bogăţii. Supraveghetorii auzind acestea, în marea dorinţă de a săvîrşi o atît de mare slujbă împăratului, ca descoperirea acestui drum, şi pentru a face acest lucru mai cu temei, au adunat navigatori şi oameni învăţaţi în arta sferei*, pentru a sta de vorbă cu Magellan, care aduse asemenea temeiuri şi dovezi la toate, încît ei încuviinţară tot ce spuse el şi recunoscură că era un om foarte învăţat. Astfel supraveghetorii se înţeleseră cu el pe dată aşa încît rînduielile şi împuternicirile pe care le trimiseră împăratului, fură întărite cu oprelіştea deosebită a navigaţiei prin hotarele regelui Portugaliei; astfel el hotărî şi porunci ca orice va cere Magellan să i se dea. După aceasta, Magellan merse la Burgos, unde era împăratul şi îi sărută mîna, şi împăratul îi dădu o sumă de o mie de cruzados, pentru cheltuielile soţiei sale pe timpul cît el se va afla în călătorie, orînduind totul în condicile Sevillei; şi îi dădu putere de viaţă şi de moarte asupra tuturor celor care mergeau cu flota, al căror căpitan general trebuia să fie, dîndu-i în această privinţă puteri depline. Astfel, la întoarcerea sa la Sevilla, pregătiră pentru el cinci corăbii mici aşa cum le ceruse, înzestrate şi înarmate aşa cum voise el, cu patru sute de oameni înar-

* Cosmografi sau — mai potrivit cu epoca — astrologi (N.T.).

maţi, şi încărcate cu mărfurile cerute de el. Supraveghetorii îi spuseră să numească pe căpitani, dar el nu primi, spunînd că e nou în ţară şi nu cunoaşte oamenii; şi că ei vor trebui să caute oameni buni şi credincioşi în slujba împăratului şi care vor primi să îndure ostenelile slujbei şi viaţa grea prin care vor trece în timpul călătoriei. Supraveghetorii îi mulţumiră pentru acest lucru socotindu-l demn şi hotărîră să înştiinţeze pe căpitanii pe care îi puteau face şi echipajele pe care le puteau lua, asupra puterilor pe care [Magellan] le primise de la împărat. Aşa făcură şi căutară în Sevilla oameni de mare încredere spre a-i face căpitani, care fură Juan de Cartagena, Luis de Mendoza, Juan Serrano, Pedro de Quesada. Flota fiind gata şi echipajele plătite pe şase luni, porni din San Lúcar de Barrameda în luna august a anului 1519. Astfel navigă către insulele Canare şi luă apă; în timp ce era acolo sosi o corabie cu scrisori de la socrul său* în care acesta îl sfătuia să se păzească cu toată grija pentru că aflase că acei căpitani pe care îi luase cu el spuseseră rudelor şi prietenilor că, dacă îi va stînjeni, se vor ridica împotriva lui şi-l vor omorî. La acestea răspunse că nu-i va jigni ca să aibă de ce să se poarte în felul acesta; şi că la această treabă, nu-i alesese el, ci supraveghetorii, care îi cunoşteau, i-i dăduseră; şi chiar dacă vor fi buni sau răi, el se va strădui să slujească pe împărat, şi pentru aceasta ei îşi oferiseră vieţile lor. Socrul arătă acest răspuns supraveghetorilor, care lăudară mult inima bună a lui Magellan.

Navigă de la Tenerife din Canare, trecu de Capul Verde, de unde ajunse pe coasta Braziliei şi acolo intră pe un rîu care e numit Janeiro. Acolo merse, ca pilot-şef, un portughez numit Juan Lopes Carvalhinho, care fusese altă dată

* Diego Barbosa.

la acest rîu şi luase cu el un fiu pe care-l avusese acolo de la o femeie băştinaşă. Din acest loc navigară pînă ce ajunseră la Capul sf. Maria, pe care l-a descoperit Juan de Lisboa în anul 1514; de acolo merseră la rîul San Julian. În timp ce stăteau acolo spre a lua apă şi lemne, Juan de Cartagena, care era căpitan general secund, se înţelese cu ceilalţi căpitani să se răscoale, spunînd că Magellan i-a trădat şi i-a atras într-o capcană. Cînd aflară că Gaspar de Quesada era unul din prietenii lui Magellan, Juan de Cartagena merse noaptea cu barca lui împreună cu 20 de oameni la corabia lui Gaspar Quesada şi ceru să-i vorbească şi-l făcu prizonier; şi făcu un legămînt cu căpitanul corăbiei ca toţi trei să meargă deodată pe bord la Magellan şi să-l omoare, şi apoi să poată pune stăpînire şi pe cealaltă corabie, a lui Juan Serrano, şi să ia banii şi bunurile, pe care voiau să le ascundă, şi după aceea să se întoarcă la împărat şi să-i spună că Magellan i-a trădat şi i-a înşelat, călcînd jurămîntul prin poruncile sale, deoarece navigase prin mările şi ţinuturile regelui Portugaliei; pentru care faptă ei vor primi întîi scrisoare de liberă trecere de la împărat. Astfel ei puseră la cale totul spre a înfăptui trădarea, care se întoarse rău împotrivă-le.

Magellan avea oarecare bănuieli în această privinţă şi, înainte ca aceasta să se întîmple, trimise barca sa la corăbii să le spună căpitanilor ca maiştrii să pregătească corăbiile spre a le duce la ţărm pentru a le carena; şi sub acest cuvînt, preveni pe un slujitor al său să bage de seamă la cele ce vor spune căpitanii. Cînd această barcă ajunse lîngă corabia răzvrătită, ei n-o lăsară să acosteze, spunînd că ei nu vor asculta nici o poruncă în afară de cele ale lui Juan de Cartagena, care era căpitanul lor general. Barca întorcîndu-se cu acest răspuns, Magellan vorbi cu Ambrosio

Fernandez*, şeful vistieriei sale, un om viteaz, şi-i porunci ce avea de făcut, cum să meargă înarmat în taină; şi trimise prin el o scrisoare lui Luis de Mendoza, cu şase oameni în barcă, pe care vistiernicul îi alesese. Şi curentul împingea corăbiile şi Magellan porunci maistrului său să ia o mare parîmă de remorcă, pe care s-o poată arunca pe corabie dacă va avea nevoie. Totul fiind astfel orînduit, barca porni, şi acostînd lîngă corabia lui Luis de Mendoza, ei nu vrură să-l lase să se urce pe bord. Atunci vistiernicul spuse căpitanului că era semn de slăbiciune a nu-l pofti să intre, cînd numai el singur aducea o scrisoare. La aceste vorbe, căpitanul îl pofti să intre. El se urcă pe bord, şi dîndu-i scrisoarea, îl cuprinse cu braţele strigînd: „În numele împăratului, eşti arestat". La acest semn, oamenii din barcă se suiră pe bord, cu săbiile scoase; apoi vistiernicul, doborîndu-l sub el pe Luis de Mendoza, îi tăie capul cu o sabie, pentru că aşa îi poruncise Magellan. După aceasta se iscă o tulburare şi Magellan auzind-o, porunci să se lase să alunece parîma de remorcă şi cu corabia sa se apropie de celelalte corăbii, cu oamenii săi înarmaţi şi cu tunurile gata de tragere. Ajungînd lîngă corabia lui Mendoza, porunci ca şase oameni să fie spînzuraţi de vîrful catargului, cei care se ridicaseră împotriva vistiernicului, şi aceştia fură prinşi de către marinarii corăbiei, dintre care pe dată numi căpitan pe Duarte Barbosa, un portughez şi prieten al său; şi porunci ca trupul lui Mendoza să fie atîrnat de picioare, ca să poată fi văzut de pe celelalte corăbii. Apoi porunci lui Barbosa să pregătească oameni care să meargă şi să se urce pe una din celelalte corăbii; şi spre a ocoli răul pe care-l avea în puterea lui să-l facă, şi deoarece era portughez, iar armata aparţinea împăratului, se folosi de un şiretlic, şi vorbi în taină cu un marinar în care avea

* Numele lui era Gonzalo Gomez d'Espinosa; el se întoarse în Spania.

încredere, şi care se refugie pe corabia lui Cartagena, ca noaptea, cînd curentul împingea corabia lui Magellan, care era în urmă, cînd va socoti clipa prielnică, să taie sau să desfacă parîma corăbiei lui Cartagena, astfel încît ea să se apropie de cea a lui Magellan, care să sară strigînd: „Trădare, trădare!“ După aceea, el intră pe corabia lui Cartagena, şi-l făcu pe el şi pe oamenii săi prizonieri, şi numi căpitan al corăbiei pe Alvaro de Mesquita, pe care Cartagena îl arestase şi-l pusese în fiare, pentru că îl învinuise de răscoala pe care o urzea. Văzînd aceasta, cealaltă corabie pe dată se predă. El porunci să fie sfîrtecat Cartagena, înfierîndu-l ca trădător; şi trupul lui Luis de Mendoza fu de asemenea sfîrtecat; şi porunci ca cei sfîrtecaţi şi cei ucişi să fie aruncaţi peste bord, traşi în ţeapă. Astfel încît castilienii căpătară o mare frică de el, pentru că ţinu pe cei răsculaţi în fiare şi-i puse la pompe, timp de trei luni cît rămase pe acest rîu, în care vreme îşi carenă şi-şi călăfătui foarte bine corăbiile.

Cînd era aproape gata să întindă pînzele, el porunci ca prizonierii să fie puşi în libertate, îi iertă şi-i trimise să meargă de-a lungul ţărmului, urmînd malul rîului, pînă ce vor găsi capul de unde să poată vedea marea de partea cealaltă; şi celor care se vor întoarce la el cu asemenea veşti bune, le va da o sută de ducaţi drept răsplată. Aceşti oameni merseră mai bine de 40 de leghe şi se întoarseră fără veşti; şi aduseră doi oameni, înalţi de cincisprezece palme, dintr-un sat pe care-l găsiseră. El trimise apoi pe Serrano, deoarece corabia lui era cea mai mică, să meargă de-a lungul rîului să-i descopere capătul; şi merse cu un curent prielnic care-l purta fără vînt. Şi mergînd astfel, corabia lui se izbi de nişte stînci, unde fu părăsită, iar barca se întoarse cu tot echipajul. Magellan trimise bărcile

într-acolo şi ele salvară totul; astfel că numai cheresteaua corăbiei fu pierdută. Apoi porunci ca doi preoţi care luaseră parte la revoltă să fie lăsaţi pe ţărm, împreună cu un frate al lui Cartagena, pe care-l iertase la rugămintea lui Mesquita, şi-i lăsă astfel surghiuniţi.

GASPAR CORREA: *LENDAS DA INDIA*
(tom. II, cap. XIV)

NOTE EXPLICATIVE*

1 Autorul acestui jurnal de bord, Antonio Pigafetta, s-a născut la Vicenza (Italia), se presupune în anul 1480. În 1518 el a făcut parte din suita nunţiului papal şi a protonotarului Francesco Chiericati, trimis de papa Leon X într-o misiune specială în Spania la Carol V. După o şedere de două luni la Zaragoza, ambasada a pornit spre Barcelona, unde Pigafetta a aflat despre proiectata expediţie a lui Magellan spre insulele Moluce. Procurîndu-şi recomandaţiile necesare, Pigafetta s-a prezentat lui Magellan şi a fost primit de acesta în echipajul vasului amiral *Trinidad* în calitate de rezervist (sobrasaliente), fiind trecut în liste sub numele de Antonio Lombardo, adică din Lombardia (N.E.S.).

* Notele care reproduc total sau în cea mai mare parte pe acelea ale ediţiei sovietice din 1950 poartă menţiunea finală N.E.S., cele care urmează explicaţiile ediţiilor italiene Da Mosta şi Manfroni sînt indicate prin N.D.M., respectiv N.M.

În privinţa izvoarelor contemporane, trebuie să notăm că pe lîngă textele publicate în volumul de faţă, mai există şi au fost utilizate la întocmirea notelor explicative un jurnal de bord al pilotului Francisco Albo şi raportul comandantului portughez Antonio da Brito către João III referitor la capturarea corăbiei Trinidad. Pentru documentare, au mai fost folosite următoarele opere indicate în note pe scurt, numai prin numele autorului: José de Acosta: *Historia natural y moral de las Indias* 1590, Antonio de Herrera y Tordesillas: *Historia general de los hechos de los castellanos en las islas y tierras firmes del mar-océano* 1601—1615, Francisco López de Gomara: *La historia de las Indias y la conquista del México* 1552; Pietro Martire d'Anghiera: *De orbe novo decades* 1530; Bartolomé de Las Casas: *Historia de las Indias* 1875—78; Gonzalo Fernandez Oviedo: *Historia general y natural de las Indias* 1535; João Barros: *Da Asia* 1574; Fernão Lopes de Castauheda: *Historia do descubrimento e conquista da India pelos portuguesses* 1552; Hugues: *Amerigo Vespucci, Giovanni Verrazano, Juan Bautista Genovese*, în Raccolta Colombiana, partea a IV-a 1894; Guilemart: *The life of Magellan* 1897.

2 Aparținînd deci ordinului cavalerilor de Malta care pînă la 1530 s-a numit ordinul cavalerilor de Rodos.

3 Philippe de Villiers de l'Isle Adam (1464—1534) cel de-al patruzeci și treilea magistru al ordinului cavalerilor de Malta. (N.E.S.).

4 Carol de Habsburg, regele Spaniei de la 1516, și denumit în această țară Carlos I, a fost ales împărat al Germaniei la 28 iunie 1519, fiind cunoscut în istorie sub numele de Carol V.

5 Francesco Chiericati născut la Vicenza dintr-o familie nobilă la sfîrșitul sec. XV, a intrat ca preot în slujba Vaticanului pentru care a îndeplinit diverse misiuni diplomatice. A fost nunțiu apostolic în Spania în 1518 unde a încercat să pună la cale o „cruciată" împotriva turcilor. În casa lui din Barcelona se adunau umaniștii spanioli.

6 Episcopatul Abrutino, sau de Abruzzo. (N.D.M.).

7 Denumirea vremii pentru Oceanul Atlantic.

8 Insulele Moluce, principala piață a mirodeniilor.

9 În iulie 1518 Magellan primise de la Carol V crucea ordinului Santiago, principalul ordin religios și militar în Spania, întemeiat la începutul sec. XII.

10 Clement VII, ales papă la 19 octombrie 1523.

11 În virtutea capitulației încheiate cu Carol V, Magellan purta titlul de *căpitan general* (comandant suprem al expediției).

12 Încărcătura consta din: vin, ulei de măsline, oțet, pește, carne de porc, fasole, linte, făină, brînză, miere, migdale, struguri, prune uscate, curmale, zahăr, dulceață de gutui, muștar, carne de vită și orez. (N.E.S.).

13 Flota lui Magellan se compunea din cinci corăbii: *Trinidad*, *San Antonio* cu un tonaj de 120 tone, *Concepción* cu un tonaj de 90 tone, *Victoria* cu un tonaj de 85 tone și *Santiago* (Sfîntul Iacob) cu un tonaj de 75 tone.

Este aproape imposibil de stabilit din cîți oameni era format echipajul lui Magellan. Printr-un decret regal din 5 mai 1519 numărul maxim al echipajelor se ridica la 235 oameni. Pe lîngă cele 239 persoane, care erau trecute în listele fiecărei corăbii în parte, se crede că mai erau vreo 26 de oameni ale căror nume nu erau trecute în listele corăbiilor. Așadar, întreaga flotilă avea aproximativ 265 de oameni.

Dăm mai jos o listă a căpitanilor şi ofiţerilor flotei, întrucît mulţi dintre ei sînt amintiţi în însemnările lui Pigafetta:

TRINIDAD

1. Comandantul flotei *Fernán de Magallanes*.
2. *Estebán Gómez*, portughez, cîrmaci al majestăţii sale (adică numit printr-un decret personal al regelui).
3. *Leon de Espleta*, notar.
4. *Juan Batista de Punsaroll*, ofiţer navigator.
5. *Gonzalo Gómez de Espinoza*, alguazil.
6. *Francisco Albo*, ajutor de ofiţer navigator.
. *Juan de Morales*, medic.

Pe vasul pavilion, printre personalul de rezervă (subresalientes), se găsea şi *Antonio Lombardo*, care, după cum se presupune, este *Antonio Pigafetta* (originar din Lombardia) *Duarte Barbosa* şi *Alvaro de Mesquita*.

SAN ANTONIO

1. Căpitanul adjunct al flotei *Juan de Cartagena*.
2. *Antonio de Coca*, controlor.
3. *Gerónimo Guerra*, notar.
4. *Andrés de San Martin*, cîrmaci al majestăţii sale.
5. *Juan Rodríguez de Mafra*, cîrmaci al majestăţii sale.
6. *Juan de Alorriaga*, ofiţer navigator.
7. *Diego Hernández*, şef de echipaj.

CONCEPCIÓN

1. Căpitanul corăbiei *Gaspar de Quesada*.
2. *Sancho de Herredia*, notar.
3. *Juan López Carvalho*, cîrmaci al majestăţii sale.
4. *Sebastián El Cano*, ofiţer navigator.
5. *Juan de Acurio*, şef de echipaj.

VICTORIA

1. Căpitanul corăbiei şi vistiernicul flotei *Luis de Mendoza*.
2. *Vasco Gallego*, cîrmaci al majestăţii sale.
3. *Martin Méndez*, notar.
4. *Antonio Solomón*, sicilian, ofiţer navigator.
5. *Miguel de Rodas* şef de echipaj.
6. *Diego de Peralta*, alguazil.

SANTIAGO

1. Căpitanul şi cîrmaciul majestăţii sale *Juan Serrano*.
2. *Antonio de Costa*, notar.
3. *Baltasar Genovezul*, ofiţer navigator.
4. *Bartolomé Prior*, şef de echipaj contramaistru.

În componenţa echipajului intrau:

1) comandanţii; 2) funcţionarii coroanei şi preoţii; 3) auxiliarii comandanţilor, din care făceau parte: şefii de echipaj, bombardierii, călăfătuitorii,

dulgherii şi dogarii; 4) matelotii, *marineros*, — marinarii de gradul întîi şi *grumetes* — matrozi de punte şi stewarzi; 5) cei netrecuţi în state de rezervă — sobresalientes — oameni care n-au obligaţii bine stabilite pe corăbii şi soldaţi (din numărul celor de rezervă face parte şi Antonio Pigafetta); 6) servitorii comandanţilor şi ai demnitarilor.

În ceea ce priveşte naţionalitatea oamenilor, echipajul era destul de pestriţ: 37 portughezi, 30 sau chiar mai mulţi italieni, 9 francezi, fără să mai socotim spanioli, flamanzi, nemţi, sicilieni, englezi, malaiezi, negri, mauri, băştinaşi din insulele Madera, Azore, Canare. (N.E.S.)

14 Vechi oraş arab Al Farax, astăzi San Juan de Aznalfarache.

15 Localitate denumită pe atunci „oraşul olarilor" şi renumită şi astăzi pentru produsele sale de olărie.

16 Castelul lui Medina Sidonia a fost fondat de Alfonso Pérez de Guzmán, vestit conducător de oşti în istoria reconchistei.

17 San Lúcar de Barrameda, portul maritim al Sevillei la gura Guadalquivirului, dobîndise o mare importanţă în epoca descoperirilor.

18 Capul Sf. Vincenţiu, la extremitatea Peninsulei Iberice, se află în faţa portului San Lúcar.

19 Insulele Canare au fost cunoscute în antichitate sub diferite denumiri: Insula Extazului, Insulele Fericite şi Insulele Hesperidelor.

În 1402 aceste insule au fost vizitate de aventurierul francez Jean de Béthencour, iar curînd după aceasta a început cucerirea insulelor de către spanioli.

În 1481 ele au devenit o colonie a Spaniei. Locuitorii acestor insule, cunoscuţi sub numele de *guanchos* au luptat cu înverşunare pentru libertatea lor şi au fost învinşi de-abia în 1696. (N.E.S.).

20 Această legendă se bazează pe o povestire a lui Plinius. La baza ei stă faptul că laurul şi alţi arbori veşnic verzi strîng umezeala din ceaţa de peste zi. (N.E.S.).

21. Confundarea Guineei cu Etiopia e o greşeală comună geografilor din sec. XVI (N.M.).

22 Potrivit unei legende antice, la Ecuator n-ar ploua niciodată şi de aceea ţinuturile n-ar fi locuite. (N.E.S.).

23 Focurile lui Sf. Telmo (sf. Petru, Sf. Nicolaie, Sf. Clara etc.) sînt denumirea populară dată electricităţii din atmosferă, care se adună în forma unei stele sau a unui ciorchine pe vîrfurile catargelor sau a greementelor. Fenomenele acestea, cîteodată însoţite de un şuierat, sînt considerate semn bun de către marinari. (N.E.S.).

24 „Cagacella" *(Stercorarius parasiticus)* poartă la marinari denumirea de „şef de echipaj" sau „vînător de găinaţ". Această denumire a fost adoptată într-o vreme chiar de savanţi fiind întemeiată pe presupunerea că această pasăre s-ar hrăni cu găinaţul pescăruşilor sau al rîndunelelor marine. În realitate însă ea sileşte păsările pe care le urmăreşte să dea afară peştele pe care îl înghiţiseră. (N.E.S.).

25 Peştele zburător este un fel de *Exocoetus* sau *Scomberesax saurus*, care se găseşte în Europa şi America. El sare din apă cînd vrea să scape de urmărirea duşmanilor.

26 „Verzin" (Versino) — e denumirea italiană a unui copac cu lemn colorat care creşte în Brazilia şi de la care s-a format şi numele ţării. Cabral, care a descoperit această ţară, a numit-o Vera Cruz şi Santa Cruz, nume înlocuit spre 1550 cu acela de Brazil.

27 *Roteiro* (Cartea de drum a pilotului genovez) trece 23° şi numeşte rîul în care au intrat „Rio de Janeiro". Albo pune aceeaşi latitudine.

28 Poate ananas. Cartofii au fost cunoscuţi pentru prima oară de europeni în călătoriile de explorare a Americii de Sud şi sînt pomeniţi de Pietro Martire d'Anghiera. (N.M.).

29 Albo a trecut în jurnalul său de bord că aceste animale păreau nişte „cămile fără gheb". E posibil să fie tapirul american.

30 Denumire veche a uneia din cărţile de joc.

31 După Albo, expediţia a rămas de la 13 la 27 decembrie. Brito spune şi el că „au poposit 15—16 zile".

32 Legenda despre longevitatea indigenilor din America de Sud era foarte răspîndită. Amerigo Vespucci afirmă că a văzut şi el familii în care trăiau fiul, tatăl, bunicul, străbunicul şi.. tatăl acestuia.

33 Indienii descrişi de Pigafetta sînt din neamul *guarani*. (N.E.S.).

34 Carvagio este Juan López Carvalho, portughez, pilotul navei *Concepción*. După ospăţul fatal din insula Cebú, a primit comanda flotei, dar după puţin timp a fost destituit.

35 Este vorba, pesemne, despre maimuţele din specia „Cebus". (N.E.S.).

36 Pigafetta se referă aici la pîinea făcută din „cassava" obţinută din rădăcină de „manioca" *(Manihat utilissima)*.

37 Porcul acesta e numit *pecari (Dicotylus torquatus)*. Părul lui aduce cu părul porcului mistreţ şi este, de obicei, de culoare albicioasă. Nu poate fi îmblînzit.

38 Un fel de lopătar *(Platalea ajuja)* care face parte din familia *Plataleidae* şi trăieşte în toate regiunile tropicale şi subtropicale din America. Linné remarcă forma ciudată a ciocului *(Anas rostro plano ad verticem dilatata* — raţă cu ciocul turtit şi lat la vîrf).

39 Pigafetta confundă meiul cu porumbul.

40 Este vorba despre fluviul Río de la Plata.

41 Oceanul Pacific, numit de spaniolul Balboa, primul european care l-a văzut — Mar del Sur, pentru că ţărmul lui se îndrepta spre sud.

42 Juan Díaz de Solís (1470—1516) este un renumit navigator spaniol. Versiunea cum că el ar fi descoperit în 1500 oraşul Yucatán împreună cu Pinzón este lipsită de temei. După moartea lui Amerigo Vespucci, în 1512, i s-a conferit titlul de cîrmaci principal al Spaniei. În octombrie 1515, el a condus expediţia trimisă în căutarea unei treceri sud-vestice spre India. El a descoperit Río de la Plata, pe care a parcurs-o pînă la tribul *charrua*, de către care a fost omorît o dată cu cîţiva tovarăşi de călătorie în august-septembrie 1516. (N.E.S.).

43 Albo vorbeşte de asemenea despre „lupi şi raţe de mare". Primii sînt, pesemne, cîteva exemplare din familia focelor *(Otariidae)* şi ceilalţi sînt pinguini. Golful este, după unele date, Golful Veghii, după altele, Golful Deseado.

44 Portul San Julián. Acest port — scrie Albo — se află la 49°40′ latitudine sudică: Aici au fost călăfătuite vasele. (N.E.S.).

45 Impresionat de aspectul patagonezilor (grosimea diferitelor părţi ale trupului, şi încălţămintea lor — paie contra frigului —), Pigafetta exagerează statura „uriaşilor". După pilotul genovez şi Maximilian Transylvanus, patagonezii ajuugeau la 10 palme, după autori moderni talia lor variază în jurul a 1,80 m, deşi se găsesc şi indivizi înalţi de 2 m. (G. Roncalli, *Da punta Arena a Santa Cruz*, Bullettino della Società Geografica Italiana, 1884, p. 741). (N.D.M.).

46 Guanaco, o specie de lama.

47 De aici denumirea de „patagones", adică oameni cu „picioare mari" dată de către Magellan, din cauza aspectului greoi al picioarelor lor înfăşurate — cum am spus — în paie pentru a le apăra de frig. (N.E.S.).

48 După cum se știe, în „Furtuna" lui Shakespeare Caliban îl invocă și el pe Setebos, ceace ce dovedește că dramaturgul englez cunoștea operele în ceea ce descriși patagonezii.

49 Căpitanul navei Santiago a rămas neutru.

50 Pe baza unor documente contemporane, pe care le citează în „Culegerea" sa, Navarrete zugrăvește următoarea scenă a revoltei:

„La 31 martie, în ajunul duminicii Floriilor, Magellan a intrat în portul San Julián, în care avea intenția să ierneze. În legătură cu aceasta, el a dat dispoziții să se reducă rațiile. Din această cauză și totodată pentru că era tare frig și țara era aproape nelocuită, oamenii echipajelor au încercat să-l convingă sau să mărească rațiile sau să se întoarcă acasă, cu atît mai mult cu cît nu mai nutreau nici o speranță să dea de capătul acestei țări sau de vreo strîmtoare. La toate acestea, Magellan răspundea că preferă moartea decît să nu-și ducă la îndeplinire făgăduința; că el face această călătorie din porunca regelui; că va pluti pînă ce va găsi o țară sau o strîmtoare, care trebuie să existe fără îndoială, și deoarece în golful acesta se găsesc din abundență pești gustoși, apă dulce, păsări și combustibil; cum pîinea și vinul nu lipsesc, vor ajunge pentru multă vreme dacă vor consuma toate cu măsură. Printre multe alte argumente, el îi povățuia și căuta să-i convingă să nu-și piardă curajul de care castilienii au dat și continuă să dea dovadă în întreprinderi de și mai mare însemnătate. Totodată el le făgădui recompense din partea regelui.

În ziua de 1 aprilie în duminica Floriilor, Magellan i-a invitat pe toți căpitanii, ajutoarele lor și piloții să vină la o slujbă religioasă pe țărm, după care aveau să ia masa pe corabia lui. Alvaro de Mesquita, Antonio de Coca și toți ceilalți au debarcat pe țărm. N-au coborît pe țărm Luis de Mendoza, Gaspar de Quesada și Juan de Cartagena (ultimul se găsea sub stare de arest și sub supravegherea lui Quesada).

În noaptea aceasta, Gaspar de Quesada și Juan de Cartagena cu 30 de oameni înarmați venind de pe corabia *Concepción* au urcat pe corabia *San Antonio* și Quesada l-a somat pe Alvaro de Mesquita, căpitanul corăbiei, să i se supună. El a dat poruncă marinarilor să pună mîna pe el, după cum procedaseră pe corăbiile *Concepción* și *Victoria*. El a mai spus că ei știu bine cum s-a purtat și cum se poartă cu ei Magellan,

numai pentru faptul că i-au cerut să aducă la îndeplinire poruncile regelui. Şi a mai spus că sînt cu toţii sortiţi pieirii şi că ar trebui să i se adreseze din nou cu revendicări lui Magellan şi în cazul că el ar refuza să le satisfacă cererea, să-l aresteze. Juan de Alloriaga, ofiţerul navigator de pe *San Aatonio*, a luat apărarea căpitanului său, iar Alvaro de Mesquita, adresîndu-i-se lui Gaspar de Quesada, a spus: «Vă rog în numele lui dumnezeu şi al regelui nostru Don Carlos să vă înapoiaţi pe corabia d-voastră. Acum nu e vremea să umblaţi pe la celelalte corăbii însoţit de oameni înarmaţi. În acelaşi timp vă rog să-l eliberaţi pe căpitanul nostru». La aceasta, Quesada i-a răspuns: «Crezi că vom renunţa la îndeplinirea datoriei noastre de hatîrul acestui nebun?» Şi cu aceste cuvinte îi înfipse de patru ori pumnalul în braţ, băgînd spaima în cei ce erau de faţă. Mesquita a fost arestat, Cartagena s-a dus pe vasul *Concepción*, iar Quesada a rămas pe *San Antonio*. Astfel Quesada Cartagena şi Mendoza au devenit stăpîni pe corăbiile *San Antonio*, *Concepción* şi *Victoria*.

După aceea ei au trimis vorbă lui Magellan că au sub stăpînirea lor trei corăbii, cerîndu-i să ducă la îndeplinire poruncile regelui. Ei au explicat că au procedat astfel pentru ca în viitor el să nu se mai poarte atît de rău cu ei ca pînă atunci. Dacă făgăduieşte că va îndeplini dispoziţiile regelui, ei se vor supune ordinelor sale; şi au mai adăugat că dacă pînă în prezent ei îl considerau mai marele lor de acum înainte îl vor socoti stăpînul lor şi-i vor acorda mai multă consideraţie.

Magellan le-a trimis vorbă să se prezinte pe corabia lui unde-i va fi mai comod să le asculte păsul şi să le îndeplinească, pe cît posibil, dorinţa. Ca răspuns ei au declarat că nu îndrăznesc să vină la el pentru că se poartă urît cu ei, dar îi propun lui să vină pe *San Antonio*, unde se vor sfătui cu toţii asupra celor ce glăsuiesc dispoziţiile regelui.

Magellan şi-a dat seama că îndrăzneala şi curajul sînt mai eficace în asemenea cazuri şi a hotărît să aplice forţa şi viclenia. El luă pe corabia sa barca ce servea pentru tratativele celor de pe *San Antonio* şi dădu poruncă alguazilului Gonzalo Gómez de Espinoza să se ducă pe ascuns într-o luntre la corabia *Victoria* luînd cu el şase oameni înarmaţi şi o scrisoare către vistiernicul Luis de Mendoza, în care Magellan îl ruga pe acesta să vină pe corabia lui, *Trinidad*. În timp ce vistier-

nicul citea scrisoarea cu un zîmbet ce părea a spune: «nu mă păcăliţi voi pe mine cu asta», Espinoza îi înfipse pumnalul în gît, în timp ce unul din marinari îl lovi în cap, omorîndu-l. Fiind un om prevăzător, Magellan a trimis o barcă cu 15 oameni înarmaţi sub comanda lui Duarte Barbosa, un rezervist de pe corabia *Trinidad*, şi acela urcînd pe puntea *Victoriei* ridică pînzele fără să întîmpine vreo împotrivire. Acestea s-au întîmplat în ziua de 2 aprilie. *Victoria* se apropie de vasul pavilion şi ambele corăbii se apropiară pe dată de *Santiago*.

În ziua următoare Quesada şi Cartagena au încercat să plece în larg cu corăbiile *San Antonio* şi *Concepción*, dar pentru aceasta ei trebuiau să treacă pe lîngă vasul pavilion, care se afla la gura golfului. Pe *San Antonio* s-au ridicat două ancore, dar deoarece una din ancore nu era solidă, Quesada se decise să-l elibereze pe Alvaro de Mesquita, care era sub stare de arest pe corabia lui, şi să-l trimită la Magellan pentru a duce tratative de pace. Mesquita însă l-a prevenit că n-o să iasă nimic bun din asta. În cele din urmă, ei au hotărît că, atunci cînd va porni la drum, Mesquita s-o ia înainte cînd vor trece pe lîngă vasul pavilion şi să-l roage pe Magellan să nu tragă, spunîndu-i că ei sînt hotărîţi să se oprească în cazul cînd tratativele vor da rezultate favorabile.

Nici n-au apucat să ridice ancora pe *San Antonio* (era noapte şi tot echipajul dormea) cînd corabia s-a desprins de ancoră şi puntea ei se lovi de puntea vasului pavilion. De pe aceasta s-a tras de cîteva ori cu tunul şi cu puştile şi marinarii au sărit pe punte strigînd: «Voi pentru cine sînteţi?» Răspunsul de pe *San Antonio* fu: «Pentru regele suveranul nostru şi pentru Excelenţa Voastră» şi se predară lui Magellan. Acesta porunci să fie arestat Quesada, contabilul Antonio de Coca şi alţi rezervişti care trecuseră de partea lui Quesada pe *San Antonio*. După aceea el trimise oameni pe *Concepción* să aducă pe Juan de Cartagena care fu şi el arestat împreună cu toţi ceilalţi.

A doua zi Magellan a dat ordin să fie coborît pe ţărm cadavrul lui Mendoza şi să fie sfîşiat în bucăţi, arătîndu-se prin aceasta că Mendoza este un trădător. Apoi Magellan porunci să fie executat Gaspar de Quesada, tăindu-i-se capul şi fiind apoi sfîşiat în bucăţi, vădind de asemenea că a fost un trădător. Această execuţie a fost îndeplinită de servitorul lui Que-

sada, Luis de Molina, care se salvă astfel de spînzurătoare, deoarece fusese rostită și asupra lui sentința de a suferi o atare pedeapsă. Magellan a aplicat aceeași pedeapsă și lui Juan de Cartagena și preotului Pedro Sánchez de la Reina, care îi ațîțase pe marinari la răscoală și la părăsirea acestei țări. El a iertat peste 40 de oameni care meritaseră moartea, deoarece erau necesari pentru îndeplinirea muncilor de pe vase și totodată pentru a nu provoca nemulțumiri prin pedepse aspre". (N.E.S.).

51 Juan de Cartagena era căpitanul navei *San Antonio* și „veedor de la 'armada", adică inspectorul escadrei. Pentru acte de indisciplină, i se luase comanda navei *San Antonio*, fusese arestat și înlocuit la comandă mai întîi cu Antonio Coca și apoi cu Alvaro de la Mesquita, nepotul lui Magellan. (N.D.M.).

52 Ediția franceză spune că fu părăsit pe uscat Cartagena și nu Quesada; tot așa afirmă și Pietro Martire, Herrera, Castanheda, Gómara, Barros și Navarrete, sprijiniți pe mai multe documente.

Atît în ediția Amoretti, cît și în aceea făcută de Hakluyt Society, se spune, într-o notă, bizuindu-se pe Maximilian Transylvanul, că nava *San Antonio*, care l-a părăsit pe Magellan în Strîmtoarea Magellan, i-a luat pe bord pe Quesada și pe preotul părăsiți în golful Sf. Iulian. Dar știrea aceasta nu se găsește nici în ediția „Scrisorii" adresate de Transylvanul și publicată de Ramusio, nici în Navarrete. Herrera spune că a fost dat un ordin de către Casa de contratación (Casa de comerț cu Indiile) ca să se trimită o navă în ajutorul lui Quesada și al preotului. Dar nu se știe nimic despre sfîrșitul unei astfel de expediții. E mai mult decît probabil că nava n-a fost trimisă și că cei doi răzvrătiți au pierit pe țărmul unde au fost părăsiți. (N.D.M.).

53 Numită „*duvana Magellanica*".

54 „*Canis Magellanicus*".

55 „*Dolichotis patachonica*".

56 Albo spune în jurnalul său: „Noi am părăsit acest loc (portul San Julián) în 24 a acestei luni (august) și am mers de-a lungul țărmului între sud-vest și vest. După ce am făcut vreo 30 de leghe, am dat de un fluviu numit Santa Cruz, pe care am pornit în 26 a aceleiași luni. Am stat acolo pînă în ziua Sf. Luca, adică 18 octombrie. Acolo am prins mult pește și

ne-am aprovizionat cu combustibil şi apă. Această coastă se întinde între nord-vest şi sud şi sud-vest şi vest. Este un ţărm excelent cu minunate scobituri".

Navarrete scrie că Magellan a dat aici dispoziţii corespunzătoare căpitanilor, declarîndu-le că el va pluti de-a lungul ţărmurilor pînă ce va găsi o strîmtoare sau pînă ce va ajunge la capătul acestui continent, chiar dacă ar fi nevoit să ajungă la latitudinea 75°, şi că dacă nu va găsi trecerea, după aceea el va pleca în căutarea insulelor Moluce spre est şi est-nord-est pe direcţia Capului Bunei Speranţe şi insula Sf. Laurenţiu. (N.E.S.).

57 Judecînd după dimensiuni, trebuia să fie, probabil, „*Eleginus maclovinus*". (N.D.M.).

58 Este numită acum Strîmtoarea lui Magellan. Anonimul Portughez spune că strîmtorii i s-a dat numele de „Strîmtoarea Victoriei", pentru că nava care avea acest nume a ‚fost cea dintîi care a descoperit-o, dar că alţii i-au dat numele de „Strîmtoarea Magellan" în cinstea comandantului escadrei. Castanheda spune că Magellan, pentru că a ajuns la această strîmtoare la întîi noiembrie, i-a pus numele de „Bahia de Todos los Santos" şi, în răspunsul pe care Andrés de San Martín l-a dat celor care-l întrebau despre această călătorie o numeşte de asemenea „canal de Todos los Santos". (N.D.M.).

59 Anonimul Portughez scrie că au navigat prin strîmtoarea aceasta 400 de mile. Roteiro spune că strîmtoarea era lungă de o sută de leghe şi lată, în unele locuri, de trei leghe, în altele de două, de una şi chiar de o jumătate de leghe şi că a fost nevoie de treizeci şi şase de zile ca s-o străbată. Aceeaşi lungime şi lărgime i-o dă şi Maximilian Transylvanul (N.D.M.).

60 Martin de Behaim (1459—1506) a fost negustor de stofe în Flandra între 1477 şi 1479; mai tîrziu a sosit la Lisabona, unde l-a cunoscut pe Columb. În 1488 el a îndeplinit funcţia de cartograf în expediţia lui Diego Cão în Africa Apuseană. După o şedere în insulele Azore s-a întors în 1491 în Germania unde, la comanda concetăţenilor săi, a construit un glob uriaş bazat pe datele lui Ptolemeu, Strabon şi alţii. În 1493 el s-a întors la Lisabona. În jurul numelui său s-au creat multe legende. Se spune că ar fi fost în America înaintea lui Columb şi că a descoperit strîmtorile lui Magellan înaintea lui Magellan. (N.E.S.).

61 Pe semne golful Lomas.

62 Golful Posesiunii.

63 E un golf mare împărțit în alte trei mai mici, San Felipe, Santiago și San Gregorio.

64 Englezii o numesc: Second Narrows, spaniolii: Secunda Garganta, iar francezii: Deuxième Goulet.

65. Golf alcătuit din Broad Reach, Famine Reach, Lee bay, Gente Grande bay, Catalina bay și Porvenir bay. În acest golf sînt trei insule: Sf. Elisabeta, Sf. Marta și Sf. Magdalena. (N.D.M.).

66 Primul este defileul sudic al insulei Dawson, care se întinde spre nord-est pînă la golful Inutil și spre sud-est pînă la strîmtoarea Amiralității. Al doilea este defileul dintre partea apuseană a insulei Dawson și peninsula Brunswig. (N.E.S.).

67 Estebán Gómez — singurul care, la consfătuirea căpitanilor, înainte de a intra în strîmtoare, s-a împotrivit la continuarea călătoriei din lipsa proviziilor. A dezertat în prima jumătate a lui noiembrie, motivul fiind probabil atitudinea lui Magellan, mai puțin respectuoasă decît ar fi dorit Gómez. Împreună cu notarul Jerónimo Guerra, a arestat pe căpitanul vasului *San Antonio*, Alvaro de Mesquita și, punînd stăpînire pe corabie (*San Antonio*), s-a întors în Spania, ancorînd la Sevilla în 6 mai 1521. Întemnițat după întoarcerea *Victoriei*, a fost apoi eliberat, și în 1524 a luat parte la o expediție pentru descoperirea trecerii nord-vestice spre Pacific. El a ajuns de-a lungul coastei Floridei și s-a întors în Spania în 1525. (N.E.S.).

68 Judecînd după însemnările lui Pigafetta și Albo, gura fluviului Sardelelor este portul Gallaut, așezat pe peninsula Brunswig în fața insulelor Caroline. (N.E.S.).

69 Juan Serrano este fratele lui Francesco Serrano, prietenul intim al lui Magellan și apărător dîrz al marelui navigator. De origine portugheză, se poate să se fi naturalizat în Spania, deoarece e trecut în liste ca fiind originar din Sevilla. Serrano a fost un navigator și căpitan priceput, care a servit sub comanda lui Vasco da Gama, Almeida și Albuquerque. În a doua lui călătorie (1500—1503), Vasco da Gama l-a numit căpitan al corabiei *Pomposa*. În decursul acestei călătorii, el a fost acela care a văzut pentru întiia oară țărmul Braziliei, deoarece flota lui Vasco da Gama, înainte de a înconjura Capul Bunei Speranțe, s-a îndreptat spre țărmul brazilian, de-a lungul căruia au mers pînă la Capul Sf. August. El a ple-

cat cu Magellan în calitate de căpitan şi cîrmaci pe *Santiago*, dar, după naufragiul vasului, i s-a încredinţat comanda corabiei *Concepción*, cu care a explorat mai tîrziu strîmtoarea. După moartea lui Magellan, el a preluat comanda flotei împreună cu Duarte Barbosa şi a fost omorît pe insula Cebú (vezi nota 122) (N.E.S.).

70 Insula Sf. Magdalena. (N.E.S.).

71 Rîul Isleo curge pe peninsula Brunswig la răsărit de fluviul Sardelelor. Insula pe care s-a înălţat o cruce este una din Insulele Caroline. (N.E.S.).

72 Maximilian Transylvanul spune că, apropiindu-se luna noiembrie, nu aveau noaptea mai lungă de cinci ceasuri.

73 Ţara de Foc rămîne la stînga celui care navighează din Atlantic în Pacific.

74 Diferite specii „*Apium australe*, *Graveolens*"etc. Există şi acum foarte multe în Patagonia şi sînt foarte apreciate. (N.D.M.).

75 Anonimul Portughez pune 27 noiembrie la fel cu Herrera, în timp ce Cartea de drum a pilotului genovez dă data de 26 noiembrie.

76 Denumită astfel de Magellan pentru că în tot timpul traversării n-au avut decît vreme frumoasă.

77 Era vorba de scorbut. Navarrete, bazîndu-se pe documentul care s-a păstrat în Arhiva Indiei, scrie că au murit de scorbut, numai în drum de la strîmtoare pînă la Insulele Tîlharilor (Mariane) 11 oameni, (N.E.S.).

78 S-a discutat mult pentru identificarea acestor insule care, după unele izvoare, au fost numite San Paolo şi Islas de los Tiburones (Insulele Rechinilor). Cu ajutorul datelor, de altfel neconcordante, ale jurnalelor de bord s-a crezut că una poate fi identificată, ca insulă din Arhipelagul Paumotu, la est de Tahiti la circa 14° lat. sud. iar cea de-a doua cu una din Insulele Manihiki la 11° lat. sud. (N.D.M.).

79 Aceste două insule erau probabil Puca-Puca din grupul Tuamotu, aşezată la 14°45′ latitudine sud şi 138° 48′ longitudine vest şi Insula Flint din grupul Manihiki, aşezată la 11°20′ latitudine sud şi 151° 48′ longitudine vest. Aceasta din urmă e nelocuită. În prima, populaţia era de peste 400 oameni. (N.E.S.).

80 Acestea sînt norii lui Magellan şi constelaţia Crucii Sudului. (N.E.S.).

81 Să corecteze deviaţiile busolei din cauza fierului de la bord. (N.E.S.).

82 Linia de despărţire dintre posesiunile spaniole şi cele portugheze, aşa cum o stabilise papa Alexandru VI Borgia, trecea mai înainte prin Insula Fierului, apoi, prin tratatul de la Tordesillas, a fost mutată la 30° mai spre apus, astfel încît a cuprins şi Brazilia, descoperită de portughezi. (N.D.M.).

83 Cipangu e fără îndoială Japonia. Pe globul lui Martin Behaim e trecută ca „cea mai bogată insulă din Răsărit". „Sumdit-Pradit" e, poate, Insula Antilia de pe acelaşi glob, numită „Septeritade". Acolo însă sînt puse amîndouă în emisfera boreală, una la 20° şi cealaltă la 24°.

E de notat că aici Pigafetta nu spune că a fost pe ea, ci numai că a trecut la o depărtare nu prea mare de ea, adică a crezut că a trecut pe lîngă ea, pentru că Marco Polo făcuse lumea să creadă că Cipangu este insula cea mai la răsărit în marea aceasta. De aceea Pigafetta a tras concluzia că trebuia să fie cea dintîi insulă pe care urma s-o întîlnească navigatorul care a mers pe drumul apusului; şi, neîntîlnind-o, şi-a închipuit că a trecut pe lîngă ea. La întoarcerea sa în Spania, Pigafetta vorbeşte din nou de Sumdit-Pradit ca despre o insulă care se găseşte lîngă coasta chineză. (N.D.M.).

84 Pigafetta spune că cosmografii au pus pe hărţi Capul Gaticara cu circa 13° mai la sud decît era în realitate, dar nu spune că Magellan a ajuns la el sau că l-a văzut.

85 Insulele Mariane denumite de Magellan ale Tîlharilor (de los Ladrones). Între ele e şi Guam, acum sub mandatul Statelor Unite. Celelalte două sînt, poate, Rota şi Saipan. (N.D.M.).

86 Superstiţia aceasta era foarte răspîndită în evul mediu

87 În jurnalul său, Hugues consideră că aceste insule ar aparţine micului grup al Insulelor Surigao, care se află la 10° latitudine nord, în faţa canalului cu acelaşi nume, care desparte Insula Leyte de Mindanao. Crede, apoi, că insula pe care spaniolii n-au debarcat ar fi Insula Samar la sud-est de Luzón. (N.D.M.).

88 Suluan este o mică insulă la sud-est de Samar. (N.E.S.).

89 „Macis" e a doua coajă a nucii — are patru coji — şi e foarte căutată pentru gustul ei aromatic. (N.D.M.).

90 Jurnalul pilotului genovez spune că i s-a dat numele de „Insula Bunelor Semne" sau „Ilha dos Bons synaes", pentru că s-a găsit puţin aur. Albo o numeşte „Insula Gada". După Hugues, această insulă ar aparţine grupului Surigao şi ar fi Insula Jomoniol (N.D.M.).

91 Jurnalul pilotului genovez ne informează că acest grup de insule a fost numit, pe lîngă „San Lazaro" şi „vall sem periguo" valea fără primejdii). E Arhipelagul Filipinelor denumit astfel în 1542 de Villalobos, după numele lui Filip II regele Spaniei.

92 Ceea ce spune Pigafetta, exagerînd întrucîtva, e adevărat şi derivă dintr-un obicei pe care-l aveau indigenii Ifugaos de origine malaieză, care locuiau în insula Luzón, de a-şi găuri urechile ca să-şi introducă inele, cerculeţe de bambus, care arătau numărul vrăjmaşilor ucişi. (N.D.M.).

93 Se presupune că insulele ar fi: Dinagat Cabugan, Sibuson şi Cabalarian. (N.E.S.).

94 E vorba de sclavul lui Magellan, Enrique, originar din Malacca şi care va servi drept interpret.

95 Tapobrana era numele pe care grecii l-au dat Insulei Ceylon, dar greşeala şi confuzia nu sînt imputabile lui Pigafetta pentru că pe o hartă catalană din sec. XIV o insulă mare de lîngă Iava — poate Sumatra — mai purta încă acest nume. (N.M.).

96 Ceremonia înfrăţirii de sînge. „Casi-Casi" înseamnă „prieten intim". Obiceiul înfrăţirii de sînge era larg răspîndit printre triburile indiene. (N.E.S.).

97 Magellan exagerează numărul soldaţilor pentru a impresiona pe indigeni.

98 Butuan şi Caraga (Calagan) se află în partea nord-estică a lui Mindanao. (N.E.S.).

99 Sînt insulele Leyte, Cebú şi Mindanao (regiunea Caraga).

100 Corespunde probabil cu actuala Limasava.

101 Acestea sînt insulele: Leyte, Bohol, Canigao (la vest de Leyte) partea nordică a lui Deyte (astăzi denumirea oraşului din Leyte) şi, se prea poate, Apit sau Gimukitan. (N.E.S.).

102 Acestea sînt *Pretropi* sau „vulpi zburătoare" — şoareci mari de diferite soiuri de care este plin Arhipelagul Malaiez. Se găsesc în mare număr mai ales la Guimarez, Siquijor şi Cebú. (N.E.S.).

103 „Păsările negre cu cozile lungi" sînt *Megapodius*, care fac parte din familia Gallinaceelor. Aceste păsări sînt caracteristice subregiunii sud-malaieze. (N.E.S.).

104 Sînt Insulele Camote aşezate la vest de Leyte. Denumirile lor sînt: Poro, Posian şi Pozón.

105 Denumirea ambarcaţiilor folosite de chinezi şi japonezi.

106 Ciama e actualul Siam.

107 Calicut, propriu-zis Calicot, este denumirea unei regiuni şi a unui oraş pe ţărmul Malabar. Cîrmuitorul întregului ţărm Malabar de la Goa pînă la capul Camorin, şi anume Samari Perimal, după ce a adoptat religia mahomedană, şi-a împărţit regatul în: Calicut, Cohin, Coulan şi Cananor şi-a atribuit ţinuturile unor prieteni ai săi cu condiţia ca, stăpînitorul Calicutei să fie numit „Samorin", adică „Împăratul suprem şi dumnezeu pe pămînt". Oraşul Calicut, un viu centru comercial, a fost întemeiat aproximativ în preajma anului 805 î.e.n., deşi după unele date întemeierea lui a avut loc în anul 1300 î.e.n. El este descris de Ibn Batuta în anul 1342 ca fiind unul din cele mai minunate porturi din lume. Aici au poposit în 1498 corăbiile lui Vasco da Gama. Acesta a asediat oraşul în anii 1503—1510 şi portughezii au înfiinţat acolo o agenţie comercială întărită, pentru ca oraşul să nu mai cadă în mîna rivalilor. În 1616 au înfiinţat acolo o agenţie comercială şi englezii, dar aceasta a căzut în mîinile lui Gaidar Ali în 1766. După ce au trecut din mînă în mînă, oraşul şi regiunea au căzut pînă la urmă în stăpînirea englezilor. (N.E.S.).

108 Malacca, este denumirea unuia din cele mai vechi oraşe şi a regiunii înconjurătoare populate la început cu iavanezi. Numele vine pesemne de la „malaiu" ceea ce înseamnă în iavaneză „a fugi" sau „fugar". În prima perioadă Malacca a căzut sub stăpînirea siamezilor. Oraşul aşezat pe ambele maluri ale fluviului Malacca, la o distanţă de numai 130 mile spre nord-vest de Singapur (care a acaparat o bună parte a comerţului, concentrat pe vremuri la Malacca), a fost întemeiat în 1250 î.e.n. Primul european care a descins acolo, a fost aventurierul veneţian Vartema în jurul anului 1505. Oraşul a fost cucerit de portughezi sub comanda lui Albuquerque în 1511 şi a rămas în mîinile portughezilor pînă la 1641 (în perioada 1580—1640 el a aparţinut spaniolilor), după care a fost cucerit de olandezi. Englezii au pus stăpînire pe el în 1795 iar olandezii l-au recucerit pentru o vreme în perioada 1818—1825. (N.E.S.).

109 Denumirile „India Mare" și „India Mică" sînt folosite de autor în sensul lui Marco Polo după care India Mică se întinde de la Mecram pînă la coasta lui Coromandel, iar India Mare se întinde de la coasta Coromandel pînă la Cochinchina, în timp ce India Mijlocie este Abisinia. (N.E.S.).

110 A săruta un obiect și a-l pune pe cap era, după obiceiurile băștinașilor, un semn de respect. (N.M.).

111 Sinus Magnus (marele golf) al lui Ptolemeu, astăzi Golful Chinez. (N.E.S.).

112 E vorba desigur de o legendă. După ediția sovietică, *Lagan* este o moluscă asemănătoare cu *Nautillius Pompilius*, avînd cochilia albă înăuntru și cu pete galbene pe partea exterioară.

113 După „pedepsirea" indigenilor din Insula Tîlharilor, acestea sînt primele violențe împotriva băștinașilor care au dus la uciderea lui Magellan.

114 Magellan se jura pe hainele lui, adică pe veșmîntul special purtat de membrii ordinului Santiago.

115 Mendani este Mandaue; Lalan ar putea să fie Liloan; Lubucun poate fi Lubu sau poate Lambusan. (N.E.S.).

116 După Jurnalul pilotului genovez cauza expediției în Mactan ar fi fost aceea de a impune un tribut în alimente.

117 Dintre toate izvoarele, Pigafetta e singurul care vorbește de această retragere precipitată a celor mai mulți dintre cei debarcați.

118 Duarte Barbosa s-a născut la Lisabona la sfîrșitul secolului al XV-lea. El a petrecut în Orient 15 ani (1501—1516) în urma cărui fapt a scris „Cartea în care se expune ceea ce am văzut și auzit în Orient", publicată pentru întîia oară în 1813. El a fost funcționar la agenția comercială din Cananor împreună cu unchiul său Gil Fernandez Barbosa și a învățat atît de bine dialectul malabarez încît se spunea că el îl vorbea chiar mai bine decît indigenii. Din această pricină, Nuno de Cunha i-a încredințat misiunea de a duce tratative de pace cu Samorin. În 1515 Albuquerque i-a încredințat misiunea de a controla lucrările de construire a cîtorva galeoane. Cînd a venit din Portugalia la Sevilla, Magellan a trăit în casa tatălui lui Duarte, Diego Barbosa, unde s-a căsătorit cu sora lui Duarte, Beatriz. Îmbarcîndu-se pe corabia *Trinidad* ca rezervist (sobresaliente), Duarte salvă corabia *Victoria* din mîinile răsculaților cu ocazia răscoalei din portul San Julián. A fost omorît la Cebú în cursul

ospăţului fatal de la 1 mai 1521. Pe lîngă cartea sus-amintită, a mai scris, la Cananor în 1513, o relatare în care se plînge de excesele portughezilor. (N.E.S.).

119 Magellan s-a căsătorit cu Beatriz Barbosa probabil în 1517. Fiul lor, Rodrigo, avea 6 luni cînd Magellan a plecat. Rodrigo a murit în septembrie 1521, iar în anul următor, în martie, a murit şi mama lui. (N.E.S.).

120 Andrés de San Martín se îmbarcase pe corabia căpitanului ca astronom şi pilot principal, probabil în locul portughezului Faleiro, care în ultimul moment, din cauza unei boli, a rămas pe uscat. San Martín a scris o dare de seamă a călătoriei, rămasă pe bordul navei *Trinidad* şi sechestrată apoi de portughez cînd au capturat nava. Se pare că preţiosul document a fost trimis în Spania pentru că istoricul Herrera declară că l-a văzut. Nu se ştie nimic de soarta lui. (N.M.).

121 După Jurnalul pilotului genovez, tălmaciul ar fi fost şi el printre morţi.

122 Brito descrie în felul următor moartea lui Juan Serrano: „Îndată ce oamenii de pe corăbii au văzut cum erau bătuţi aceia, au ridicat neîntîrziat ancorele şi au încercat să ia direcţia spre Borneo. Atunci sălbaticii l-au scos pe Juan Serrano, unul din acei pentru care aveau de gînd să ceară răscumpărare, şi au cerut pentru el 2 puşti şi 2 tunuri mici de aramă, pe lîngă pînza care se găsea pe corabie ca marfă de schimb. Serrano a cerut să fie adus pe corabie, făgăduindu-le să le dea acolo tot ce au cerut, dar sălbaticii au insistat ca aceste obiecte să fie aduse pe mal. Dar [oamenii de pe corăbii] temîndu-se de o altă trădare la fel ca precedenta, au ridicat pînzele, lăsîndu-l acolo pe acest om. De atunci nu s-a mai auzit nimic despre el". (N.E.S.).

123 Poate *Cucurbita verrucosa*.

124 Se pare că în momentul arderii corăbiei *Concepción*, pe celelalte nu mai erau decît 115 oameni. Pigafetta nu pomeneşte nici numele lui El Cano nici al altui comandant şi foloseşte pluralul ca şi cum hotărîrile s-ar fi luat de un consiliu general. Motivele acestei tăceri voite trebuie să fie căutate, poate, în neînţelegerile dintre el, tovarăş credincios al lui Magellan, şi noii comandanţi care au făcut parte din comploturile împotriva căpitanului general. (N.M.).

125 Panilongon pare să fie Panglao, a cărei populație e în majoritate neagră (negritos). Insula mare poate să fie Mindanao. (N.M.).

126 Se pare că Pigafetta a fost delegat să reprezinte pe spanioli. Nici aici nu pomenește numele comandantului. (N.M.).

127 Quipit și astăzi. E port în Mindanao.

128 Este pentru prima oară cînd un european pomenește despre Insula Luzón. (N.E.S.).

129 Prin *lechi*, Pigafetta denumește pe chinezii care în decurs de mulți ani au făcut comerț cu Filipinele și care într-un timp le și stăpîneau. (N.E.S.).

130 Insula Cagayan Sulu, așezată la nord-est de Borneo.

131 Fructele plantelor din specia „Musa". (N.D.M.).

132 *Roteiro* pilotului genovez dă o descriere mai amănunțită a evenimentelor din Palawan.

133 Luptele cu cocoși sînt și astăzi distracția preferată a popoarelor malaieze. (N.E.S.).

134 După spusele navigatorilor, impresia aceasta de urcuș, e încercată de-a lungul coastelor stîncoase. Aici se vorbește de coasta nord-vest a Insulei Borneo. (N.M.).

135 La cincizeci de 'leghe de extremitatea orientală a insulei este Brunay Bay. (N.M.).

136 De la cuvîntul spaniol „almadía" un fel de canoe făcut dintr-un trunchi scobit avînd diferite forme, pe care-l folosesc locuitorii din India de Est.

137 După Gomara, spaniolii au fost opt. Capul ambasadei după cele ce scriu Herrera și pilotul genovez, pare să fi fost Gonzalo Gómez Espinoza. (N.D.M.).

138 Despre acest obicei al suveranului din Borneo fac mențiune Herrera, Maximilian Transylvanul, Oviedo și Gómara. (N.D.M.).

139 Pigafetta exagerează numărul locuitorilor. Se vede că a căpătat aceste informații din surse indirecte. (N.E.S.).

140 „Cheritatulis" înseamnă „scriitorii narațiunilor". (N.E.S.).

141 În „Theatrum orbis terrarum" a lui Ortelio, ținutul acesta e numit „Lao" și se află așezat în partea de sud-vest a Insulei Borneo. Corespunde, poate, cu actuala regiune Laut Bumbu cu insula alăturată, pe coasta sud-est a Insulei Borneo spre Iava. (N.D.M.).

142 Era o legendă foarte răspîndită în vremea Renașterii.

143 Monedele mărunte de aramă, bronz, plumb şi zinc, care erau în circulaţie în insulele din Orient, se numeau *pichis* sau *pitis*. Era denumirea vechilor monede iavaneze — dată astăzi banilor în genere. Moneda chineză era pe vremuri folosită în toate insulele sudice din arhipelagurile răsăritene. (N.E.S.).

144 Nefiind spaniol şi nici portughez, Pigafetta este mai puţin familiarizat cu dogmele religiei mahomedane. Dar nu este nici o îndoială că aceste dogme erau foarte schimbate în Borneo. (N.E.S.).

145 Specie de pruni, asemănătoare cu corcoduşii noştri.

146 Poate insula numită astăzi Balau-Bangon. (N.M.).

147 Simbonbon, pesemne Banguey sau una din insuliţele vecine între Borneo şi Palawan. În *Roteiro* ea poartă numele de „Sfînta Maria Augusta" deoarece au ajuns aici în 15 august. (N.E.S.).

148 Aceasta este *Triacna gigas*. Scoica ajunge uneori la o lungime de 5—6 picioare şi cîntăreşte sute de funzi. (N.E.S.).

149 Se presupune că acest soi de peşte aparţinînd familiei *Squamipen* poate fi din specia *Heniochus*.

150 Frunzele vii sînt nişte insecte din specia *Phyllium* ord. *Orthoptera*. Ele sînt cunoscute ca frunze rătăcitoare, deoarece au aspectul unor frunze. (N.E.S.).

151 Data plecării a fost 27 septembrie 1521. În acest loc Juan Carvalho a fost destituit din funcţia de comandant al flotei din cauza corupţiei, măsurilor prea aspre şi nerespectării ordinelor regelui. El a revenit la vechea lui funcţie de cîrmaci principal. În locul lui a fost ales Espinoza, iar El Cano a devenit căpitanul *Victoriei*. (N.E.S.).

152 Pilotul genovez numeşte Insula Zolo, „Seloque" sau „Solloque" şi o situează la 6° latitudine. Albo scrie că între Cagayan, Sulu şi Quipit au găsit Insula „Solo" tot la 6° latitudine. Acum se numeşte Sulu sau Lolo.

Albo numeşte Taghina „Iagıma" şi o pune la 6° 50′ latitudine. *Roteiro* o numeşte „Tamgym" sau „Tamgyma". Amoretti o identifică cu Basilan.

153 Cavit este capul şi golful pe coasta apuseană a lui Samboanga la Mindanao. Subanin reprezintă o parte a lui Samboanga. Insula Monoripa este, pesemne, Insula Sakol, aşezată pe marginea sud-vestică a regiunii Samboanga. (N.E.S.).

154 Mindanao. Astăzi cu numele acesta e indicată întreaga insulă. Orașul văzut de Pigafetta e, poate, Sindagan, la nordul Peninsulei Santa Maria, la 8° latitudine nord. (N.D.M.).

155 Sibago, Sarangani și Candigar sînt numele de azi ale acestor insule care se află la 5° latitudine nord. Berehan nu e însemnată pe hărți. (N.M.).

156 Nu e destul de clar ce vrea să spună Pigafetta: au făgăduit să elibereze un sclav în cinstea fiecăruia dintre cei trei sfinți? Pare că trebuie să se înțeleagă: s-au făcut colecte spre a celebra slujbe religioase în cinstea celor trei sfinți. (N.M.).

157 Aceste insule fac parte din grupul Caraqueelong, la sud de Mindanao; Cabalusao este probabil Insula Cabalusu, iar Lipan este pesemne Lipang. (N.E.S.).

158 Din aceste insule fac parte: Carachita, care este Caraquitang; Para își păstrează denumirea și astăzi sau se numește Pala; Zanghalura este Sangalong sau Saugaluan; Ciau sau Siau; Paguinzara este probabil Tagulanda. (N.E.S.).

159 Talaut este pesemne o insulă din grupul Tulur, la sud de Sanguir. Zoar și Meau sînt, pesemne, Tifor și Meio. (N.E.S.).

160 Erau Gilolo și insulițele care o înconjoară, adică cele mai de nord din Arhipelagul Molucelor, adică Molucele septentrionale. (N.M.).

161 Autorii și călătorii vremii o numesc Tidore sau Tydor.

162 Acum, Ternate.

163 Motivele adevărate ale acestei primiri prietenești făcute spaniolilor de rajahul din Tidore trebuie căutate în rivalitatea dintre el și rajahul din Ternate, cu care portughezii aveau strînse relații economice și politice. Al Manzor spera ca spaniolii să-l apere de portughezi. (N.M.).

164 Mutir se numește acum Motir sau Mortir; Machian se numește acum Makian, iar Bachian — Batchian sau Batian. (N.D.M.).

165 Francisco Serrano, fratele lui Juan Serrano, a fost prietenul intim a lui Magellan. În 1509 Serrano a plecat cu flota echipată de Almeida pentru explorarea peninsulei Malacca. Coborînd pe țărm cu un mare număr de oameni înarmați, el a fost atacat de malaiezi și a reușit să scape numai datorită faptului că Magellan s-a grăbit să-i vină în ajutor. În ianuarie 1510, întorcîndu-se din această expediție, a suferit un naufragiu. În 1511 a fost trimis în calitate de căpitan al uneia din cele trei corăbii de sub comanda lui Antonio d'Abreu spre insulele Moluce cu scopul de a le des-

coperi şi a face negoţ, dar expediţia n-a ajuns decît pînă la Insulele Banda.

În cursul acestei expediţii, corabia lui s-a deteriorat şi jonca cumpărată în locul corabiei a suferit un naufragiu în apropierea uneia dintre insule. Serrano a reuşit să pună mîna pe un vas de piraţi, izbutind să ajungă cu bine pînă la Amboina. Cu prima ocazie Serrano s-a îndreptat spre Ternate şi acolo a susţinut pe rajahul insulei contra celui din Tidore, dar cu puţin înainte de sosirea lui Magellan în aceste ţinuturi, a fost otrăvit de fiica rajahului din Tidore. În timpul şederii sale în Tidore, Serrano a dus corespondenţă cu Magellan şi acesta a utilizat scrisorile lui în scopul de a-l convinge pe Carol V să aprobe expediţia. (N.E.S.).

166 Manuel cel norocos, regele Portugaliei (1495—1521).

167 Banda sau „Insulele Nucşoarei" sînt mici. Sînt în total zece, dintre care cîteva nelocuite. Banda (de fapt Bandan) înseamnă în javaneză „obiecte sfinte" şi împreună cu cuvîntul „pulo" — insule unite. Acest grup de insule se află între lat. sud 3° 50′ şi 4° 40′. Santar sau Banda Mare este cea mai mare insulă, dar populaţia de bază se află pe Nere. Aceste insule sînt de origine vulcanică şi aici au fost adesea izbucniri vulcanice şi cutremure. Populaţia e rară. Singurul mijloc de existenţă îl constituie cultivarea nucşoarei. Primul portughez care a vizitat aceste insule a fost Abreu (1511), dar se pare că Vartema fusese acolo mai înainte. Portughezii le-au stăpînit pînă la 1609 cînd olandezii au făcut încercarea de a le cuceri, dar băştinaşii le-au opus o rezistenţă înverşunată. Ca urmare, olandezii au pornit cu cruzime un război de exterminare, care a durat pînă la 1627. O mare parte a indigenilor au fost nevoiţi să fugă de pe insule şi olandezii au început să aducă sclavi pentru plantaţiile de nucşoară. (N.E.S.).

168 Corespunde insulei numite astăzi Gilolo (Halmahera).

169 Pedro de Lorosa, acuzat de trădare faţă de patria sa. După Brito, ar fi fugit de pe navele portugheze trimise să-l prindă pe Serrano. Lorosa a rămas pe corabia *Trinidad* şi a fost executat de portughezi.

170 Portughezii descoperiseră de zece ani Molucele, dar păstraseră secretul în privinţa descoperirii, poate pentru că şi ei credeau că arhipelagul s-ar găsi dincolo de faimoasa linie de demarcaţie. (N.M.).

171 Diogo Lopes de Sequeira, căpitan general şi guvernator al Indiei, de la 1518 la 1522.

172 Poate Iedda, port la Marea Roşie.

173 Avînd în vedere forma insulei Gilolo care seamănă în mic cu Celebes, nu e o mare exagerare în ceea ce i s-a spus lui Pigafetta. (N.M.)

174 Această descriere, prima care s-a făcut în Occident, a fost foarte lăudată de botanişti pentru exactitatea ei. (N.M.)

175 Corespunde Insulei Mareh sau Pottebakers la sud de Tidore. (N.D.M.).

176 Se presupune că există cinci soiuri de palmieri, care dau *sagu*, ceea ce înseamnă, pesemne, „făină", deoarece fiecare palmier are o altă denumire. Soiurile cele mai mult cultivate sînt: *rambihia (Sagus Konigii)* şi *bamban (Sagus laevis)*. Arborii de *sagu* cresc în abundenţă în tot Arhipelagul Malaiez şi în Filipine pînă la Mindanao. Şase arbori de *sagu* dau mult mai multe substanţe nutritive decît un hectar de grîu, iar 12 arbori — mai mult decît un hectar de cartofi. Totuşi pe insulele malaieze *sagu* e folosit ca aliment numai de triburi sălbatice şi nu de malaiezii înşişi. În Mindanao *sagu* e consumat de cea mai săracă pătură a populaţiei, în timp ce pe alte insule ca, bunăoară Iava, unde creşte orez din belşug, *sagu* nu e cunoscut. *Sagu* se pregăteşte în genere aşa cum arată Pigafetta. (N.E.S.).

177 Denumirea indigenă a cuişoarei este „gomodo" şi „bongalaunt". Denumirile principale ale cuişoarei în arhipelagul sudic sînt mai curînd de origine străină decît locale. Pe insulele Moluce cuişoarele se numesc „gaumedi", ceea ce înseamnă în sanscrită „creier de vacă". Cele mai des întîlnite denumiri sînt „kangkak", care reprezintă o modificare a cuvîntului chinezesc „teng-hia", însemnînd „cuie aromate". O altă denumire este „lavan" la care malaiezii adaugă cuvîntul „floarea" sau „fructul" (ca „bongalavan" al lui Pigafetta). (N.E.S.).

178 Această insulă şi-a păstrat denumirea.

179 Cel din Cebú în care au murit Duarte Barbosa şi Juan Serrano.

180 Adică „sabhan" şi înseamnă „slăvesc".

181 Rezultă din însemnările lui Pigafetta că în Indiile Orientale erau folosite arhebuzele. (N.M.).

182 Pielea păsării paradisului *(Avis paradisiaca)* constituia de multă vreme obiectul unui viu negoţ. Exista superstiţia că acela care

poartă o astfel de pielicică este de neînvins în luptă şi nu e ameninţat de nici o primejdie. (N.E.S.).

183 E vorba probabil despre societăţi secrete de răufăcători. Pigafetta n-a înţeles, se pare, ce i se povestea: aici cap trebuie să însemne „căpetenie", „şef" sau ceva asemănător.

184 Nu numai ca să profite de vînturile favorabile pentru navigaţia spre apus, şi care în mările acelea suflă periodic, dar şi de teama portughezilor. (N.M.).

185 În multe hărţi numele de Yucatán era dat celei mai mari părţi a Americii Centrale. (N.M.).

186 Pigafetta nu ne spune cînd a trecut de pe *Trinidad*, pe care se îmbarcase, pe *Victoria*, dar e probabil că a trecut curînd după moartea lui Magellan, neînţelegîndu-se cu comandantul Espinoza. (N.M.).

187 Din rolurile de echipaj ale *Victoriei* reiese că au rămas pe bord, inclusiv indigenii prizonieri, circa şaizeci de persoane, ceea ce concordă cu ce spune ceva mai departe Pigafetta. (N.M.).

188 Piloţii au fost daţi *Victoriei* ca să ducă nava prin fundurile mici pînă la marea liberă. Pigafetta nu pomeneşte despre hotărîrea de a naviga prin mări neexplorate şi nici de motivul ei: pentru a rămîne în afara primejdiei de a întîlni corăbii portugheze, cum desigur li s-ar fi întîmplat dacă ar fi trecut prin Marea Sonda. (N.M.).

189 În legătură cu ceea ce s-a întîmplat după plecarea *Victoriei*, Brito povesteşte următoarele:

„Încă din Banda am scris despre castilieni şi am trimis scrisorile unui oarecare Pedro de Loroza, care sosise aici o dată cu ei. Eu am părăsit Banda la 2 mai 1522, intenţionînd să capturez corabia, care rămăsese, deoarece a doua părăsise aceste locuri cu trei luni în urmă. Am sosit la Tidore în 13 mai 1522. Castilienii care fuseseră aici înainte încărcaseră două corăbii, care au plecat spre Castilia. Aflai că prima corabie *(Victoria)* plecase cu patru luni în urmă, iar a doua *(Trinidad)* acum o lună şi jumătate. A doua nu putea să plece o dată cu prima din cauză că luase apă tocmai în ajunul plecării. De aceea s-a scos încărcătura de pe vas, şi, după reparaţii, ea a rămas aici. Am găsit cinci castilieni, dintre care unul era însărcinat cu paza mărfii iar celălalt, canonierul. Îl trimesei pe magazinerul Ruy Gaguo la rajahul [Tidorelui] rugîndu-l să obţină ca spaniolii, artileria lor şi avuţiile lor să-mi fie predate, mie, şi totodată

să-l întrebe pe ce temei i-a lăsat să intre aici, de vreme ce acest ţinut a fost descoperit cu mult înainte de portughezi. El a răspuns că i-a admis numai pentru a face negoţ şi mai mult de frică, nu din voia lui. În ziua următoare mi-a trimis trei castilieni şi o cantitate oarecare de mărfuri. Eu îl prinsesem între timp pe un alt castilian, care părăsea Banda, unde venise cu scopul de a cunoaşte ţara şi pentru a vedea dacă nu se poate face negoţ aici.

Al cincilea castilian lipsea în timpul acesta: el se găsea la Moro, la 60 leghe de Moluce. A doua zi se prezentă la mine rajahul. El s-a declarat vasal devotat al majestăţii voastre şi a izbutit să se dezvinovăţească de toate, cuvintele sale fiind întărite de spusele castilienilor. Eu i-am propus să declare toate acestea în scris, pentru a-l face să ştie de frică în viitor.

Toată ţara fusese inundată cu cruci de plumb (unele de argint) care aveau pe o parte un crucifix şi pe cealaltă chipul Sfintei Fecioare. Spaniolii vindeau bombarde, muschete, arcuri, săbii, săgeţi şi praf de puşcă. Eu am cumpărat toate crucile sus-amintite pentru majestatea voastră; ei le vindeau dîndu-şi foarte bine seama ce reprezintă acest lucru.

Cîteva zile după sosirea noastră, fiul natural al rajahului din Ternate m-a dus pe insula lui. El cîrmuieşte în numele moştenitorului, un copil de 8—9 ani, al cărui tată a murit cu 7—8 luni înaintea sosirii mele încoace. Insula [Ternate] este cea mai mare şi mai importantă din întregul arhipelag Moluce. Chiar aici a locuit Francisco Serrano şi don Tristan, cînd au sosit încoace. Apoi a venit mama rajahului, care se bucură de mare autoritate în ţară, şi ei s-au declarat vasali devotaţi ai majestăţii voastre. Nu spun nimic deocamdată despre cetate, am de gînd mai întîi să explorez toate insulele. Socot că lucrul cel mai potrivit ar fi s-o întemeiez aici, deoarece aceasta e cea mai mare insulă şi la Tidore nu e nici un port.

În timp ce mă găseam pe ţărm, oameni din echipajul meu au căzut bolnavi şi în cele două luni ale şederii mele aici numai 50 de oameni din 200, care au venit cu mine, s-au simţit bine. Au murit aproape 50 de oameni. Cu acest număr mic de oameni mă apuc totuşi să clădesc cetatea.

La 22 octombrie am primit ştirea că în apropierea insulelor se află o corabie. Mi-am zis că trebuie să fie castilieni, o dată ce porniseră în această direcţie. Am trimis 3 corăbii

cu ordinul ca nava să fie adusă aici. Ordinul a fost îndeplinit, fiind luaţi prizonieri 22 de castilieni. Ei au declarat că nevrînd să se întoarcă pe aceeaşi cale pe care au venit încoace, pentru că era prea lungă, hotărîseră să meargă spre Darien. Dar vîntul era slab şi, neputînd să aştepte musonul, ei s-au îndepărtat cu 40° spre nord. Cînd au părăsit aceste locuri erau 54 de persoane; 30 au murit. S-a făcut inventarierea mărfurilor, aparţinînd regelui Castiliei, şi s-au luat astrolaburile şi hărţile. Corabia era veche şi lua mereu apă, aşa încît într-o săptămînă s-au pierdut 40 bahare de cuişoare. Lemnul corăbiei a fost folosit la clădirea cetăţii, iar utilajul a trecut la alte corăbii".

Dintre spanioli, 17 au fost trimişi de Brito însoţiţi de don García lui Jorje Albuquerque, iar pe patru i-a oprit, spunînd următoarele despre ei:

„În ceea ce-l priveşte pe ofiţerul navigator [Juan Batista], pe notar şi pe cîrmaci [al patrulea era dulgher şi Brito hotărîse să-l folosească la lucrările de clădire a cetăţii] îi scriu căpitanului şef c-ar fi mult mai util pentru slujba în onoarea majestăţii voastre, dacă ei ar fi decapitaţi, decît să fie trimişi de asemenea lui Albuquerque. I-am reţinut la Moluce deoarece ţara e nesănătoasă şi am făcut-o intenţionat ca să moară aici. Nu îndrăznesc să-i execut, deoarece nu ştiu care ar fi atitudinea majestăţii voastre faţă de acest fapt. Îi scriu lui Jorje Albuquerque ca să-i reţină (pe ceilalţi 17) la Malacca unde clima e de asemenea nesănătoasă".

Mortalitatea pe *Trinidad* fusese îngrozitoare: din 53 de oameni rămaşi la Tidore cu Juan Carvalho, s-au întors în Spania numai: alguazilul Gonzalo Gómez de Espinoza — şi aceasta numai după o trecere de mai mulţi ani; marinarul Jinez de Mafra; marinarul Leon Pancado şi marinarul Juan Rodriguez. Canonierul german Hans Werge a ajuns şi el la Lisabona dar curînd după sosirea lui a murit acolo în închisoare. (N.E.S.).

190 Mai degrabă decît ananas, fruct care nu se găsea atunci în acele regiuni, trebuie să fi fost *Orthocarpus integri folia*. (N.D.M.).

191 Fructele acestea trebuie să fie *Psidium guaia*. Nicoló de'Conti le compară mai degrabă cu merele decît cu piersicile. (N.D.M.).

192 Eroarea e evidentă, dar spaniolilor le convenea să se creadă că insulele s-ar afla la această longitudine. De altfel, poate că Pigafetta era de bună-credinţă, deşi el nu vorbeşte niciodată despre subiectul acesta. (N.M.).

193 Zanial, sau un nume asemănător, nu se află însemnat pe nici hartă. Fără îndoială autorul voia să indice o insulă sau un grup de insule din Molucele meridionale de la 10° lat. sud şi la sud-vest de Tidore. (N.M.).

194 Denumirile actuale ale insulelor Moluce: Ternate, Tidore, Mortide, Makian şi Balian. Albo include în insulele Moluce şi insula Gilolo. (N.E.S.).

195 Toate insulele acestea, dintre care unele păstrează şi astăzi numele pe care le înseamnă Pigafetta, mai mult sau mai puţin stîlcit, fac parte din grupul care se întinde între Gilolo şi Ceram. (N.M.).

196 Este vădit că Pigafetta dădea crezare tuturor informaţiilor căpătate de la cîrmacii malaiezi, care se găseau pe corabie şi tuturor povestirilor. Vorbele lui se referă poate la o populaţie băştinaşă dar mai curînd ar fi vorba aici de vreo specie de maimuţe, de ex. urang-utangi.

197 Sulach, astăzi Sula, dă numele unui grup de insule la răsărit de al doilea mare golf al Insulei Celebes.

198 Nu se poate spune cu siguranţă că aceste denumiri există astăzi. Primele patru se referă pesemne la grupul insulelor din apropiere de Amboina care constă din insulele: Gonimoa, Moelana Oma şi Noesfa Laut; Leitimor este o peninsulă din grupul Amboina; Tenetun este probabil una din insulele grupului Sula. Ultimele patru denumiri se referă prea posibil la grupul sudic Seram cunoscut sub următoarele denumiri: Banoa, Babi, Kelang, Manipa, Toeban şi Smangui. (N.E.S.).

199 Albo numeşte această insulă Lamutola. Poate fi insula Lisamatula. (N.E.S.).

200 Are şi azi acelaşi nume. Se găseşte la vest de Ceram; latitudinea de trei grade şi jumătate se referă la capătul septentrional. (N.M.).

201 Denumirea indigenă este Ambun; astfel se numeşte oraşul principal, în timp ce însăşi insula este numită de băştinaşi Hitu. (N.E.S.).

202 Benaia e Bonoa în Strîmtoarea Manipa. Celelalte două sînt poate, Manipa şi Kelang. (N.M.).

203 E Arhipelagul Banda, la sud-est de Amboina. (N.M.).

204 Latitudinea insulelor Banda e desigur greşită. Ele se află la 4° 30′ lat. sud. Eroarea se explică dacă ne gîndim că Pigafetta n-a atins arhipelagul, ci vorbeşte din auzite. (N.M.).

205 Aceste insule sînt: Solor, Nobocamor Rusa şi Lomblen. Este posibil ca trecerea prin care s-a îndreptat *Victoria* să fie Flores sau golful Bolengua. (N.E.S.).

206 Conform însemnărilor lui Albo, ei au ajuns la această insulă la 8 ianuarie 1522. (N.E.S.).

207 Poate una din insulele Arru sau insula Haruku la est de Amboina. (N.D.M.).

208 Pigafetta notează, fără prea mare neîncredere, născocirile sau legendele reproduse de „bătrînul pilot". O poveste asemănătoare se găseşte de altfel în Strabon.

209 Această insulă vastă a fost Timor iar Amaban şi Balibo sînt două sate de pe ţărmul ei . (N.E.S.).

210 Arborele de sandal alb (*Sandalum album*) este un arbore mic care aminteşte mirtul, deşi face parte dintr-o altă familie. Creşte pe diferite insule ale Arhipelagului Malaiez şi mai ales pe Timore şi Sumba („Insula lemnului de sandal"). El creşte şi în insulele Mării Sudice şi pe Malabar. Arborele de sandal este îndeosebi căutat de indieni şi de chinezi. (N.E.S.).

211 Naturalistul francez Bomare spune că cei care taie sandalul cad bolnavi din cauza miasmelor pe care le exală acest lemn.

212 Nu e sigur că e vorba de lepră, aşa cum ar face să se creadă numele de „sfîntul Iov". După numele pe care i l-au dat indigenii de „for franchi", adică boala portugheză, s-ar părea că e sifilisul.

213 Ende este Insula Flores de origine vulcanică. Se află între 7 şi 9° lat. sud. şi 120 şi 123° .long. est. (N.E.S.).

214 Tanabutun, Crenochile, Bimacore, Aranaran şi Main corespund probabil insulelor care se află între Flores şi Sumbawa. (N.D.M.).

215 Iava, cea mai importantă insulă în Indiile răsăritene, este amintită pentru întîia oară sub această denumire de Marco Polo. Pigafetta a dat prima descriere mai precisă a acestei insule. Flora Iavei este bogată şi variată; ea se deosebeşte printr-un mare belşug de fructe. Tot atît de variată este şi fauna insulei. Populaţia o constituie malaiezii. Limba iavaneză este una dintre cele mai bogate din lume. În epoca pătrunderii colonialiste europene, cultura iavaneză era într-o perioadă de înflorire. Iavanezii au o literatură bogată. (N.E.S.).

216 Toate informaţiile pe care le dă, Pigafetta le primise de la piloţii malaiezi. Magepahor — este capitala veche Magapait;

Sunda este probabil regiunea apuseană a Iavei, populată de sudanezi ; Daha este statul iavanez Deas: Cipara este Iapara; Cressi este Gressik sau Garsik (primul punct pe Iava unde a pătruns portughezul D'Abreu); Cirubania este Surabaia. Bali nu este de fapt un oraş pe Iava, ci pe o insulă muntoasă aşezată la aproximativ o milă şi jumătate la est de Iava.

217 Madura e o insulă lîngă Surabaia.

218 De Gubernatis („Memorie intorno ai viaggiatori italiani nelle Indie orientali", Firenze, Fodrattii, 1867) spune că arborele „cam panganghi" e poate arborele ale cărui fructe, potrivit mitologiei indiene, ar da fericirea şi pasărea „garuda" (garud'a), e aceea cu penele de aur în care s-ar fi transformat Vişnu. (N.D.M.).

219 Se prea poate să fie capul Romania, marginea sud-vestică a peninsulei Malacca. Latitudinea exactă e de 1° şi 20'.

220 Cingapola este Singapur, numit astfel de la sanscritul „singa" (leu) şi „pura" (oraş). Aceasta este denumirea insulei sau oraşului aşezat la marginea peninsulei Malacca. Pahan este Pagang, oraş şi regiune în partea răsăriteană a peninsulei Malacca. Ambele aceste state au fost din vremuri de demult supuse Siamului. Lagon este regiunea siameză din Ligor; Prhan este un fluviu cu aceeaşi denumire, Brabri este pesemne Bangri iar Bangha este Bangkok. India (aici se vede că este probabil o greşeală a celui care a transcris), este Iutia, care în 1350 a devenit capitala Siamului. Mosto presupune că Iandibum, Lanu şi Langhon Pifa sînt numele regilor siamezi, dar se poate socoti mai curind că sînt denumiri de oraşe. (N.E.S.).

221 Camogia e regatul Cambogia; Chiempo e Ciamba sau Chamba a lui Marco Polo, adică regiunea de coastă însemnată acum pe atlas Kampot sau Kimpot. (N.E.S.).

222 Pigafetta a confundat reventul cu un arbore putrezit care creşte în Siam şi care la ardere dă o aromă deosebit de plăcută. Preţul e foarte ridicat. (N.E.S.).

223 Aceasta este ţara Cochin (Cochinchina).

224 În istoria Chinei el e cunoscut sub numele de Cistong din dinastia Min. El a urmat după Vutstong în 1519 şi a domnit 43 de ani. (N.E.S.).

225 Canton.

226 Primul oraş e Nankin, al doilea este Pekin pe care mongolii îl numeau Kan-Palit sau Kanbalig (oraşul hanului) iar în po-

vestirile care se referă la aceea vreme, este amintit sub numele de Cambalu. (N.E.S.).

227 Toată descrierea e influențată de Marco Polo. (Vezi „Milionul", Editura Științifică, p. 77 și urm.).

228 Cuvintele acestea, socotite ca sanscrite de unii comentatori, aparțin în realitate limbii malaieze. (N.D.M.).

229 Chienchii sînt probabil locuitorii vechii provincii Ciuciu iar Lechii, populația Taivanului, pe care Pigafetta îl socotea drept o parte din continent.

230 Denumirea Catay dată odinioară părții nordice a Chinei, a devenit în evul mediu numele țării întregi.

231 Han ar putea fi Hainan, în golful Toanchinului. Alți comentatori îl identifică cu un mic stat chinez de la care își trage numele prima dinastie chineză. Aici e vorba, evident, de Tringano (sau Tranganu) de-a lungul coastelor septentrionale ale peninsulei Malacca.

232 Denumirea iavaneză a Mării Sudice.

233 Sumatra e amintită pentru întîia oară de Vartema, dar a fost vizitată mai înainte de Marco Polo, care a numit-o Mica Iava: Traproban (Tarpoban) este denumirea veche a Ceylonului, și nu a Sumatrei. (N.E.S.).

234 Pegu (împreună cu capitala cu același nume) a reprezentat într-o vreme unul din cele mai puternice state în est, dar cu timpul statele vecine l-au întrecut. El constituie o parte a Indiei împreună cu Bengal și Orisa (Urisa). La sfîrșitul secolului al XII-lea Bengal a făcut parte din imperiul industan Gori sau Patana, constituind o provincie separată, iar în 1340 a devenit din nou un stat independent pînă ce a fost cucerit de Akbar în 1573.

Chelin este de fapt Kulam sau Kilon pe Malabar, la timpul său un important centru comercial, care și-a pierdut însemnătatea la mijlocul secolului al XVII-lea.

Narsinga sau Vigiaianagar, astăzi oraș în ruine, a fost la timpul său capitala vechiului stat al Brahmanilor Karnatica, a cărui putere se răspîndea pe o mare parte a peninsulei între țărmurile lui Malabar și Coromandel.

Calicut, Cambai, Cananore, Goa și Ormuz erau mari centre comerciale, pînă la și în timpul ocupației portugheze. (N.E.S.).

235 Pigafetta omite o castă preoțească și expune confuz pe celelalte. În realitate însă, au existat doar patru caste principale: brahmanii sau preoții, care „au provenit din gura lui Brahma";

militarii (cşattira, csettri sau ciuttri), care ,,au provenit din mîinile lui Brahma"; clasa meşteşugărească, care se ocupa cu meşteşugul (vaisia), „care a provenit din şalele şi coapsele lui Brahma"; sadra sau clasa sclavilor „care au provenit din picioarele lui Brahma" şi sînt cu totul lipsiţi de drepturi.

Acest sistem de caste, sfinţit de religie, a consacrat orînduirea de clasă bazată pe exploatare şi asuprirea maselor largi ale populaţiei. (N.E.S.).

236 Parayar sau paria. (N.M.).

237 Mozambicul, pe coasta orientală a Africii, fusese ocupat de portughezi încă de la 1498, datorită lui Vasco da Gama.

238 Data de 6 mai e dubioasă. Din *Jurnalul pilotului Victoriei*, Albo, se pare că trecerea din Oceanul Indian în Atlantic s-a făcut abia la 19 mai. (N.M.).

239 Din cauza necontenitelor furtuni, alternate cu căderi ale vînturilor, *Victoria* a fost silită să stea în apele Atlanticului subtropical din mai pînă în iulie.

240 Despre evenimentele care au avut loc lîngă insula Santiago, Albo povesteşte următoarele: „Luni, în 14, am trimis pe ţărm o luntre cu orez. A doua zi ea s-a întors şi a plecat din nou cu încărcătură. Am aşteptat pînă noaptea, dar ea nu s-a întors. Am hotărît să aşteptăm pînă dimineaţa, dar ea tot nu s-a întors. Atunci ne-am apropiat de port pentru a afla cauza acestei întîrzieri şi în timpul acesta s-a apropiat de noi o luntre de pe care ni s-a cerut să ne predăm lor. Ei au declarat că vom fi trimişi înapoi cu corabia pe care ei o aşteaptă din Indii iar pe corabia noastră vor încărca oameni ai lor căci acesta este, ziceau ei, ordinul conducătorilor lor. Noi am cerut să ni se dea înapoi oamenii şi luntrea. Ei au răspuns că vor transmite cuvintele noastre conducătorilor lor. Văzînd aceasta, am întins toate pînzele şi am plecat cu vîntul din bordul opus. Pe corabia noastră au rămas 22 de oameni, atît bolnavi, cît şi sănătoşi. Aceasta a avut loc marţi în a 15-a zi a lunii iulie", (N.E.S.).

241 Cauza arestării celor treisprezece spanioli e narată altfel de alte izvoare: portughezii şi-ar fi dat seama de minciuna spusă, pentru că în loc să plătească cu bani pe sclavii tocmiţi să pompeze apa din corabie, spaniolii i-au plătit cu mirodenii aduse din Orient, de unde ciuda guvernatorului, care spunea că exportul acestora nu putea fi făcut decît de portughezi. Această oprelişte portugheză şi ameninţarea de a-i aresta şi pe ceilalţi

şi de a-i duce la Lisabona sînt confirmate şi de comandantul navei, Del Cano, în depoziţia pe care a făcut-o în timpul cercetărilor. (N.M.).

242 Pe baza unui document oficial care se păstrează în arhiva principală a Indiei, Navarrete dă lista celor rămaşi în viaţă pe „*Victoria*" şi care au ajuns cu bine în Spania:

1. *Juan Sebastián de El Cano*, căpitan.
2. *Francisco Albo*, pilot.
3. *Miguel Rodas*, ofiţer navigator.
4. *Juan de Acurio*, cîrmaci.
5. *Martin de Iudisibus*, marinar.
6. *Hernando de Bustamente*, frizer.
7. *Aires*, canonier.
8. *Diego Gallego*, marinar.
9. *Nicolás de Naples*, marinar.
10. *Miguel Sánchez de Rodas*, marinar.
11. *Francisco Rodriguez*, marinar.
12. *Juan Rodriguez de Huelva*, marinar.
13. *Antonio Hernández Colmenero*, marinar.
14. *Juan de Arratia*, marinar.
15. *Juan de Santander*, marinar.
16. *Vasco Gómez Gallego*, marinar.
17. *Juan de Cibuleta*, grumete.
18. *Antonio Lombardo* (*Pigafetta*), rezervist.

243 Face aluzie la procesele intentate pentru răzvrătire, despre care însă nu dă detalii.

244 Pigafetta nu aminteşte că pe *Victoria* au fost aduse mirodenii a căror valoare a întrecut cu mult cheltuielile pentru echiparea celorlalte patru corăbii şi pentru utilarea lor. Încărcătura consta din cuişoare, scorţişoară, nucuşoară şi arbore de sandal. *Victoria* a făcut după aceea o călătorie pînă la Cuba, apoi a suferit un naufragiu. (N.E.S.).

245 Pigafetta spune că au ajuns la 26, nu la 29 septembrie. (N.M.).

246 Nu a numit-o mai înainte; semn evident că relatarea a fost rezumată. E vorba de coasta Sierra Leone. (N.M.).

247 Rîul pe care Magellan l-a numit San Cristóbal (Sf. Cristofor) este rîul unde a fost ucis Juan de Solís, adică Río dela Plata. (N.M.).

248 Numele de Capul Apollonia i-a fost dat pentru că a fost văzut în ziua de 9 februarie. E de observat că pilotul menţionează şi locurile pe care doar le-au văzut, în timp ce Pigafetta aminteşte numai pe acelea în care escadra a făcut escală. Din greşeală Hugues identifică acest Cap cu Capul Corrientes. (N.M.).

249 Golful San Matias, numit aşa pentru că a fost descoperit la 24 februarie, nu se află la 34° latitudine sud, ci la circa 43°. Se vede că e o greşeală a primului traducător sau vreo inversiune de cifre a copiştilor. (N.M.).

250 Şi această latitudine e sigur greşită. Trebuie să se citească cel puţin 47°. (N.M.).

251 Calculul e greşit, pentru că ei au sosit la 31 martie şi au plecat la 24 august, adică au rămas acolo patru luni şi douăzeci şi şase de zile. (N.M.).

252 Şi aici eroarea e evidentă, pentru că latitudinea portului acela e de 49° 40′, după Albo, şi 49°, după Pigafetta. (N.M.).

253 Ce fel de mărfuri ar fi putut să ia de acolo? Pigafetta spune că au luat apă, lemne şi peşti.

Poate însă că aci traducătorul-rezumator a voit să facă aluzie la recuperarea mărfurilor încărcate pe Santiago. (N.M.).

254 De aici se vede că acest *Roteiro* a fost scris în Orient pentru că ultimul patagonez, îmbarcat pe *San Antonio* sub comanda lui Estebán Gómez, a murit şi el în cursul călătoriei acelei corăbii spre Spania. (N.M.).

255 Se pare că autorul vrea să excludă ideea trădării din partea comandantului navei *San Antonio*, atribuind conduita lui unei erori de navigaţie.

256 Adică la „Marea" Pacificului, numită mai înainte Marea Sudului.

257 Importantă diferenţă faţă de datele lui Pigafetta, care pune insulele acestea la 15° lat. sud. în timp ce pilotul Albo le pune la 16°15′ şi 10°40′: de aci dificultatea de a le identifica. (N.M.).

258 Vezi nota nr. 229.

259 Aceasta e Insula Messana sau Mazana pe care Pigafetta o descrie atît de minuţios. (N.M.).

260 Cei doi căpitani au fost Duarte Barbosa şi Juan Serrano. Vezi notele nr. 69 şi 118.

261 Asupra motivelor care i-au făcut pe cei doi căpitani să debarce, mărturiile diferă între ele: pare foarte probabil că noii comandanţi, hotărînd să retragă toate mărfurile din magazia de pe uscat, au coborît ca să-i silească pe indigeni să le predea. Alţii însă pomenesc, după cum am văzut, despre o invitaţie a regelui. (N.M.).

262 A fost probabil o intervertire de cifre. În loc de 108 trebuie să se citească 180, ceea ce coincide cu calculele făcute după registrele morților. (N.M.).

263 În celălalt manuscris e scris însă Quype. E vorba desigur de Chipit sau Quipit despre care vorbește Pigafetta.

264 Probabil Palawan.

265 Într-un alt manuscris se citește De Gameano. Trebuie să fie un sat de pe coasta Palawan, neidentificabil. (N.M.).

266 Trebuie să fie insulele care sînt însemnate pe hărțile olandeze cu numele de Balabak și Banguey.

267 Lucam pentru Luzón sau Luçon, cum spune Pigafetta. (N.M.).

268 Insula aceasta, pe care Pigafetta o numește *Cimbombon*, e actuala Iambogon, dar latitudinea dată de *Roteiro* e greșită. (N.M.).

269 Solo în Pigafetta, adică Sulu.

270 Chippit al lui Pigafetta. (N.M.).

271 Pagghima a lui Pigafetta; acum Basilan. (N.M.).

272 Aceasta e fraza care arată limpede că traducătorul era un portughez, dar s-ar putea să fie și o notă marginală, inclusă în text de un copist ignorant. (N.M.).

273 Probabil eroare de transcriere pentru Bachian. Vezi Pigafetta.

274 Se înțelege că traducătorul dă aici numai știrea despre plecarea navei *Victoria* și despre ruta prestabilită. De aici începe partea cea mai importantă a Cărții de drum, pentru că nu avem date despre călătoria navei *Trinidad* în Pigafetta, ci numai în raportul lui Da Brito și în declarațiile celor ce s-au înapoiat. (N.M.).

275 Se vede că traducătorul n-a înțeles bine. Necunoscînd geografia. se pare că el crede că strîmtoarea ar fi fost în America Centrală, Nu e posibil ca autorul Cărții de drum să fi lăsat vreo îndoială asupra rutei de urmat. Ruta însăși arată că încă de la început voiau să navigheze spre est și nu spre sud-est. (N.M.).

276 Insulă greu de identificat. Hugues notează că o insulă Batochina e amintită de Maffei în „Istoria Indiilor Orientale“ (Storia della Indie Orientali), dar se pare că ea nu se găsea pe ruta urmată de *Trinidad*. (N.M.).

277 Sîntem mereu în preajma Insulei Gilolo, date fiind distanțele notate. (N.M.).

278 Identificarea e imposibilă. Hugues presupune că e vorba de cele două insule la nord-est de Gilolo. (N.M.).

279 În grupul Insulelor Palau. (N.M.).

280 La peste 12 grade nu e numai o insulă, ci chiar un grup de insule, Uraccas, care se află la 145° long. E. de Greenwich. Dar presupunînd o eroare de un grad, ar putea fi vorba de Acrigan; şi lucrul acesta pare confirmat de ceea ce se citeşte mai jos în legătură cu pilotul care a fugit. Mai e de notat că într-un manuscris se citeşte Cyco în loc de Chyquom. (N.M.).

281 Dacă indicaţia e exactă ar fi ajuns la înălţimea capului Mendocino, dar pentru că nu e indicată longitudinea, nu ştim la ce depărtare de cap. (N.M.).

282 În alt manuscris, e trecut Quamgragam care e, evident, Agrigam din grupul Marianelor, despre care am vorbit mai sus. (N.M.).

283 Şi insula aceasta se găseşte în grupul Marianelor, poate Botaha. Se mai notează că în această insulă au debarcat trei marinari, sătui (obosiţi) de suferinţe, şi n-au mai voit să se îmbarce, după cum istoriseşte căpitanul în raportul său. (N.M.).

284 Gilolo, cea mai la răsărit dintre Moluce.

285 Această predare fără condiţii la un duşman, pe care trebuiau să-l presupună implacabil, a fost ascunsă de Da Brito regelui Portugaliei. Da Brito se laudă că a capturat corabia *Trinidad* şi se complace în enumerarea prăzii făcute. E însemnată ştirea din scrisoarea lui Da Brito că spaniolii de pe corabie îşi propuneau să treacă mirodeniile de pe *Trinidad* pe spinarea animalelor de povară, peste istm, şi să se îmbarce apoi pentru Spania. (N.M.).

286 Manrique, după atestările supravieţuitorilor (N.M.).

287 Nu se înţelege bine ce vrea să spună. Se poate interpreta „s-a înapoiat după ce a parcurs 1 100 de leghe", (N.M.).

288 În legătură cu Don Enrique de Menezes, se presupune o eroare de nume, pentru că Enrique de Menezes a fost guvernatorul Indiilor Portugheze în 1525—1526, dar nu e neprobabil să fie vorba despre un altul din aceeaşi familie. (N.M.).

CUPRINSUL

AMERICA DE NORD
OCEANUL PACIFIC
OCEANUL ATLANTIC
AMERICA DE SUD
EUROPA
ASIA
AFRICA
CHINA CATIBARA
JAPONIA CIPANGU
INDIA
OCEANUL INDIAN
AUSTRALIA
OCEANIA
Noua Guinee
Noua Zelandă
Ile Filipine
Ile Mariane
Ile Marshall
Ile Gilbert
Ile Manihiki
Ile Societăţii
Ile Tubai
Ile Fanny Natale
Ile Phoenix
Ile Pukapuka
I. Pasqua
I. Juan Fernandez

DRUMUL STRĂBĂTUT DE MAGELLAN
ÎNTOARCEREA SUB COMANDA LUI ELCANO

Redactor resp. de carte P. Georgescu
Tehnoredactor Gh. Popovici

Dat la cules 18.11.1961. Bun de tipar 07.02.1962. Tiraj 20.000 + 100 exemplare broșate și 5000 + 66 exemplare legate 1/1 pînză. Hîrtie velină mată de 65 g/m². Format 61×86/16. Coli editoriale 13,83. Coli tipar 16,50 + 15 planșe. A. 01207/1961. Indici de clasificare zecimală : pentru bibliotecile mari 910, pentru bibliotecile mici 91.

Tiparul executat sub com. nr. 11.882 la Combinatul Poligrafic Casa Scînteii. Piața Scînteii nr. 1, București — R.P.R.

Lei 7,35

